YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

cumhuriyet türkiyesinde dil devrim..

Yüksek Lisans Tezi

handan diker

Ref
ATA
10
990

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANE DOKÜMANTASYON
DAİRE BAŞKANLIĞI

Kot	.R 374 13
Alındığı Yer	Y.T.Ü.
Tarih	14.11.1995
Fatura	
Fiyatı	135.000.-
Ayniyat No	1-20
Kayıt No	51790
UDC	
Ek	

Y. T. Ü.
KÜTÜPHANE DOK. DAİ. BAŞKANLIĞI

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
D.B. No 50852

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET TÜRKİYESİNDE DİL DEVRİMİ VE TÜRKÇENİN SADELEŞTİRİLMESİ SORUNU

HANDAN DİKER

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ
YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

Y. T. Ü.
KÜTÜPHANE DÜK. DAİ. BAŞKANLIĞI

TEZ YÖNETİCİSİ: Prof. Dr. ZAFER TOPRAK

İSTANBUL-1990

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM:TÜRKÇE'NİN ESKİLİĞİ

Türkçe'nin Eskiliği 5

Selçuklular Devrinde Anadolu'da Türkçe..... 5

Türkçe'nin Yabancı Dillerden Etkilenmeye Başlayışı... 6

Türkçe'nin Zenginliği 7

Osmanlıca..... 8

TANZİMAT DÖNEMİ 10

Edebiyat-ı Cedide Devri..... 15

MEŞRUTİYET DÖNEMİ 19

Türk Derneği 21

Genç Kalemler 21

Türk Yurdu 26

Balkan Savaşı ve Sonrası 28

Halka Doğru ve Türk Sözü 29

I. Dünya Savaşı ve Sonrası 31

CUMHURİYET DÖNEMİ 34

Atatürk'ün Ulus ve Ulusçuluk Anlayışı 46

II. BÖLÜM: HARF DEVRİMİ

Harf Devrimi 54

Atatürk'ün Saraybumu'ndaki Söylevi 58

Harf Devriminden Sonra Atatürk'ün

Yaptığı Yurt Gezileri 65

Atatürk Tekirdağ'da 66

Atatürk Bursa'da 68

Sayfa

Atatürk Sinop'ta 69

Harf Devriminden Sonra 70

Millet Mekteplerinin Açılması 72

Türk Harflerinin Yasalaşması 80

Dış Basında Harf Devrimi 89

Türk Dilinin Komşu Ulus Dilleri

Üzerindeki Etkisi 94

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti 96

Halkevlerinin Kuruluşu 100

III. BÖLÜM: TÜRK DİL KURUMUNUN KURULUŞU VE İLK KURULTAYLAR

Türk Dil Kurumu'nun Kuruluşu 109

I. Türk Dil Kurultayı 114

Kurultay'dan Sonra Yapılan Çalışmalar 138

II.Türk Dil Kurultayı 171

Kurultay'dan Sonra Ankara'da

Dil Bayramı Kutlamaları 179

IV. BÖLÜM: DİLDE ARAYIŞ VE KURUMSALLAŞMA

Atatürk'ün Yeni Sözcüklerle İlk Nutku 187

Güneş-Dil Teorisi 195

III. Türk Dil Kurultayı 205

Kurultay'dan Sonra 210

Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Kuruluyor 213

Türk Dil Kurumu'nun Amacı,Çalışma Alanı ve Yapısı....216

Yapılanlara Toplu Bir Bakış 222

Sayfa

SONUÇ 228

EKLER

EK-1: Türk Harflerinin Kabul ve Uygulaması Hakkında Kanun 232

EK-2:Tebliğ Sureti 235

Kaynakça 238

CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NDE DİL DEVRİMİ VE TÜRKÇENİN SADELEŞTİRİLMESİ SORUNU

GİRİŞ

"Bir ülkeyi Yönetme görevini bana verseler, hiç kuşkusuz dili gözden geçirmekle işe başlardım. Çünkü, dil yetersiz ise sözcükler iletişimi sağlıyamaz, düşünce anlatılamaz. Ödevler gereğince yapılamaz, töre, ekin bozulur. Töre, ekin bozulursa, tüze yanlış yola sapar. Bu durumda şaşkınlığa kapılan halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını kestiremez. İşte, bunun içindir ki, hiç birşey dil kadar önemli değildir."

KONFİÇYÜS

Türkçe'de "dil" sözcüğü insanın genel olarak konuşma yeteneği, bir ulusun konuşma aracı, ve belli bir bireyin konuştuğu dil olmak üzere birbirinden ayrı üç dilbilimsel kavram için kullanılmaktadır.

İnsanlara ilişkin etkinlikler sırasında, onların birbirleri ile anlaşmalarını ve niyetlerini bir zihinden başka bir zihne iletmeye yarayan bir imgeler dizgesi olan dil, aynı zamanda toplum içindeki benzer bildirişim araçlarının en yetkinidir de. Kendisine gerekli olan kanın en büyük bölümünü günlük yaşamdan alan bu olgu her araç gibi insan emeğinin bir ürünüdür. Dolayısıyla dil, insanların birlikteliğinin temel ögelerinden birisidir.

Dilin bir başka özelliği de onun ulusallığıdır. Her ulusun kendine özgü ve kendi adı ile anılan bir dili bulunmaktadır. Dil, salt bir anlaşma aracı değildir; yoksa bütün dünyada tekdil olması gerekir.

Ulusçuluk duygusu ile dil karşılıklı olarak birbirleri ile etkileşim içindedir. Dilini yitiren bir ulus, bir süre sonra başka bir ulus içinde erir, gider.

"Ulusal duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Onun ulusal ve zengin olması, ulusal duygunun gelişiminde başlıca etkendir." sözleri ile Atatürk karşılıklı etkileşimin önemini vurgulamaktadır.

Dilin kültür olaylarındaki etkisi de üzerinde önemle durulmaya değer bir konudur. Kültür denildiği zaman insanın doğaya katmış olduğu şeyler anlaşılır. Gerçekten de insanın dik-durma-dil-düşünme üçgeni içinde ele alınabilecek özellikleri ile çevresini değiştirerek, doğaya birşeyler kattığı görülür.

Dilin bütün kültür olaylarına etkisini ve bunlar üzerindeki gücünü ilk defa gören Herder, dil felsefesinin gerçek kurucusudur. Onun bu konudaki görüşlerini daha da ileri götüren W.Von Humboldt ise, dilin insan tarihinin başlıca yaratıcı güçlerinden

biri olduğunu ileri sürer. Bu görüşünü şu satırlarla dile getirir: "Dil olmuş bitmiş birşey, bir ürün değil, bir etkinliktir."

Sonuç olarak diyebiliriz ki, dil tarihsel bir gelişme bir süreçtir.

Dil, sürekli olarak kendini yenileyen bir canlı varlık olduğu için her kuşak ve her birey ona yeni şeyler katmıştır. Bu nedenle dil tarih içinde araştırılır ve tarihsel yolla tanımlanır.

Bu konuda farklı görüşü savunan Hegel'e göre: "Tarih dialektik bir biçimde ilerleyen bir gelişme olup, dil bu gelişimin dışında kalmıştır."

Dilthey, Hegel'den farklı olarak dil- kültür ve düşünme ilişkisinin tarihsel yolla kavranabileceği anlayışı taşımaktadır. Tarihi anlamak için geliştirilen hermeneutik (yorumbilim) yönteminin dayanağı yazılı yapıtlar olan dildir.

Dilini ve kültürünü yüzyıllara borçlu olan her uygar ulusun konuşma ve yazı dili, karşılaştığı uygarlıklardan alınma sözcüklerle doludur. Dilin anlamı da işte buradadır.

Gelişimini tarihsel bir süreç içinde izlemekte olduğumuz dil konusu, günümüzde ayrı bir uzmanlık alanı gerektirmektedir.

Yaptığımız bu çalışmada dilimizin gelişim sürecinde bir kırılma noktası olan Meşrutiyet Dönemi bu konuda getirdiği yenilikler açısından önem taşır.

Dil konusundaki çalışmaların henüz tam sistematik hale gelmediği bu dönem içerisinde sadeleşme akımı güçlenmiş ve giderek ulusal bir nitelik kazanmıştır.

Cumhuriyet döneminde dilin geçirdiği evrim; özellikle harf

devrimi, Atatürk'ün dil devrimi'ni gerçekleştirmek için gösterdiği çabalar, Türk Dil Kurumu'nun kuruluşu ve kurultaylarla ilgili gelişmeler çalışmamızın ana konusudur.

Cumhuriyet dönemi, dil çalışmalarının yoğunluk kazandığı ve köklü bir devrimin yapıldığı dönemdir. Dil devriminin önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yapılan çalışmalar bu konuda oldukça önemli etkinliklerdir.

Dil devrimi de tarihsel, siyasal, kültürel gelişmemizin ortaya koyduğu uluslaşma sürecinin doğal bir sonucudur.

Devrimleri ile yeni bir toplum yaratmayı amaçlayan Atatürk; Türk diline yeni anlayış ve düzen getirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇE'NİN ESKİLİĞİ

TÜRKÇE'NİN ESKİLİĞİ: Enver Ziya Karal'a göre:

"En eski Türk yazı dili için nesnel belgeler olarak ayakta duran Orhun Abideleri gösterilebilir. Ne var ki, yazı dilinin de ne vakit başladığı ve hangi koşullar içinde gelişmiş olduğu kesin bir biçimde kestirilememektedir. Ancak, Orhun Anıtlarındaki yazının (732) tarihinde yazıldığı gözönünde tutulursa yazının ve dilin bu gelişim düzeyine ulaşması için çok uzun bir sürenin geçmiş olması ve milâttan önceye kadar götürülmesi olanaksız sayılmalıdır.[1]

Ancak Türklerin İslâmiyeti kabulü ile Arap Alfabesini aldıkları görülmektedir. Ayrıca;

"Türklerin Anadolu'da yerleşmeye başlamaları ile Türkçe'nin yayılması da başlamıştır. Yerleşme için 1071 tarihi genel olarak başlangıç alınmaktadır. Bu tarih Anadolu'ya fetih yolu ile yerleşme bakımından önemlidir."[2]

SELÇUKLULAR DEVRİNDE ANADOLU'DA TÜRKÇE:

Selcuklular devrinin Anadolu'nun Türkleşme tarihinde bir dönüm noktası olduğunu vurgulayan Enver Ziya Karal devrin önemini üç noktaya bağlıyor:

"Birincisi, doğudan gelecek Türk güçleri için bir açık kapı sağlanması, ikincisi, Anadolu'nun siyasal bakımdan fethedilme-

---

1-Enver Ziya Karal,"Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu",Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe,XXIII.dizi,s.1,1978,s.10.

2-Enver Ziya Karal, a.g.e., s.14.

dilmesi, üçüncü nokta da, Türk kültür egemenliğinin temelinin atılmasıdır.(...)

Türkçe, Selçuklular devrinde Anadolu'da göçebeden yarı göçebeye, ondan köye ve köyden kente doğru yayılmış ve rakipsiz kalmıştı. Ama Türkçe'nin kendi yapısında henüz giderilemeyen bir aksaklık yüzyıllardan beri sürüp gelmekte idi. Bu aksaklık, şive denilen söyleniş biçimlerinde henüz bir birliğe varılmamış olması idi.(...)"[3]

TÜRKÇE'NİN YABANCI DİLLERDEN ETKİLENMEYE BAŞLAYIŞI:

Yukarıda da değinildiği gibi yabancı dillerin Türkçe'ye etkisi IX.Yüzyıl sonlarına doğru başlar. Arapça sözcükler ise Türklerin İslâmiyeti kabulü ile Türkçe'ye girer.

"Arapça'nın, Türkçe üzerindeki etkisi, başlangıçta sınırlıdır. Dinle ilgili bilgiler medreselerde okutulmaya başlanınca bu etki artar, güçlenir. Giderek Arapça, bilim dili olma katına erişir. Nitekim Anadolu'da kurulan Selçuklu devleti zamanında Arapça'nın hem bilim dili, hem de devlet dili olduğunu görmekteyiz.(...)

Arapça'nın bu etkisi XII.Yüzyılın sonlarına dek sürer. XII. Yüzyılın sonlarında Arapça'nın yavaş yavaş önemini yitirdiği, buna karşılık Farsça'nın önem kazanarak Arapça'nın yerine geçtiği görülür."[4]

Bu dönemlerde sade Türkçe'yi savunanlar da vardı: Karamanlı Mehmet Bey ya da Aşıkpaşazade. Emin Özdemir bunu "Dil Devrimi-

---

3-Enver Ziya Karal, a.g.e. s.16-19-20.

4-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK.Yay:294, s.12

miz" adlı kitabında şöyle açıklıyor."Karamanoğlu Mehmet Bey, 15 Mayıs 1277'de çıkardığı ünlü buyrultusunda şöyle der:

Bugünden sonra divanda, dergâhte, barigâhta, mecliste ve meydanda Türkçe'den başka dil kullanılmayacaktır."

Türkçe konuşma ve yazmanın gerekliliğini savunan bu buyrultu o dönemdeki sanatçıların tutumunu büyük ölçüde değiştirmez. Kimi sanatçılar yine eski tutumlarını sürdürürler. Örneğin, Mevlânâ Celâlettin gibi ozanlar gene şiirlerini Farsça ile yazarlar."[5]

TÜRKÇE'NİN ZENGİNLİĞİ:

"Dilbilim, bize bir dilin kendi başına "zengin" veya "yoksul" olamayacağını söyler. Dil bir iletişim aracıdır ve her dil, kendisini konuşan topluluğun iletmek ihtiyacında olduğu anlamları iletmeye yeter. İletilecek yeni anlamlar belirirse, dil de, kendi bünyesi içinde, bu anlamları taşıyacak yeni biçimler bulabilir. Bütün diller gelişmeye açıktır. Dili konuşan topluluğun ihtiyaçlarına göre, dil alabildiğine zenginleşebilir, incelenebilir.[6]

"Türkçe'nin Arapça ve Farsça'ya göre yetersizliği, yoksulluğu düşünülemez. Daha, XI.Yüzyılda, Kâşgarlı Mahmut bu sorunları ele almış, yanıtlamıştır. Türkçe'nin Arapça ile boy ölçüşebilecek bir zenginlikte ve yeterlikte olduğunu ünlü sözlüğü Divanu Lûgat-it Türk'te göstermiştir."[7]

5-Emin Özdemir, a.g.e.,s.13

6-Murat Belge, Türkçe Sorunu I","Yazko Edebiyat, sayı:19,Mayıs 1982,s.88

7-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK yay:294,s.14

"Bu yolda en ileri giden ve Türkçe'nin üstünlüğünü salt bu amaç için yazdığı ayrı bir eserle belirten Ali Şîr Nevaî olmuştur. XV. Yüzyılın en büyük bilgin ve şairlerinden olan Nevaî, Muhakemetül-Lûgateyn adını verdiği eserinde Türkçe ile Farsça'yı karşılaştırarak Türkçe'nin Farsça'dan daha zengin bir dil olduğunu örneklerle gösteriyor."[8]

OSMANLICA: Yazar Enver Ziya Karal'ın Osmanlıca'yı tanımlaması şöyledir:

"Osmanlıca, Osmanlı Devletinde konuşulan Türkçe'nin adıdır. Türkçe için bir son olarak meydana gelmesi, Osmanlı devletinin sonlarına doğrudur...

"Osmanlı"sanı, ilk sıralarda yalnız hanedan için kullanılmıştır. Sonra bu sözcüğün kapsamına padişahın yakın yardımcıları, daha sonra da onun hizmetinde bulunan yetki sahibi sivil ve asker memurların tümü alınmıştır.

Gülhane Hattı Hümayunu'nun okunması ile başlayan Tanzimat devrinde cins ve mezhep ayrımı gözetmeksizin imparatorluğun tüm halkına Osmanlı denmeye başlanmıştır.(...) Bu arada Türkçe'nin "Lisan-ı Osmanî diye adlandırılması da unutulmamıştır."[9]

Böylece Osmanlıca deyiminin Tanzimat'ın ortaya atmış olduğu bir deyim olduğu anlaşılıyor.

"Siyasal birliği kurmak amacıyla "Millet-i Osmaniye" tamlamasını uyduran Tanzimatçılar, Osmanlı ülkesinde konuşulup yazı-

---

8-Ağah Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3.basım, Ankara, TDK.yayınları 1972, s.11.

9-Enver Ziya karal, "Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu", Bilim Kültür ve Öğretim Dili olarak Türkçe, XXII.diziSay.1, 1978, s.27-28.

lan Türkçe'ye de "Osmanlıca" dediler."[10]

"Osmanlıca'da yer alan Türkçe, Çağatay Türkçesi olarak bilinirdi. Farsça edebiyat dili, Arapça da din dili olarak Türklerce alınmış olduğundan Osmanlıca, Türkçe, Farsça ve Arapça'dan oluşan karma bir dil niteliğinde idi."[11]

"Osmanlıca, yalnız yabancı kökenli sözcükler almakla yetinmeyip Türkçe'nin yapısına uymayan dilbilgisi kuralları da alarak birlik ve denge kurallarını yoksaymış, daha doğrusu Türkçe'nin kendi öz yapısı dışında bir birlik ve denge aramaya yönelmiş,bunun için de sonunda Türkçe'den ayrı bir dil olup çıkmıştır."[12]

"Tanzimat dönemine miras kalan resmi dil, bugün Osmanlıca dediğimiz dildi. Tanzimat öncesi Osmanlı imparatorluğu ırklar, milletler (uluslar),dinler, kültürler toplamı bir imparatorluk olduğundan Türk dili ancak "reaya" dili olarak yaşardı, Yönetici devlet tabakasına giren kişilerin dili Arapça'dan, Farsça'dan, Rumca'dan, İslav dillerinden gelen zengin, fakat halkın anlamadığı bir dil olarak birkaç yüzyıl boyu gelişti. Osmanlıca, Hindistan'daki Moğol imparatorluğunun ordu ve saray dili olarak geliştirdiği urdu dili gibi yapma bir dil oldu."[13]

10-Ağah Sırrı Levend,Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri,3. Basım,Ankara,TDK yay.,1972,s.138.

11-Enver Ziya Karal, a.g.e., s.28.

12-Tahsin Yücel,Dil Devrimi ve Sonuçları, Ankara,TDK yay,1982,s.26

13-Niyazi Berkes,Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul, Doğu-Batı yayınları s.249.

Y.T.Ü.
KÜTÜPHANE DÖK. DAİ. BAŞKANLIĞI

TANZİMAT DÖNEMİ SADELEŞME HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI: Murat Belge'ye göre:

"Osmanlı devletinin Osmanlı toplumuyla ilişkisi uzun süre değişmediği için varolan dilsel yapı bir sorun çıkarmadı. Bunun bir sorun halinde görülmesi, Osmanlı devletinin yeniden uygarlık değiştirme zorunluluğunu duymasıyla başlar. Tanzimat, geniş kapsamlı dil tartışmalarının başladığı ilk dönemdir. Bu dönemde birçok yenilik yapılmakla birlikte, sorunun ele alınışı bir "özleşme" değil, bir "sadeleşme" biçimindedir. Değişimin nasıl bir tarihî bağlamda yer aldığı Tanpınar'ın şu özetinde açıkça görülür:

"Türk nesrinde değişiklik daha ziyade resmi dilde ve onun bir kolu gibi görünen gazete dilinde başlar.... Devletin içinde bulunduğu siyasî güçlük, yabancı devletlerle olan münasebetleri (ilişkileri)arttırdığı gibi, hükümeti efkârı umumiye'den (kamu oyundan) müzaheret (yardım) istemeye de sevkediyordu."

Türkiye tarihinde hemen hemen her yenilik konusunda olduğu gibi burada da ilk itki tepeden, "resmi", kanaldan gelmiştir. Değişiklik gereğini duyan yazar, edebiyatçı ve düşünürler belki vardı, ama onlar da ancak devletin insiyatifiyle ortaya çıktılar. Tanpınar yukarıdaki kısacık pragrafta iki canalıcı noktaya da değiniyor. İlkin, Osmanlı devleti tarihinde ilk kez olmak üzere, devlet kendi dışında birileriyle bir "iletişim kurmak" ihtiyacını duymuştur. Kimdir bu kamuoyu, elbette Anadolu'deki köylüler değil. İstanbul'da ve bir iki büyük merkezde bir avuç adamdır bunlar., Eğitimleri Osmanlı mantığı çerçevesinde olmuştur. Gene de, devlet resmi dilinden taviz (ödün) vermedikçe anlaşamamaktadır, bu kamuoyu ile. Dolayısıyla resmi dil sadeleştirilmekle, bu da doğal olarak genel düzyazı diline yansımaktadır. Yeni bir dil oluşturmak

söz konusu değildir. Sadece, bir zorunluluk yüzünden, devlet her zamanki alışkanlığından vazgeçerek "resmen" olanı "fiilen" olana yaklaştırmakta, yani konuşulduğu gibi yazmaktadır."[14]

Tanzimat'ın çeşitli tanımlamaları yapılmıştır. Köprülü Mehmet Fuat'a göre, "Tanzimat Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa uygarlığı çevresine girmesi "yahut daha doğru bir deyimle, "Avrupa uygarlığının Osmanlı İmparatorluğu'na zorla sızması ve girmesidir."(...) Tanzimat'ın temel ilkeleri (1839) Batı'nın insan hakları bildirilerinden alındığı için, devletin teokratik görüntüsünü değiştirip ona modern bir görüntü vermiştir.(...)

Gülhane Hattı Hümayunu'nun getirdiği ilkeler arasında, eğitim, dil, veya edebiyat ile ilgili herhangi bir ilke yoktu. Ne varki, bu belgede işaret edilen ilkelerin olsun, bunlar üzerine ırk ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kurulan düzen olsun, yeni bir yaşam zihniyeti ve yeni bir toplum düzeni anlamını taşıyordu.Osmanlı toplumunu bu zihniyete ve düzene ulaştıracak araç ise ulusal eğitim ve ulusal dil idi."[15]

Reşit Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa bu dönemde yazı dilinin sadeleşmesi yolunda uğraşlar vermişlerdir. Dönemin dil çeşitliliğini Niyazi Berkes şöyle betimliyor:

"Tanzimat döneminin ilerlemesiyle medrese diliyle yeni dünyasal işler dili olan yeni Osmanlıca arasında da uzlaşma başladığı gibi, Fransızca tehlikesi karşısında Osmanlıca'nın güçlenmesi sonucu olarak okumuş diliyle cahil dili arasında eskiden beri zaten bulunan uçurum yine de kaldı, hatta belki daha da derinleşti.(..)[16]

14-Murat Belge,"Türkçe Sorunu I",Yazko-Edebiyat,Say:19,Mayıs 1982,s.91

15-Enver Ziya Karal, a.g.e., s.53

16-Niyazi Berkes,Türkiye'de Çağdaşlaşma,İstanbul,Doğu-Batı Yayınları s.254.

"Tanzimat dönemi yazar ve ozanları, halkın anlayabileceği bir dilde yazmayı ilke olarak benimsemiş ve buna inanmışlardır. Ziya Paşa, Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami gibi yazar ve ozanlar bu ilkeyi savunurlar. Anlaşılır bir dille yazmaya çalışırlar."[17]

"Tanzimat nesrini ilk temsil eden Şinasi'dir. O, ele aldığı konuyu hiç özentiye kapılmadan, hatta çok kez başlangıç bile yapmadan olduğu gibi yazmıştır.(...)"[18]

"Halk kültürünün aydın kültürü kadar değerli olduğunu bizde ilk defa fark eden Şinasi'dir."[19]

Şinasi'nin ilk dile getirdiği yenilikleri Niyazi Berkes'in açıklaması aşağıdadır:

"Şinasi iki yenilik getirmiştir; biri, halk sözlerinin edebî değeri olduğunu göstermek, ikincisi geleneksel yazı yazma kurallarını çiğnemek. Birinci alandaki çabası halk sözlerini toplamasında gözükür. İkinci alanda "Şair Evlenmesi" adlı oyunda geleneksel kuralları bozarak, yapma olduğu için sahneye hiç uymayan Osmanlıca konuşmasına aykırı denemesine girişmiştir. Böylece Osmanlıca'da ilk gramatik anarşiyi o başlatmıştır; bu anarşinin sonu ise Osmanlıca (konuşmanın değil) yazmanın sonu olmuştur.(...)

Onun açtığı çığır sayesinde bir yüzyıl sonranın Türkçe'si o denli sadeleşmiştir ki bugünün kuşağından olanlar, Şinasi'nin kendi zamanında çok kaba sayılan Türkçe'siyle yazdığı yazıları

17-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.20.

18-Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri,3.Basım, Ankara,TDK yay,1972,s.85

19-Mehmet Kaplan,Nesillerin Ruhu, "Halk Kültürü ve Yüksek Kültür",4.Basım Dergah Yay,Şubat 1978,s.157.

bile güçlükle anlayabilirler."[20]

Tanzimat döneminde dil konusu en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Sade bir dile erişmenin yolları araştırılmıştır. Ancak, izlenecek yol ve seçilecek yöntem üzerinde birleşilemez.

"Ziya Paşa gibi Namık Kemal'de dilde sadeleşmenin savunucularındandır. Böyle olmakla birlikte dilimizde bulunan Arapça ve Farsça sözcükleri dilimiz için "kuvvet" sayar, bunları bırakmanın gereksizliğini belirtmeğe çalışır. Kısaca, o da düşünceleri yönünden bir bütünlüğe varmış değildir."[21]

"Denilebilir ki, Namık Kemal, toplumun ilgisini çeken devrin bütün problemleri üzerinde kalem oynatmıştır, özgürlük ve vatan şairi olarak tanınmış olması (...) Namık Kemal'in bu konuları işlemekteki yüksek heyecanı, stili, hatta kullandığı dilde zaman zaman görülen buluşları ile Türkçe'nin gelişmesinde etkili olduğu kabul edilmektedir."[22]

Abdülhak Hamit, Muallim Naci ve İsmail Safa şiir dilini bu devirde sadeleştiren şairlerdir.

"Tanzimat devrinin belli başlı düşünürleriyle, yazarları, Türkçe'nin gerek fen ve edebiyat dili olarak yeni kılığa girmesi, gerek günlük gereksinimleri kolayca belirtecek biçimde hayata ve doğaya uyması gereği üzerinde önemle durmuşlardır. Bu konudaki

---

20-Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul, Doğu-Batı yayın. s.256-257.

21-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK.yay:294, s.23

22-Enver Ziya Karal, a.g.e., s.57-58

düşüncelerini ilkin ortaya koyan Namık Kemal'dir. Ali Suavi, Ziya Paşa, Ahmet Mithat ve Şemsettin Sami, Namık Kemal'i izlerler."[23] Ayrıca;

"Tanzimat'çıların, dilimizin sadeleşmesi konusunda yaptıklarından çok, istedikleri, sadeleştirme konusunda öne sürdükleri düşünceler önemlidir. Onlar, hastalığı bulmuş ve adlandırmışlardır. Ancak, hastalığı hazırlayan nedenleri gidememişlerdir.

Tanzimat döneminde Türkçe'nin sadeleşmesi üzerine ortaya konan düşünceleri ayrıntılara inmeksizin şu noktalarda toplayabiliriz:

1-Türkçe'de karşılıkları bulunan Arapça ve Farsça sözcükler kullanılmamalı.

2-Dilimize girmiş bulunan Arapça ve Farsça kurallar atılmalı, dilimizin kurallarına uyulmalıdır.

3-Türkçe'nin bir sözlüğü hazırlanmalıdır.

4-Halkın kolayca okuyup, yazmasını sağlamak amacıyla alfabe yeniden düzenlenmelidir."[24]

Tanzimat döneminde bir alfabe sorunun ortaya çıktığını görüyoruz. Bu soruna ilk değinen Münif Efendi (Paşa) olmuştur.

"1862'de Münif Efendi, Arap yazısının okur yazarlığın gelişmesini köstekleyen ve cahilliğin yaygın oluşuna yol açan bir araç olduğu fikrini ilk kez ortaya atmıştır."[25]

23-Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım, Ankara, TDK, yay:1972, s.113.

24-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK yay:294, s.23

25-Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul, Doğu-Batı yayınları s.259.

Ancak harflerin düzeltilmesi ile ilgili ilk gerçek girişim Azerbeycanlı Feth-Ali-Akhundzade(1811-75) tarafından yapılmıştır.

"Münif ile Feth-Ali'nin,Arap harflerini ıslah (düzeltme) yerine, daha radikal bir yola gidip Latin alfabesinin kabul edilmesi fikrini beslediklerini tahmin ediyoruz. Fakat Tanzimat'ın özelliği, böyle radikal değişmeler yerine ortalama yollardan gitmedir. Öyle olduğu halde bile, kurum hükümetten teşvik (özendirme) görmediği, belki de ulemadan şiddetli bir darbe geleceğini düşündüğü için Arap harflerinin ıslahı (düzeltimi) yolunda bile bir karara varamadı, ya da vardığı kararı yürürlüğe koyacak bir güç ya da önderden yoksundu. Matbaacılıkta yol açacağı güçlükler endişesi gerçekte büyük bir sorun değildi. Çünkü o yıllarda bile Osmanlıca olarak basılmış kitaplar, bir duvarlık rafını bile dolduramıyacak kadar azdı. Fakat dil sorunu yolunda ilerleme olmadan Latin harflerini almanın zaten fazla bir yararı da olmayacaktı. Osmanlıca'yı Latin harfleriyle daha kolay öğrenmek mümkün değildir. Arap harfleriyle fonetikleştirmiş hale sokarak öğretmek ise, büsbütün anarşi yaratacaktı ; bu kez okumuşların kendileri de cahilleşecekti."[26]

EDEBİYAT-I CEDİDE DEVRİ : Hüseyin Kılıç,Servet-i Fünun ya da Edebiyat-ı Cedide'yi şöyle açıklarlar:

"Tanzimat edebiyatının 1895-1901 yılları arasında kalan dönemine Servet-i Fünun ya da Edebiyat-ı Cedide adı verilmektedir. Tanzimatçılara oranla Fransız edebiyatını daha iyi tanıyan Servet-

---

26-Niyazi Berkes, a.g.e., s.259-260.

i Fünuncular bu edebiyatın verilerini örnek alarak, duygu ve düşüncelerini bütün incelik ve derinliğiyle yansıtacak bir dil ve de buna uygun görkemli bir deyiş yaratmak istiyorlardı."[27] Yukarıda da görüldüğü gibi,

"Servet-i Fünuncular, istedikleri bu yeni dili yaratmaya yöneldiler. Bir yandan düzyazı ve şiir dilinin sözdizimini değiştirdiler, bir yandan da Arap ve Acem sözcüklerinden yeni yeni sözler bulup çıkardılar. Bu sözleri yazılarında ve şiirlerinde kullanmağa başladılar. Bununla da yetinmeyip Arapça ve Farsça sözlerden yeni sözcükler türettiler. Buldukları, türettikleri bu sözcüklerle o zamana değin benzerleri görülmemiş olan ad ve sıfat takımları kurdular.

Servet-i Fünuncuların bu tutumu dildeki kargaşalığı arttırdı. Dilin zenginleştirilmesi adına eş anlamlı birçok yabancı sözcük dilimize girdi. Aynı kavramı karşılayan sözcükler yan yana kullanılmağa başlandı.....

Bu durum yadırğandı. Servet-i Fünuncuları yabancılara öykünmek ulusal beğeni ve söyleşimizi bozmakla suçladılar. Böylece, Tanzimat döneminde, belirmiş olan düşünce, halkın anlayacağı bir dille yazma düşüncesi bu tutumla gölgelenir gibi oldu."[28]

Tüm bunlara karşın Murat Belge yine de Edebiyat-ı Cedidecilerin olumlu bir yönünü sergilemektedir:

"Tarihe ve edebiyata Türkçe'nin özleşmesi perspektifinden bakanlar, bu dönemi izleyen Edebiyat-ı Cedide hakkında olumsuz yargılara varırlar. Gerçekten de, bu akımın başlıca temsilcile-

---

27-Hüseyin Kılıç,Çıkmazın Çıkmazı,Varlık,sayı:873,Haziran 1980,s.14
28-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz ,TDK yay:294,s.24

rinin kimsenin bilmediği sözcüklere dalıp çıkarak ölü kelimeler bulmaları, bunları estetik bir matahmış gibi şiirlerinin orasına burasına tıkıştırmaları onaylanacak bir şey değildir. Ama uygulamadaki yanlışlarına rağmen teoride doğru bir şeyi savunuyordu. Servet-i Fünuncular özellikle şiirde, kelimenin önemine işaret ediyor, kelimenin çağrışımlar sıcaklığının şiir için vazgeçilmezliğini öne sürüyorlardı..."[29]

Ancak, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami, Necip Asım gibi yazarlar bu dönemde halkın anlayacağı bir dilden yana çıkarak sade Türkçe'yi savundular. Mehmet Emin Yurdakul da Türkçe'nin sadeleşmesinden yana bir ozan olarak ortaya çıktı.

"Ben bir Türküm dinim cinsim uludur
Sinem özüm ateş ile doludur
İnsan olan vatanının kuludur
Türk evladı evde durmaz giderim."

"Hece ölçüsü ve sade bir dil ile yazılan bu şiirler,Türkçe'nin sadeleşmesinin karşısında olanlara güzel bir karşılık oluyordu.,Ne var ki Servet-i Fünun'un dilinin etkin olduğu bu yıllarda bu şiirlerin diline takılanlar da vardı: "Bu şiirlerin dili sadedir. Ama, böyle bir dille ancak günlük konuların şiiri yazılabilir. Yüksek ve soylu konuları bu dille işlemek olanaksızdır." diyorlardı."[30]

Ahmet Mithat, Şemsettin Sami, Necip Asım, Mehmet Celal,Tepedelenlizade Kâmil, Ahmet Rasim ve İbni Rıfat Sâmih Servet-i Fü-

---

29-Murat Belge,"Türkçe Sorunu I",Yazko-Edebiyatı,Sayı:19 Mayıs, 1982, s.92

30-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294 s.24-25.

nuncuların yapay dil ve deyişlerine karşı çıkmışlardır.

"Edebiyat-ı Cedide devrinde şair ve yazar geçinenlerin hemen hiçbiri, dilde sadeliği gerçekten istemiş ve benimsemiş değildir. Servet-i Fünuncuları dil ve üslûp (biçem) bakımından kınayanlar da, Osmanlıcaya sımsıkı bağlanmakta onlarla birleşmiş bulunuyorlarda."[31] Yukarıda da görüldüğü gibi:

"Servet-i Fünun neslini (kuşağını) daha önceki nesillerden (kuşaklardan) ayıran önemli taraflardan biri, aşırı Batı hayranlığı ve taklitçiliği ile dinî ve ulusal geleneklerden de uzaklaşmış olmalarıdır...

Bütün Servet-i Fünun nesli (kuşağı) yaşam karşısında bedbindir (karamsardır). Onların bu bedbinliğinde (karamsarlığında) devrin politik ve sosyal şartlarının elbette rolü vardır. Fakat onları bedbinliğe sevkeden etkenlerden biri, "öte duygusu"nu kaybetmeleri, Türk ulusunun kültür gelenekleri ile ilişki kuramamalarıdır. Fakat aynı politik sosyal koşullar altında Ahmed Mithat Efendi ve daha başkaları iyimserliklerini korumuşlardır."[32] Ayrıca bu dönemde; dil arılaştırılmasına tepkiler başlamıştır:

Osmanlıda ilk resmi kitap ve gazeteleri basan Ebuzziya Tevfik'de dilin arılaştırılmasına karşı çıkıyordu.(...)

Ve Arapça ile Farsça sözcükleri dilden atmanın "çağımızın dişlerini sökmek türünden tehlikeli bir girişim" olduğunu savunan

---

31-Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım, Ankara, TDK yay. 1972, s.212.

32-Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil, 4. Basım, Dergâh yay. Kasım 1986, s. 126-127.

Halit Ziya ile "Osmanlıcanın bugünkü şu durumu şu uyumu bana o denli hoş geliyor ki değiştirilmesine kıyamaz sanıyorum. Gerçi bu pek özel, pek kişisel, belki de bencilce bir düşüncedir."Ben, bu bencillekte yalnız kalmayacağımdan eminim" diyen Tevfik Fikret de arılaştırmaya karşı çıkar ve de Ebuzziyaların yanında yer alır. Koca Fikret "Osmanlıca'nın Arapça ile Farsça sözcük ve tamlamalarından arıtılması mümkün değildir. Esasen dilde arılık, biçimden çok anlamla ilgili olduğundan, bir düşünce sığ olursa doğal olarak onu diyemleyen söz de yalın olur. Osmanlıca'nın yüzlerce yıldan beri alışmış olduğumuz Arapça ve Farsça sözcüklerini tamlamalarını kaldırarak, yerlerine Türkçe'lerini koyamayız." biçiminde yazabiliyordu."[33]

MEŞRUTİYET DÖNEMİ DİLDE SADELEŞME HAREKETLERİ: Dönemin önemini Murat Belge şu satırlarla açıklar:

"Meşrutiyet, yüzeysel bir bakışla, Tanzimat'da başlayan sadeleşmenin daha ileri bir aşaması olarak görülebilirse de, aslında bu dönemde yeni bir öge soruna eklemlenmiştir. Bu yeni bir biçimde tanımlanan ulusçuluk ögesidir."[34] Enver Ziya Karal bu ulusçuluk ögesinin çağdaş ve siyasal anlamda olmadığını söylemektedir:

"I. Meşrutiyet devrinde, Mebuslar Meclisinde de Türlük üzerinde durulmamıştı, zaten durulamazdı da. Siyasal ideoloji Osmanlılık idi. Mecliste siyasal partiler bulunmadığı için Türkçecili-

---

33-Hüseyin Kılıç, "Çıkmazın Çıkmazı",Varlık sayı: 873 Haziran 1980,s.14-15.

34-Murat Belge, "Türkçe Sorunu I", Yazko-Edebiyatı, sayı:19 Mayıs 1982, s.33.

ğe ve Türklüğe sahip çıkacak bir örgüt de yoktu. Bu nedenle, anayasada devlet dilinin Türkçe olduğunu saptayan madde bu dilin yaygınlaşmasında büyük etki yapmış sayılmaz. İstibdat devrinde, eğitim programlarında Türkçe derslerine önem verildiği az çok görülmekle beraber ,bu Türkçe Arap ve Fars sözcükleri ile kurallarının ağırlığı altında bulunmakta idi. Aynı devirde, aydınlar arasındaki tartışmalarda Türk dilinin sadeleştirilmesi ve dolayısıyla Türk ve Türklük sözcüklerine dokunulmuştu. Bu devrin sonlarına doğru, Türkçe'nin çıkış konusu, yazarları Genel Türk Tarihi ile ilişkiye getirmişti. Ama çağdaş, siyasal anlamda bir Türk ulusçuluğu henüz söz konusu değildi.."[35]

"Meşrutiyet devrindeki dilde sadeleşme hareketini şöyle sıralayabiliriz:

a-İstanbul'da Türk Derneği'nin girişi.

b-Selânik'te "Genç Kalemler'in" ortaya koyduğu düşünceler ve uyandırdığı yankılar.

c-İstanbul'da "Türk Yurdu" dergisindeki çalışmalar.

d-Balkan savaşından sonra, Fırka Merkezinin İstanbul'da "Halka Doğru" ve "Türk Sözü" dergileriyle yaptığı girişimler.

e-I.Dünya Savaşı içinde beliren yeni gelişmelerle,mütareke devrindeki kararsızlıklar."[36]

35-Enver Ziya Karal, a.g.e., s.76.

36-Agâh Sırrı Levend,Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım,Ankara,TDK yay.Ank.1972, s.300.

TÜRK DERNEĞİ:

Türk Derneği, Türkçe'nin sadeleşmesi ile ilgileniyordu ve şu görüşü savunuyordu.

"Osmanlı Türkçe'si bütün Osmanlılar arasında konuşulan millî (ulusal) bir dil olacak ve bu, dilleri ayrı fakat gönülleri ve duyguları bir olan bütün Osmanlıları aynı kutsal amaç etrafında toplayacaktır."

Böyle bir düşünce gerçekleşebilir miydi? Derneğin üyeleri arasında buna inananlar da vardı, inanmayanlar da. Yine kimi üyeler, Arapça ve Farsça sözcüklerin dilimizden atılmamasını, bunların korunması gerektiğini savunuyor, kimileri de bu sözcüklerin atılmasını istiyorlardı. Nitekim bu yüzden, dernek bu konuda önemli bir başarı sağlayamadı."[37]

Türk Derneği'nin kurucuları Necip Âsım, Ahmet Mithat, Emrullah, Agop Boyacıyan, Celâl,Celâl Korkmazof, Ahmet Hikmet,Ispartalı Hakkı, Rıza Tevfik, Bursalı Tahir, Ferit, Fuat Köseraif, Musa, Velet Çelebi, Yusuf'tur.

Ancak kurucuları arasında bir birlik olmamasından dolayı amacına ulaşamadı. Ancak, aylık çıkartmış olduğu "Türk Derneği" dergisi dil ile ilgili yazıları içerdiği için büyük bir hizmeti olmuştur.

GENÇ KALEMLER:

"Türk Derneği'nin İstanbul'daki girişiminden sonra, Nisan 1911'de Selanik'te yeni bir hareketin başladığı görülür. Bu "Genç

37-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK,yay:294 s.26.

Kalemler" dergisi etrafında toplanan birtakım gençlerin yeni bir girişimidir. Derginin ikinci cildinin birinci sayısında çıkan "Yeni Lisan" başlıklı ilk yazı ile hareket başlar. İmza yerinde büyük bir soru işareti bulunan, ama Ömer Seyfettin tarafından yazılmış olan bu yazıda, eski edebiyatla Servet-i Fünun ve Fecriâtî edebiyatlarına saldırıda bulunulduktan sonra "Bugünkülerin dünküleri taklid etmekten vazgeçtikleri dakika hakikî fecir (aydınlık) olacak, onların sayesinde yeni bir lisanla terennüm (söylenmiş) olunan millî (ulusal) bir edebiyat doğacaktır." denilmekte ve biraz sonra da "millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî (ulusal) lisan (dil) ister." cümlesi eklenmektedir."[38] Enver Ziya Karal'a göre ise;

"Genç kalemler, Türk dilini sadeleştirmek için heyecanlı ve sistemli bir çalışmaya girdiler. Bunların çalışmalarını Selânik'te yoğunlaştırmaları bir rastlantı değildi. Selânik o yıllarda, Balkanlar'la ve Avrupa ile ilişkisi İstanbul'dan bile daha sıkı olan bir kent idi.(...) II. Meşrutiyet devrimi Selânik'te hazırlanmıştı. Neden dil devrimi Selânik'ten başlamasın? Genç kalemlerin dilde başlattıkları devrimin ilk sıralarda ilkeleri,"Yeni Lisan" başlığı altında şöyle toplanmıştı:

1-Ulusal bir edebiyat meydana getirmek için ulusal bir dil kurmak,

2-Beş yüz yıldan beri konuşulan alışılmış Arapça sözcükleri korumak.

3-İstanbul Türkçe'si, yeni dil için esas alınacak, yazı

38-Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreler, 3. Bamı, Ankara 1972, TDK yay.,s.313-314.

dili ile konuşma dili birleştirilecek.

4- Aruz veznini kurutarak hece veznine değer verilecek.

5- Aruzbilim dili de, Arapça ve Farsça köklerden alınan köklerden sade terimler yapılmak suretiyle geliştirilecek.

Dilde başlayacak olan devrimin tüm anlamı bu ilkelerde belirtilmiş değildi. Böyle olduğu halde, "ulusal edebiyat ulusal dil ile olanaklıdır." ilkesi geçmiş ile olan köprülerin atılacağını ve yeni bir geleceğe yönelineceğini anlatıyordu. Bu ilkeler İstanbul'daki edebiyat kodamanlarını kızdırdı. Köprülüzade Mehmet Fuat ile Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) sahneye çıktılar. Köprülü'ye göre dilin bir evrim yolu vardır, onu çizenler de büyük edipler (edebiyatçılar) sanatkârlardır. Yakup Kadri ise, Selânik'teki yeni lisan, yeni fikir, yeni yaşam akımını küçüm edikten sonra gençleri "çocuk ruhlu kimseler" diye alaya alıyordu."[39] Böylelikle;

"Genç kalemcilerin öncelikle istedikleri şuydu: Yazı dili ile konuşma dilini birleştirmek. Birleştirme, nasıl gerçekleşecekti? İzlenecek yol ne olacaktı? Bunu kesin olarak bilmiyorlardı. Bu yüzden kendi aralarında tartışmalara girişiyorlardı.

Genç kalemler dergisinin yazı kurulu sürüp giden dil tartışmalarına bir açıklık getirmek ereğiyle bir soruşturma açtı. Soruşturmada yer alan soruları özetlersek şu noktaları kapsıyordu:

1-Dili sadeleştirmek ve yenileştirmek isteyenlerin, dillerin doğal gelişimini çabuklaştırmaya, kolaylaştırmaya yetkileri var mıdır?

2-Bir dil, başka dillerden gerekseme duyduğu sözcükleri alabilir, ama kural alabilir mi?

39-Enver Ziya Karal, a.g.e., s.84-85.

3-Üç dilin karışımıyla oluşmuş bir dil olabilir mi? Buna göre Türkçe'ye Osmanlıca denilebilir mi? Denilemezse, dilimizi bu durumdan kurtarmak bizim için bir görev değil midir?

4-Türkçe'yi sadeleştirmek ereğiyle şimdiye değin "tasfiyeciler"in yaptıkları gibi dilimizde benimsenmiş, yerleşmiş olan Arapça ve Acemce sözcükleri atarak, Çağatayca'dan, Türkmence'den sözcükler almak, dillerin doğal geli şimiyle bağdaşabilir mi?

5-Dilin sadeleşmesinde ve yenileşmesinde Arapça ve Farsça tamlamaların çoğulların ve edatların kullanılmasını istemek, Türkçe'nin doğal gelişimi için en uygun bir yol değil midir?

6-Klişe durumunda olan yabancı tamlamaları olduğu gibi bırakmak, menekşe, kavga, kalabalık gibi. Türkçeleşmiş Arapça ve Farsça sözcükleri Türkçe'de söylendiği gibi yazmak, onları benimsemek doğru olmaz mı?

Soruşturma, Meşrutiyet döneminde dil tartışmalarının hangi noktalar üzerinde toplandığını göstermektedir. Görüldüğü gibi "Sadeleşme konusu" türlü yönleriyle ele alınmaktadır. Bu konuda ortaya değişik çözüm yolları atılmaktadır. Yıllardan beri sürüp gelen ve bir türlü adlandırılamayan sorunlara artık birer ad konmuştur.

Ömer Seyfettin'in öncülüğü ile açılan bu "Yeni Lisan" tartışmalarına Ziya Gökalp da katıldı. Türkçe'nin sadeleşmesi konusundaki görüşlerini hem şiirleri, hem de düz yazılarıyla açıkladı. Sadeleşme eyleminin bilinçlenmesinde, yaygınlık kazanmasında Ziya Gökalp'in önemli bir etkisi oldu.

Ziya Gökalp'in dilimizin sadeleşmesi konusundaki belirli görüşleri ve düşünceleri vardı. Öne sürdüğü bu düşünceler kısaca şu noktalarda toplanıyordu:

1-Ulusal dilimize erişebilmek için, Osmanlıca hiç yokmuş gibi bir yana atılmalı, Halk edebiyatına yön vermiş olan Türkçe benimsenmelidir. Yazı dilinde de İstanbul halkının, özellikle İstanbul hanımlarının konuştuğu Türkçe örnek alınmalıdır.

2-Halk dilinde eş anlamlısı bulunan Arapça ve Farsça sözcükler atılmalı, tam eş anlamlısı bulunmayanlar korunmalıdır.

3-Halkın dilinde yaşayan, söyleniş ve anlam yönlerinden yanlış sayılan Arapça ve Farsça sözcüklerin bu bozulmuş biçimleri Türkçe sayılmalı, bu tür sözcüklerin yazılışları da söylendiği gibi olmalıdır.

4-Yerlerini yenilerine bırakmış, ölü bir nitelik kazanmış olan Eski Türkçe sözcükler yeniden diriltilmemelidir.

5-Yeni bir terim yapılacağı zaman, önce halk dilindeki sözcükler arasından aranmalı, bulunmazsa Türkçe eklerle Türkçe köklerden türetilmeli. Türetme de olanaksızsa Arapça ve Farsça'dan alınmalıdır. Teknik alanlarla ilgili sözcüklerse yabancı dillerden olduğu gibi alınmalıdır.

6-Arapça ve Farsça'nın ekleri, kuralları ve bu kurallara göre yapılmış tamlamalar dilimize sokulmamalıdır.

7-Halkımızın bildiği ve kullandığı her sözcük Türkçe sayılmalıdır.

Görüldüğü gibi Ziya Gökalp'in bu düşüncelerinde de yer yer çelişen noktalar vardır. Bir yandan Osmanlıca'yı unutmamızı, yok saymamızı gerekli görmekte, bir yandan da Arapça ve Farsça'dan yeni sözcükler alabileceğimizi söylemektedir. Oysa bu tutuma, bir şiirinde yine kendisi karşı çıkar:

"Evinin yemişi erikle elma
Komşunun bağından hurmayı alma
Başka dile uymaz annenin sesi
Her sözü ararsan vardır Türkçesi."

Her sözün bir Türkçesi olduğu, aranırsa bunun bulunabileceği bir gerçektir. Bu gerçeğe Ziya Gökalp parmak basmıştır. Ancak kendisi de böyle bir aramaya gitmemiştir. Söz gelimi, türkçe sözcüklerden sözcük türetme yerine, Arapça sözlerden yeni sözcükler türetmiş ve bunları Türkçe'ye sokmuştur:Şen'niyet, Mefkûre örneklerinde olduğu gibi.

Bütün bunlarla birlikte, düşünce ve tutumlardaki çelişmelere karşın, yine de sadeleşme akımı Meşrutiyet dönemi içerisinde güçlendi. Giderek ulusal bir özellik kazandı."[40]

TÜRK YURDU: Agâh Sırrı Levend'e göre:

"1911 sonlarında kurulan Türk Yurdu dergisi, dilde sadeleşme işini bir dava olarak ele almış değildir. O, Türkleri uyararak milliyet (ulus) kavramı çerçevesinde toplamak, bir yandan Türk milletinin (ulusunun) tarihine ait araştırmalar yaparken, öte yandan da gençliğin dikkatini sosyal ve ekonomik sorunlar üzerine çekmek amacını güdüyordu. Bu ülküyü benimsemiş bütün kalem sahip-

---

40-Emin Özdemir,Türk Devrimimiz,TDK yay:294,s.27-28-29-30.

lerine-dil hakkındaki düşünceleri ne olursa olsun sayfalarını açmıştı. Ama derginin dilde sadeliği temel olarak kabul edeceği doğaldı. Bu yüzden dergiye karşı taşlamalar başlamış oldu."[41] Ayrıca;

"Türk Yurdu'nun çıkış gerekçesi olarak yazılan yazı, Türk halkının ağzından yazılmıştır ve aydınları suçlamaktadır:

"İbtida (yeniden) bana bir dil bir edebiyyat lazım.(...) Eski yıpranmış aletlerimi atarak yeni makinalar kullanacağım. Toprak sürmeyi, hayvan beslemeyi, köy idare etmeyi, yol yapmayı,mekteb (okul) açmayı öğreneceğim. Gizli duygularımı, şuursuz (bilinçsiz) mefkûrelerimi (ideallerimi) kalbimden çıkararak ortaya koyacağım. Dinimin esaslarını bularak gerçekten islâm ümmeti olacağım.

Bu işi yapmak için bu gördüğünüz aç, çıplak, sıtmalı oğullarımla, zavallı, yoksul kızlarımla çalışmaya niyyet ettim. Siz de benim evlâdlarım değil misiniz? Siz de yapma dilinizi, yalancı bilgilerin izi, boş ve faidesiz (yararsız) gururlarını bırakarak bana gelir, benimle beraber çalışır mısınız?

Bu söylemde, aydın, halk adına konuşup halkın ihtiyaçlarını dile getiriyor. Halk şu anda "gizli duygular" ve "şuursuz mefkûreler"le dolu. Bu sözleri onun ağzından söyleyen aydınlar her nasılsa o mefkûrelerin (ideallerin) ne olduğunu biliyorlar. Böylece, bu potansiyelin gerçekliğe dönüşmesi, o aydınların dediklerinin olmasıyla mümkün.(...) Yalnız talihsizliğe bakın ki, onların halkta böylesine "isabetle teşhis (tanı) ve tespit ettikleri

---

41-Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım,Ankara 1972, TDK yay.,s.336.

(saptadıkları) özlemleri halk kendisi hiçbir zaman anlayamadı.

Yukarıda metinde, bir kez daha, dil sorunu ile genel kalkınma sorunun kesin bir şekilde özdeşlendiğini görüyoruz. Dilin sadeleşmesi hem uygarlaşma, hem ulusallaşma için zorunlu görülmektedir. Kapitalizm öncesi üretim ilişkilerine dayanan, despotik ve bürokratik toplumlarda halkınkinden ayrı, ağdalı bir seçkin dilinin bulunması sonra da, modernleşme sürecinde bu dilin "ana kronik" leşmesi doğaldır. Ancak, dil değiştirerek bir toplumu kalkındırma ülküsü, o dönemin Osmanlı aydınına özgü bir şey olmalı."[42]

BALKAN SAVAŞI VE SONRASI:

Balkan savaşı yenilgisi Türkçeciliğe hız verdi. Kendiliğinden dilde sadeleşme akımı hızlandı. Türk Yurdu, Halka Doğru ve Türk Sözü dergilerinde toplananlar halka halkın diliyle seslenmenin gerekliliğini savundular. Halka dayalı ve ulusal bir edebiyata dayalı yeni düşünceler bu dönemde atıldı. Bu dönem "Millî (ulusal) Edebiyat" diye adlandırılır.

Peyami Safa Genç Kalemleri ve ondan sonraki Türkçülük ve sadeleşme hareketlerini şöyle değerlendiriyor:

"Genç Kalemciler ve ondan sonraki Türkçülük ve sadelik hareketleri, Osmanlıca'nın Türkçeleşmesi imkânlarını (olanaklarını) yazı dilinin halk ve konuşma diline yaklaşmasında aramışlar , dile ve edebiyata ait iki ayrı hadiseyi (olayı) birbirine karıştırmışlardır. Bir dilin yabancı sözcüklerden temizlenmesi halk

---

42-Murat Belge,"Türkçe Sorunu I" Yazko-Edebiyat, sayı:19 Mayıs 1982, s.96-97.

diline dönmekle mümkün olamaz. Çünkü umumiyetle (genellikle) konuşma dili, insanla doğa ve eşya arasındaki maddî ve kaba ilişki çerçevesi içinde kalır. Bu, günlük ve amelî(eylemsel) hayatın dilidir. Edebî veya ilmî (bilimsel) yazı dilindeki birçok soyut kavramlar halk ve konuşma dilinde yoktur. Meselâ "hâdise", alâka,münasebet, müşahhas, mücerret, tekâmül, inkılap..." gibi daha binlerce söz konuşma veya halk dilinde olmadığı için bunlara "olay", ilgi, soyut, evrim, devrim..." gibi karşılıklar aranmıştır. Böyle yine halk dilinden ayrı bir ilim argosu kurulmak yoluna gidilmektedir. Halk için bir "somut" kelimesi bir "müşahhas" tan daha az yabancı değildir. Çünkü halk zekâsı ikisinin de mânâsını (anlamını) kavrayacak seviyeden (düzeyden) mahrumdur (yoksundur)."[43]

HALKA DOĞRU VE TÜRK SÖZÜ:

Bu dergiler Celal Sahir yönetiminde ve haftalık olarak yayımlanmıştır.

"Türk Yurdu, yüksek öğrenim gençleriyle, genel kültürü bu derecede bulunan halka seslenmekteydi. Bu iki dergi ise, halka anlayabilecekleri bir dille seslenerek onu milliyet(ulus) bilinci çevresinde toplamak ve bu yolla yalın dil davasını yaymak amacını güder.

Halka Doğru, sürekli yazarlarının adlarını ilk sayıda okuyucularına vermektedir:Halide Edip Hanım, Akçuraoğlu Yusuf, Ahmed Agayef, Tevfik Nureddin,Celâl Sahir, Hüseyinzade Ali, Hamdullah

---

43-Peyamî Safâ, Yeni Bir Dil Doğuyor, "Nesirde Konuşur Gibilik", İstanbul,Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti Yayınları, 1975,s.37.

Suphi, Akil Muhtar, Abdülfeyyaz Tevfik, Ali Canib, Ali Ulvi, Galib Bahtiyar, Kâzım Nami, Köprülüzade Mehmed Fuad, Gökalp, Mehmed Emin, Mehmed Ali Tevfik, Memduh Şevket Beyler."[44]

Türk sözü dergisinin baş yazarı ise Ömer Seyfettin'dir. Genç şair ve yazarların artık sade dil kullanmaya başladıklarını söylemektedir:

"Hatta içlerinde çokları Arabça, Acemce terkîb (tamlama) kaideleri (kuralları) gibi aruz veznini terk ile şiirlerini millî (ulusal) aruzumuz olan hece vezinleriyle yazmak istiyorlar. Mademki artık gençler tabiî (doğal) ve hakikî (gerçek) Türkçe'ye bir ehemmiyet (önem) verdiler, yakında herkesin okuyup anlıyacağı gibi şeyler yazılacak, Türkler'inde bir edebiyyatı olacak, Türkler de kendi dilleriyle iftihar edeceklerdir."

Bu satırlar, üç yıl önce Genç Kalemler dergisinde yeni lisanın programını çizerken, aruz yerine heceyi asla kullanmayacaklarını kaydeden Ömer Seyfettin'in düşüncelerindeki gelişmeyi gösterir."[45]

Meşrutiyet devrinde birbirinden ayrı birçok edebî dil bulunmaktaydı. Agâh Sırrı Levend bunları aşağıda olduğu gibi sıralıyor:

a- Edebiyat-ı Cedidecilerin dilini kullananlar

b- Türkçeciler

44-Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım, Ankara, TDK yay:1972,s.339.

45-Agâh Sırrı Levend, a.g.e.,s.340.

c- "Yeni Lisan"cılar

d- Yabancı kelimeleri, hatta tamlamaları kullanmakla birlikte kişilikleri ve edebî zevkleriyle Türk dilinin güzelleşmesine hizmet edenler.

Edebiyat-ı Cedide'nin dilini kullananlar Servet-i Fünun dergisinde Fecrî-atî adı altında toplananlardır. Türkçe edebî eserin yazılamıyacağı inancı içindedirler.

Türkçeciler içinde ise en başta Mehmet Emin Yurdakul gelir. Anlaşılır bir Türkçe'yi kullanmayı yeğler.

Yeni Lisancı'lar ise Genç Kalemler gurubunu oluşturur.

Türk dilinin güzelleşmesine hizmet edenler ise en başta Refik Halit Karay'ı içine alan bir guruptur. Bir diğeri de Yakub Kadri Karaosmanoğlu'dur.

I. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI: Bu dönemi Çetin Yetkin değerlendirmesi aşağıdadır:

"I. Dünya savaşından hezimetle (yenilgiyle) çıkan Osmanlı Devleti, düşman karşısında bitkin, ve kendini düşmanlarının acımasına bırakmış dururken, Anadolu'da millî (ulusal) mücadele başlıyordu.(...) Millî Mücadele yalnız düşmana karşı değildi. Bu mücadele aynı zamanda ve daha da önemli olarak Osmanlı'ya karşıydı. (...) Millî Mücadelenin öz niteliği her şeyden önce Osmanlı Devleti'ne karşı girişilen ve Anadolu'dan kaynak alan ulusçu bir hareket olarak belirmektedir.(...) Şu halde, Millî Mücadele, bir bakıma Türklüğün Osmanlılığa karşı yaptığı bir Kurtuluş Savaşı sayılmak gerekir.(...)

Bu durumun doğal sonucu, Millî Mücadele, Osmanlılık kavra-

mına ve bu kavramın toplumsal yaşantıdaki yansımasına kesin bir karşı çıkış olmuştur. Anadolu'nun bile düşman tarafından işgaline başlanması, gerçek ulus bilincinin uyanmasına yol açmış ve bu arada yıllardır bu bilincin gelişmesini engelleyen Osmanlılık da mahkûm edilmiştir. Bu karşı çıkışın temelinde, hiç kuşkusuz, batı emparyalizmi ile Osmanlılığın özdeşliğinin ve her ikisinin ve arada düşünülebilecek bütün ayrılığın her ikisinin de bir madalyonun birer yüzü olmaktan başka bir şey olmadığının kavranılması bulunmaktadır. Millî Mücadele, emperyalizme karşı bir ulus kurtuluş savaşıdır. Fakat, emperyalizme karşı verilen bu savaştan önce Osmanlı Devleti ile savaşmak gerekmiştir. Böylelikle de Osmanlı Devleti, batılılaşmak, reformcu olmak gibi maskelerini atmakta ve gerçek yüzüyle Anadolu Türk halkının karşısına çıkmaktadır. Emperyalizme karşı yapılan bu mücadele ulusal bir savaş olduğu için, onunla birlikte zorunlu olarak "Milliyetçilik" ideolojisi de gelişecekti. Ve Anadolu Türk Milliyetçiliğinin ilk hasmı, Osmanlı siyasal iktidarı olmuştur."[46]

Ancak bu dönemlerdeki milliyetçilik anlayışı ırkçılık anlayışından ayrıdır. Türk Milliyetçiliğinin Milli Mücadele yıllarındaki en belirgin özelliği devrimciliğidir.

"Selçuklular döneminden başlayarak, devlet içinde sömürülen bir ulus durumuna indirilen Türkler, en sonunda Yirminci Yüzyılın başında bu durumdan kurtulmakta ve uluslaşarak bağımsız bir Türk devleti kurmaktadırlar.(...)

46-Çetin Yetkin, Türk Halk Hareketleri ve Devrimleri, 3. Basım, Say Kitap Pazarlama, Eylül 1984, s.370-371-372-373.

Şu halde Millî Mücadele ile halkın sorunlarından biri çözümlenmiş olmaktadır. Gerçekten de, Millî Mücadelenin zafere ulaşması ile, Türk halkının bir devlet içinde ikinci sınıf vatandaş ve hatta çoğu zaman sömürge insanı durumunda karşılaştığı sorunlar sona ermektedir. Millî Mücadelenin başarıya ermesi ile Türk halkı, "Türk" olarak kendisinin olan bir devletin sahibi olmuştur.(...) Atatürk'ün "Ne Mutlu Türk'üm Diyene!" sözünü herşeyden önce bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Mustafa Kemal Atatürk tarafından öncülüğü yapılan Türk Tarihine eğilme girişimlerini de aynı anlayış içinde değerlendirmek gerekir. Türk dilindeki özleşme ise, sorunun çözümlenmesinin dil planındaki yansımasından başka bir şey değildir."[47]

I. Dünya savaşındaki yenilgimiz duygu ve düşünce alanında bir takım karışıklıklara yol açtı. II.Meşrutiyette beliren dil ve düşüncede kendimize dönüş akımlarına karşı kuşkular uyandı. Sadeleşmeye ve Türkçülüğe yeni yeni saldırılar oluştu. Emin Özdemir bunu şöyle açıklıyor:

"Görülüyor ki dilimiz IX.Yüzyıldan bu yana yabancı dillerin etkisi altında kalmıştır. Bu etkiyle birlikte, ona karşı kişisel yakınışlar ve tepkiler de doğmuştur. Ama bu tepkiler hemen hiç bir dönemde tam bir bütünlük, bilimsel bir nitelik almamıştır. Sorunlar bulunmuş, tartışılmış, bunların giderilmesi için değişik çözüm yolları önerilmiştir.

Önerilen yollarda tam bir görüş birliği yoktur. Düşünce ve eylemler arasında uyuşmazlıklar vardır. Kimileri sadeleşmeden

---

47-Çetin Yetkin, a.g.e., s.376-377.

yana çıkmış, ama yazılarında sadeleşmeye karşı bir tutum takınmıştır, kimileri de düşünceleriyle sadeleşmeye karşı olmuşlar, ama yazılarında ise sadeleşmeden yana. Bu durum ve bu ortam Cumhuriyet dönemine değin sürmüştür."[48]

CUMHURİYET DÖNEMİ:

"Cumhuriyet, toplumsal yaşantımıza bir kavram olarak değil, bir ölüm-kalım dayatımı, bir yaşam süreci olarak girmiştir. Kaynağını Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan alan bir devrim olgusudur. Tüm bir Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca, o savaşın büyük önderin yüreğinde bir "Millî sır" gibi korunup taşınan Cumhuriyet, ülkede " "tacidarsız", "padişahsız", "diktatörsüz", antiemperyalist ve antikapitalist bir yaşam sistemidir.(...)

Cumhuriyet, kavramının kapsadığı bu halkçıl- özgürlükçü demokratik özü, çağdaş bir algılama ile ilk kavrayan devlet adamı Büyük Atatürk olmuştur.(...)

23 Nisan 1920 günü saat 13.45'de T.B.M.M.'nin en yaşlı üyesi, Sinop Milletvekili Şerif Bey'ce okunan şu konuşması ile tüm dünyaya duyurulmuş olacaktır:"....Ulusumuz, içeride ve dışarıda tam bağımsızlık içinde, yazgısının sorumluluğunu doğrudan doğruya yüklenip, kendi kendisini yönetmeye başladığını bütün cihana duyurarak T.B.M.M.'ni açıyorum...."

Bu ölümsüz sözlerin arkasında, ulusuna, halkına tam bir bağlılıkla ve inançla güvenen bir yürek çarpmaktadır. Neden ki "Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kurtuluş Savaşı'nın sonucudur. Kur-

---

48-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK.yay:294,s.30-31.

tuluş Savaşı ise, toplumumuzda bugüne değin taze kalmış olan bir tartışmayı, ulusa, halka inanıp, inanmama tartışmasını ve sorununu, ayrılmaz bir biçimde taşıya gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonunun ülkemiz açısından ortaya çıkardığı o elverişsiz, korkunç koşullar içinde koca bir imparatorluğun en büyük yükünü, en büyük nankörlüklere karşın omuzlarında taşımış ve o ölçüde savsanmış, bırakılmış, küçük görülmüş Türk halkından, bütün yoksulluğuve yoksunluğu içinde yeni bir savaş istemek hiç kuşkusuz en başta ona derinden gerçekten bir güveni ve inanı gerektirecekti.Başka türlü girişilemezdihiç bir eyleme. Nitekim iyi niyetli aydın yurttaş bu inan ve güvenden yoksun bulunduğu için umutsuzluğa düşmüş, sadece devlet olarak değil, ulus olarak da yok olup gittiğimiz görüşüne başeğmiştir.

Yani daha işin başında kurtuluştan yana olan çoğu kişi, ulusun, halkın birliğinden çok, bir başka ulusun, ya da devletin güdümüne girerek aydınlığa çıkılabileceğinde birleşiyor.(...) Ulusuna, halkına inancını ve güvenini en karanlık günlerde bile hiçbir zaman yitirmeyen büyük önderin o gibilere verdiği karşılıksa şudur: "Efendiler, bir şeyin zararı ile, bir şeyin yok edilmesiyle yükselen şeyler, doğal olarak, o şeylerden zarar görenleri alçaltır. Bugün Avrupa'nın bütün ilerlemesine, uygarlaşmasına, gelişmesine karşın Türkiye tersine gerilemiş, düşüş vadisine yuvarlanmıştır. Artık, bu durumu düzeltmek için, insan olmak için, kesenkes Avrupa'dan öğüt almak, her işimizi Avrupa'nın istemine göre kotarmak, bütün dersleri gene, Avrupa'dan almak gibi birtakım görüşler belirdi. Nerede görülmüştür, hangi gelecek vardır ki yabancıların plan ve öğütleriyle yükselebilmiş olsun. Tarih böyle bir olayı kaydetmemiştir.(...)

Sözlerini şöyle bağlar: "Türk'ün onuru, özsaygısı ve yeteneği çok yüksek ve büyüktür. Böyle onurlu bir ulus tutsak yaşamaktansa yok olmayı yeğler .Binaenaleyh ya istiklâl, ya ölüm!." Bu sözler, bir ulusun, baskılanmış, sömürülmüş, geri bıraktırılmış bir toplumun, yaşama direncinin, özgürlük ve bağımsızlık özleminin çığlığıdır. Ulusal Kurtuluş Savaşı bu dirençle kazanılacak; Halkçı, devletçi, ulusalcı, laik, devrimci Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu özlemle kurulacaktır. Bu, dünyada daha bir benzeri olmayan devrimci bir oluşumdur. "Her devrim yeni bir devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır..."[49]

Yukarıda da görüldüğü gibi:

"Kurtuluş savaşının amacı, yurdu yalnızca düşmanlardan kurtarmak, siyasal bir bağımsızlık kazanmak değildi. Toplulumumuzu geri bırakan onun çağdaşlaşmasını engelleyen nedenleri de ortadan kaldırmak gerekiyordu. Bu nedenler giderilmedikçe, kurtuluş savaşımızın tam olarak amacına ulaştığı söylenemezdi.(...)

Bir konuşmasında Atatürk şöyle diyor: "Üç buçuk sene süren bu mücadeleden sonra ilim (bilim) bakımından, maarif (eğitim) bakımından mücadelemize devam edeceğiz ve eminim ki bunda da muvaffak (başarılı) olacağız."

Atatürk bu düşünceleriyle Kurtuluş Savaşımıza bitmiş gözüyle bakmıyordu. Ona göre gerçek savaş, savaş alanında elde ettiğimiz bu başarıdan sonra başlıyacaktı. Bu savaş, toplumumuzu her alanda değiştirme, çağdaşlaştırma savaşı olacaktı.

49-Ali Dündar, "Cumhuriyete Doğru",Türk Dili, sayı: 353, Mayıs 1981, s.779-780-781 .

Toplumumuzu geliştirme, çağdaşlaştırma toplum yapımızın dokusunu meydana getiren temel kurumlarda köklü dönüşümler yapmakla gerçekleşebilirdi. Bu bakımdan Cumhuriyetin ilânı ile birlikte her alanda yeni atılımlar yapıldı. Halifelik kaldırıldı. Eğitim ve öğretimde birlik sağlandı. Yargı kurumları birleştirildi. Yasa devrimi, şapka ve kılık kıyafet devrimi yapıldı. Uluslararası takvim, saat ve ölçüler benimsendi. Tekkeler kapatıldı. Bunlar ileri ve çağdaş bir Türkiye yaratma ülküsüne varmak için yapılan atılımların başlıcalarıydı.

Bugün ayrı ayrı adlarla andığımız bu atılımlar gerçekte tek bir düşünceye dayanıyordu: Türk toplumuna Batı uygarlığı içerisinde bir yer kazandırmak, onu ileri toplumlar katına eriştirmek. Bu amaca yönelen atılımların tümüne birden Atatürk Devrimi diyoruz."[50]

"Yeni Türk devletini kuran, millet (ulus) topluluğunun, çağdaş medeniyet (uygarlık) düzeyinde yer alması gerekli idi. Çünkü yüzyıllardan beri imparatorluk arazisini korumak için savaşlarda yıpranan Türkiye halkı, çağdaş medeniyetin (uygarlığın) verilerinden yararlanamaz olmuştu. Osmanlı devletinin islâhat (düzeltim) hareketleri ise, kökten değişiklikler getirmekten uzaktı. Bu koşullar altında yeni Türk Devletini bekleyen pek çok mesele (sorun) vardı. Bunu M.Kemal Atatürk şöyle ifade ediyor:

"Uçurum kenarında yıkık bir ülke,,,,. ondan sonra içerde ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni devlet, yeni sosyete

---

50-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.35-36.

ve bunları başarmak için arasız devrimler. İşte Türk genel devriminin bir kısa düzeni."(9 Mayıs 1935)"[51]

O halde burada öncelikle açıklamamız gereken bir kavram vardır. O da Devrim Kavramıdır. Atatürk'e göre devrimin tanımı:

"Türk ulusunu son yüzyıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine, ulusun en yüksek uygarlık gereklerine göre ilerlemesini sağlayacak yeni kurumlar koymuş olmaktır."

Bu deyimi Afet İnan şöyle açıklıyor:

"Devrim terimini alırsak, lugât (sözlük) anlamı ile eski kuruluşları kaldırmak, ancak yerine konulacak olanlar için, bir takım vasıfların (özelliklerin) olması gerekir. Bunlar, medeniyette (uygarlıkta) ilerleyen toplum hayatında, çağdaş ilim (bilim) ve tekniğin uygulanması ve bunlardan faydalanılması ile mümkündür. Hakikaten bir toplumun dayanmış olduğu müesseseler (kuruluşlar) kuruluş ve gelişme devirlerinde zamanın yeni koşulları altında ilerlemeler, uyma oranında faydalı olabilirler. İlerlemeye uymayan ve ilk kuruldukları gibi kalanlar gelişen medeniyet (uygarlık) içinde yarar yerine zarar veren duruma girerler. Yeni Türkiye devletini kuranlar bunu gözönünde bulundurarak esas itibariyle Türk toplumunda köklü bir düşünce değişikliğinin olmasını öngörmüşlerdir. Atatürk İlkeleri, çağdaş uygarlıkta Türk Milletinin (ulusunun) yerini almasını amaç edinmiştir.

Türk devrimi, zamanın ilerlemesine uymayan müesseselerin (kuruluşların) yerine yenilerini koymak için harekete geçmiştir.

51-Afet İnan,Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara, Türk Tarih Kurumu yay.XVI.dizi sayı:34,1977,s.137.

Bunun fikrî (düşüncel) hazırlık safhası (aşaması) olmuştur ve kamuoyu zamanın şartlarına göre aydınlatılmış ve uygun olunca bu kanunlar T.B.M.Meclisinden çıkarılmıştır." [52] Ayrıca;

"Türk devrimi toplum ve devlet yönetiminde dinsel kuralları, bu kurallardan kaynaklanan yasaları, gelenekleri, düzenlemeleri, bunların oluşturduğu düzeni iten, ortadan kaldıran, onun yerine Batı'da gelişen pozitif düşünceyi, bilime, insan usuna dayalı yaşam biçimini koymak; bunun gereği olan düzeni kurmak, devlet ve toplum yapısını gerçeklektirmek isteyen bir düşüncedir. Ulusun bireyleri arasında ortak bağ olarak ulus olmayı, ulusallığı, ulusçuluğun gereklerini öngörmekte; dünyasal gereksinmeler doğrultusunda bu gereksinmelerden esinlenmeyi gereksinmelerin değişmesi ve gelişmesiyle de ortaya çıkan isterler, doğrultusunda yeni değişme ve gelişmelere yönelmeyi, yaşanılan çağın gerisinde kalmamayı devrimin gereği saymaktadır. Bu yönüyle Türk devrimi ulusal bir devrimdir; layik, pozitif düşünceye dayalı olarak da bilimsel, usçu niteliktedir. Devrimin bir büyük özelliği doğmacı olmayışı, kalıplaşmayı reddetmesi, toplum ve devlet yaşamını her zaman ve çağda doğru, geçerli sayılan kurallar ve yasalarla sınırlandırmak isteyen düşüngüleri benimsememesidir.(...)

Türk devriminin en büyük özelliği bir ulusal kurtuluş eylemi olarak başlaması, bu savaşın siyasal, askerî alanda başarıyla sonuçlanmasından sonra çağdaşlaşmayı amaç edinerek köklü değişmelere, toplumu bütünüyle değiştirecek gelişmelere yönelmesidir. (...)

52-Afet İnan, a.g.e., s.138

Türk devrimini, kendisinden öncekilerden ayıran özellik bu devrimin ulusal boyutlarda başlaması, tüm ulusu kapsamasıdır."[53]

"İhtilal" sözcüğü ile devrim sözcüğü karıştırılmamalıdır. Bunu Ömer Asım Aksoy şöyle tanımlıyor:

"İhtilal" toplum düzenini bozup karıştırma, kargaşa yaratma'dır. İhtilal'de düzen yok, karışıklık vardır. Buna dilimizde "kargaşa" denilir. Oysa devrim "kötü düzeni yıkıp yerine iyi düzeni kurma" eylemidir. Cumhuriyet döneminde devrim adını verdiğimiz eylemler hep böyledir: Padişahlık devrilip yerine Cumhuriyet konulmuştur. Dilimize uymayan yazı atılmış, yerine ulusal bir yazı kabul edilmiştir. Eski hukuk düzeni kaldırılmış, yerine çağdaş bir hukuk düzeni getirilmiştir."[54]

Bir de reform (ıslahat) sözcüğü vardır ki, bununda devrim ile karıştırılmaması gerekir. Reform; bir toplumda belirli bir alanda yapılan yüzeysel değişikliktir. Örneğin Islahat fermanı bir reform hareketidir. Yani toplumun yapısını sarsıcı bir özelliği yoktur.

O halde buradan şu çıkarımlara varıyoruz: Bir devrim olabilmesi için; toplumun yapısının eskimiş olması gerekir; başta bulunan kişiler ise o hep eski yapıyı sürdürme eğiliminde bulunurlarsa o zaman devrime taban oluşturulmuş olur. İhtilal de o zaman meydana gelir.

53-Suna Kili,Türk Devrim Tarihi, 3. Basım, Tekin Yayınevi,Aralık 1982,s.1-2.

54-Ömer Asım Aksoy,"Atatürk'ün Dilimize Kazandırdığı Güç",Türk Dili, sayı:353,Mayıs 1981, s.637-638.

Devrimler bir toplumda fikir alt yapısına dayanırlar.Buna devrimin düşünsel cephesi denir. Bu dönemi toplumdaki aydınlar oluşturur. Toplumda yeni, yenilik fikrinin ortaya atıldığı dönem budur. Bundan sonra da aksiyon (eylem) dönemi gelir ki; bu da dar anlamı ile ihtilali ifade eder. Böylece devrimin toplumda aşama aşama meydana geldiğini anlıyoruz.

Emin Özdemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Atatürk Devrimlerine ilişkin görüşünü açıklamaktadır:

"Yakup Kadri Karaosmanoğlu bir yazısında şöyle açıklar: "Atatürk devrimleri ve devrimleri sağlayan atılımlar bir bütündür. Bunların hepsi şu amaca ulaşmak içindir: Türk ulusunun Bağımsızlığı."[55]

Atatürk'ün Türk ulusu için yaptıklarının önemi 1930'lu yıllarda çıkan gazete ve dergilerde sık sık yayınlanır olmuştu. Bunlardan Denizli Milletvekili olan Necip Ali'nin yazdığı ve "Ulus" gazetesinde yayınlanan bir yazı "Yedigün" dergisinde yinelenmiş. Dil devriminin önemi de burada çok güzel vurgulanmaktadır:

"...Dilimizin günden güne kendi öz benliğine doğru gitmesi bizim bugünden düşünemiyeceğimiz ve belki de kafamızda biçim veremiyeceğimiz büyük ve çok değerli verimler verecektir. Tarih bize gösteriyor ki bütün uluslar ancak kendi öz benliğine doğru gitmekle doğru ve tam değerlerini verebiliyorlar. Artık bugün yaşıyan inkılâpçı (devrimci) Türk ailesi gelecek nesiller (kuşaklar) için bir temel taşı olacaktır. Bu yürüyüşün ve atılışın başında Büyük önderimiz Ulu Atatürk'ümüz vardır. Bütün ulus bu yürüyüşe

---

55-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK yay:294,s.36.

ona karşı olan derin inan bağlılığıyle anlatılması mümkün olmıyan büyük bir sevgi ile karışıyor. Türk inkılâbının (devriminin) belki en karakteristik ve en ziyade bakılacak ve beğenilecek noktası da budur. Türk ulusunun onun için sevgisine karşılık olabilecek biricik söz Atatürk'tür. Çünkü kendisine verilen bu adın içinde Türkün sevgisi, gönlü ve saygısının özü vardır."[56]

Yine Atatürk Devrimleri ile ilgili bir başka yazı da İstanbul Üniversitesi Rektörü olan Dr.Neşet Ömer'e ait "Kültür İnkılâbımız" başlıklı yazıda Atatürk Devrimlerinin önemine değindikten sonra Kültür (Ekin) Devriminin (yani, alfabe, tarih ve dil devrimleri) toplum için ne denli önemli bir sorunun çözümü olduğuna değiniliyor.,

"...Saltanat ve hilâfetin kaldırılması, din ile devletin ayrılması, kıyafet değişmesi, kadın hukukunun tanınması gibi muazzam (büyük) inkılâplarımızla (devrimlerle) kuvvetlenen Türkiye Cumhuriyeti büyük yaratıcının rehberliği (önderliği) altında,orta zaman bağlarından kurtuldu; muasır (çağdaş) bir devlet olarak bütün dünyada lâyik olduğu şerefli (onurlu) mevkiî (yeri) aldı.

Yalnız birer kelime ile işaret edip geçtiğim bu büyük inkılâpların (devrimlerin)hepsi, ayrı ayrı uzun ve derin bilimsel incelemelere mevzû(konu) teşkil edecek(oluşturacak)meselelerdir (sorunlardır.Başka Milletlerin(ulusların) uzun asırlar(yüzyıllar)büyük mücadeleler (savaşımlar) ile başarabildikleri bu inkılâpları, Türk ulusu, candan bağlı olduğu dâhi kurtarıcısı sayesinde tarihte misli görülmemiş bir sür'atle (hızla) ve tam muvaffakiyetle (başarıyla) yapmıştır. Yukarıda arzettiğim

---

56-Neçip Ali, "Atatürk",Yedigün, sene:2,No:91, 5 Aralık 1934, cilt: 4, sayfa. 257-258.

(değindiğim) gibi bu meselelerden (sorunlardan) maalesef bahsedemiyeceğim, yalnız, Büyük Gazi'nin bu siyasî ve içtimaî (sosyal) inkılâpları en tam şekilde tamamlayan kültür inkılâbından yani; alfabe, tarih ve dil inkılâplarının (devrimlerinin) neticelerinden (sonuçlarından) bahsetmek isterim.

Milli (ulusal) dilimizin bünyesine (yapısına) asla uymayan iptidai (ilkel) bir alfabe dokuz yüz sene dilimize hâkim olarak kalmıştı.

Ondokuzuncu asırda (yüzyılda) Garp Medeniyeti (Batı uygarlığı) ile münasebetimiz (ilişkimiz) daha ziyade (çok) sıklaşınca Arap harflerinin kifayetsizliği (yetersizliği) anlaşılır gibi oldu. Fakat harflerimizin hiçbir zaman nasıl düzelmesi lâzım geleceği bir türlü kestirilemiyordu. Hepimizin hatıralarında olduğu gibi, büyük ve derin alfabe inkılâbı (devrimi) büyük dahinin iradesi ile bir mucize gibi tahakkuk etti (gerçekleşti) ve bununla adeta Türk milleti (ulusu) eski bir medeniyet (uygarlık) dairesinden çıkıp yeni bir medeniyet (uygarlık) içine girdi; orta zamanın yirminci asra (yüzyıla) kadar gelen ananeleri (gelenekleri) kırıldı; adeta bu yeni alfabe milli kültür (ulusal ekin) uyanışımızda bir esas ve temel teşkil etti (oluşturdu). Bundan başka alfabe inkılâbı (devrimi), dilimizdeki yabancı sözlerin temizlenmesi lüzumunu (zorunluluğunu) gösterdi. Bilgi dilimiz yeni baştan teşekkül etmeğe (oluşmaya) başladı.

Büyük şef, alfabe inkılâbından (devriminden) sonra yine büyük kültür inkılâplarından (devrimlerinden) birini teşkil eden (oluşturan), milli (ulusal) tarih inkılâbını (devrimini) yarattı, Tarih inkılâbı (devrimi), bize, milli (ulusal) tarihimizin derin-

liğini ve bu zamana kadar yanlış ve pek zararlı telkin altında kaldığımızı anlattı. Tarih inkılâbı (devrimi) bize benliğimizi öğretti.(...)

Elhasıl asırlarca (yüzyıllarca) kültür kaynağından uzak kalmış olan Türk dilinin millileşmesi (ulusallaşması) ideali de yine o ülkü kaynağından, yine ondan doğdu.

İlimde (bilimde), fikirlerin tekamülünde (düşüncelerin gelişmesinde) sanatta, zevkte, histe yarın saf Türk dili ile düşünecek ve yazacak olan çocuklarımız artık eski tefekkür (düşünme) tarzından, eski mantıktan ebediyyen (sonsuza kadar) kurtulacaklardır.

Dil inkılâbı (devrimi) ve dil inkılâbının (devriminin)merbut (bağlı) olduğu kültür inkılâbı (devrimi) sayesinde milletimiz (ulusumuz) Türk dehasını isbat edecek (kanıtlayacak) olan milli (ulusal) bir sanat yaratmağa ve ilmin terakkisine (bilimin ilerlemesine) yardım edecek bir kabiliyet (yetenek) göstermeğe muvaffak olacaktır.

Yalnız üç büyük kısmına temas ettiğim (değindiğim) kültür inkılapları (devrimleri) sayesinde milli (ulusal) hayatın (yaşamın) her tarafında gözümüze çarpan siyasî(siyasal), içtimaî(sosyal), iktisadî(ekonomik) inkılâplarda (devrimlerde)kuvvet bulmuştur.

Çünkü: Kültür inkılâbı (devrimi) ruhta fikirde, ahlâkta kuvvetini gösteren derin bir inkılâptır (devrimdir).

Velhasıl kültür inkılâbı (devrimi) hakiki (gerçek) bir Türk uyanışı, Türk rönesansı başlangıcından başka bir şey değildir.[57]

57-Dr.Neşet Ömer,"Kültür İnkılâbımız",Varlık,sayı:17,15 Mart 1934,s.257-258.

Atatürk'ün ulus ve ulusçuluk anlayışı ile Dil sıkı bir şekilde ilintilidir. Zeynep Korkmaz'a göre;

"Dilimizin sadeleşme yolundaki tarihî gelişmesinin Yeni Lisan'dan sonraki safhası (aşaması) dil devrimidir.(...) Çok yönlü ve kapsamlı bir fikir temeline dayanır. Yukarıda sadeleşme akımlarını ve dayandıkları görüşleri gözden geçirirken gördük ki, bunların hemen hepsi de edebî faaliyetlerin (etkinliklerin)ürünü olan akımlardır.(...) Sadece edebî hareketlerin sosyal yapı ile olan bağlantısı açısından, dili kullanırken belli kıstaslar (ölçütleri) benimseme ölçüsü hâkimdir.(...)

Cumhuriyet devrine girildiğinde devrin fikriyatını (düşünüşlerini) yapan Ziya Gökalp'in ve Yeni Lisan'cılara öncülük eden Ömer Seyfettin'in ısrarla belirttikleri üzere, daha dilde, Türkçe'nin yapı ve işleyişine ters düşen yabancı kalıplı kelimeler, yabancı ekler, bu yabancı ek ve kelimelerle yine yabancı dil kurallarına göre kurulmuş isim ve sıfat tamlamalarının birleşik sıfat ve zarfların sayısı hayli kalabalıktı. Bu durum, Türkçe'nin gelişmesini engelliyor; onu, kendi kendini yenileyerek gürleşen imkanlardan yoksun bırakıyordu.(...)

Cumhuriyet devrinde devlet yapısının ve inkılâpçılık (devrimcilik) anlayışının bağlı bulunduğu prensipler (ilkeler), Türk diline yeni baştan eğilmeyi gerektiriyordu.(...)

Atatürk'ün ulusal devlet anlayışı nasıl XIX.Yüzyıldan XX. Yüzyıla uzanan ulusçuluk akımının kendi tarihî ve sosyal ihtiyaçlarımızla bütünleşmiş ve şuurlaşmış (bilinçlenmiş) bir ifadesi ise, Türk diline bakışı da devlet varlığının devamını ve gelişmesini sağlayan ulusal kültür değerlerine dönüşün bir ifadesi olmuş-

tur. Bu bakımdan dil devrimi ulusal devlet politikasına paralel bir ulusal dil anlayışına dayanmaktadır.(...) Atatürk'e göre; 'Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkı, Türk milletidir. Türk Milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü, Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlâkını, an'anelerini (geleneklerini), hatıralarını, menfaatlerini (çıkarlarını) kısaca bugün kendi milletini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu (korunduğunu) görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir."[58]

ATATÜRK'ÜN ULUS VE ULUSÇULUK ANLAYIŞI: Şerafettin Turan' a göre;

Dil ulusu ve ulusallığı belirleyen ögelerden biri olduğuna göre Atatürk'ün Türk ulusunu ve Türk ulusçuluğunu nasıl tanımladığını ve dilin bu tanımlar içerisindeki yerini gözönünde tutmamız gerekir. Çünkü özellikle ulusçuluk konusunda birçok kişinin kendilerine göre birer tanım yapıp içeriğini de saptadıktan sonra bunu Atatürk'e bağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Oysa Atatürk, ortaokullarda ders kitabı olarak okutulmak amacıyla 1931 yılında Bn.Afet (İnan) imzasıyla yazılan "Vatandaş için Medeni Bilgiler" kitabının ulus (millet) bölümünü doğrudan doğruya kendisi hazırlamış ve orada Türk ulusunu anlatırken;

"Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir" tanımını yapmıştır.

58-Zeynep Korkmaz, Dil İnkılâbının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları arasındaki yeri, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1985, s.13-14-15-16.

Bundan sonra Türk ulusunu oluşturan "6" etken arasında " "Dil birliği'nin de büyük rol oynadığını vurgulayan Atatürk, Türkçe'yi nasıl değerlendirdiğini şöyle belirtmektedir:

"Türk ulusunun dili Türkçe'dir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk dili, Türk ulusu için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk ulusunun geçirdiği bunca tehlikeli durumlarda., ahlâkının, geleneklerinin, anılarının, çıkarlarının, özetle bugün kendi ulusallığını yapan her şeyin dili aracılığıyla korunduğunu görüyor. Türk dili, Türk ulusunun kalbidir, belleğidir."

Yine, "Vatandaş için Medeni Bilgiler" kitabında Atatürk Türk Ulusçuluğunu da şöyle tanımlamıştı:

"Türk ulusçuluğu, ilerleme ve gelişme yolunda ve uluslararası ilgi ve ilişkilerde, bütün çağdaş uluslara koşut ve onlarla uyumlu olarak yürümekle birlikte, Türk sosyal toplumunun ayırıcı niteliklerini ve başlıbaşına bağımsız olan kimliğini saklı tutmaktır."[59]

Atatürk'ün dili ulusallığın belirgin özelliklerinden biri olarak değerlendirdiğini görüyoruz; şöyle diyor:

"Türk demek dil demektir. Ulusallığın çok belirgin özelliklerinden birisi dildir. Türk ulusundanım diyen insanlar, her şeyden önce ve ne olursa olsun Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşma-

---

59-Şerafettin Turan, Atatürk ve Ulusal Dil, Ankara, TDK yay.1981, s.13-14

yan bir insan, Türk ekinine, topluluğuna bağlılığını öne sürerse buna inanmak doğru olmaz."

Dilin ulusal olması, hiç kuşkusuz ulus denen topluluğu oluşturan bireylerin konuşmada ve yazıda kullanacakları ve birbirlerini anlamada güçlük çekmeyecekleri bir nitelik kazanması demektir. Bu da yazı dili ile konuşma dili arasındaki büyük ayrılığın olabildiğince ortadan kaldırılmasını gerektirir."[60]

Yukarıda Atatürk devrimlerinin amacını Türk ulusunun bağımsızlığını sağlamak olduğuna değinmiştik. Burada karşımıza şu soru çıkıyor:

Bir ulusun bağımsızlığı ne demektir? Bunu Emin Özdemir Dil Devrimimiz isimli kitabında şöyle açıklıyor:

"Salt siyasal alanda bağımsız olan ve öbür alanlarda bağımlı kalan bir ulusun bağımsızlığı tek yönlüdür. O ulusun tam bağımsız sayılması, düşünce, dil ve duygu alanlarında da bağımlılıktan kurtulmasıyle olur. İşte Atatürk devriminin ereği de budur, toplum yapımızı oluşturan tüm kurumları bağımsız kılma, kendi ulusal nitelikleri içerisinde geliştirmedir.

Toplumun en önemli kurumlarından biri de dildir. Dil, bir toplumun ulusal benliğini biçimlendirir, düşünce ve duygu yaşamına yön verir. Bir toplumu değiştirmek, ona yeni bir yaşama düzeni getirmek geniş ölçüde o toplumun diline bağlıdır.."[61]

60-Şerafettin Turan, a.g.e., s.15.

61-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK yay: 294., s.36.

"Ulusal dilin bağımsızlığı, dilin kendine özgü niteliklerini koruması ve yabancı dillerin baskısından kurtulmuş olması demektir.(...)

Çeşitli nedenlerle dilin ulusçuluk ve ulusalcılık içerisinde önemli yerini belirtmeye çalışan Atatürk, ulus yaşamında ulusal dilin egemen olması gereğine de dikkati çekmekten geri kalmamıştı. Bursa'daki gericilik olayından sonra 6 Şubat 1933'te Anadolu Ajansı ile yayımlanan demecinde sorunun iç yüzünün din değil, dil olduğunu açıkladıktan sonra, "Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk ulusunun ulusal dili ve ulusal benliği bütün yaşamında egemen ve asıl kalaçaktır demişti."[62]

İsmail Hakkı, Ulusal Dil sözcüğünden ne anladığını şöyle açıklıyor:

"Ulusal dil demek herkese söyliyen, herkese kendini duyuran, herkez için anlaşılan dil demektir. Bir dilde bu "herkesi tutma" özlüğü olmadıkça, onun ulusallaşması için de yol yoktur. Onun içindir ki bir yere göre olan ve ulusa göre olmıyan kapalı dillerin patois'ların ulus dili olması için yol yoktur.(...)

Düşüncemin ikinci katına çıkıyorum. Değil mi ki ulusal dil herkes tarafından anlaşılabilen bir dildir, öyleyse herkes tarafından anlaşılabilen dil demek herkesin varı olan bu herkesin dili, kendisini, hiç olmazsa soydaşlarını, üremelerini kullandığı, konuştuğu dil demektir. Eğer bir dil Türkiye'nin bazı yerlerinde kullanılıyor, bazı yerlerinde hiç kullanılmıyorsa, onun günün birinde ulusal olması için yol yoktur.(...)

62-Seyfettin Turan, Atatürk ve Ulusal Dil, Ankara, TDK yay.1981, s.18-19.

Şimdi düşüncemin üçüncü katına çıkalım. Türkçe'de bulunan Arapça, Acamce, Frenkçe.. sözlerin çoğunu attık ve yerlerine Türkçe'lerini koyduk.Pek güzel de oldu. Ancak, eski Türkçe'de bulunan ve canlı Türkçe'de kökü bulunmıyan eski sözleri, yenileştirmek diriltmek için de bir akış vardır.(...) Biz bu eski Türkçe'lerin dirilebileceğine inanamıyoruz. Bir sözün eski Türkçe'de olması onun yeni Türkçe'de yaşaması için öncü olamaz. Ortaklaşa kullanılmayan bir köy sözü nasıl uluslaşmıyorsa eski Türklerde kullanılan ancak yeni Türkçe'de ne kendi, ne de soyu sopu bulunmıyan bir sözün de uluslaşmasına yol yoktur. Ancak, burada "Kurultay" sözü gibi eski olmakla birlikte, yeni de kökü olanlar elbet yaşayacaklardır, kurum, kuruluş, kuruş... da hep yaşayacaklardır."[63]

"Cumhuriyetten sonra yapılan atılımlarla Türk toplumunun temel kurumlarında değişme ve dönüşümler başladı. Bu değişme ve dönüşümlerin, dilimizi de kapsaması kendiliğinden oldu. Çünkü devrim bir bütündü, toplumumuzun bütün kesimlerini kapsıyordu. Öbür yandan çağdaş uygarlık düzeyine varabilmek için önce insana yönelmek gerekliydi. İnsanı değiştirmek, onun düşünce dünyasını değiştirmekle gerçekleşebilirdi. Düşüncenin değişmesi, dilin değişmesi demekti. Bu bakımdan yeni bir uygarlık alanına girebilmek için dilimizde de devrim yapmak, kaçınılmaz bir gereklilik olmuştu."[64]

Hasan Ali, Aralık 1934 tarihli Ülkü dergisinde "Dil İnkılâbımızın karakteri" başlıklı yazısında Dil Devrimimizi ve yapı-

---

63-İsmail Hakkı, "Dil Devrimi Üzerine", Yedigün, No:54, 2. yıl, 10 Ocak 1935, s.3.

64-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK yay:294, s.36-37.

lan işin önemini vurguluyor; Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yapılan dil anlaştırması işlerinin başarısız kımıldanışlar olduğunu söylüyor. Bunun içinde Cumhuriyet devrine en yakın bir birliği ele alarak onun hangi noktalarda aksadığını gözler önüne sermek istemektedir. Bu amaçla ele aldığı kişi ise Ziya Gökalp'tir.

"... Ziya Bey der ki: İstilahların (deyimlerin) mukabillerini (karşılıklarını) Arabî (Arapça), Farisî'den (Farsça'dan)yaparak ecnebî (yabancı) kelimeleri kabul etmemek hassası (özelliği) Türkçe'ye munhasır (özgü) değildir. Bütün İslâm lisanları (dilleri) bu hasisada (konuda) müşterektir (ortaktır).

(Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak) adlı eserinde Türkçe'nin duralaştırılması ve Türklerin millî (ulusal) bir dil sahibi olması davasında söz söyliyen bu meşrutiyetçi bilgin "ecnebi kelimeler" sözüne Arapça ve Farsça'yı sokmuyor, onları dilimizden ayrı bir dil olarak görmüyor. Eski Osmanlı dil ve edebiyatçılarının Türkçeyi Arapça ve Farsça ile beraber üç dilden yapılmış bir dil saymalariyle bu düşünüş arasında esaslı (kökten) bir ayrılık var mıdır? (...)

Sözlükte Türkçe köklerden ayrılmamanın gerek olduğunu söylediği halde bugünün bilgi ve düşünüşünün belkemiği olan ıstılahları (deyimleri) Arapça ve Farsça'dan yapmak istemesi başlı başına bir tezattır. Çünkü deyim dediğimiz sözlerde bir lûgattır (sözlüktür). Bunları Arapça ve Farsça'dan alacak olursak İslâm medeniyeti (uygarlığı) içinde asırlarca (yüzyıllarca) olduğu gibi gene yüzyıllarca din kapitûlasyonları altında eli kolu bağlı kalacağız demektir.

Görülüyor ki, Ziya Gökalp Bey'in dilde meşrutiyetçiliği

Türk dilinin en doğru ve en lüzumlu (gerekli) yaşama ve gelişme koşullarını tam bir sistem (dizge) haline koymasına müsait (uygun) olamamıştır.

Bu "İdarei maslahatçı" görüşten sonra Gazi Dil İnkılâbının (devriminin) nasıl bir ilim (bilim) hareketi olduğu , tezatsız (karşıtsız) ve bütün bir sistem halinde bulunduğu daha kolay anlaşılabilir. Her şeyden önce ve dil inkılâbının (devriminin) özü olarak şu hakikatı (gerçeği) kabul etmiş bulunuyoruz.

Türk dili için zamanca ve mekânca (yerce) bir hudut (sınır) yoktur. Herhangi bir Türkçe söz, herhangi bir zamanda söylenmiş, herhangi bir yerde kullanılmış olursa olsun Türkçe'dir.(...)

Türkçemiz için hudut (sınır) tanınmamasının en büyük sebebi (nedeni) Türk dilinin eskiliğine, zenginliğine olan inanımızdır. Bu inan bir hayale değil, canlı bir hakikate (gerçeğe) dayanıyor. Birinci ve ikinci Dil Kurultayında dil bilginlerimizin ileri sürdükleri tezler, türlü dillerle Türkçemizin mukayesesinden (kıyaslamasından) çıkan neticeler (sonuçlar) bunu ispat etmektedir (doğrulamaktadır).(...)

Bizden öncekilerin din bağlarından ve doğu kültüründen kurtulamıyarak Arapça ve Farsça kelimelere öz dilimiz içinde yer vermeleri yolunda yürümek için artık bir sebep olmadığı anlaşılmıştır. Türk Milleti (ulusu) artık dinî (dinsel) bir camianın (topluluğun) içtimaî (sosyal) müesseselerin (kuruluşların) hukukta olduğu gibi, dilde de tanımıyor. Türk kültürü lâiktir, başlı başına bir varlıktır. Müstakil (özgür) Türk ulusunun bugün dilide istiklâlini (bağamsızlığını) kazanma hamlesi yapmıştır. Onun içindir ki, Gazi Dil inkilâbı (devrimi), Türk dilinin istiklâli (ba-

ğımsızlığı) davasıdır (sorunudur).(...)

... Türk ulusu aydınlarıyla halkı arasında bugüne kadar aşılmaz dağlar gibi dikilip duran anlaşma engellerini yıkmaya uğraşıyor. Bundan sonra halk aydınları, aydınlar halkı dinleyip anlıyabilecekler. Bunun için de Gazi Dil İnkılâbı (devrimi) tamamiyle halkçı bir devrimdir.

Dil devrimimiz, lâyik, halkçı ve her türlü kültür kapitülasyonlarından kurtulmuş, müstakil (bağamsız) türk dilini kurmak hareketidir."[65]

65- Hasân Âli, "Dil İnkılâbımızın Karakteri", Ülkü, sayı:22, Aralık 1934, Cilt:4, s.255-256-257.

İKİNCİ BÖLÜM
HARF DEVRİMİ

HARF DEVRİMİ:

Harf devriminin önemini Emin Özdemir aşağıda dile getirmektedir.

"Dilimizin özleşmesi, ulusal benliğine kavuşması için Arap yazısının atılması gerekliydi. Arap yazısı Türkçe'nin yapısına uygun değildi, öğretimi de öğrenimi de çok güçtü.

Sonra, bir devrim başlamıştı. Bu, her alanda yeni bir Türkiye'nin yaratılması devrimiydi. Doğal olarak bu devrim, kendi yazısını da yine kendi getirecekti.

Arap yazısı, Batı uygarlığına girmemizi engelliyordu.1908'den birkaç yıl önce Atatürk, yabancı bir bilim adamına bu konuda şunları şöylemişti:

"Batı uygarlığına girebilmemize engel olan yazıyı atarak, kılık kıyafetimize değin her şeyimizde batılılara uymalıyız. Bunların hepsi bir gün olacaktır."[66]

Bu dönemde başlıyan Alfabe sorununu Murat Belge şöyle anlatıyor:

"Cumhuriyet döneminde dil tartışmaları sürüyordu. Bu sırada, alfabe sorunu tartışmanın can alıcı noktalarından biri haline gelmişti. Türkiye'de Tanzimat döneminden beri Latin alfabesinin alınmasını savunanlar olmuştu, ama böyle bir değişiklik muha-

---

66-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK yay:294,.40.

fazakârlığın (tutuculuğun) can damarlarından birini hedef aldığı için Latince'yi isteyenler azınlıkta kalmış, özellikle de devlet otoritesi, sorunu ele almaya hiç yanaşmamıştı. Arap alfabesi,Türkiye'yi İslâm dünyasına bağlayan önemli köprülerden biriydi.Böylece onun kalmasını savunanlar da dilsel gerçeklerden çok toplumsal, politik, ideolojik nedenlerle bu alfabeye bağlıydılar.Latin alfabesini isteyenler arasında da iki eğilim saptanabilir. Bunlardan bir tanesi, Arapça'yı savunanlarla aynı ideolojik zemine oturuyordu. Türk ulusallığına aykırı olduğu için karşı çıkıyorlardı Arap yazısına. Aynı zamanda İslâmiyetin ve genel olarak dinin bu ulusal kimliği boğduğu ve böylece kalkınmayı durdurduğu düşünülüyordu. Bu görüşte olanlar, daha önce başka konularda gördüğümüz tavırlara yakın bir biçimde, alfabe değişikliğine neredeyse büyülü bir anlam yüklüyor, alfabe değişince bütün sorunlarımızın ortadan kalkacağına inanıyorlardı, öteki kamp ise, ulusallığı başka türlü anlamakta ve yorumlamaktaydı. Cumhuriyet tarihi boyunca gördüğümüz bu kutupsallıkta Doğuculuğu temsil edenlere göre, asıl Batı'nın Latin alfabesi alındığında ulusal kimlik elden giderdi. İzmir iktisat kongresi'nden sonra Kâzım Karabekir, Latin harflerine sertçe karşı çıkmış, bunu isteyenleri "vatana ihanet"le suçlar gibi konuşmuştur.

Daha önceleri de dilin sadeleşmesinden yana olan Hüseyin Cahit, şimdi Latin alfabesinin kabülünden yanadır. Bunu, birinci kümedeki yazarların yaptığı gibi bir "ulusallık" gereği olarak değil de, pratik yarar için savunmaktadır.(...)

Bu sıralarda Fuat Köprülü Latin alfabesinin alınmasına karşıdır: "Latin harflerinin kabülüne taraftar (yandaş) olanlar,zannediyorlar ki Garb medeniyetine (Batı uygarlığına) bu suretle da-

ha çabuk ve daha kolay temessül edebiliriz (benzeyebiliriz).Halbuki Garb medeniyetine (Batı uygarlığına) temessül (benzer) harflerimizin tebdili (değişmesi) ve Latin harflerinin kabülü ile kabil (olası) olamaz."

Köprülü'nün müdahalesinde de, dilin bir parçasının, dille, ilgisi olmayan bir amaç için değiştirilmesi tutumundan söz ediliyor. Bu çerçevede şüphesiz Köprülü haklıdır. Alfabe değiştirmekle bir toplumun uygarlık anlıyışı değişmez. Eğer Latin alfabisini böyle bir amaçla isteyenler vardıysa beklediklerini bulmamış olmalıdır.

Öte yandan, Arap alfabesinin kalmasını savunanlar da, buna dil-üstü bir anlam vermekteydi. Tarihimizle ve İslâm dünyası ile bağımızın kopacağını düşünüyor, bundan ürküyorlardı. Böylece iki taraf da alfabeye neredeyse büyülü bir anlam yüklüyor,şu veya bu alfabenin davayı kazanması sonucunda bir takım mucizelerin gerçekleşmesini bekliyordu."[67] Yukarıda da görüldüğü gibi;

"Latin harfleri uzun zaman Fransız harfleri sanıldı, birçok karşı durmalara yol açtı., oysa amaç, Latin kökünden Türkçe'nin kendi yapısına uygun yeni bir alfabe meydana getirmekti.

1927 yılı sonlarıyla 1928 yılının ilk yarısı, Latin harflerinin Türkçe'ye uygulanması yolunda ateşli bir dönem olmuştur. Hâkimiyetimilliyye'de Falih Rıfkı Atay, Cumhuriyet'de Yunus Nadi, İkdam'da, Celâl Nuri, Latin harflerinin kabülü düşüncesini yaymağa çalışmışlar, bu işle uğraşanlar, önerilerini daha açık olarak

---

67-Murat Belge, "Türkçe Sorunu I", Yazko-Edebiyatı , sayı:19, Mayıs 1982, s.101-102.

belirtmeğe elverişli ortam bulmuşlardır. Ahmet Cevat Emre'nin Vakit Gazetesinde 1927 sonlarıyla 1928 başlarında süren yazıları ve İbrahim Necmi Dilmen'in Milliyet Gazetesinde 1928 Mayısından Ağustosuna dek süren "Latin harfleri ile Türk Alfabesi" başlıklı yazıları, harf devriminden önceki son denemelerdir."[68]

Cavit Orhan Tütengil Türk devriminin çağdaşlaşma yolundaki önemli atılımlarından birisi olarak Harf devrimini şöyle açıklıyor:

"Türk Devriminin çağdaşlaşma yolundaki atılımlarından biri olan harf değişikliği, öz'le biçim arasında bağlantı kuramayanlara batılılaşma yolunda biçimsel bir özenti gibi görünebilir. Olay bütün boyutlarıyla ele alınacak olursa, ulusallaşmak ve laikleşmek yolunda atılmış devrimci ve halkçı bir adımla karşılaşılır. XIX. Yüzyılın ikinci yarısından başlayarak önce yazım, sonra bitişik harf sorunu biçiminde gündeme gelen, inandırıcı bir çözüm bulunamayınca, Latin harfleri tartışmasına ulaşan sorun "Başöğretmen"ini bulunca halkçı ve devrimci bir atılımla gerçekleşir."[69]

Böylelikle, "Dil devrimi deyince belli bir topluluk için alfabe, yazım, dilbilgisi ve sözlük belirlenmesi ve bunun yazılı ve sözlü eğitim aracılığı ile halka kabul ettirilmeye çalışılmasını anlıyoruz."[70]

68-Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreler, 3. Basım, Ankara, TDK yay, Ankara 1972, s.399

69-Cavit Orhan, Tütengil, "Türk Harflerinin 50. Yılında bir durum değerlendirmesi", Ulusal Kültür, sayı:2, Ekim 1978, s.5.

70-Engin Sezer, "Ağaçlar Diller ve Devrimler", Türk Dili, sayı:324, Eylül 1978, s.351.

ATATÜRK'ÜN SARAYBURNU'NDAKİ SÖYLEVİ:

"Atatürk'ün Sarayburnu'ndaki söylevi ile harf devrimi başlamıştır.[71] Emin Özdemir bu konuşmayı şöyle açıklıyor:

" 8 Ağustos 1928 günü Atatürk, İstanbul'da Sarayburnu parkında bir konuşma yaptı:

"Arkadaşlar, bizim uyumlu, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu gerçeği anlamak zorundasınız. Anladığımızın izlerine yakın zamanda bütün dünya tanık olacaktır.

Çok işler yapılmıştır. Ama bugün yapmak zorunda olduğumuz, son değil, lâkin çok gerekli bir iş daha vardır: Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir. Türk harflerini her yurttaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya, öğretiniz. Bunu yurtseverlik ve ulusseverlik ödevi biliniz.

Bu ödevi yaparken düşününüz ki bir ulusun. bir sosyal topluluğun yüzde onu yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olarak utanmak gerekir. Bu ulus, utanmak için yaratılmış bir ulus değildir, övünmek için yaratılmış, tarihi övünçlerle dolu bir ulustur. Ama ulusun yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu yanlış bizde değildir. Türkün karakterini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlarındır. Artık geçmişin yanlışlarını kökünden temizlemek zorundayız."[72]

71-Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım,Ankara,TDK yay,Ankara 1972,s.402.

72-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.41.

Atatürk Sarayburnu konuşmasında toplumbilimsel bir gerçeği de vurgulamış oluyordu:

"Anadilini doğru okuyup yazamayan bir ulusun doğru düşünemeyeceği, düşünce üretemeyeceği.... gerçeğiydi. Geçmişte böyle olmamış mı idi. Cumhuriyet'e değin nerdeyse 17-18 abece görüp geçinen ve 9 abece uygulayan Türk ulusu, nerdeyse düşünme ve üretme yeteneğini yitirme çekincesiyle burun buruna gelmişti. Fenike yazısından, "bükümlü" bir dil olan Arapça'ya uyarlanan, oradan da "eklemli" bir dil olan güzel dilimize aktarılan Arap abece'si ile, Türk toplumunun düşün üretim olanakları iyiden iyiye kısıtlanmış oluyordu.(...)

Türk devrim dizgesi içinde dil devriminin bu denli sağlıklı olarak yerini almasında yazı değişimi birincil etken olmuştur. Ne varki, dil ve yazı devriminin doğal sonucu olması gereken düşünsel devrim o denli sağlıklı olmamış, özlenen boyutlara varmamıştır."[73] Böylelikle,

"Harf Devrimi" diye de adlandırıldığını gördüğümüz harf değişikliği olayının genel çerçevesini çizebilmek için değişik açılardan nasıl değerlendirildiğini görmekte yarar vardır. Bunun için, bir devlet adamı ile bir yazın adamının yolun yarısındaki saptamaları ilginç noktaları gözler önüne koymaktadır. İsmet İnönü ve Nurullah Ataç'ın 25.yılda yazdıkları, geçmiş için olduğu kadar gelecek için de öğretici ve düşündürücüdür.

İsmet İnönü 9 Ağustos 1953'te yayımlanan "Yeni Türk Harflerinin Yıldönümü" başlıklı yazısında bir yandan Atatürk'ün yakın

---

73-Ali Dündar,"Yeni Yazı Yeni Dünya,Türk Dili,sayı:345,Eylül 1980, s.345-347.

arkadaşı olarak ilginç değerlendirmeler yaparken, bir yandan da "muhalefet lideri" olarak kaygılarını dile getirmektedir. İsmet İnönü'nün değerlendirmelerine göre:

. Atatürk, inkılâpları (devrimleri) içinde karar verilmesi için en çok düşünülen konu budur.

. Harf inkılâbı (devrimi) birinci ve en birinci derecede Atatürk'ün dehasına, azmine borçlu olduğumuz bir büyük eserdir

. Muvaffakiyetinin (başarısının) baş tedbiri (önlemi) gazetelerin ve devlet işlerinin hemen yeni yazıya geçmeleri olmuştur.

. Türk dili ve Türk Milliyeti harf inkılâbı (devrimi) ile bağımsız hale gelmiştir... Türk dilinin bağımsızlığı sadece yeni harflerle yüzde 95 temin edilmiştir.

. Yeni harfler Cumhuriyetin garp (Batı) medeniyeti (uygarlığı) cemiyetini (topluluğunu) kabul etmesinin de başlıca dayancı olmuştur. Yeni harfler Türk ulusunu bir kültür (ekin) âleminden (dünyasından) başka bir kültür âlemine (dünyasına) nakletmiştir.(taşımıştır).

. Yeni harflerle kazandığımız en mühim (önemli) bir netice (sonuç) ortaçağdan çıkıp XX. asrın (yüzyılın) medenî (uygar) cemiyetine (topluluğuna) girmemizin en tesirli (etkili) vasıtasını (aracını) elde etmiş olmamızdır.

İkinci Adam'ın harf değişikliğine ilişkin değerlendirmelerini şöyle özetlediği görülmektedir: "Hiç tereddüt etmeden (durak-samadan) söylemeliyiz: türk devrimlerinin en ehemmiyetlisi (önem-

lisi) yeni Türk harflerinin kabülüdür."

1953 yılının "muhalefet lideri" İsmet İnönü'nün "harf devriminin 25. yıl dönümünde gizlemediği bir kaygısı da vardır. Sorduğu bir soruyu yanıtlarken bu kaygıyı belirtmekten geri kalmaz: "Harf inkılâbı (devrimi) muvaffak (başarılı) olmuş ve her türlü geriye dönme tehlikesini atlatmış mıdır?

Harf inkılâbı muvaffak (başarılı) olmuştur. Geriye dönmek ve tekrar Arap harflerini getirmek maddeten mümkün (olası) değildir. Bize bu emniyeti (güvenceyi) veren tek unsur (öge),geçmiş olan 25 senedir." İsmet İnönü, başarısının güvencesini kanıtladıktan sonra "ancak" diyerek, kaygısını dile getirir:

"Ancak, eski harflerle yetişmiş nesillerin (kuşakların) hiç bir güçlük yapamayacaklarını zanmetmek de mübalağalı (abartılı) bir iyimserliktir. Yaşlılar eski yazının zevkini ve kolaylığını mezara kadar götüreceklerdir. Zevklerinin veya birikmiş hiddetlerinin nöbetlerine tutuldukları zaman yeni yazı yanında eski yazıya da ihtiyarî (isteğe bağlı) olarak izin ve kolaylık vermeye kalkabilirler. Böyle bir irtica (gerici) hareketi her zaman mümkündür. Bu hareketin zararı da hiç küçük görülmeyecek kadar geniş ve derindir. Yeni yazmaya başlayan masumlar ayrı yazıları ile birbirinden ayrılırlarsa 80 yaşına kadar birbirinden ayrı kalırlar. Cemiyetimiz (toplumumuz) için bu istikbalin (geleceğin) büyük mahzuru (sakıncası) olur. Yedi yaşından oniki yaşına kadar her Türk yalnız Türk harflerini bilmelidir."(...)

Bir "devlet adamı"nın "Yeni Türk Harflerinin Yıldönümü" vesilesiyle 25. yılda yazdıklarını, bir "yazın adamı"nın, Nurullah Ataç'ın, "Yirmi beş yıl olmuş biz yeni yazıyı alalı..." tüm-

cesiyle başlayan "Yeni Yazı" başlıklı makalesi tamamlamaktadır.

"Okuyup yazmanın ancak geçmişi bilmek, geçmişe bağlanmak" olduğunu sananların yeni yazıya kızdıklarını ansıyarak konuya giren Nurullah Ataç, kendi sorusuna verdiği yanıttan da anlaşılacağı gibi soruna geniş bir açıdan bakıyor:

- Neden bu toplum, en az yüzelli yıldan beri, bir değişme içinde, bir devrim içindedir?
- Eski uygarlığımıza, eskiden bağlı olduğumuz değerlere artık inanmadığımız için değiştik, kurumlarımızı, kılığımızı değiştirdik.

Yazı değişikliğinin kökeninde uygarlık değiştirme isteğinin yattığını vurgulayan Ataç, eski yazınımızla bağlantımız bakımından ortaya çıkan, bir ölçüde kendisinin de kabul ettiği geçmişten kopma, unutma durumunu şu temel nedene bağlamaktadır:

"Bağlı kalsaydık eski uygarlığımıza, onun ürünü olan yazına bizim için gerekli bir besin diye baksaydık Arap yazısına bırakıp Latin yazısını alamazdık. Alabilmek şöyle dursun, böyle bir işi usumuzdan geçirmezdik."

Nurullah Ataç'ın bir öz eleştirinin yanı sıra "Yeni Yazı" karşısındaki değerlendirmeleri şu noktalarda toplanmaktadır.

. Arap yazısının bırakılıp Latin yazısının alınmasını ben de salt daha kolaydır diye istiyordum. Latin yazısını alışımızın derin sebeplerini, devrimin doğal bir sonucu olduğunu göremiyordum. Sonradan anladım işin iç yüzünü, anlayınca da daha çok sevindim.

. Bizde bir yazı devrimi, bir dil devrimi olmamıştır, dev-

rim yazısını aramış bulmuş, devrim dilini aramış bulmuştur.

. Yazımız bazı seslerimizi göstermiyor, genizden çıkardığımız n'yi göstermiyor, eskiden Arap yazısının hı'sıyla gösterdiğimiz sesi göstermiyor; bizim iki türlü e'miz vardır, birini göstermiyor. Bunlara gönlüm katlanamıyor.

. Bu eksikleri, bu yanlışlarıyla da Latin yazısı Arap yazısından üstündür. Bizim için dilimizin gelişmesini, yeni ger eklere uymasını hızlandırdı.

. Yazımızı değiştirmeseydik dilimizin bugünkü bağımsızlığına kavuşamazdık."[74]

"Harf devrimi bir yönüyle dil devrimi demekti. Yeni Türk harfleri, Arapça ve Farsça'nın Türkçe üzerindeki baskısını azaltacaktı. Dilimize girmiş olan Arapça ve Farsça sözcükleri yazarken bunların kök imlâlarını gözönünde tutmayacaktık. Onları, yeni alfabemizin kurallarına göre yazacaktık. Bu da Arapça ve Farsça sözcüklerin söylenişlerini Türkçeleştirecekti. Ayrıca, dilimize girecek olan Arapça ve Farsça sözcükler dilimize kendi kurallarına göre giremeyecekti. Girenler de yeni alfabemizin önünde yabancılıklarını hemen belirteceklerdi. Böylece dilimizin bu sözcüklerden arınması kolaylaşacaktı."[75]

Harf devriminin ulustaki etkisinin ne olduğunu Vecihe Hatıboğlu şöyle dile getiriyor:

74-Cavit,Orhan,Tütengil,"Türk Harfleri'nin 50.Yılı",Ulusal Kültür, sayı:2, Ekim 1978, sayfa.6-7-8-9.

75-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK yayını : 294 s.41-42

"Harf devrimi inanılan bir önder yönetiminde bütün ülkeyi kaplayacak ölçüde, bir anda, hızla, esasta da değişiklik yapılabileceğini göstermişti . Öyle ki, bu değişiklik birgün içinde olmuştu. Yüzyılların getirdiği Arap harfleriyle artık, gazete, dergi, kitap yayınlanmıyordu.

Bütün okur yazarlar, bir anda okuma yazma düzenlerini kökünden değiştirmek zorunda kalmışlardı ama hiç kimseden ciddî bir tepki gelmiyordu. Ulus biliyordu ki, güvendiği önderi bütün bunları kendisi için yapıyordu, ilerde yararını görecekti.

Bütün yazarlar, öteden beri alıştıkları sağdan sola doğru yazmayı, bırakmış, soldan sağa doğru yazmaya başlamıştı. Atatürk, yeni yazının güzel ve okunaklı olmasına çalışıyor , en iyi örneklerini kendisi kendi el yazısıyla gösteriyor, artık eski harfleri kullanmıyordu.

Bütün gazeteler, dergiler, kitaplar yeni harflerle yayınlanmaya başlandı. Basımevleri kasa kasa yeni harflerini hazırlıyorlardı.

Harf devrimi, dil devrimini ilerletmiş, hızlandırmıştı. Şimdi dil devriminin uygulama alanında gerçekleşmesi için yollar aranıyordu.[76]

Böylece yazı devriminin amacının ne olduğunu da belirtmemiz gerekiyor. Yazı devrimi 3 amaca dayanıyordu. İlk ikisi siyasal 3.sü ise kültürel. Emre Kongar'a göre:

76-Vecihe Hatiboğlu, Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi, Ankara,TDK yay, 1981, s.26-27.

"Birinci siyasal amaç, iktidarın dinsel-geleneksel niteliğinden kurtulmak ve bu kurtuluşu pekiştirmekti. İkinci siyasal amaç, yine siyasal iktidarla da bağlantılı olarak, karışık bir imparatorluktan, ulusal bir Türk devleti yaratmaktı. Yazı devriminin kültürel amacı ise, bütün bunlara karşın çok daha uzun dönemli ve önemlidir: Kültürel açıdan, ulusal Türk kültürüne çok daha uygun olan bu yeni yazı, ulusal kültürün gelişmesine büyük katkılarda bulunmak üzere uygulamaya konulmuştur. İşin ilginç yanı bu katkıların sonunun gelmeyeceğidir. Çünkü, yeni yazı ile başlayan atılım, sonsuza dek sürecek bir değişme olayının başlangıcıdır."[77] Yukarıda da görüldüğü gibi;

"Harf inkılâbı (devrimi) dil inkılâbını (devrimini) hazırlamıştır. Türkçe'nin ses yapısına uygun bir temelde hazırlanmış olan yeni Türk yazısı, dildeki yabancı kelimelerin atılmasına sebep olmuştur. Tarihte olduğu gibi ulusal kültürümüzün temeli olan dilde de ulusallaşmak bir zaruretti (zorunluluktu)."[78]

HARF DEVRİMİNDEN SONRA ATATÜRK'ÜN YAPTIĞI YURT GEZİLERİ:

Gazi Mustafa Kemal 1928 yılı Ağustos ve Eylül aylarında yeni Türk harflerini öğretmek amacıyla bir dizi yurt gezisine çıktı. Tekirdağ, Bursa, Çanakkale, Eceabat (Maydos); Gelibolu, Sinop, Samsun, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Şarkışla ve Kayseri'yi dolaştı ve Ankara'ya döndü.

77-Emre Kongar,"Yazı Devriminin Gerçek Anlamı",Türk Dili,sayı:326, Kasım 1978, s.539.

78-Hamza Eroğlu, Türk İnkılâp Tarihi, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi,1982,s.316.

ATATÜRK TEKİRDAĞ'DA:

"23 Ağustos 1928 Perşembe günü Atatürk, Ertuğrul yatı ile Tekirdağ'a onur verdiler. Henüz yol yorgunluğunu gidermeden doğruca hükümet konağına giderek, orada bulunan devlet memurlarına yeni harflerle ilgili dersler vermeye başladı. Bu nedenle Büyük Önder'e öğretmenler tarafından "Başöğretmen " sanı verildi."[79]

"Yanında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Kolordu Komutanı Salih Omurtak, Genel Yazmanı Tefvik, Bolu Milletvekili Falih Rıfkı (Atay) Gaziantep Milletvekili Ali Kılıç, Sinop Milletvekili Recep Zühtü (Soyak), Başyaver Rusuhî, yazar Ruşen Eşref (Ünaydın) ve Denizyolları Genel Müdürü Sadullah bulunuyordu. Yattaki konuşmalar hep yeni Türk harfleri üzerinde olmuştur."[80]

Atatürk'ün Hükümet konağındaki ilk yazı dersini M.Şakir Ülkütaşır "Atatürk ve Harf Devrimi" adlı kitabında anlatıyor:

"Atatürk, Vilâyet Genel Meclisi Salonu'na geçti. Milletvekilleri ile Vali, Vilâyet erkânından (ileri gelenlerinden) ve bazı ziyaretçilerden meydana gelen yarım halkanın önüne siyah bir yazı tahtası da konuldu. Türk milletine böylece ilk alfabe ve yazı dersinin verilmesi başlamıştı.

Atatürk orada bulunanlara sordu:

"Yeni Türk yazısını biliyormusunuz, bilmiyor musunuz?

79-Bekir Sami Seçkin,"Türk Devrim Tarihinde 1928",Ulusal Kültür, sayı:2, Ekim 1978, s.48.

80-M.Şakir Ülkütaşır,Atatürk ve Harf Devrimi,Ankara, TDK yay:384, s.90.

Kalabalık arasından:

"Öğrendik, öğreniyoruz!" sesleri yükseldi.

Atatürk kalabalık arasından rastgele birini yazı tahtası başına çağırdı. Yeni Türk Harfleriyle bir cümle yazmasını söyledi. O zât (kişi) tahtaya şu cümleyi yazdı: "Büyük Gazi'ye mâlik (sahip)olan Türkler bahtiyardırlar (mutludurlar)." Bu cümlede bir iki harf yanlışı vardı. Onu da Atatürk kurallara göre açıklayarak düzeltti. Bunlardan sonra tahta başına bir başkasını çağırdı. Bu bir gençti. Atatürk'ün yeni harfler hakkındaki sorusuna:

"Henüz bilmiyorum efendim" dedi. Atatürk, öğrenmesini bunun da hiç zor olmadığını söyledi ve "öğren" dedi.

Atatürk böylece memurlardan, halktan birçok kişiyi tahta başına çağırarak sınava çekti. Alfabe ve imlâ kurallarının hemen hepsini uygulamalarıyla açıkladı."[81]

Atatürk Tekirdağ dönüşünde, halkın Türk harflerini öğrenmekteki izlenimlerini şöyle anlatmıştır:

"Tekfurdağlı (o zamanki söyleniş şekli ile) vatandaşlarım daha şimdiden yeni Türk harflerini yazıp okumayı hemen öğrenmişlerdir, diyebilirim. Sokaklarda ve dükkanlarda halk ile temaslar yaptık. Latin harfleriyle derhal ünsiyet etmiş (alışkanlık kazanmış) olduklarını gördüm. Henüz ortada salâhiyetdar (yetkili) makamatın (makamın) tasdikinden (onayından) geçmiş bir rehber (öncü) olmadan ve henüz mektep (okul) muallimleri (öğretmenleri) delâlet (yol gösterme) faaliyetine (etkinliğine) geçmeden yüce Türk

---

81-M.Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s.91.

Milletinin (ulusunun) hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde (sorununda) bu kadar yüksek şuur (bilinç) ve intikâl (geçiş) ve bilhassa istical (ivedilik) göstermekte olduğunu görmek, benim için cidden (gerçekten) büyük bir saadettir (mutluluktur)."[82]

ATATÜRK BURSA'DA:

"26 Ağustos 1928 akşamı saat dokuz buçukta Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe'den Marmara'ya açılan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal; yanlarında bulunan Başbakan İsmet Paşa, Şükrü Naili Paşa, İçişleri Bakanı Şükrü (Kaya), Maliye Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Kütahya Milletvekili Nuri (Conker), Gaziantep Milletvekili, Kılıç Ali, Sinop Milletvekili Recep Zühtü (Soyak), Bozok (Yozgat) Milletvekili Salih (Bozok), Bolu Milletvekili Cevat Abbas, Ruşen Eşref, Riyaseti Cumhur Kâtibî umumisi (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri) Tevfik (Bıyıklıoğlu), Seryaver Rusuhî, Yaver Şükrü olduğu halde saat 13.000'de Bursa'ya varmıştır. Kendilerini Mudanya İskelesinde Bursa Valisi Fatih Bey ile Kumandan Cemil Cahit Paşa, Halk partisi müfettişi Nevzat ve Vilâyet ileri gelenleri karşılamışlardır.

Otomobille Bursa'ya gelen Gazi, caddeleri dolduran binlerce insanın alkış tufanı arasında doğruca Hükümet Konağına gitti. Hükümet konağının Umumî(Genel) Meclis Salonuna giren Gazi, burasının elverişli bir dershane olduğunu bildirmiş ve önceden konulmuş olan siyah yazı tahtasının başına geçmiştir. Gazi, önce Vali

---

82-M.Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s.93-94.

Fatin Bey'i yeni Türk harflerinden sınav etmişlerdir. Sonra, yazı tahtası başına Sağlık Müdürü Kemal Bey geldi ve Gazi Doktor Kemal'e yeni Türk harfleriyle "Bugün Bursa'da her vakit olduğu gibi, gördüğüm samimiyetten çok memnun oldum" cümlesini yazdırdı. (...)

Sınavlardan sonra Atatürk Bursa'lıların kendisine hediye ettiği Çekirge'deki köşke gitti ve öğle yemeğini orada yedi. Atatürk, köşkte biraz dinlendikten sonra saat 14.30'da yine halkın içten gelen çoşkun tezahüratı (gösterileri) arasında Mudanya'ya dönmek üzere Bursa'dan ayrıldı."[83]

"1 Eylül 1928 Cuma günü yine Ertuğrul yatı ile Çanakkale'ye gitmişler ve burada hükümet, belediye ve Türk Ocağı'na giderek herkese ders vermişler, sınav yapmışlar ve tahta başında aldıkları yanıtlardan ve başarılı sonuçlardan sevinç duymuşlardır. Atatürk, Çanakkale'den ayrılıp Maydos'a, oradan da Anafartalar'a uğradıklarında Çanakkale Savaşı anılarını yaşamışlardır. Gazi 2 Eylül 1928'de Gelibolu'ya da gitmiş ve halka dersler vermiştir."[84]

ATATÜRK SİNOP'TA:

14 Eylül 1928'te İzmir vapuru ile İstanbul'dan Karadeniz gezisine çıkmış ve 15 Eylül Cumartesi günü de Sinop'a varmıştır.

83-M.Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s.96.97.98.

84-Bekir Sami Seçkin, "Türk devrim tarihinde 1928", Ulusal Kültür, sayı:2, Ekim 1978, s.49.

"19 Eylül 1928'de Samsun'da Genel Meclis odasında belediye görevlilerini sınava çekti. Sınav sonunda tahtaya yeni harflerle: "Bütün arkadaşlarımız yeni yazımızı okuyup yazıyorlar." cümlesini yazmıştı. Atatürk'ün bu tümcesi yurttaki devrim seferberliğinin ne denli olumlu sonuçlar vermeye başladığına güzel bir kanıttır. Büyük Önder bu tür çalışmalarını Amasya, Tokat ve Sivas'a giderek sürdürmüştür. 20 Eylül'de Kayseri'ye uğrayanGazi, 21 Eylül'de, Ankara'ya dönmüştür. Her zaman olduğu gibi,halkın çoşkun gösterileri arasında Millet Meclisi'ne gelmiş ve dinlenmeye gerek görmeden, derhal yeni harflerin kullanışını kolaylaştıracak temelleri saptamakla ilgili çalışmalarına başlamıştır."[85]

HARF DEVRİMİNDEN SONRA:

Emin Özdemir Harf Devriminin ardından yapılanları şöyle anlatıyor:

"Harf devrimi, kısa bir süre içerisinde gerçekleşti. Okur yazar oranı hızla arttı. Dilimize girmiş olan yabancı sözcüklerin yabancılıkları büsbütün ortaya çıktı. Bunları Türkçe'den atma, yerlerine Türkçe karşılıklar arama isteği belirdi. Yazarlar, ozanlar kendiliğinden bu isteğe uymağa başladılar. Kişisel de olsa Arapça ve Farsça sözcüklere Türkçe karşılıklar bulup kullanıyorlardı. Ama bu çabalar dağınıktı.

85-Bekir Sami Seçkin,"Türk devrim tarihinde 1928",Ulusal Kültür, sayı: 2, Ekim 1978, s.49.

1 Eylül 1929'da okullardan Arapça ve Farsça dersleri kaldırıldı. Bu, dilimizin yabancı sözlerden arınmasında oldukça önemli bir adım oldu. Böylece dilimizin kapısı bu iki dilin sözcüklerine kapatılmış oluyordu.

Okullardan Arapça ve Farsça dersleri kaldırılırken, harf devrimi için kurulmuş olan "Dil encümeni" bir yandan da dilimizin arıtılması için çalışıyordu. Bu çalışmalar toplu ve bilimsel bir yöntem üzerine oturmamıştı. Bununla birlikte dilimizi "arılaştırma" ve "özleştirme"nin ortamı hazırlanıyordu."[86]

Harf devrimi yapıldıktan sonra yeni harflerle kitapların basılması hızla çoğalmıştı. Bu konuda Halk dergisindeki bir haber göze çarpıyor:

"Harf inkılâbını (devrimini) müteakip (takiben) yeni Türk harfleri ile basılan kitapların adedi günden güne artmaktadır. İlk zamanlardaki satışın azlığı, halkın kolaylıkla okumağı öğrendikten sonra, derhal izale (yok) olunmuş, kitaplar satılmağa başlamıştır. Harf inkılâbının (devriminin) ilk parlak neticesi (sonucu) olarak yeni Türk harfleri ile, yalnız Devlet Matbaasında şimdiye kadar basılan kitapların adedi (1100) ü bulmaktadır."[87]

Halk dergisinin bir başka sayısındaki haberde şöyle idi:

"Soma'da eski Arap harflerini masum yavrulara okutan Asiye Hoca Hanımla damadı Kâzım'ın muhakemesi (yargılanması) yapıldı, Asiye Hoca ile damadı 30 lira(cezaya) bunlara çocuklarını gönderip okutan babalar da üçer gün hapse mahkum oldu, biz yavrularımızı

86-Emin Özdemir,Dil devrimimiz, TDK yay:294,s.42

87-Halk " Yeni Kitaplar",Sayı:76,21 Temmuz 1930,s.3/603.

çabuk okutup adam etmeğe çalışırken şunların yaptıkları işe bakın! "[88]

MİLLET MEKTEPLERİNİN AÇILMASI:

28 Haziran 1928 tarihinden Millet Mektepleri açıldı. Ardından da Dolmabahçe sarayında ilk uygulama dersleri yapılmaya başlandı.

Millet Mekteplerinin açılması ve konunun önemi ile ilgili, Hayat Dergisinde "Matbuat Arasında Bir Hafta" başlıklı sayfada haber aşağıdaki gibi verilmiştir:

"Maarif vekaleti, (Milli Eğitim Bakanlığı) bu hafta içinde Millet Mekteplerinin nizamnamesini (tüzüğünü) tamim ve neşretti (yayınladı). Nizamname (tüzük) tamamen tatbik edildikten (uygulandıktan) sonradır ki, gelecek sene (yıl) içinde Türkiye dahilinde okuma yazma bilmeyen tek bir vatandaş kalmayacaktır.

Bu suretle bademe (bundan böyle) beynelmilel (uluslararası) maarif (eğitim) istatistiklerinde Türkiye'nin karşısına yüzde oranı pek fazla olan ümmî'ler (okuma-yazması olmayanlar) rakamı konulmayacak ve memleketimiz en uygar milletler (uluslar) sırasında yer alacak. Böyle bir netice (sonuç) bugünkü her Türk vatandaşı için yalnız mücibi memnuniyet (sevinme nedeni) değil, aynı zamanda şerefaverdir (onur vericidir). Yalnız burada Türk münevverlerine (aydınlarına) ve öğretmenlerine düşen ödevi hatırlatalım:Her münevver (aydın) genç bu irfan (kültür)seferberliğine katılmalı ve halen memlekette yapabileceği en büyük hizmetin vatandaşlarını okutmak olduğunu takdir

---

88-Halk,"Arap Harfleri",sayı:70,9 Haziran 1930,s.6/558.

etmelidir."[89]

M.Şakir Ülkütaşır'ın bu derslerin yapılışına ilişkin değerlendirmeleri aşağıdadır:

"Atatürk'ün Sarayburnu'ndaki tarihî nutkundan sonra 11 Ağustos 1928 günü, Dolmabahçe Sarayında yeni Türk harfleri üzerine, ilk uygulama dersi açılmış ve böylece bir alfabe seferberliği başlamıştı.

Bu ilk derse bazı milletvekilleriyle, Cumhurbaşkanlığı maiyetindeki (emrindeki) memurlar ve başka büyükler katılmıştır. Bu derste yeni harf şekilleri ve bunların delâlet ettiği (yol gösterdiği) sesler açıklanmış, örneklerle uygulamalar yapılmıştır. Ders iki saat sürmüştür.

Dolmabahçe Sarayında yeni Türk harfleri üzerinde verilmeye başlanan derslerin ikincisi 25 Ağustos günü Gazi'nin huzuruyla yapılmıştır. Dört buçuk saat süren bu dersin (konferansın) öğretmenliğini İbrahim Necmi (Dilmen) yapmıştır. İbrahim Necmi Dilmen bu derste, Türkçe'deki ünlüler ile ünsüzleri etraflıca anlatmıştır. Bu arada bazı milletvekillerine-Devlet Matbaasında ilk hamlede 100 bin nüsha (adet) basılıp bütün Türkiye içine dağıtılan-yeni Alfabe kitabından parçalar okutulmuş, bunun arkasından yine bazı milletvekilleri tahta başına çağırılarak kendilerine yine Türk harfleri ile cümleler yazdırılmıştır.(...)

Üçüncü ders (konferans), yine Gazi'nin huzuru ile, 29 Ağustos 1928 çarşamba günü Dolmabahçe'de verilmiştir. Memleketin bilgin, aydın ve ediplerinden (edebiyatçılarından) çoğunun katılma-

---

89-Hayat, 29 Kasım 1928,Sayı:105,cilt:5,s.20.

sıyla öğleden sonra Sarayın ikinci kat büyük salonunda başlayan bu ders (konferans) ateşli tartışmalarla geçmiş ve tam beş saat sürmüştür.

Bu konferansta konu: Yeni Türk Harfleri, Yeni Düşünce ve Mûtalaalar (yorumlar) ile özgür Düşünceler.... idi. Salona büyük bir yazı tahtası da konulmuştu.

Konferansa, Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım Paşa (Özalp) başkanlık ediyordu. Bu toplantıda yazar ve şairlerimizden Halit Ziya (Uşaklıgil), Celâl Sahir (Erozan), Halit Fahri (Ozansoy), Aka Gündüz, Ahmet Haşim, Yusuf Ziya (Ortaç) , Orhan Seyfi (Orhun), Peyami Safa, Ali Canip (Yöntem) bulunuyorlardı. Basını da: Ahmet İhsan (Tokgöz), Ahmet Şükrü (Esmer), Ali Naci (Karacan),Reşat Nuri (Güntekin), Mahmut Sadık, Abidin Daver (Dav'er), Kemal Salih, Falih Rıfkı (Atay), Ahmet Rasim, Celâl Nuri (İleri), Samih Rıfat, Veled Çelebi (İzbudak) temsil ediyordu."[90]

Bu derslerin sonunda İsmet İnönü kısa bir hitabet (söylev) vermiştir. Söylev şöyle idi:

"Efendiler! Latin harfleri Türk milletinin (ulusunun) en kat'i (kesin) ve en derin bir ihtiyacına (gereksinimine) temas ediyor (değiniyor).

Her şeyden evvel bir noktayı izah edeyim (açıklayayım.). Niçin Latin harfleri esasına taraftarız? Gazi Hazretleri böyle büyük bir mücadeleyi (savaşımı) açarken yalnız Türk ulusunu ve yalnız onun irfanını ve yalnız onun kurtarılmasını düşündü. Efen-

---

90-M.Şakir Ülkütaşır, Atatürk ve Harf Devrimi, Ankara, TDK yay: 384, s.73-74.

diler, Türk köylüsü okumaya, okutmaya kayıtsız değildir. Her köy eline geçirdiği hocayı ne kadar mümkünse o kadar terfih (rahat) etmeye çalışır, çocuğunu okutmaya candan ister ve hakikaten çocuk da dört beş sene mektebe (okula) gidip gelir. Fakat, hepsi o kadar. Hiç bir şey öğrenemez. Kur'an'dan birkaç süreyi okur; Fakat gazete yazısını söktüremez.

Efendiler! Bütün bu müşkülat (güçlük) Arap harfleri yüzündendir. Harf meselesi (sorunu) bütün uluslar için çok mühimdir. (önemlidir). Ve Türk ulusu da nihayet kendi harflerini bulmuştur. Dil Encümeni'nin bütün faaliyet (etkinlik) ve dikkatini teksif ederek (yoğunlaştırarak) bulduğu bu harfler hiç bir zaman Alman, Fransız, İngiliz alfabesine benzetilemez. Tamamen Türktür ve bütün dünya ulusları buna "Türk Elifbası" demekte tereddüt (duraksama) etmiyecektir.

Binaenaleyh Efendiler, Maarifimizi (eğitimimizi), maarif (eğitim) sırasına sokmak ve ulusumuzu cehaletten (cahillikten) kurtarmak için vardığımız netice (sonuç) budur .

Tekrar ederim ki, bu alfabe Türk Alfabesidir, kati'dir (kesindir), ebedidir (kalıcıdır).

Yalnız bir noktaya dikkat-i âlinizi celbetmek (dikkatinizi çekmek) isterim. Görüyorsunuz ki komisyon hazırlanmıştır, her meseleyi (sorunu) lâyik olduğu etraf ve ehemmiyetle (önemle) mutalaa etmiş (yorumlamış) ve ondan sonra huzurunuza gelmiştir.

Hûlasa (özetle) efendiler, şu neticeye (sonuca) vâsıl olmak (varmak) caizdir (uygundur) ki: Bu alfabe kat'idir (kesindir). İntikâl imlâsı olarak Dil Encümeni'nin bulduğu şekil de bugün için en ilmî (bilimsel) ve en kabil-i tatbik (uygulanabilir) for-

müldür. Hiç şüphemiz yok ki, bundan sonra lisan (dil) kendi bünyesine (yapısına) uymayan kelimeleri de atacak ve kendi mükemmeliyetini (yetkinliğini) bulacaktır.

Türk dili dünyanın en tatlı, en kudretli dilidir ve daha kudretli, daha tatlı ve ahenkdar (uyumlu) olmaya lâyıktır."

İsmet Paşa bu konuşmadan sonra kongreye aşağıdaki üç maddelik önerge suretini (örneğini) de sundu:

1- Ulusu cehaletten (cahillikten) kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip (bırakıp), Latin esasından alınan Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.

2- Komisyonun teklif ettiği (önerdiği) alfabe, hakikaten (gerçekten) Türk Alfabesidir, kâtidir (kesindir). Türk ulusunun bütün ihtiyaçlarını temin etmeğe (sağlamaya) kafidir (yeterlidir).

3- Sarf (gramer) ve imlâ kaidelerini (kurallarını) lisanın ıslahını (düzeltilmesini) inkişafını (görünümünü) millî (ulusal) zev kî (beğeni) takip ederek (izleyerek) tekamül edecektir (olgunlaşacaktır).

Muhakkaktır ki (kesindir ki), yeni Türk harfleriyle lisana (dile) ve imlâya ilk şeklini vermek için komisyonun projesi en kısa ve en ameli'dir (evlerişlidir).

Başvekilin (Başbakanın) bu üç maddelik önerisini siyah tahtaya yazılması bitince: Gazi, gözlerini dinleyicilerin gözlerine dikti ve:

"Aynı mütâlaada mısınız (görüşte) arkadaşlar? dedi:

Salondaki davetliler de hep birden "hay hay, hay hay" mukabelesinde (karşılığında) bulundular."[91]

Bu uygulama dersleri ayrıca CHP Beyoğlu İlçe Merkezinde, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nda ve İstanbul Radyosu'nda yinelenir. Kadınlar Birliği de merkezinde kadınlara ders verecekti.

"Yine bu tarihte Cumhurbaşkanının onayına sunulacak genelgeler, Başbakanlıkta yeni Türk harfleriyle yazılmaya başlanılmıştır. Bu gelişmeler yanında, İstanbul, Ankara ve İzmir'de bir bölüm devlet dairelerinde kurslar açıldı. İllerde valiler, tahta başında memurlara dersler veriyorlar, bu konuda çaba göstermeyen valiler eleştiriliyordu. Öte yandan gazeteler yeni harfli başlıklarla çıkıyor ve yer yer şiir ve fıkraları yeni Türk harflerle vermeye başlıyorlardı. Nihayet 1 Ekim 1928 tarihinden başlamak üzere yazışmalar yeni harflerle yapılacaktır. İşte bu sonuncu gelişme harf seferberliğinin kısa bir süre içinde başarıya ulaştığını ve herkesi ümitlendirdiğini açıkça göstermektedir.(...)

Söz konusu seferberliğin ana öğelerinden biri olan ulus okullarının nasıl çalıştıkları konusu gerçekten üzerinde durulmağa değer bulunmaktadır. Aralık ayının üçüncü haftası içinde 16-45 yaş arasındakiyurttaşların ulus, okullarına alınmaları amacıyla adlarının erkeklere haftada dört, kadınlara iki gece ders verilecekti. İstanbul'da 23 Aralıkta kayıtlar başlamıştır. Tüm ülkede 1 Ocak 1929'da Ulus okulları öğretime geçmişlerdir. Böylece

---

91-M.Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s.75-76-77.

Türkiye'de okuma yazma seferberliği tüm görkemiyle başlamış oluyordu."[92]

Hayat Mecmuası 18 Ekim 1928 tarihli sayısında Millet Mekteplerinin açılmasından şöyle övgü ile söz etmektedir. Yazı "Mektep ve Yeni Harf" başlığını taşımaktadır:

"Geçen hafta liseler açılmıştı- bu haftada ilk mektepler (okullar)...Bunlar her sene açılan ve belirli bir zaman faaliyette (etkinlikte) bulunduktan sonra kapanan mekteplerdir. (Okullardır). Halbuki bu sene bütün yaz Türkiye bir mektep (okul) halini almış, en okur yazarlar bile elinde kitap ile dolaşmıştı. Yaz büyükler için ders mevsimi olmuştu. Sonbahar da küçükler ve gençler için ders mevsimi oluyor. Biz her ikisine zihin açıklığı temenni ederiz (dileriz).

"Bizim çocuk bine okur, döner döner yine okur!"diye bir söz vardır, şimdi bunu herkese tatbik edebiyiriz (uygulayabiliriz) şu fark var ki evvelden okuyan bizim çocuktu, şunun bunun çocuğuydu, fakat bu yeni şekil faaliyetten (etkinliklerden) sonra herkesin çocuğu, kendisi ve bütün ailesi okumaya başladı.

Türkiye, ancak iki aydan beri baştan başa mektep (okul) haline gelmiştir."[93]

28 Ekim 1929 tarihli Halk dergisi Millet Mekteplerinin açı-

92-Bekir Sami Seçkin,"Türk Devrim Tarihinde 1928",Ulusal Kültür, sayı:2, Ekim 1978, s.49-50.

93-Hayat, 18 Ekim 1928, sayı:99,s.424.

lışı ile ilgili ilginç bir başlık kullanmıştı."[94]

11 Kasım 1929 tarihli Halk dergisinde de Millet Mekteplerinin açılışı ve Latin alfabesinin önemi üzerine bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda Millet Mekteplerinin açılışı üzerinden bir yıl geçtikten sonra durumun değerlendirilmesi yapılmaktadır:

"Kasımın birinci günü yalnız Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı gün değildir; o günün en büyük bir kıymeti (önemi) de Millet Mekteplerinin açılması bayramı olarak kabul edilmesidir.

Geçen yıl ilk defa açıldığı vakit Millet Mekteplerine, kadın erkek dört yüz bin kadar kişi devam etmişti. Fakat bu yıl, halkın gösterdiği rağbet üzerine açılan mekteplere devam edeceklerin milyonu bulacağı ümit olunuyor.(...)

Bizim öz dilimiz dünyanın en güzel bir dilidir; fakat Arap yazısı kullanmak yüzünden dilimize anlamadığımız bir sürü arap kelimelerini de alıvermişiz; o canım güzel dilimiz halkımızın anlayamadığı bir dil olup gitmiş, zaten o uydurma dile "Osmanlıca" denmesinin nedeni budur.(...) Bütün uygarlık dünyasının kullandığı harfleri kendi dilimize uydurup almak hem çok kolay, hem de en doğru yoldu.

İşte bu noktayı da ilk evvel büyük kurtarıcımız Gazi Hazretleri ortaya attılar ve Türk milletinin (ulusunun) ümmilikten

---

94- Başlık aynen şöyle idi:
"Millet Mektepleri
1 Teşrinisanide Açılıyor
Bütün felaketler cehaletten (cahillikten) gelir!
Açılan mekteplere koşunuz!
Karanlıktan kurtulunuz!"

(cehaletten) kurtulması için Latin aslından Türk harflerini hemen kabul ettiler.(...)

Cumhuriyetle yaşıyan bir ulus,Cumhuriyete ait haklarını ve vazifelerini (ödevlerini) bilmedikçe uygar ve çağdaş bir millet (ulus) sayılamaz, halbukî bu bilgiyi elde etmek mutlaka ümmilikten (cahillikten) kurtulmak ve okuyup yazmağı öğrenmekle kabildir (olasıdır)."[95]

TÜRK HARFLERİNİN YASALAŞMASI:

Konu ile ilgili olarak Bekir Sami Seçkin'in açıklamaları aşağıdadır:

"Şimdi sıra, Milli Eğitim Bakanlığının özenle hazırladığı yasa tasarısının Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmesine gelmiştir.

1 Kasım 1928 tarihinde Atatürk, Büyük Millet Meclisinin III.dönem, II. toplantı yılını açarken , yeni Türk harflerinin Türk ulusu'nu bilgisizlikten kurtaracağını belirttikten sonra: ",,,Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin kesinlik kazanması ve yasalaşması bu ülkenin yükselme savaşımında başlı başına bir geçit olacaktır." Atatürk ayrıca, bu devrim "...Yalnız sonsuz Türk tarihinde değil, tüm insanlık tarihinde de seçkin bir çehre olarak kalacaktır"diyordu.

Bu karar gününde hiç kuşkusuz tüm dünyanın yüreği, T.B.M. Meclisinde atıyordu denebilirdi. Çünkü Genel Kurul Salonu ender

---

95-Halk, 11 Kasım 1929, sayı:40 s.4/332-5/333.

görülebilen böyle mutlu bir olaya, bir kez daha tanık oluyordu. Cumhurbaşkanı locasının sağında ve solundaki localarda büyük elçiler, orta elçiler, işgüderler ve eşleri yerlerini almışlardı. Oturum açılınca elçiler, kendilerine verilen söylevin Fransızca çevirisinden Gazi'nin konuşmasını izlemişlerdir. Büyük Önder'in bu tarihsel söylevi sona erince, Divan Başkanlığı seçimine geçilmiş ve ardından da, Cemil (Tekirdağ), Ali (Afyon), Saffet (Erzincan) imzalarıyle verilen önergede Türk harflerinin yasalaşıp uygulanmasının görüşülmesi istenmiştir. Bu istem üzerine özel bir komisyon seçilerek, yasa tasarısı söz konusu komisyona bırakılmıştır.

Bu arada söz alan Başbakan İsmet (İnönü), yasayı över nitelikte bir konuşma yapmış ve şu sözlerle; yasanın espirisini ortaya koymuştur: "Hiç bir yasa tasarısı görüşüldüğü anda gerçekten uygulanacağına ve böyle büyük sonuçlar vereceğine bu denli yakın bir güvence vermemiştir. Yani hiç bir yasa görüşmesi anında, ülkede candan benimseneceğine, gerçekten uygulanacağına, engin ve verimli sonuçlar vereceğine bu anda daha çok inanmak olası olmamıştır." Sürekli ve şiddetli alkışlarla karşılanan başbakanın söylevini,yasanın kabulü lehinde Refik (Konya), Mehmet Emin (Şarikarahisar) beyler konuşmuşlar ve ardından oylamaya geçilmiş ve maddeler tartışmasız oybirliğiyle kabul edilmiştir. Bu arada T. B.M.Meclisinin 442 no'lu kararıyla:"Büyük Türk Ulusu Kurtuluş ve İlerleme yolunda olduğu gibi okuma yazma yolunda da ışık tutan dahi Cumhurbaşkanı Gazi Hazretlerine ulusun şükran anısı olmak üzere, Yüce Meclis tarafından altın levha üzerinde kabartma bir Türk alfabesinin sunulmasını genel kurulun 1.11.1928 tarihli bi-

rihli birinci açılışının ikinci oturumunda kararlaştırılmıştır." denilmekte ve Gazi'ye şükran borcu ödenmek istenilmekteydi. Sonuç olarak; Başbakanın önerdiği 3.11.1928 tarih ve 1353 sayılı yasa ulus eğemenliğinin dayanağı olan Kamutay'dan geçmiş ve devrim yasası olmuştur. 11 maddeden oluşan yasanın ruhu bizce, I. maddenin içeriğindedir. Buna göre, şimdiye değin Türkçe yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin kökünden alınan harfler (Türk harfleri) ünvan ve hukuku ile kabul ediliyordu."[96]

Türk Harflerinin 1 Kasım 1928 tarihinde yasalaşması olayını aynı tarihli "Cumhuriyet" gazetesi şöyle müjdeliyordu:

"Türk Matbuat Hayatında Tarihî birgün:1 Kânunuevvel (Kasım) 928"

Bu ana başlık altında da Yunus Nadi'nin yeni yazı ile ilgili söö-leri yer almakta idi."[97]

96-Bekir Sami Seçkin,"Türk Devrim Tarihinde 1928",Ulusal Kültür, sayı:2,Ekim 1978,s.52-53.

97-"Bugün bütün Türk matbuatı (basını) baştanbaşa Latin esasından alınma yeni Türk harfleriyle çıkıyor. Yeni yazının umumiyetle (genellikle) hayata ilk tatbiki şerefi Türk matbuatının (basının) oldu. Bu gün Türk hayatında çok büyük tarihî bir gündür. O tarihî günü tatbikatı (uygulaması) ile beraber kaydetmek şerefine mazhar olan Türk matbuatı bu mazhariyetten dolayı kendini ne kadar bahtiyar saysa yeridir.

Hiç bir ihkılâp (devrim) kolaylıkla, insana hiç zahmet ve hatta bazen zarar vermeksizin tahakkuk edivermez (gerçekleşmez). Öyle olsa inkılâplar (devrimler) bu kadar kıymetli (değerli) olmazdı. Denilebilir ki inkılâpların (devrimlerin) zorlukları, zahmetleri ve mihnetleri nisbetinde (oranında) büyük olur. Harf ve yazı inkılâbıda (devrimide) böyledir. İptidaları (önceleri) hepimiz biraz zorluk görüyoruz ve bir

../..

8 Kasım 1928 tarihli hayat Mecmuasında da yine "Harfler Kanunu" başlıklı bir yazı yayımlanmıştır. Alfabe değişikliğinin önemi ve ülke kalkınmasındaki yerine değinilmiştir. Yazı şöyledir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni sene (yıl) mesaisine (çalışmasına) bermutat şerefli bir suretle başladı, daha ilk içtimada (toplantıda),Büyük Gazi'nin nutkundan sonra, Türk harfleri, hakkındaki kanunu kabul etti. İlk içtimanın (toplantının) mahsulû (ürünü) olan bu büyük eser bize aşikâr (açıkça) bir halde gösteriyor ki, önümüzdeki içtima (toplanma) senesi (yılı)memleket (ülke) tarihinde parlak zaferleri ihtiva eden (içeren) bir devre teşkil edecek (oluşturacak).

Kânunu evvelin (kasımın) birinde, yani üç hafta sonra,sabah uykusundan uyanan gözler , karşılarında yepyeni bir matbuat (basın) âlemi (dünyası) görecekler: O güne kadar yarı Türk yarı

---

parça zahmet çekeceğiz. Fakat neticenin parlaklığı yanında bu zorlukların ve bu zahmetlerin çok gölgede kaldıkları ve kalacakları muhakkaktır. Düşünmeli ki bu yazı inkılâbı (devrimi) sayesinde aziz Türkiyemiz bir seneden az bir zaman zarfında (süresinde) medeniyetin (uygarlığın) ve marifetin (ustalığın) hakiki (gerçek) anahtarını elde etmiş olmak noktasından tamamen Avrupa'ya benziyecektir. Belki yalnız başına yazı o büyük medeniyetin (uygarlığın) kendisi demek değildir. Fakat muhakkak (kesinlikle) yazı bu medeniyetin (uygarlığın) başka türlüsü düşünülemeyecek vechile başlangıcı ve temelidir. Garbın (Batının) şimdiki harflerle bunun doğurduğu matbuat (basın) olmasaydı, hiç şüphe yok ki şimdiki medeniyetin (uygarlığın) onda biri bile bulunmazdı.

Bugün Türk dilindeki gazetemizi tamamen yeni harflerle dizilmiş görecek karilerimizin (okurlarımızın) pek tabiî (doğal) olarak ilk bir şaşkınlık devri geçireceklerini pekâlâ

../..

Arap harfleri ile, insanla balık arasında efsanî bir deniz mahlukunu (yaratığını) andıran gazeteler artık o gün kati (kesin) şeklini iktisap etmiştir (kazanmıştır). Filhakika ilk önce alışmamış gözler yabancı gibi duracak olan bu yazılara ısınmak ve ısındırmak için birkaç hafta kâfidir (yeterlidir).(...)

Memleket (ülke) her teceddutu (yeniliği) süratle (hızla) kabul ediyor, yeterkki teceddud (yenilik) bunun gibi, mûfit ve idare eden ellerde bugünküler gibi emin ve kudretli olsun!"[98]

Hayat Mecmuasının 6 Aralık 1928 tarihli sayısında ise yine Alfabe değişikliği üzerinde durulmakta ancak aynı yazıda bu kez eskiden yazılmış olan eserlerin ne olacağı sorununa çareler aranmaktadır:

"Bir haftaya yakın, bütün Türk matbuatı (basını) büyük Gazi'nin yeni bir şaheseri halinde intişar ediyor (yayınlanıyor).

98-Hayat Mecmuası, "Harfler Kanunu", sayı:102,8 Kasım 1928,cilt: 4, s.20.
tahmin ediyoruz. Şimdi şu satırlar üzerine eğilmiş nazarlar (bakışlar)kelimeleri sanki bir şifre halleder gibi biraz ağırlıkla sökmekte olduklarını gözlerimizle görür gibi biliyoruz. Eskiden gazetenin hangi sûtununa, hangi sahifesine şöyle bir göz atsak; orada neler bulunduğunu bir lahzede (anda) anlayıverir ve hangi haber veya makale bizi alâkadar etse (ilgilendirse) şöyle bir süzmekle onu okuyup geçiverirdik. O kolaylık bu zorluk arasındaki fark ne olsa bittabi bir parçacık alınlarımızı buruşturuyor. Fakat düşünelim ki bu zorluk nihayet bu günlük, yarınlık, yani her halde pek muvakkat (geçici) zamanlık bir şeydir. Onun arkasından bütün milleti (ulusu) kaplayan ve iyilikleri bütün memlekete (ülkeye) amil olan (kapsıyan) bir kolaylık, bir okuma yazma bolluğu, bir irfan (anlayış) ve medeniyet (uygarlık) tufanı gelecektir.

../..

Kanunuevvelin (Kasımın) 1'inden itibaren gazete ve mecmuaların yeni Türk harfleriyle tab'ı (basımı) hakkındaki tarihî kanunu, T.B.M.M.'i son içtimaı'nın (toplantısının) daha ilk celsesinde (oturumunda) kabul etmişti. İşte bir haftadan beri bu muvazzam (büyük) kanunun tatbikatını (uygulamasını) görmekle mesuduz (mutluyuz). Zaten Türk matbuatı (basını) bu yüksek inkılâba (devrime) karşı epey uzun bir zamandan beri hazırlanmıştı. Bu hazırlık bizi Garp (Batı) ile mukayese edilecek (karşılaştıracak) derecede zarif, asrî (çağdaş) güzel bir gazete manzarası kazandırdı. Üç aydan beri yarı, yarı Türk harfleriyle, ismokin (smokin) üzerine takye (takke) giymiş gibi, acaip bir şekilde çıkan gazetelerimiz nihayet ciddî bir kıyafet aldı.

Eski eserler

Evvelce yeni Türk harfleri mevzuubahis (bahis konusu) ol-

O parlak istikbalin (geleceğin) şerefine hiç, hemde seve seve bu bir iki günlük zahmete katlanmazmıyız? Parlaklıkları gözleri kamaştıran şu Avrupa medeniyetinin (uygarlığının) (tarihini) ve menşeini (kökenini) aradığınızda muhtelif (çeşitli) sebepler içinde en mühimi (önemlisi) olarak neyi buluyoruz.biliyormusunuz? Matbaacılığı.(...)

Yeni harflerin hakiki manası (anlamı) şudur: Hakikaten (gerçekten) ve maddeten Avrupa'ya iltihak etmiş (katılan)bir Türkiye. Bu vaziyetin (durumun) manası (anlamı) çok büyük, çok uzun ve çok derindir. Yeni harfleri tamamen benimsemiş, tamamen kendine mal etmiş Türkiye'nin istikbalini (geleceğini) o kadar parlak görüyoruz ki bu parlaklık karşısında adeta gözlerimiz kamaşıyor. İşte yeni yazının mahiyet ve manası (anlamı) budur."

Yunus Nadi, "Yeni Yazı", Cumhuriyet, 1 Kasım 1928, sene:5, No: 1640, s.1

duğu zaman köşeden bucaktan:

- Ya eski eserler ne olacak?

Eslâfın (geçmişin) bize yadigar bıraktığı lâyemut (ölmez) asarı (yapıtları) ne yapacağız? Tarzından şikâyetler bazımızı bir hayli düşündürmüştü. Hakikaten arkamızdan uzun ve müselsel (birbirine bağlı) asırlar (yüzyıllar) ve bu asırlar (yüzyıllar) içinde yaşamış adamlar vardı, onların metrukâtını (mirasını) nasıl muhafaza edecektik (koruyacaktık)? Mesele (sorun) oldukça düşünülecek bir kıymetteydi (değerdeydi).

Mamafiî (ancak) ufak bir tetkik (inceleme) bize bu düşünceye hiç mahal (gerek) olmadığını gösterdi. Filvaki arkamızda asırlar ve bu asırlar (yüzyıllar) içinde yaşayan insanlar vardı, fakat şahaserler ancak bir müntahabat (seçkin) kitabını müşkûlat (güçlük) ile dolduracak kadar nadirdi (azdı). Eğer vücuda getirilecek (yaratılacak) şahaserler varsa, istikbaldedir (gelecektedir). dünkü eserlere fazla gururla bakmak muhaldir (mümkün değildir). (...)"[99]

Alfabe değişikliğinden bir yıl sonra 6 Haziran 1929 tarihli Hayat Mecmuasında çıkan bir yazıda halkın belki başlangıçta yadırgayarak alışmış olduğu alfabeye uyum gösterdiğini ve millet mekteplerinin yoğun çalışması ile okur-yazar oranının da hızla arttığına değiniliyor. "Türk Harfleri" başlıklı yazı şöyledir:

"1 Hazirandan itibaren yeni harflerin kullanılması, muvakkat (geçici) bir iki istisnadan sarfınazarla umumi (genel) ve

---

99-Hayat Mecmuası, "Matbuat Arasında Bir Hafta", sayı: 106,6 Aralık 1928, s.20.

kat'i (kesin) bir şekil aldı. Esasen gazetelerin ve bir ay sonra da kitapların ancak yeni harflerle basılması mecburiyetinden (zorunluluğundan) beri hayli zaman geçmiş ve halk mektepleri de hummalı (yoğun) bir faaliyetle (etkinlikle) memleketin (ülkenin) her tarafında okur yazar vatandaşlardan yeni ordular yetiştirmiştir. Şimdi hayretle bakıp güldüğümüz fesler kadar bir gün tuhafımıza gidecek olan Arap harfleri ile, dürüst okuyup yazmak, bütün bir ömrün sayile ve tahsil ile temin olunamayan (sağlanamayan) bir şeydi. Ve nitekim, harf inkılâbından (devriminden) beri, kullandığımız bir çok kelimeyi ters belleyip istimal etmiş (yolsuz kullanmış) bulunduğumuzu anlıyoruz. Halbuki yeni harflerle üç dört aylık bir tahsil (eğitim), en mütevazi (alçak gönüllü) vatandaşlarımızı gazete okumak ve mektup yazmak iktidarına (gücüne) mazhar (erişmiş) kılmakta ve bu keyfiyetin)(isteğin) eserlerine hergün ve heryerde tesadüf olunmaktadır (rastlanmaktadır). Halk yeni harflerle günden güne istinasını artırmış olduğu için, eski harflere ait bazı müsadelerin 1 Haziran'dan itibaren kalkmasından dolayı umumî (genel) hayatta (yaşamda) hiç bir zorluk duyulmayacağına tamamen itimat etmekteyiz (güvenmekteyiz)."[100]

Aynı yazıda Alfabe değişikliğinin ülkemizde bulunan Museviler açısından yararlarına da değinilmektedir:

"Harf inkılâbından (devriminden) bir hayli zaman evvel, Museviler arasında Türkçe öğrenmek için bir cemiyet (kuruluş) teşkil edilmiş (oluşturulmuş) ve bu teşekkülün (kuruluşun) Muse-

---

100-Hayat Mecmuası, "Türk Harfleri", sayı:132, 6 Haziran 1929, s. 20.

vi vatandaşlarımızca pek ziyade alâkâ (ilgi) ile telâkki (kabul) olunduğu okunmuştu. Bu cemiyetin (kuruluşun) neler yapmış ve faaliyetinde (etkinliklerinde) ne gibi neticeler (sonuçlar) hasıl olmuş (meydana gelmiş) bulunduğunu bilmiyoruz. Sade şunu biliyoruz ki, eski harfler zamanında, Rum, Ermeni ve Musevi vatandaşlerımızın bir mühim (önemli) kısmı hiç Türkçe bilmez, yahut acaip ve iptidai (ilkel) bir tarzda (biçimde) ifade-i meram etseler (isteklerini söyleseler) bile yazıp okuyamazken, bunun sebebini harflerimizin bizi de yarı cahil bırakan müşkülâtında (güçlüğünde) aramak icap ettiği (gerektiği) söylenirdi. Halbuki işte aylardan beridir bu vatandaşlar kendilerini yıldıran bu müşkûlattan (güçlükten) kurtulmuş bulunuyorlar. Binaenaleyh, bu memleketin (ülkenin) lisanını (dilini) öğrenmek ve sade öğrenmek değil tüccarî ve malî hayatında bir vasıta (araç) olmakta iktifa etmeyecek (yetinmeyecek) fikrî (düşünsel), ilmî (bilimsel) ve edebî hayatında (yaşamında) da bir mevki (yer) işgal etmeye çalışmak, düne kadar adına akaliyet (azınlık) denilen vatandaşlar için bir hak bir vazife (ödev) hatta bir kâr (kazanç) meselesidir (sorunudur)"[101]

Türk harflerinin kabul ve uygulaması hakkındaki kanun ek (1) de açıklanmıştır.[102]

101-Hayat Mecmuası, "Türk Harfleri", sayı:132, 6 Haziran 1929, s.20

102-M.Şakir Ülkütaşır, Atatürk ve Harf Devrimi, Ankara, TDK yay: 384, s.79-80.

DIŞ BASINDA HARF DEVRİMİ:

Dış basının konuya bakışını Bekir Sami Seçkin şöyle açıklıyor:

"Harf devrimimiz dış basında da büyük yankılar yaratmıştır. Kısaca dış basın tümüyle, Türk devriminin sağlayacağı gelişim konusunda söz ve düşün birliği halindedir. Örneğin Times gazetesi, Gazi'nin Sarayburnu konuşması ile devrime yaklaştığını vurgulamıştır: "...Gazi Mustafa Kemal, yeni alfabeyi oluşturmak için hayret verici bir çaba ile tüm kalbi ve ruhu ile savaşıma atılmıştır. Son derece güçlü istenç sahibi olan Gazi'nin özellikle Arap harflerini içermeyen gazeteleri okuyarak Arap harflerini unutmaya nefsini zorladığını savunmuştur. Daily telegraph'da: "...Mustafa Kemal'in B.M. Meclisi'nin en büyük dikkat ve ilgisini zorunlu öğretim sorununa vermesi gerektiği üzerinde durduğunu ..." uzunca bir yazıyla belirtiyordu."[103]

Hakimiyeti Milliye Gazetesinin İstanbul özel muhabiri gazetesine konu ile ilgili olarak şunları yazmıştır:

"İngiliz gazeteleri yeni Türk harflerinin kabulünü alkışlamaktadır. Özellikle Taymis gazetesinin İstanbul muhabiri, Gazi Hazretlerinin Arap harflerinin yeni Türk harfleriyle değiştirdiğini, eskiden 482 olan harf yerine şimdi 29 harf konduğunu söyliyerek yeni Türkiye'nin son yıllarda yaptığı devrimleri Latin harflerini de kabul ederek tetviç eylemiştir (Taç giydirmiştir)" (2 Eylül 1928)

103-Bekir Sami Seçkin,"Türk Devrim Tarihinde 1928",Ulusal Kültür, sayı:2, Ekim 1978, s.53.

Biraz sonra da yine Hakimiyeti'in İstanbul muhabiri, gazetesine şöyle yazmaktadır: "Taymis gazetesi, yeni harflerimizin kabulü üzerine yayınladığı bir başmakalede: Bu adım ile yüzyıllardan beri Batılılar tarafından ayrı kalmış bir millet sayılan Türkler, Batıya her zamanından ziyade yaklaşmış oluyorlar. Bu devrim Türk halkının mukadderatını (kaderini) kendisine emanet ettiği (bıraktığı) harikulade (eşi görülmemiş) Reisi'ne (Atatürk'e) yakışan büyük bir devrimdir." 15 Eylül 1928"[104]

İngiliz gazeteleri gibi Rusya'nın en büyük gazetesi olan İzvestiya ise, harf devrimiyle ilgili olarak yayımladığı uzun bir makalesinde şu önemli noktalara da değiniyordu:

"Cumhuriyet Türkiyesi'nin uygar reformlar yolunda yeni ve çok önemli bir adım attığını ve alınan haberlere göre bu sorunun artık çözümlenmiş olduğunu, bu atılımın gene Türk devleti için ne denli bir gelişme olduğunu" belirttikten sonra "Müslüman ruhanîler, Arap harflerinin kutsallığını savunanlar, yeni alfabenin benimsenmesi şöyle dursun, yazının düzenlenmesine bile karşı çıkıyorlardı..." [105]

Ekselsiyor gazetesi ise Paris'te çıkan bir gazetedir ve yazı devrimi ile ilgili şunları yazmaktadır:

"Türkiye günden güne yenilenmektedir. Gazi, Türkiye'de Harem'i ilga (kaldırma) ile fesi çıkarttıktan sonra şimdi de Türk dilinin ıslahı (düzeltimi) için uğraşmaktadır.

104-M.Şakir Ülkütaşır, Atatürk ve Harf Devrimi, Ankara, TDK yay: 384,s.127-128.

105-Bekir Sami Şeçkin,"Türk Devrim Tarihinde 1928", Ulusal Kültür sayı:2,Ekim 1978, s.53.

Müşarûnileyh (Adı geçen), bir kalem darbesiyle eski elîf-bayı ilga (kaldırma) ile onun yerine-Latin esasından alınan-yeni Türk harflerini ikame etmiştir (oturtmuştur). Bu suretle yeni Türkiye, Avrupa'ya yaklaşmak yolunda kat'i (kesin) bir adım daha atmış oluyor. Türklerin bugün kullandıkları lisan (dil) Arapça, Acemce ve eski Türkçe'den teşekkül etmiştir (oluşmuştur). Bunu ancak tahsil (eğitim) görmüş Türklerle birkaç da ecnebî (yabancı) anlar. Fakat, Türkçe'yi en zorlaştıran şey alfabe idi. Bir mürettip (dizgici) bu suretle (şekilde) on iki sene çıraklık etmeye mecbur (zorunlu) oluyordu.

Türkiye menafi-i âliyesi (yüce çıkarları) namına (adına) bu hususta (konuda) da ıslahat (yenileşme) yapmak lâzım geliyordu. Gazi, buna himmet etmiştir (çalışmıştır). Yeni Türk alfabesi sekiz sedalı (sesli) ve yirmi bir sedasız (sessiz) olmak üzere yirmi dokuz harften merekkeptir.(oluşur)."[106]

Endepandans Rumen ise Bükreş'te çıkan bir gazetedir. Bu gazetenin İstanbul muhabiri gazetesine yazdığı bir mektupta şöyle yazıyor:

"Reisicumhur (Cumhurbaşkanı) Hazretleri ahîren (en sonra) Ankara'ya avdet buyurdular. (geri döndüler).,Vekiller (Bakanlar) ve Mebuslar (Milletvekilleri) da Gazi Hazretlerinin eserine imtisal ederek (uyarak), halka yeni harfleri öğretmek üzere dairece-i intihabiyelerine (seçim çevrelerine) gitmişlerdir.

Halk Fırkası (partisi) tarafından Sarayburnu parkında tertiplenen (düzenlenen) ve Gazi Hazretlerinin yeni harflerin kabulü

106-M.Şakir Ülkütaşır, Atatürk ve Harf Devrimi, Ankara, TDK yay: 384.s.124.

hakkında ilk nutuklarını (söylevlerini) irad eyledikleri (söyledikleri) müsamerenin tafsilâtını (ayrıntısını) vermiyeceğim. Fakat şunu söyleyebilirim ki, Gazi ne vakit halk ile temas etmişlerse halkı şâyân-ı hayret derecede (hayrete düşülecek derecede) teshirkâr (büyüleyici) bir kudretle daima terakkiye (ilerlemeye), medeniyete (uygarlığa) ve Avrupa irfanına (kültürüne) teşvik etmek (özendirmek) fırsatını kaçırmamışlardır.

İrticalen (ansızın) irâd eyledikleri (söyledikleri) hareketli (ateşli) nutukları (söylevleri) âni (ansızın) hareketleri (eylemleri) ve tarz-ı faaliyetleri (etkinlik şekilleri) hep Gazi[1]nin yeni Türkiye'yi asrîleştirmek (çağdaşlaştırmak) ve diğer medenî (uygar) milletlerin (ulusların) üst mertebesine (düzeyine) çıkarmak için ne samimi (candan) ve âteşîn (yakıcı) bir arzu (istek) beslediklerini gösterir.

Gazi Hazretleri yeni türk Harflerinin faide (yarar) ve lûzum-ı kat'isinden (kesin gerekliliğinden) ve bütün bunu millete (ulusa) öğretmek ihtiyacından (gereksiniminden) bahsetmekle hiç bir suretle (şekilde) geri kalmamışlardır. Bundan başka Şark (doğu) musikisinin (müziğinin) de hüzün ve elem (keder) tevlid ettiği (doğurduğu) cihetle (nedeniyle) Gazi, ona da hücum etmişler hâlâ eski zaman kadınlarının kıyafetini (giysilerini) hatırlatan (anımsatan) bazı kadın tuvaletlerini muaheze eylemişlerdir (kınamışlardır).(...)

Endepandans Rumen muhabiri bundan sonra Gazi'nin Sarayburnu Parkında verdiği söylevi çevirip yayımlamıştır.(...)

Muhabir bundan sanra, Gazi'nin, yaz tatiline rağmen çalışmaktan yorulmayarak yeni harflerin uygulanması için bir Dil Encü-

meni kurduğunu, yeni harfleri tahta başında kendisi öğrettiğini, kurslar, halk dershaneleri açtığını, yeni Türk alfabesi kabul edildikten sonra da şehir şehir dolaşarak halkı aydınlattığını, herkesi tahta başına çağırıp imtihan ettiğini yazarak mektubuna şu suretle son vermektedir.

"O'nun yorulmak bilmez çalışmasıyle harf devrimi hızla neticelenmiş olup, I Teşrinisâni (Kasım) 1928'den başlayarak bütün resmî yazışmaların bu harflerle yapılması kararlaştırılmıştır."[107]

İngiliz Gizli Belgelerinde Türk yazı devrimi R.Salahî Sonyel'e göre ise şöyledir:

"İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği Kançılaryası, 28 Nisan 1930'da İngiltere Dışişleri Bakanlığına gönderdiği 198/15/30 sayılı yazıya, bir süre önce Batı Anadolu'da Balıkesir, Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya ve İstanbul'u gezen "North Staffordshire" alayı subaylarından C.R.A. Swynnerton'un kaleme aldığı bir yazanağın örneğini de iliştiriyordu. İngiliz subayı yazanağında şöyle diyordu:

"Yeni yazı görünüşte halkçı bir devrimdir. İleri görüşlüler, eski yazının ülkenin gelişmesine engel olduğuna inanıyorlar. Eski günlerde pek güçlükle okuyan ya da hiç okuma-yazma bilmeyenler şimdi yazıyı kolay buluyor ve çocuklarının on yaşına basmadan önce kolayca okuyup yazabileceklerini görerek gurur duyuyorlar."[108]

107-M.Şakir Ülkütaşır, a.g.e., s.125-126.

108-R.Salâhi Sonyel, "İngiliz Gizli Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Türk Dili, sayı:338,Kasım 1979,s.294.

TÜRK DİLİNİN KOMŞU ULUS DİLLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:

Bir yabancı profesör Dr.Tadeusz Kowalski (Krakov Yagellon Üniversitesi Doğu dilleri Profesörü) Türk dilinin komşu ulus dilleri üzerindeki etkisini ve yine komşu ulus dillerinin de Türk dili üzerindek herhangi bir etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Yazar iki ulus arasında kültürel ilişkiler sonucunda dillerinde birbirini etkileyeceğini söylemektedir. Dünyada tamamen farklı bir ulus olmadığı için,üzerinde başka bir dilin etkisi olmayan bir dilin de bulunamayacağını söylemektedir. Ancak şöyle bir eleştiri de getirmektedir:

"Uygarlığı daha yüksek bir ulus, kendisinden kültürel yönden daha zayıf uluslara kendi kelimelerini zorla kabul ettirmeye çalışıyor. Hatta bazen başka milletin (ulusun) hükmü altında yaşıyan bir kavim gittikçe kendi lisanını (dilini)bile unutuyor. Yabancı bir kelimenin kabul olunması, bazan zorunluluk sonucu olup,bazen ise yalnız modadan ileri gelir.Bu kavrama tamamiyle mutabık (uyan)ulusal bir kelimenin yerine başka bir dilden lüzumsuz alınan kelimenin bazan asıl kelimenin sürülmesine neden olduğunu da sık sık görürüz."[109]

Yazar Türklerin yüzyıllarca çeşitli uygarlıkların etkisinde kaldıklarını ve bunlarında Türk dilinde çeşitli izler bıraktığına değiniyor. Örneğin İslâm uygarlığı sonucunda Arapça ve Acemce kelimelerinin Türkçe'ye girişi gibi. Sonuçta da bu kelimelerin gereğinden fazla kullanılması sonucunda aydın tabakada bile ulu-

---

109-Tadeusz Kowalski,"Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerindeki Tesiri" Ülkü, sayı:20,Ekim 1934,s.98.

sal dil hissinin zayıflamasına neden olmuştur. Ancak milliyetçilerin bu durum ile, mücadelesi bir zorunluluk haline gelmiş ve son yıllarda yapılan manevi devrim de bu mücadelenin bir bir son ile noktalanacağını sağlamıştır.

"Bir taraftan birçok yabancı diller etkisine uğrayan Türk dili, başka taraftan kendisi dahi komşu kavim dillerine tesir (etki) ediyordu. Bu tesir (etki), ancak Avrupa, Asya ve Afrika'nın büyük kısımlarını zaptetmiş olan muhteşem Türk devletinin hükmü altında yaşıyan çeşitli kavimler dilinde değil, hattâ devletin sınırlarından uzak bağımsız ülkelerde bile duyuluyordu. Çünkü bu etki, yalnız idarî ve siyasî olmıyarak, Türk uygarlığının yüksekliğinden de ileri geliyordu. Örneğin, onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda Türk sanayii nefisesinin ürünleri, Orta ve Doğu Avrupa'yı basarak, bilhassa kıyafet, silah, eyer takımı, mensucat (halı ve kilim) v.s. sahalarında gerçek bir doğu modasını kurmuştur. Tabiî bu mallar farklı Avrupa ülkelerine Türkçe olan isimleriyle birlikte ithal olunuyordu. İlâve edelim ki, Doğu Avrupa, Arap ve Acem kelimelerini dahi, kendisi için islamiyetin hemen biricik temsilcileri olan türklerin aracılığıyla kabul etmiştir."[110]

Yazar çalışmasını şu sözlerle tamamlıyor:

"Bizim incelememiz, haklı olarak Türk dilinin, Arap ve Acem alıntılarıyle dolmasına acıyanlara da biraz teselli (avuntu) verebilir. Böyle bir durum, yeni bir dilin fazla olarak başka lisandan (dilden) alınan kelimelerle dolması, şüphesiz, hoş görülen bir şey olmayıp, hattâ tehlikeli de olabilir. Fakat, böyle

---

110-Tadeusz Kowalski, "Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerindeki Tesiri", Ülkü, sayı 20,Ekim 1934,s.99.

bir durum yalnız Türk diline özgü değildir. Acaba dünya yüzünde tamamen yabancı etkisinden kurtulmuş olan bir dil var mıdır? Belki Avrupa'nın en uygar uluslarının dilleri, Tabiî yok! ...Eğer, böyle bir dil bulunsaydı yabancı alıntıların olmaması o ulusun hiçbir zaman yabancı uygarlıktan yararlanmıyarak, komşularından hiçbir şey öğrenmeğe çalışmadığına delalet (işaret) ederdi.

Bunu da ekleyelim ki, bir taraftan Türk dili başka dillerden birçok kelimeler aldığı doğru olmakla beraber, diğer taraftan komşu kavim dillerine dahi oldukça çok olarak kendi kelimelerini kabul ettirmesi de doğrudur."[111]

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİ:D(TÜRK TARİH KURUMU)

Ulug İğdemir "Türk Tarih Kurumu" Başlıklı yazısında şöyle diyor:

"Prof.Dr.Afet İnan, Atatürk'ün sürekli olarak tarih çalışmalarına başladığı tarihi şöyle anlatır:

"1928 yılında, Fransız coğrafya kitaplarının birinde,Türk ırkının sarı ırka mensup olduğu ve Avrupa zihniyetine göre ikinci (secon daire) nevi bir insan tipi olduğu yazılı idi. Kendisine gösterdim. Böyle midir? dedim.

- Hayır, olamaz. Bunun üzerinde meşgul olalım. Sen çalış dediler."

Atatürk devlet ve ulus işleri arasında zamanının önemli bir bölümünü tarih araştırmalarına ayırıyordu. Kitaplar getiriliyor, çeviriler yapılıyor ve onun, çok defa, bir kürsü niteliğin -

---

111-Tadeusz Kowalski,"Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerindeki Tesiri",Ülkü,sayı:20,Ekim 1934,s.105.

de olan akşam sofralarında tarih konuları tartışılıyordu.

23 Nisan 1930'da, Ankara'da Türkocaklarının yeni binasında toplanan altıncı "Türkocakları kurultayı'nda kurultay'ın Aksaray delegesi ve Ankara öğretmen okulu Tarih öğretmeni Bayan Afet (Prof.Dr.Afet İnan) Atatürk'ün isteği ile ve onun hazır bulunduğu 28 Nisan pazartesi toplantısında bir konuşma yaparak, "Türk Tarih ve Medeniyetini (uygarlığını) ilmî (bilimsel) surette (şekilde) tetkik etmek (incelemek) için hususî (özel) ve daimî (devamlı) bir heyetin teşkiline (kuruluşuna) karar verilmesini ve bu heyetin azasını (üyesini) seçmek selâhiyetinin (yetkisinin) merkez heyetine bırakılmasını teklif ederiz (öneririz)." biçiminde 40 imzalı bir önerge verdi. Bu önerge "Yasa Yar Kurulu"na havale edilerek Türkocakları yasasına "Merkez Heyeti Türk Tarih ve Medeniyetini İlmî (bilimsel) bir surette tetkik (inceleme) ve tetebbü eylemek vazifesiyle (ödevi ile) mükellef (yükümlü) olmak üzere bir Türk Tarih Heyeti Teşkil eder." biçiminde bir madde eklendi.

İşte Türk Tarih Kurumunun çekirdeği olan "Türkocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti" Türkocakları Yasası'nın bu maddesi gereğince kuruldu.

16 üyeden oluşan bu heyet bir yıl çalışarak "Türk Tarihi'nin Ana Hatları" adıyla 606 sayfalık bir yapıt hazırladı. Bu yapıttan yalnız 100 nüsha (adet) basılarak tarihle uğraşan Türk profesör ve aydınlarına gönderildi ve eleştirmeleri istendi.(...)

1931 Nisanında Türkocaklarının kapanması üzerine "Türkocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti"nin türesel niteliği kalmamış olduğundan aynı kurul, o zamanki Dernekler Kanununa göre İçişleri Ba-

kanlığına başvurarak 15 Nisan 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti"ni kurdu. Dil devriminden sonra cemiyetin adı 1935 yılında Atatürk tarafından "Türk Tarih Kurumu"na çevrildi.[112]

14 Eylül 1932 tarihli Akşam gazetesi Tarih kongresinin toplanacağı haberini şöyle başlık altında veriyor:

"Türk Kongresi

Hazırlıklar Hareketle Devam Ediyor."

-Toplantının 10 gün sonra ve Dolmabahçe sarayında yapılacağı da bildirilmektedir."[113]

Kurumun amacının ne olduğunu Emin Özdemir'in aşağıdaki sözlerinden anlıyoruz:

"Bu kurumun amacı Türk Tarihini bilimsel bir yöntemle incelemekti. Bir toplumun tarihini dilinden ayırmak olanaksızdı. Çünkü toplumların tarihleriyle dilleri arasında sıkı bağlantılar vardı. Bu yönden, Türk dilini de tarihiyle birlikte incelemek gerekiyordu. Bu gerçeği gören Atatürk: "Artık dil işlerini düşüne-

---

112-Uluğ İğdemir,"Türk Tarih Kurumu", Ulusal Kültür, Sayı:2 Ekim 1978, s.114-115-116.

113-"Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Kongresi 10 gün sonra Dolmabahçe Sarayında toplanacaktır. Bu tarihe kadar her ihtisas (uzman grubu ayrı ayrı toplanarak çalışacaklardır.

Kongre heyeti umumiyesinde (genel kurulunda) grupların elde ettikleri neticeler (sonuçlar) müzakere edilecek (görüşülecek), tarihin hacmi, her grubun bu hacme göre kaçar sahifelik bir kısım yazacağı kararlaştırılacaktır.

1 Kanunisani'de (Kasım'da) tekrar kongre halinde toplanılarak grupların mesai (çalışma) neticeleri (sonuçları) bildirilecektir.

../..

necek zaman gelmiştir." dedi. Ve çalışmalarını dil üzerine yöneltti."[114]

"Mustafa Kemal'in, devrimin önderinin Türk tarihi ve bu tarihin öğrenilmesi ile ilgili istem uyarısı Tarih çalışmalarında tarihçiler içinde, yeni kuşaklar için de unutulmaması gereken sözlerdir: "Büyük devlet kuran atalarımız büyük ve kapsamlı uygarlıklara sahip olmuştur. Bunu aramak, incelemek Türklüğe, dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu atalarını tanıdıkça, daha büyük işler yapmak için kendinde güç bulacaktır. Herşeyden önce, kendinizin dikkat ve özenle seçeceğiniz belgelere dayanınız. Bu belgeler üzerinde yapacağınız incelemelerde herşeyden ve herkesten önce kendi karar verme yeteneği (insiyatif)inizi ve ulusal süzgeci kullanınız. Biz daima gerçeği arayan ve buldukça bulduğumuza inandıkça,onu açıklama yürekliliğini gösteren adamlarız."

Atatürk'ün bu sözleri, tarihçiler için olduğu kadar tüm araştırmacı bilim adamları ve öğrenci yeni kuşaklar için de unutulmaması gereken bir uyarıdır."[115]

Gruplar mesailerini (çalışmalarını) 1933 Eylülüne kadar hazırlayacaklar ve bu tarihte toplanacak kongrede bu esaslar müzakere edilecek (görüşülecek) ve yeni Türk Tarihi bu suretle meydana getirilecektir."

Akşam gazetesi, 14 Eylül 1932,sayfa:2,sene:14 No:5004.

114-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.42

115-Suna Kili, Türk Devrim tarihi, 3. Basım, Tekin Yayınevi,Aralık 1982, s.173

Y. T. Ü.
KÜTÜPHANE DOK. DAİ. BAŞKANLIĞI

HALKEVLERİNİN KURULUŞU:

Suna Kili'ye göre:

"19 Şubat 1932'de kurulan "Halkevleri" Atatürk devriminin, bu devrimle başlatılan ulusal ekin yaratma çabalarının, bu ekini yayma girişimlerinin halka açılan kapıları; ekin'i tüm içeriği ve alanlarıyla geniş kitlelere benimsetme; olguda kadın-erkek, yaşlı-genç tüm yurttaşları görevli kılma, çalışmaya itme, ekinsel çalışma ve girişimlere katılma merkezleridir."[116]

Afet İnan ise Halkevlerinin geniş kapsamına ve etkinliklerine değiniyor:

"Halkevleri (...), cumhuriyetimizin demokratik nizamını halk arasına yerleştirecek nitelikte olarak programlaştırılmıştır. Her çeşit kültür hareketlerinin toplandığı, kentinden köyüne kadar örgütlenebilen merkezler açılmıştı. Kütüphanesinden, tiyatrosuna ve sporuna kadar her konunun programlaştığı Halkevleri, yurdun her yerinde büyük canlı birer kültür merkezleri idiler. Bir bakıma Halkçılık ilkesi de geniş ve yaygın anlamı ile uygulanmıştır.[117]

Kentlerde halkevi, kasaba ve köylerde"halkodası"kurularak çalışmalar sürdürülmüştür.

Yeniadam dergisinde "Halkodaları" başlıklı yazıda:

Yeterli bina olmayan ve çalıştıracak elemanları az olan yer-

116-Suna Kili, a.g.e., s.173.

117-Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara, T.T. Kurumu yay:XVI.dizi-Sa.34,1977,s.186.

lerde Halk odalarının kurulmasının kabul edildiği bildiriliyor. Aynı dergide yine halkodasının önemi şöyle açıklanmaktadır:

"(....)"Nerede bir okul açılırsa, orada bir hapishane kapanır." diyecek kadar safdil değiliz: Fakat iddia edebiliriz ki: nerede halkevi, halkodası açılırsa, orada bir kaynaşma hayatı başlamış, temiz ruhlar için bir sığınak yapılmış demektir."[118]

Ayrıca,

"Halkevleri "Türk Ocakları'nın kapatılması, bu ocaklarla ilgili tüm mal ve görevlerin Cumhuriyet Halk Partisine aktarılması sonucu, bu partinin Atatürk düşüncesini yayıcı organı olarak geliştirilmiştir."[119]

Halk evlerinin ne olması gerektiği sorusunu soran İsmail Hakkı Baltacıoğlu, kendi sorusunu şöyle yanıtlıyor:

"(...) Halk evleri Türk Ocaklarının devamı olmadığı gibi, istihâlesi (başkalaşımı) da değildir. Ancak Halkevleri, Türk Ocakları kapanır kapanmaz yerine geçmiş ve çok defa aynı binaya yerleşmiştir. Mevzularındaki (konularındaki) ve yerlerindeki bu bitişiklik vazifelerinde de kargaşıklığa sebep oluyor. Ayıralım:

I- Halkevleri Milliyeti, Milli kültürü maziye (geçmişe) katlanış,maziyi (geçmişi) yenileştirmek,diriltmek, değiştirerek yeni ihtiyaçlara (gereksinimlere) uydurmak olarak alamazlar.Çünkü Halk Evlerinin prensibi (ilkesi) yaratıcılıktır.(...)

118-Yeni Adam, "Halkodaları" sayı:243,24 Ağustos 1939, s.7

119-Suna:Kili, "Türk Devrim Tarihi", 3.Basım,Tekin Yayınevi, Aralık 1982,s.174.

II- Halkevleri münhasıran (yalnız) bir ev olmalıdır. Ev aynı kandan gelen fertlerin (kişilerin) toplandığı yerdir. Halk evi de aynı kültür cevherinden (tözünden) gelen insanların toplandığı ve toplu olarak yaşadığı yerdir. Ev bir mektep (okul) değildir. Halkevi de bir mektep (okul) olmamalıdır. Vazifesi dil dershanesinin yahut üniversitenin vazifesi değildir. Bu ilim (bilim) ve talim (öğretme) işlerini maarif (eğitim) müesseseleri (kuruluşları) herhangi Halkevinden daha iyi yaparlar. Bunların yerine Halkevlerinin yapacakları şey kültürlü hayatı yaşatmaktır.

III- A.Halkevi yeni edebiyatın evi olmalıdır.

B.Halkevi yeni tiyatronun evi olmalıdır.

C.Halkevi yeni musikinin (müziğin) evi olmalıdır. Halkevi yeni resmin tezyini (süsü) sanatın evi olmalıdır. Halk evi yeni yaşayışın evi olmalıdır.(...)[120]

Necip Ali "Halkevleri" başlıklı Ülkü dergisinde çıkan bir yazısında Halkevlerinin işlevini açıklıyor.

"Cumhuriyet Halk Fırkasının (partisinin) doğrudan doğruya kendi eliyle yaptığı büyük müesseselerden (kuruluşlardan) biri de Halkevleridir. Halkevleri mektep (okul) dışındaki vatandaşların inkilâp (devrim) ülkülerini almaları için birer mektep (okul) ve bu ülküler etrafında kuvvetlerini birleştirmeleri için birer merkezdir. Halkevlerinde san'at, fikir ve içtimaî (sosyal) telâkkiler (fikirler) inkılâbın (devrimin) büyük prensiplerinden (ilkelerinden) alınan ilhamlara göre tekamül (olğunlaşır) ve inkişaf eder (meydana çıkar).(...)

120-İsmail Hakkı Baltacıoğlu,"Halkevleri Ne Olmalıdır?",Yeni Adam,No:66,4 Nisan 1935,s.2.

Memleketin (ülkenin) ellibeş bucağında kurulan Halkevleri dil seferberliğine bütün kuvvet ve heyecanlariyle karışmış, verilen anketlere icap eden (gereken) cevapları vermek ve ayrıca söz derlemek işlerinde takdire değer bir çalışma ve varlık göstermiştirler. Bundan başka her Halkevi kendi muhitinde (bölgesinde) yaşayan ve en mühim (önemli) kültür unsurları (ögeleri) olan atasözleri, maniler, millî (ulusal) masallar, mahallî (yerel) adet ve ananeler (gelenekler), düğünler gibi mevzularla (konularla) da meşgul (ilgili) olarak şimdiye kadar hayli ehemmiyetli (önemli) neticeler (sonuçlar) alınmıştır."[121] Ayrıca,

"Halkevleri ve odaları bu ekinsel işlevinin yanında okuyup yazma bilmeyen halkın açılan kurslarda yetişmesini okuyup,yazmayı öğrenmesini de sağlayan kuruluşlar olmuştur."[122]

Necip Ali'nin yukarıda açıklanan aynı yazısında halkevlerinin görevleri şöyle belirtiliyor.

"En mühim (önemli) vazifesi (ödevi) halk terbiyesi olan Halkevlerinin şubelerinden biri de halk dershaneleridir. Halk dershanelerinden Halkevlerinin diğer şubeleri kadar çok feyizli (mutlu) neticeler (sonuçlar) alınamamıştır. Mamafih birçok vilâyetlerde (illerde) dil kursları hiç sönmeden devam etmektedir.Bundan başka dershanelerde halka stenografi, hesap ve muhasebe ve kadınlara dikiş, nakış, elörgüleri, daktilo kursları, orta ve lise tahsilinde (eğitiminde) bulunan gençler için yetiştirme kursları ve köy ihtiyar heyetleri için köykanunu tatbikatı (uygulaması) ve ihtiyar heyetinin vazifelerine (ödevlerine) dair bir aylık kurslar

---

121-Necip Ali,"Halkevleri",Ülkü,sayı:9,Ekim 1933,s.233

122-Suna Kili,"Türk Devrim Tarihi",3.Basım,Tekin yay.Aralık 1982, s.174.

açılarak dersler verilmiştir. Mamafih bütün bu saydığımız faaliyet (etkinlik) Halkevlerinin hepsinde de aynı kuvvette değildir. Önümüzdeki yıllarda Halk dershanelerinin bu faaliyet (etkinlik) ve vazifelerini (ödevlerini) her yerde bir kılmak istiyoruz.Şehir halk terbiyesinde en mühim (önemli) rolü bu şube oynıyacağı içindir ki, bugün elde edilen neticeleri(sonuçları) kâfi (yeterli) görmüyoruz. Bazı büyük şehirlerde çalışmamızı daha ziyade teksif ederek (yoğunlaştırarak) halk üniversitesine doğru gitmek en birinci emelimizdir."[123]

Halkevlerinde Dil ile ilgili etkinlikler arasında bir "dil işleri sergisi" açılması da tasarlanmıştı. Münir Hayri "Halkevlerinde Dil İşleri Sergisi" başlıklı yazısında:"Devrim yapılmış ülkelerin hiçbirinde sergiye bağlanmayan bir konunun olmadığı ve her türlü propaganda çalışmasının bir sergiye bağlandığını söyleyecek Bu nedenle dil işlerine de Türk Ulusunun Eylül'ün son haftasını ayırdığını söylemektedir. Yazar Serginin nasıl olacağını da aynı yazıda uzun uzun betimlemektedir."[124]

123-Necip Ali,"Halkevleri"Ülkü,sayı:9, Ekim 1933,s.236.

124-"Bunu birkaç adım olarak düşünmektedir. Önce dilin insanlığın genel yaşayışındaki yüksek rolünün ne olabileceğidir. Bunu da "insanı diğer hayvanlardan ayıran dildir" şeklinde ele alıyor. İkinci tabloda ise insanların kültür ve uygarlık alanın; daki ilerlemesinde dilin dolü ile ilgilidir. Sonra da dil ve ve yazının tarihine gelinmektedir.

"İlk yazı, Hiyeroglif, Eti Hiyeratik'leri. İlk Alfabeler, sırasiyle Fenike, Grek, Romen harfleri, Orhon Alfabesi, Uygur Alfabesi, Arap harfleri, örnekleri sergiye konur. Bugün birbirinden çok ayrı olan Arap ve Romen harflerinin nasıl bir anadan çıktığını gösteren bir levha konur. İlk yazıda Türklerin rolü ortaya çıkarılır ve "Yeni Türk Harflerini almakla

../..

"Millet (ulus) bütünlüğünü en esaslı ve hayatî (yaşamsal) noktalarında kavrayarak çalışmaya başlayan Halkevlerinin umumî manzarası (genel görünümü) herhalde çok umutludur. Bu ülkü çatıları altında toplanan Türk münevverleri (aydınları) Türk inkılâbının (devriminin) bütün çoşkunluğunu ve mes'uliyetlerini (sorumluluklarını)içlerinde ve inkılâbı (devrimi) bütün memlekete (ülkeye) yaymak, bütün Türk halkını içtimaî (sosyal), ruhî (runsal) ve fikrî (düşünsel) seviyesini (düzeyini) yüksek vatandaşlar bütünlüğü haline yükseltmek vazifesini omuzlarında duymaktadırlar. Bu duyguların bütünlüğüdür ki Halkevlerinin toplayıcı, ülkü veri-

---

Türk ulusu kendi ortaya koyduğu bir harf sisteminin doğru yükselmiş bir örneğini almıştır." denebilir.

Bu harfleri almakla neler kazandık? Sorgusunun karşılığı yeni bir kısma yol açar. Eski bir mürettip (dizgici) kasası mümkünse getirilir. Mümkün olmazsa onun bir örneği çizilerek gözönüne konur. Yanına gayet kolay olan yeni harflerin kasası ve grafiği konur. Yeni harflerin yayımına dair fotoğraflar toplanır. Meselâ Millet Mekteplerinde okuyanların,dağda kendi başına çalışanların, yolda giderken bir gazete okuyanların resimleri büyütülerek konulabilir. Bunun yanına grafiklerle istatistikler konur. Eski harflerle kaç kişi okuyordu. Yeni harflerle kaç kişi okuyordu.(...)

Üçüncü bir kısım doğrudan doğruya Türk diline hasredilir (ayrılır).Türk dilinin genişliği ve tarihi bu bölümde serilir.

Bir harita Türk dilinin bugün konuşulduğu yerleri gösterir.(...)

Osmanlı devletinde Türk diline yayılan Arap ve Fas dillerinin nasıl dilimizi anlaşılmaz bir yola soktuğu bir bölümü doldurabilir. Buralarda mümkün olduğu kadar birbirini karşılayacak örnekler göze çarptırılır.

../..

ci, yol gösterici havasını yaratmaktadır.

Velhasıl bir inkılâp (devrim) mabedi olarak kurulan Halkevleri, büyük liderlerden aldığı nihayetsiz (sonsuz) bir inan ve heyecan çoşkunluğu içinde durmadan ve hergün daha ziyade artan bir hız ve enerji içinde aziz ülküsüne doğru koşmaktadır."[125]

İsmail Hakkı Baltacıoğlu Halkevlerinin ruhunu, yapısını ve gençliğe yararını şöyle açıklıyor:

"(...)

I- Halkevleri; kayıtsız ve şartsız bütün gençleri içine

125-Necip Ali,"Halkevleri",Ülkü,sayı:9, Ekim 1933, s.237.

Mesela (örneğin).(...)

Bir mektep (okul) kitabından çıkarılır:

İktisad (ekonomi) bir ilimdir (bilimdir), ki müruru zaman (zaman aşımı) ve tetabüü tecrübe ve ezman ile kavaidi sabite ve düsturatı sahihaya istinaden tertibü tedvin kılınmıştır.

Altına yazılır: "Bu bir mektep kitabı idi.

Sonra bunların karşısına, meselâ (örneğin) Behçet Kemal'in bir güzel parçası konabilir:

"Aşk" diye ne bir Tanrı adına varacağız
Ne gözleri yeşil bir kadına varacağız.
Erkinliğin düşünü gören genç adam gibi
Toprağı alt etmenin sırrına varacağız.

Ve sonra "hangisini daha beğeniyorsunuz?" sorgusu iyi yazılarla sorulur.(...)

Bundan sonra bir köşe Türk Dili Kurulunun çalışmalarına ayrılabilir. Türk Dili Kurumunun nasıl kurulduğu, ilk kurultayı, ikinci kurultayı, çıkardığı kitaplar, gördüğü işler,fotograflar, grafikler ve fotomontajla ortaya konur.

../..

alabilecek olan en sıhhî ve en ahlakî kültür yuvalarıdır.

II- Halkevleri; bilim, sanat ve teknik öğretimine verdikleri geniş yer ve önemle gençliğin fikirsel ve bilimsel oluşumuna doğrudan doğruya yararlıdır.

III- Halkevleri; yalnız öğreten, belleten kuruluşlar değil, yaşama muhitleridir. Bunlar halk için yaşama evleridir. Öyleyse ulusal karakterin gelişmesine de yararlar.

IV- Halkevleri; verdiği bilginin mahiyeti (ahlamı)ve kültürün değeri bakımından Türk rejiminin ruhuna uygundur. Onun için gençliğin bu evler içinde bozulmak imkân ve ihtimali (olasılığı)hiç yoktur.

Bütün bu olumlu ve mutlu koşullar gözönünde bulundurulunca Halkevlerinin ne derece feyizli (ileri), kültür ve medeniyet (uygarlık) vermeye gücü yeter çevreler oldukları anlaşılır.[126]

Ayrıca,

"Halkevleri Türk sosyetesinin bir uzuv (parçası) oldukla-

126- İsmail Hakkı Baltacıoğlu,"Gençler Halkevine", Yeni Adam,No:221, 23 Mart 1939, s.2

Serginin bel kemiğini Atatürk'ün büyük devrime bakan direktifleri meydana getirir. Onun bu yoldaki önemli nutukları (söylevleri) levhalar haline konarak her bölümde asılır.

Serginin son kısmını yeni dil kımıldanışıyla ilgili kitapların serimi teşkil eder (oluşturur)(...).

Bir yıl geçti,gelecek yıl böyle bir sergiyi meydana getirmek isteyen Halkevi şimdiden hazırlığa başlıyacaktır.(...) Münir Hayri,"Halkevlerinde Dil İşleri Sergisi",Ülkü, sayı:32, cilt:6, Ekil 1935.

rından, bu sosyetenin bütün vazifelerini (ödevlerini) değil, yalnız kendine, Halkevlerine düşen vazifesini (ödevini) yapmalıdırlar.(...) Her vazifeyi (ödevi) birden yapmak isteyen uzuv (parça) kendi güvenini bile bütün olarak yapamaz."[127]

Böylelikle "Halkevleri ve odaları çalışmalarını 8 Ağustos 1951'e değin sürdürmüş, bu tarihte Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen ve 11 Ağustos 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5830 sayılı yasa ile kapatılmıştır. Bu yasa ile kapılarına kilit vurulan halkevi 478, halkodası 4322'dir. Halkevleri 1960 ordu eyleminden sonra 1961 Mayısında yeniden, "Türk Kültür Derneği" adıyla canlandırılmak istenmiş, 21 Nisan 1963'de bu ad, Halkevlerine dönüştürülmüş ve bir dernek uygulaması içinde çalışmalar sürdürülmek istenmiş, fakat halkevleri bugün de varolmasına karşın bir türlü eski işlevine, yoğun çalışmalarına, etkinliğine kavuşamamış, kavuşturulmamıştır."[128]

127-İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Halkevleri ne yapmalı ne yapmamalı?", Yeni Adam, 4 Kasım 1937, s.2.

128-Suna Kili, Türk Devrim Tarihi, 3. Basım, Tekin yayınevi, Aralık 1982, s.174.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK DİL KURUMUNUN KURULUŞU VE İLK KURULTAYLAR

TÜRK DİL KURUMUNUN KURULUŞU:

Türk Dil Kurumunun kurulmasına neden gerek duyulduğunu Emin Özdemir şöyle açıklıyor:

"Dil sorunu, kişisel ve dağınık çabalarla çözümlenemezdi. Bu çok yönlü bir işti. Türkçe'nin bir sözlüğü yapılacak, dilbilgisi ve sözdizimi kuralları saptanacak, Türkçe'nin ekler dizisi ortaya çıkarılacak, onun başka dillerle ilişkileri araştırılacaktı.

Bu işler, kişisel çalışmalarla başarılamazdı. Nitekim geçmişteki çabalar bunu doğruluyordu. Bunun için başlı başına bir kurum ve özel bir örgüt gerekliydi."[129]

Dil Kurumunun kurulacağı yolunda çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yayımlanmakta idi. Bunlardan birisi de "Halk" dergisinde yayımlanan "Türk Dili" başlıklı yazıdır. Yazıda "Dil Derneği" nin yapacağı işlerden de bahsedilmektedir.

"Son günlerde Maarif vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) pek büyük ve pek hayırlı bir işle meşgul oluyor (uğraşıyor). Okuma-yazmayı kolaylaştıran yeni harflerden sonra yapılacak bir iş daha kalmıştı. Konuşma dili ile kitap dili arasındaki ayrılığı kal-

---

129-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK yay:294, sayfa.43.

dırmak. Gazete ve kitap dilini halk dili ile, konuşurken kullandığımız asıl öz Türkçe ile birleştirmek.

Fakat iş bu kadarla da bitmiyor. Bir de Türkçe'mizi genişletmek lâzım ki bilimlere, fenlere, san'atlara dair her fikri anlatabilecek sözlerimiz olsun.

İşte bu gibi işlerle uğraşmak için Ankara'da "Dil Derneği" adında bir heyet kuruldu.(...)

İlk iş olarak dilimiz temizlenecek. Eskiden dilimize girmiş bir çok Arapça, Acemce kelimeler var ki, bunların bize hiç bir lüzumu yok. Üste çok zararları da var. Hem dilimizin güzelliğini bozuyor, hem de yazı dilinin konuşma dilinden ayrı olmasına neden oluyorlar.(...)

Türk dili aslında pek güzel bir bahçe iken, bizim uzun zamanlar süren ihmalimiz yüzünden adeta ıssız kalmış ve dilber çiçekleri, şirin tarhları, içerisini saran yabanî otlar sebebinden, görünmez bir hale gelmiştir. İşte Dernek bu bahçeyi temizleyecek, yabanî otları söküp atacak, güzel çiçekleri meydana çıkaracak, tarhları düzeltecek, yeni çiçekler dikecek....Hasılı Türk Dili, bahçesini eskisinden daha güzel bir hale getirecektir.(...)

Dernek bir kaç yıl çalıştıktan sonra zaten güzel olan Ana dilimiz, diğer büyük milletlerin (ulusların) dilleri gibi geniş ve mükemmel (yetkin) de olacaktır." [130]

"Cumhuriyetin ilk yıllarında ulusal dilin oluşması, Türkçe'nin özleşmesi sorununa ilişkin olarak bir Dil Akademisi gene

---

130-Halk, "Türk Dili",sayı:4, 4 Mart 1929, s.3/27.

tartışma konusu olmuştu. Başbakan İsmet İnönü, 7 Kasım 1925'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşma da böyle bir Akademinin kurulacağından bile söz etmişti:

"Ulusal kültürle ilgili girişimlerden olarak, bu yıl bir Dil Akademisi, kültür açısından Türk dili üzerinde asıl görevleri yerine getirecek gerçek uzmanlardan oluşan bir Akademi kuracağız."

Ancak Akademi kurulması, bir karar ve yasadan da öte bir olanak ve gereksinme sorunu idi. 1925'ler Türkiye'sinde olanaklardan çok olanaksızlıklar ağır basıyordu.(...)

Hükümetin bir Dil Akademisi kurma önerisini kabullenmemesine karşın basında bu konudaki tartışmalar sürmüştü.(...)

Atatürk dilde devrimi gerçekleştirecek örgüt olarak bir Dil Akademisi yerine, tarih çalışmalarında olduğu gibi, dernek niteliğinde bir kuruluşu yeğlemişti. Bunda da dile ilişkin sorunların resmi bir devlet kuruluşu olacak Akademi içerisinde değil de, siyasal etkilerin dışında kalabilecek geniş kadrolu bir dernek çatısı altında daha özgürce tartışılabileceğine ve ulusal dilin yalnız uzmanların çalışmalarıyla değil, halkın büyük katkısı ve desteği ile oluşturulabileceğine olan inancı en büyük etken olmuştu. Üstelik dil çalışmalarını yönetecek böyle bir derneğin kurulmasına karar verildiği akşam Çankaya'daki toplantıda Dil Akademisi'nden yana olan Sadri Maksudi Arsal'ın da bulunması Akademi ve Dernek arasındaki seçimin çok açık bir biçimde yapıldığını kanıtlamaktadır. Ve Atatürk'ün "Öyle ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun" biçiminde özetlediği karar gereğince, o

gece yapılan hazırlıklardan sonra ertesi12 Temmuz 1932 günü İçişleri Bakanlığına yapılan başvuru ile dil çalışmalarını yönetecek olan dernek kurulmuştu.

Türkçe'nin o dönemdeki söz dağarcığına göre derneğin Türk Dili Tetkik Cemiyeti diye saptanan adı, 1936'da toplanan üçüncü kurultay'da Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir."[131]

"Derneğin başkanı Samih Rifat, Genel Yazmanı Ruşen Eşref, üyeleri'de Celal Sahir ile Yakup Kadri idi."[132]

"Türk Dil Kurumu yalnızca dilcilerden oluşan bir uzmanlar kurulu niteliğinde düşünülmemişti. Dilde özleşme ve gelişme onu konuşan ve yazan her kesimdeki ve düzeydeki vatandaşların deste, ği ve katkısı olmadan gerçeklememeyeceği için dernek, uzmanların yanıbaşında bu desteğe olanak sağlayacak biçimde her isteyen vatandaşa açık tutulmuştu. Bu nedenle ilk kurultayca kabul edilen Tüzük'te "Kendisinde yasal nitelikler bulunan her Türk, derneğe üye olabilir.' diye çok açık bir hükme yer verilmiş ve ayrıca Birinci Kurultay'a katılan "710 kişi Kurumun doğal üyesi kabul edilmişti. "[133]

Türk Dil Kurumunun çalışma programını ise Vecihe Hatipoğlu şöyle açıklıyor:

"Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin o günkü ilk çalışma proğra-

131- Şerafettin Turan, Atatürk ve Ulusal Dil, Ankara, TDK yay: 1981, s.30-31-32.

132-Cahit Külebi, "Türk Dil Kurumu", Ulusal Kültür, sayı:2,Ekim 1978, s.122.

133-Şerafettin Turan, Atatürk ve Ulusal Dil, Ankara, TDK yay, s.31-32.

mına bakmak, Atatürk'ün, dilimizin bütün konuları ile nasıl yakından ilgilendiğini ve Dil Devrimini nasıl yönettiğini açıkça gösterir:

'Türk dilinin eskiliği, Hint-Avrupa, Sami ve Öteki eski Asya, Avrupa dilleri ile ilgileri, doğuş birliği, lehçeleri, lenguistik-filoloji, etimoloji, gramer, sözlük-terim, derleme ve yayın" işleri ile ayrı ayrı uğraşılacaktı. Bütün bu konular, Türk dili bakımından, o güne kadar derli toplu olarak hemen hemen hiç ele alınmamış, proğramlı işlenmemişti.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin işi güçtü, çoktu, engelliydi. Türkçe için, artık geri dönülmeyecek bir çıkar yol bulunmalıydı.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Türkçe'yi en ince ayrıntılarına kadar inceleyecek, eski ve yeni kaynaklarda birikmiş, bırakılmış, unutulmuş Türkçe sözcükleri derleyecek, Türkçe'nin gelişmesi, zenginleşmesi için yeni yöntemler, yeni kaynaklar bulacaktı. Atatürk başta olmak üzere, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni kuranlar, Türkçe'nin özleşmesi ve gelişmesi için yurt ölçüsünde sözcük bakımından taramalara, derlemelere başlamışlardı.(...)

Bir yandan da aydınlar düşünüyor, tartışıyor, bazıları duraksıyor, bazıları ilerliyor, karşılıklı iki geçeye ayrılıyorlardı. Tartışmalar artmıştı. Bir kısım yazarlar alışkanlıklarını bırakmak istemiyorlar, "dil işi devlet işi olamaz, dilin gidişine karışılmaz, dile müdahale edilmez, dili kendi akışına bırakmak gerekir." diyorlardı.

Atatürk konuyu dünya ölçüsünde tartışmak istiyor,yerli ve

yabancı dilcileri çağırıldığı kurultaylar toplanıyordu.

Bütün düşünceleri açıkça dinleyecek, sergileyecek, sonra da keskin görüşüyle kendi düşüncesini açıklayacak, sonuca gidecekti."[134]

BİRİNCİ TÜRK DİL KURULTAYI:

Atatürk Dil Kurultay'ının henüz gününü saptamamakla beraber Eylül ayı içinde toplanmasını emretmiştir. Dil işi ile ilgili olarak Tarih işinden ayrı bir yol çizmiştir. Tarih işinde önce tez kurulmuş yazılanlar gönderilecek eleştiriler istenmişti, bunun ardından da kurultay toplanmıştı. Dil işinde ise, çizdiği izlence şu idi. "Önce Kurultay'ı toplamak, tezi orada anlatmak, dil uzmanlarının, yazarların , ozanların , gazetecilerin, öğretmenlerin düşüncelerini dinlemek, bütün ulusu kendi dilinin işlerinde ilgilendirmek, tüzüğü, izlenceyi Kurultay'da konuşturmak, "Merkez Heyeti"ni ona seçtirmek, sonra hızla çalışmaya geçmek.

Kurultayın ilk işlerine başlamak üzere, Atatürk'ün buyruğuyla bir "Teşebbüs Heyeti" oluşturulur. Yusuf Akçura, Hasan Cemil, Yunus Nadi beylerden oluşan ve yazmanlığını Uluğ İğdemir'in yaptığı bu kurul, Kurultayın toplanma gününü "26 Eylül" olarak saptar.(...) Atatürk'ün kendi el yazısı ile düzeltiler yaptığı bu bildirinin en ilginç yanı, bütün yurttaşları Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin doğal üyesi saymasıdır. Görülüyor ki Atatürk dil

---

134- Vecihe Hatiboğlu, Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi ,TDK yay. s.31-32.

devriminin kaynağı, tabanı halktır."[135]

Türk Dili Tetkik Cemiyetinden Başbakanlığa ve Genel Kurmay Başkanlığına Atatürk'ün buyruğu ile iki yazı gönderilir.

"Birinci yazıda bütün yurttaşların Dil Kurultayına doğal üye sayıldığı bildirildikten sonra, devlet evirmeliklerinde görevli olanlardan katılabileceklerin, kurultaya gelmelerinin sağlanması için Bakanlıklara yetki verilmesi dileğinde bulunuluyordu. İkinci yazıda ise, Genel Kurmay Başkanlığı'ndan, saygıdeğer ordumuzda ve ilgili bilim ve ekin kurumlarında dil işlerinde uzman oldukları bilinen ve bu konuyla ilgilenmeleri gerekli görülen kişilerin-kendilerine çağrı belgesi gönderilmek için-adları ve bulunakları soruluyordu.

Yukarıda sözü edilen bildirinin yayımlanması üzerine, Kurultay üyeliği için başvurular günden güne artar. Oysa ilk "Teşebbüs Heyeti" üyeleri, türlü nedenlerle dağılmış durumda idi. Bunun için, Atatürk yeni bir kurulun oluşturulmasını buyurur. Bu yeni kurul şu kişilerden oluşur: Ahmet İhsan, Ahmet Cevat, Ali Canip, Celal Sahir, Hasan Ali, İhsan, Ragıp Hulusi, Reşat Nuri, Ruşeni, Dr. Saim Ali."[136]

Yeni kurul oluşturulduktan sonra Kurultayın izlencesi hazırlanmaya başlanır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti Başkanı Samih Rifat Bey ile Ruşen Eşref üç-dört günde hazırlıkları bitirirler.

135-İsmail Ulçugür,"50.Yıla Değin Kurultaylar" Türk Dili, sayı: 367, Temmuz 1982, s.31.

136-İsmail Ulçugür, "50.Yıla Değin Kurultaylar", Türk Dili, sayı: 367,Temmuz 1982, s.31.

Bu arada Dil Kongresinin toplanacağı ayın Eylül olduğunu bildiren birçok gazeteye rastlıyoruz. Örneğin 2 Eylül 1932 tarihli "Akşam Gazetesi" haberi şöyle vermektedir:

"Eylül içinde Büyük Dil Kongresi Toplanacak

Kongrede Gazi Hazretleri de bulunacaklardır.

Haber aldığımıza göre Eylül Ayı içinde İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında büyük bir dil kongresi toplanacaktır. Kongrede bizzat Gazi Hazretleri de bulunacaklardır. İçtimaa (toplantıya) lisan (dil) mütehassısları (uzmanları) ve lisan (dil) mùallimleri (öğretmenleri) ve bu işle uğraşan diğer zevat (kimseler) davet edileceklerdir.

Gazi Hazretleri kongre meselesi ile (sorunu ile) bizzat (doğrudan doğruya) meşgul olmakta (ilgilenmekte), dil heyeti reisi (başkanı) Samih Rifat ve Kâtibi Umumî (Genel sekreter) Ruşen Eşref beyler tarafından yapılan nazırlığa (bakanlığa) nezaket etmektedirler (gözetmektedirler). Kongreyi mütaakip (takiben) bir beyanname (bildiri) neşredilecektir.(yayınlanacaktır).

Türkçe esasen (aslında) pek zengin ve pek ahenkli (uyumlu) bir lisandır (dildir). Fakat Saltanat zamanında bu lisana (dile) yabancı bir takım kelimeler karıştırılmış, güzel Türkçe'miz eski ahengini (uyumunu) kaybetmiştir (yitirmiştir). Kongrede bu noktalar etrafında müzakereler (görüşmeler) cereyan etmesi (olması) muhtemeldir (olasıdır).

Mahmut Kâşgarî'nin meşhur (ünlü) (Divanı Lûgatültürk)ü

yeniden tabettirilecektir (bastırılacaktır)."[137]

Kurultaya yabancı dil bilginleri de getirilir. Bunlardan birisi de Sofya Üniversitesinden gelen Profesör Agop Martayan'dır. Ruşen Eşref Agop Martayan'ın getirilmesi ile ilgili olayı şöyle naklediyor:

"Kurultay toplanacağı sözü, değil yurt içindeki bilirleri, sınırlarımız aşırı dil bilginlerini bile hıza getirmişti. Bir sabah Ermenice iki makale aldım: Agop Martayan imzalı..Tercüme ettirdim: Türk dilinin eskiliği ve köklülüğü, başka dillerde bıraktığı izler üzerine idi... Hami Reise (koruyucu Başkan'a) arzettim. (bildirdim). Bir iki gün sonra yine o imzanın yeni bir tezi daha geldi. Reisicumhur (Cumhurbaşkanı) hazretleri bu yazıları yazanın nerede olduğunu sordular. Öğrendik ki Sofya'da imiş. Kurultay'da hazır bulunmak ve tezini anlatmak üzere getirtilmesi için emir verdiler.

İstiyorlardı ki, Türk dili üzerinde söz söylemek dileğinde, vaziyetinde (durumunda) olanlardan hiçbiri unutulmuş olmasın. Garbın (batının) en ötelerinden, en yukarılarından gelecekler de olsa onlara da kürsü açıktı. Yerli bilginlerden kendileri henüz müracaat etmemiş (başvurmamış) olanları da arattık. Elaziz'de (Elazığ'da) daire-i intihabiyesinde (seçim çevresinde) bulunan Fazıl Ahmet beye memleketine izinli gitmiş olan, Amasya tarihi sahibi Hüsamettin efendiye birer telgraf çekildi. Çağırdıklarımızdan biri de Hüseyin Kâzım beydi. Kendisine mektup yazıldı, telefonla soruldu. Neden sonra birgün rahatsızlığını öne sürerek

---

137-Akşam gazetesi,sene:14,2 Eylül 1932, No:4992,s.1.

gelemiyeceğini bildirtti.

HamiReis (Koruyucu Başkan) istiyordu ki, kurultaya değil, yalnız belli başlı bilginler; uzak yakın vilayetlerdeki (illerdeki) saz şairlerinden, halk hatiplerinden de hiç olmazsa birkaçı çağırılsın."[138]

Türk Dil Kurultayı açılmadan bir gün evvelki Akşam Gazetesi ise kurultayın 26 Eylül 1932 tarihinde açılacağını duyurmakta, aynı yazıda Agop Martayan'ın şehrimize geldiğini de bildirmektedir."[139]

"Atatürk, izlenceyi büyük bir özenle okur, bir iki yerini düzelterek uygun bulur. Kurultayın 26 Eylül saat 14.00'de toplamacağının bir izlence ile birlikte duyurulmasını söyler. 10 Eylül 1932 de bir bildiri yayınlanır."[140](Bkz.Ek-2)

138-Ruşen Eşref,"TDTC Nasıl Kuruldu",Ülkü,sayı:8,Eylül 1933,s.93.

139-"Kurultay Yarın Açılıyor.

Türk Dil Kurultayı, yarın saat 14.00'de Dolmabahçe Sarayında kûşat edilecektir (açılacaktır).

Kurultaya iştirak edeceğini (katılacağını) yazdığımız Sofya darülfûnunu (üniversitesi) Prof.Agop Martayan efendi, dün konvansiyonel tren ile şehrimize gelmiştir.

Agop Efendi kendisi ile görüşen gazetecilere demiştir ki:

-Türk dilinin kökleri, çok zengindir ve Türk dili medenî(uygar) bir milletin (ulusun) bütün düşüncelerini kendi öz şekli ile yabancı dillerin yardımına muhtaç olmadan ifadeye (açıklamaya) kâfidir.(Yeterlidir). Fikirlerimi kurultaya etrafı ile arz edeceğim (sunacağım) için şimdilik fazla birşey söylemeyi doğru bulmuyorum.

Agop Efendinin hazırladığı tezler şunlardır:

140-İsmail Ulçuğur,"50.Yıla Değin Kurultaylar",Türk Dili,sayı:367, Temmuz 1982, s.31-32.

Atatürk kurultayda konuşulanların halk tarafından da duyulması için Radyo aracılığı ile bu işin yapılmasını istedi. Ayrıca, meydanlara sesyayarlar konulmasını da buyurarak genelgeyi gazetelerde yayınladı.

"Teşebbüs Heyeti, yine Samih Rifat Bey'in başkanlığında, kurultaya sunulmak üzere, derneğin tüzüğünü de hazırlamaya başlar. (...)

Bu tüzüğü hazırlayan kurula , Dr.Reşit Galip Bey'le Celal Sahir Bey'de katılmıştır. İki üç oturumluk konuşmada, tüzük,ana çizgileriyle ortaya çıkar. Reşit Galip'le Celal Sahir tüzüğü kaleme alırlar.

Atatürk, kimilerinden kurultaya katılmak istediklerini bildirir mektuplar alınmış olan yazar ve ozanların, kurultay'dan önce, saraya çağırılmalarını buyurur.(...) Çağırılanlar şunlardır: Abdülhak Hâmit, Samipaşa-zade Sezai, Uşşaki-zade Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Hüseyin Cahit, Faik Ali, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Ali Ekrem. Bunlardan Ali Ekrem'le Ahmet Rasim hastalıklarından dolayı çağrıya katılamamışlardır.(...)

1-Türk ve Alp dilleri arasındaki rabıtalar (ilgiler)
2-Türk ve Sümer dillerinin benzer noktaları
3-Hindu-Avrupaî dillerle Türkçe'nin münasebetleri (ilgileri)
4-Türk kelimesinin tetkiki (incelenmesi)
5-İslamiyetten evvelki devirlerde Türk harfleri
6-Türk edebiyatının doğuşu ve inkişafları (gelişimi)
7-Türk lisanının (dilinin) düzeltilmesi.(...)"
Akşam Gazetesi, 25 Eylül 1932,sene:15,No:5015,s.1.

Üyelerin sayısı çoğala çoğala 718'i bulur. Atatürk Türk dili üzerinde söz söylemek dileğinde, durumunda olanlardan hiçbirinin unutulmamasını istiyordu. Örneğin, Sofya'dan Türk diliyle ilgili Ermenice iki yazı gönderen Agop Martayan'ın getirtilmesini buyurur. O, bilginlerin yanı sıra,"Saz Şairleri"nden, "Halk Hatipleri"nden de çağrılı bulunmasını istiyordu.(...)

19 Eylül'de toplantılar, Atatürk'ün yanında yapılmaya başlanır. Toplantıya katılanlar arasında Teşebbüs Heyetinden başka, T.B.M.M. Başkanı Kâzım Paşa, Tarih Kurumu Üyesi Afet Hanım, Amasyalı Hüsamettin Efendi, Prof.Dr.Kemal Cenap Bey, bir de Sofya'dan gelen Agop Martayan geldi."[141]

19 Eylül tarihindeki toplantıda yapılanları Ruşen Eşref şöyle anlatıyor:

"Kurultay gününe kadar basılıp tashih edilip (düzeltilip) hazırlanması mümkün olabilmek için en önce nizamname (tüzük) okundu, müzakere edildi (görüşüldü). Hemen matbaaya gönderildi.

Bundan sonra programın her maddesi üzerine yazılmış tezlerin sıra ile okunmasına geçildi. En önce Samih Rifat bey söz aldı. Bir hafta sonra kurultayda herkesin dinlediği tezini okudu. (...)

Bu bitince Doktor Saim Ali Bey fen tecrübelerine (deneyimlerine) dayanır tezini, Agop Martayan bey ilmî(bilimsel) görüşlü düşüncelerini, Ahmet Cevat bey emek verilmiş Sümerce-Türkçe mukayesesini (karşılaştırmasını),Ragıp Hülûsî bey Garp (batı) tetkikleri (incelemeleri) kılığı değerindeki yazısını okudu. Saffet be-

---

141-İsmail Ulçugör,"50.Yıla Değin Kurultaylar",Türk Dili,sayı:367, Temmuz 1982, s.32-33-34.

yin tercümesi dinlendi. Birinci madde üzerindeki her tez için ayrı ayrı müzakere (görüşme) açıldığı gibi maddenin bütünü üzerinde de herkes düşündüğünü böyledi.

Program maddeleri zamanımıza doğru yaklaşıyordu. Hasan Ali bey halk ve divan edebiyatlarının karşılıklı ayrılıklarını çok belirtili renklerle çizmişti. Ali Cenap bey, genç kalemlerden beri öne sürdüğü düşünceleri, daha genişleşmiş ve kökleşmiş, yeni aramalar ve bulmalarla zenginleştirmişti. Ahmet Cevat bey, dilin geçirdiği değişiklikleri açıkça gözönüne koyan ikinci bir tez daha yazmıştı. Reşat Nuri, keskin tahlilli görüşünü, imrenilecek incelikteki üslubu (biçemi) ile bir dil peyzajı haline koymuştu. İhsan bey, kavrayışlı bir terbiyeciye yaraşır genişlikteki bilgilerini ve beğenilecek bir tatlılıkla anlatıyordu.

Ahmet İhsan bey merasim (tören) salonuna dair hatıralarını (anılarını) kendi gençlik zamanlarındaki üslûp (biçem) ile şimdiki üslûp (biçem) arasındaki sadeleşme farkını yazmıştı.(...)

Tezlerin dinletilmesi, müzakere edilmesi (görüşülmesi), birbirine bağlılığı ve mevzuu (konu) zamanın uzun akışı, boyunca belirtilmeye muvaffakiyeti (başarı) derecesini tayin (saptama) bir hafta sürdü. Saat 14.00'te başlayan toplanmalar 22.00'ye kadar, 24.00'e kadar uzadı. İçlerinde sabahın üçüne kadar sürmüş olanlar da vardır.

Tezler sıra sıra okunurken gözümün önüne şöyle bir levha gelirdi. Türk dilinin ve edebiyatının elli altmış asırlık (yüzyıllık) bütün merhaleleri (aşamaları) bir Başkumandanın önünde, bir bilgi ordusu halinde geçiriliyor. O, her geçeni baştan ayağa süzüyor, eksiği gediği varsa düzeltiyor, pürüzü kalmışsa gideriyor.

Bu yüksek bilgi ordusunu yarın milletin (ulusun) karşısından geçirmeye hazırlanıyor."[142]

İşte I. Kurultay'a böyle bir yoğun hazırlık içerisinde gidildi. Sonuçta da 26 Eylül 1932 Pazartesi günü saat 14.00'de I. Kurultay toplandı. Ruşen Eşref o günü şöyle betimliyor:

"Ertesi sabah erkenden Dolmabahçe'ye gittim. Sarayın Kabataş'tan yana olan kanadındaki sofanın, yer yer billurları uslu bir parıltı ile ışıldayan derin loşluğunda her vakitkinden çok ıssızlık var. Uğultu ve kalabalık, Merasim salonuna birikmiş. Orada en son tertibat (önlem) alınıyor.

Sabahleyin gazetelerde çıkan krokinin, bahçede canlanmağa başladığını görüyorum.(...)

Saat yaklaşıyor. Bahçenin kalabalıklaştığı görülmese bile çakılların şıkırtısından anlaşılıyor. Celse (oturum) açılacağına yakın salona giriyorum. Bir uçtakiler öbür uçtan ayırt edilemiyecek çokluktaki ışıklı ve düşünür başın bu kubbe altını doldurduğunu görmek öyle çoşturucu ki... Bunlar, Türk dilini sevenler ki, kendi içlerinden aldıkları buyruğa uyarak buraya gelmişler... Arkadan ileriye geçinceye kadar yüzlerce el sıkıyorum, birçok bildikle bir iki kelime konuşuyoruz.

Birden İstiklal marşının ilk notaları duyuluyor. Türk dilinin yeni çığırı açılıyor. Bütün bu kalabalık ayağa kalkıyor. El şakırtıları mızıka sesini yer yer bastırıyor.; kubbeden taşa-

---

142-Ruşen Eşref,"TDTC Nasıl Kuruldu", Ülkü, sayı: 8, Eylül 1933, s.94-95.

cak bir hız alıyor. Kapıdan yana bakıyorum. Gazi Mustafa Kemal' in başı, bu alkış çağlayanının üstünde bir güneş gibi..hiç kimseye bakmıyor sanılan, fakat herkesi gören,herkesi kendine doğru sevgi ile çeken gözlerinin engin mavisi şimdi kimin ve neyin üstünde dinleniyor. Hareketsiz görünüşlü başının içinde şimdi ne düşünceler kaynaşıyor.(...)

Türk dilini, bütün Türk Milletine birden ilk defa Gazi düşündürüyor; bu düşünüşü milletine, cihana , aza sayısından yana belki de en kalabalık, programdan yana belki de en değerlilerinden sayılacak bir kurultay halinde gösterecek.... Asırlarca, kendi havasına bırakılmış Türkçe'nin nasıl bir tükenmez varlık olduğunu, bundan böyle nasıl düzgün ilerletilmesi gerektiğini, ilk defa toplu bir yerde milletinin en değerli düşünce adamlarının ağzından dinletecek... Söylenecek sözlerin bir yönelmede olmasına onun kurucu ve koruyucu kavrar ve uyarır bilgisinin ve dehasının öyle üstün yardımları dokundu ki!...

Halbuki birçoğumuzun uğraşarak, yorularak ancak birer parçasını doldurabildeği bu iş, o mimarın başardığı ölmez yapılardan ancak bir tekidir."[143]

Kurultayda Samih Rıfat Bey'in açış söylevi şöyledir:

"Muhterem Hami Reisimiz (Koruyucu Başkınımız) Büyük Gazi Hazretleri, âlimler, (bilginler) müellifler (yazarlar), şairler, yurttaşlarım, hanımlar,efendiler!

143-Ruşen Eşref, "TDTC Nasıl Kurultu", Ülkü, Sayı:8 Eylül 1933, s.96-97.

Türk dilinin kendi millî(ulusal) kudretleri (güçleri)içerisinde inikşafını (gelişimini) aramak maksadıyla (amacıyla) kurulan şu kurultayın, yalnız yüce gayesiyle değil, bir yandan üstünde duran devirlerin tarihiyle, diğer yandan kurulduğu bina altındaki millî (Ulusal) ve aziz manzarasıyla bu neslin (kuşağın) evlâtlarına (çocuklarına) ilham ettiği birçok manalar (anlamlar) vardır. Zihinleri bir an bunlar üzerinde durur gibi ve kendini huşu ile dinler gibi düşündürmek Cumhuriyet hayatına karşı derin bir hürmet borcudur.

Daha dünkü bir devirde kapıları kıbleler ve mabetlerin fevkinde (üstünde) bir yükseklik gururuyla bağlı olan bir sarayın yıkılmış tahtı üstünde, milletin (ulusun) kendi eliyle kurduğu bir kürsü etrafında müşterek (ortak) bir gaye (amaç) için toplandık.

Bu inkılâbın (devrimin) ne zaman ve hangi şartlar (koşullar) altında doğduğunu biz yakinen bilsek bile, onu bizden sonra geleceklere nakletmek, herhangi bir tesadüfün (rastlantının) kurultayı açmak şerefini kendisine bahşettiği (verdiği) bir halk adamı için en evvel düşünülmesi lâzım gelen bir vazifedir (ödevdir)."

Bu söylev şu sözlerle son bulur:

"Dilimizi millileştirmek (ulusallaştırmak) ve halka yaklaştırmak için bizim istifade edeceğimiz (yararlanacağımız) hazineler bütün dünya lisanlarından (dillerinden) fazladır..Elimizde kim bilir kaç asırlık (yüzyıllık) bir ana lisan (dil) her türlü kabiliyeti (yeteneği) ve birçok lehçeleriyle teşebbüslerimize (girişimlerimize) yardım edecektir. Her şeyde olduğu gibi sevgili halkımızla bilgi ve dilde de birleşeceğiz. Tutacağımız yol

ilim (bilim) ve tecrübe (deneyim) yoludur.

Başımızda büyük mürşit (önder) bize gayelerimizi telkin ettiği (aşıladığı) gibi çalışma ve muvaffak (başarılı) olmanın sırrını (gizini) ve esaslarını da ilham edecektir.

Sözlerimi burada bitiriyorum. Büyük Şefi ve muhterem kurultayı derin hürmetlerimle selamlarım."[144]

Kurultayda yapılanları Emin Özdemir şöyle anlatıyor:

"Kurultay'da dilimizin ana sorunları türlü yönleriyle ele alındı. Türkçe'nin kökleri, geçmişteki durumu, çağdaş gereksinmeleri, karşılama ve gelişmesi için yapılacak işler enine boyuna tartışıldı. Değişik görüşler öne sürüldü. Sonunda şu noktalar üzerinde birleşildi.

"Halkımız, aydınların dilini anlayamamaktadır. Türkçemiz tarihî gelişimi içerisinde Arapça ve Farsça sözcüklerin baskınına uğrayarak öz benliğini yitirmiştir. Ayrıca Doğu uygarlığı alanından çıkmış, Batı uygarlığına geçmiş bulunuyoruz. Bu bakımdan dilimizi, içerisine girdiğimiz bu uygarlığın getirdiği yeni kavramları karşılayabilecek bir düzeye ulaştırmalı, geliştirmeliyiz. Bunun için de dilimizin kendi olanaklarından yararlanmalıyız. Özellikle, halkın konuşma dilinden, eski yapıtlardan, tarama ve derlemeler yapmalıyız. Türkçe'nin sözcük türetme yollarını araştırmalı, bunlarla yeni sözcükler türetmeliyiz."[145]

144-İsmail Ulçugür,"50.Yıla Değin Kurultaylar",Türk Dili,Sayı:367 Temmuz 1982, s.34-35.

145-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK Yay:294, s.43-44.

I. Kurultayda Samih Rıfat Bey'in açış söylevinden sonra yine kurultay ileri gelenleri görüşlerini bildirirler. Dönemin başbakanı olan İsmet İnönü bir telgrafla kurultayın çalışmalarını kutlar.[146]

Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Reşit Galip'in söylevi ise Türk Dili'nin kendi benliğini bulması gerektiği üzerine idi. Türk dilinin hâlâ Türkçeleşmediğine değinen Reşit Galip Osmanlıca ile ilişkiyi biran önce kesmek gerektiğini vurgulayarak bunu ulusal ekinin geleceği için kesin bir zorunluluk olduğunu söylemektedir. Ve söylevini şu sözlerle bitirmektedir:

"....

Birinci Türk Dili Kurultayının saygıdeğer üyeleri!

Kararlarınızın bütün hükümet örgütünce, bütün olanaklarla uygulanmasına çalışılacağını size resmen bildirmek üzere Başbakan İsmet Paşa beni görevlendirdi. Bu onurlandırıcı görevi sevinçle yerine getirirken, devlet, hükümet ve ulusun elbirliği ve düşün-

---

146- "Milli Eğitim Bakanı Doktor Reşit Galip Beyefendi elinden Dil Kurultayı Yüksek Başkanlığına,

Türk Dili Kurultayının açılmasını yüreğimizden sevinçler taşarak kutlarız. Kurultay, son yüzyıllarda durmadan karışıklığa uğrayan ulusal ekinim yeniden dirişilinin ve ses verişinin belgesidir. Kurultay ulusal ekinime temel atarken onun kucağında yer alan ülkücü üyelerin duyduğu çoşkuyu ve övüncü hepimiz duyuyoruz. Kurultayda çalışanlara ne mutlu! Kurultayın dileklerini yerine getirmek için elinden gelen her hizmeti yapmak hükümet için ve her yurttaş için bir borç, bir onur olacaktır.

Başbakan
İsmet

Semih Tezcan,"50.Yıldönümünde I.Türk Dil Kurultayından Yankılar", Türk Dili, sayı:369,Eylül 1982, s.141.

ce birliğiyle kavramış oldukları işlerin en kısa zamanda, en büyük başarıya ereceğine, sınırsız göklere doğru yorulmaz kanatlar açacağına derin bir inanışla inandığımı söylemek isterim. Türk dilinin Türk ulusunca kurtulacağından kuşku duyanların, Türk dilinin tözündeki zenginliğini, tözündeki yücelik ve görkemini yeniden kazanacağına inanmayanların ulus belleğinin cehenneminde dünyanın sonuna değin yanacaklarına inandığımı söylemek isterim.

Kurultayımız bir güç olarak doğuyor. Dilimizin verimli toprağında yeşeren bu güç, gittikçe büyüyecek ve az zamanda şerefbaşaklarının hasadına başlayacaktır. Uzun yüzyıllar durmuşuz. Fakat artık durmak kavramını ulusal yaşamın sırtından atmış ve durdurulmaz diye anılacak yürüyüşe geçmiş bulunuyoruz. İleri atılma tutkumuz her alanda savaş düzenine girmiş ordular durumunda görünüyor. Gerçek yaşamdan ve yaşam dolu gerçekten doğan gereksinme bize dünyada en ileri ve en güçlü ulus olmak amacını gösteriyor. Siz bu amaca yürümekte olan ve yürüyecek olan ulusal ülkü ordularından birini, en ünlülerinden birini temsil ediyorsunuz. Ekinin ordusu başkomutanın ve bugünkü toplanış ve açılışıyla ulusal tarihe sonsuzluğa dek kutlanacak bir gün kazandıran Kurultayınızın ulu varlığı önünde saygıyla baş eğerim."[147]

Sadri Ethem Erdem ise söylevinde yeni bir toplumla karşı-karşıya bulunduğumuzu vurgulayarak bu toplumun Türk ulusu olduğuna işaret etmektedir.

".... Ulusa ulus dili gerek, ulus dilini oluşturmak için

147-Semih Tezcan,"50.Yıldönümünde I. Türk Dil Kurultayından Yankılar", Türk Dili, sayı:369, Eylül 1982, s.143.

yapılacak şey daha önce ümmet döneminde toplumun yapısına girmiş olan ve üstünlüğünü salt ümmet topluluğunda bulduğu için kabul edilmiş olan sözcükleri hemen salıvermek ve tezelden yerlerine göndermektir. Bunu yapmak, bunu köktenci bir biçimde kökünden çözümleyebilmek için ilkönce burada bir ulus toplantısı yapılması ve bu toplantının ulusun,halkın ruhunu açığa vurması kaçınılmazdı.(...)[148]

Halit Ziya Uşaklığil de Türkçe'nin İngilizce,Almanca, İtalyanca ve Fransızca ile karşılaştırmalarını yapmıştır. Bu dillerin güç oluşuna Türkçenin de üstün niteliklerine değinmiştir. Ve konuşmasına şöyle devam etmiştir:

"Şu durumda, böylesine kolay, tözü böylesine zengin ve yapısı böylesine sağlam olan Türkçe nasıl oluyor da bu Kurultay'ın toplanmasına neden oluşturan eksikliklerle dolu kalmış oluyor? Eksiklikleri nelerdir? Ben öyle inanıyorum ki, bunun tek nedeni Arapça'nın karışmış olmasıdır. Acemceyi bırakıyorum. Gerçekte onun karışmışlığı pek az ölçüdedir. Bunların, yani Acemce sözcüklerin hepsini söküp atarsak, hiç de ziyan etmeyebiliriz. Fakat Arapça? Samih Rifat Beyefendinin dedikleri gibi Arapça, kapımızı ufak bir açmakla hemen bütün aile üyeleriyle dahası dadılarıyla birlikte içeri saldırmıştır. Ve biz bunlara kapımızı büsbütün açmışız. Dahası bir kanadını değil, iki kanadını açmışız. Ve en sonunda kendi atalarından kalan tarlaları işletmeyip de tefeciden faizle para alan kalıtçılar gibi borç aldığımız parayı yemişiz

---

148- Semih Tezcan,"50.Yıldönümünde I. Türk Dil Kurultayından Yankılar", Türk Dili, sayı: 369, Eylül 1982, s.145.

ve atalarımızdan kalan tarlaları kendi haline bırakmışız, dahası biraz daha ileriye gitmiş olsaydık, tefeci gelip kolumuzdan tutarak bizi atacak, atalarımızdan kalan tarlalara da sahip olacaktı. Benim gibi doğa bilimlerinin önünde ancak tahta perdeler arasından sinema seyreder gibi parmaklık dışında kalanların yetkisi içinde değilse de, bütün doğa bilimcilerinden işitmiş olduğum bir genel kural vardır: her canlı cisim, kendisinden, yabancı olarak gelmiş olan cismi atmakla yükümlüdür. Eğer o yabancı cismi atmayacak olursa, örneğin bir iğne çıkarılmamış olursa, Tanrı esirgesin, dönüp dolaşıp ölümle sonuçlanacak biçimde nazik bir organa saplanabilir. Ya da bir yerde irin toplar ve en sonunda bütün dirimsel düzeni bozar. Bir benzetme hatırıma geldi.-Benzetmeler bir şey kanıtlamaz, fakat çoğu kez, pek çok şeyi açıklığa kavuşturur. İstanbullu olanlar ya da İstanbul'u bilenler, büyük parkın karşısında Alemdar caddesi genişletilirken ortaya çıkmış olan büyük, yaşlı bir çınar ağacını tanırlar ve dikkat etmişizdir ki, onun göğsüne bir mezar taşı saplanmış kalmıştır. Yani başındaki mezarlıktan mı, yoksa bir mezar taşından mı, kısaca herhalde mezarla ilgili olan bir şey. Eğer o çınar ağacı yüzyıllarca zorlu doğal çevre koşullarının her türlüsüne, tehlikeli olasılıkların her türlüsüne karşı savaşım verecek kadar güçlü olmasaydı, bir narin fidan olsaydı ne olacaktı? O taş onun öyle bir yerine saplanmış olacaktı ki, özsuyunu tıkayacak ve fidanı kurutacaktı. O çınar dayandı; onu yutmaya kalktı. Ne yazık ki, yutamadı. Nitekim, Türkçenin Arapçayı yutamadığı gibi. Fakat Arapça'nın taşı, bizim bağrımıza saplanmış olan taş, bizim dilimizin yaşama gücünü kesiyor. Baylar, o taşı onun gövdesinden, onun bağrından söküp kurtaracak bir el gereklidir. Bu elin kimin eli olduğunu hepimiz biliyoruz.

Onun yüce gücünün eylemleştiğini şimdiye değin ne çok gördük. O uzandı, düşman savaş gemilerinin köprülerinden İstanbul kenti üzerine uzanmış olan topları söktü attı. O el uzandı, yurdun bağrından ırmaklar gibi kan boşaltan düşman süngüsünü kırdı,attı. O el, kalkması bize yüzyıllardan beri boş bir hayal gibi gelen, ne vakit kalkacak diye düşündüğümüz bir şeyi kaldırdı.Öyle bir şey ki, şimdiye değin ulusumuzun ekinim ve uygarlaşma yeteneklerini durduruyordu. Ulusun kolları bağlıydı. O el uzandı, evlerin kafeslerini, kadınların peçelerini çekerek yırttı, attı. Ve birdenbire bu el, yüzbinlerce çocuğunu yitirmiş olan bu ülkeye nüfusunun yarısını armağan etmiş oldu. Yine o el bir yazı devrimi yaptı ki,eğer yazı devrimini evrimden bekleseydik, bunu görmek hiç de kolay olmayacaktı.

.....

Yeryüzünde hiç benzeri görülmemiştir ki, yirmi dört saat içinde bir ulusun bütün basımevleri, dizgicileri, okulları, memurları yazılarını değiştirsin; posta görevlileri, dağıtıcıları ve öteki görevliler birden, sağdan sola giderken, soldan sağa yürüsün; yirmi dört saat içinde bu hayale sığmaz değişiklik ortaya çıksın. Bu bir mucizedir. Bütün dünya tarihlerine geçen olağanüstü bir olaydır. Bu ne ile yapıldı? Büyük bir gücün işe el koyuşuyla yapıldı. Bugün Dil Kurultayı ve bundan doğacak olan devrim de yine o güç sayesinde olacaktır. Onu en derin saygılarla ululayalım, kutsayalım."[149]

Ruşen Eşref Ünaydın konuşmasında Türkçe'yi övmekte ve ardından Atatürk'ün yaptığı devrimlerin önemini vurgulamaktadır. Devrimlerin başarısını Mustafa Kemal'in yüksek dehasına bağlamak-

149-Semih Tezcan,"50.Yıldönümünde I.Türk Dil Kurultayından Yankılar",Türk Dili, Sayı:369,Eylül 1982,s.147-148-149.

tadır. Sözlerini şöyle sürdürüyor:

".... Mustafa Kemal'ce düşünmek demek çözümleme ve birleştirme yapmak, bilinçleştirmek, düzenlendirmek, dizge durumuna koymak demektir. Bu yöntem Çanakkale'den Dil Kurultayına değin aynı hızı ve sırayı gösterir. Yaptığı işlerin hiçbiri kolay değildi. Onun ve hepimizin bu sarayda (Dolmabahçe'de) oturması için O'nun yıkılmış Türkiye'yi, verilmiş İstanbul'u kurtarması gerekti. İstanbul'da oturabilmesi ve oturabilmemiz için yeni Türkiye'nin kurulması gerekti. Her biri tarihte bir büyüğe sonsuz ün olacak bu dev işlerinin her birinden sonra O, "artık yeter" deyip dinlenseydi, hiçbirimiz "yok" demeyecektik. Fakat O, bizi kamaştıran her büyük işi kendinin bir gün işi gibi görüyor. Görevini bitmiş saymıyor. Bu dünyada hangi işi görmeğe geldiğini yalnız o biliyor. Onun için bir yaşamın çizgileri içine bir ulusun yüzyıllarını çiziyor. Çağlayan akıyor. Ondan bütün tarlalarımıza bolluk, bütün karanlıklarımıza ışık, bütün makinelerimize dev inim almak bizim borcumuzdur. Bizim yurdumuzda O'nun gibi bir gücümüzün bulunması bizim kutluluğumuzdur. Bugüne değin dağınık dilekler, geçici özleyişler, büyük umunçlar şuradan buradan beliren birer sızıntıydı. O işi eline aldığı anda bu, genel bir bilinç oldu, bir düzen, bir dizge oldu, ulusçu, devletçi, yeni ve engin bir hız aldı.

Ey bizden daha genç olanlar! Bu emekler, bu dilekler sizler içindir. Bu dille sizler-ne mutlu!- bizlerden çok güzel konuşacaksınız. Hele anaların kucağında ilk sözleri öğrenen Türk çocukları! Ah sizin konuşacağınız, sizin yazacağınız Türkçeyi duyaydım! Sizin ve sizin çocuklarınızın ağzından Türkçe kim bilir ne güzel durur bir varlık olacaktır! Onun yarınki dâhi sanatçılar kim bilir daha ne imrenilecek yeniliğe ve güzelliğe yürüyeceklerdir.

Böyle bir yolun başında bulunmuş olduğunuz için kutlusunuz, arkadaşlar... Hem de Mustafa Kemal'i görerek, oylarınızla açtığınız yolun başında bulunarak."[150]

"Kurultay'da, dil üzerinde zorlama yapılamıyacağını, onu doğal gelişimine bırakmak gerektiğini söyleyen Hüseyin Cahit'in bu savı, tartışmalara yol açmıştır."[151]

Hüseyin Cahit şöyle diyordu:

"Son yirmi beş sene (yıl) içinde gittikçe kuvvetlenen sade lisan (dil) cereyanı (akımı) bugün Arapça ve Acemce terkipleri dilimizden söküp götürmüştür denilebilir. Yakın bir zamanda, ecnebi (yabancı) dillere ait kaidelerin (kuralların) tamamen maziye (geçmişe) kavuşacağından şüphe edilemez. Bunun için bir şey yapmağa da lüzum yoktur. Çünkü zaten kendiliğinden olmaktadır ve olacaktır. Cereyan (akım) o kadar kuvvetli ve tabiidir ki (doğaldır ki) koca bir akademi olsa ve aksini temin (karşıtını sağlama) için uğraşsa bile muvaffak (başarılı) olamaz. "Sevkitabii" ve "aksülamel" gibi bazı ıstılahlar (deyimler) birer terkip (tamlama) değildirler. Bunlar yerlerine daha sade ve ruha daha sokulgan Türkçe tabirler (deyimler) kaim oluncaya kadar (yerini tutuncaya) yaşayacak birer kelimedirler. Türk alfabesinin bu noktada yapabileceği hizmet pek büyüktür. Eski yabancı yazı ile kalsa idik, bu birleştirme ameliyesi (işlemi) yapılamazdı. Bugünkü yazımız bize bu sahada (alanda) da hürriyet (özgürlük) ve muvaffakiyet

---

150-Semih Tezcan,"50.Yıldönümündi I.türk Dil Kurultayından Yankılar",Türk Dili,Sayı:369,Eylül 1982, s.152-153.

151-İsmail Ulçuğur, "50.Yıla Değin Kurultaylar",Türk Dili,Sayı: 967, Temmuz 1982, s.35.

(başarı) temin ediyor (sağlıyor)."

Hüseyin Cahit burada, zorla yapma bir dil kurma girişimine karşı olduğunu belirtiyor. Dilin doğal akışından, bu doğal akış içinde sadeliğin nasıl olsa sağlanacağından söz ediyor."Doğal" akış, dil bağlamında, son analizde, "halkın kullanımı" demektir. Yani Hüseyin Cahit halkın kullanarak bizzat onayladığı bir dil anlayışını savunuyor. Irkçı bir anlayışla dilden kelime tasfiyesine karşı çıkıyor.

"İtiraf ederim ki dilimize karışmış yabancı kelimelerden dolayı edilen şikâyetleri biraz mübalağâlı (abartılı) buluyorum. Bir lisanın (dilin) şahsiyeti (kişiliği) sarfında nahvındadır. Yabancı dillerden alınan kelimeler bu şahsiyeti (kişiliği) bozamaz. Ecnebi (yabancı) kavimlerle münasebette (ilişkide) bulunupta onlardan kelime almamak imkân (olanak) haricindedir (dışındadır). Bir dilde yabancı kelimeler filan veya filan şahsın (kişinin) arzusu (isteği) ile sun'i (yapay) olarak doldurulamaz. Onlar tarihî bir zaruret (zorunluluk) ve icabın (gereğin) neticesinde (sonucunda) bir tekâmül (gelişim) amaliyesi (işlevi) olarak dile girerler. Dünyada, her sahada (alanda) olduğu gibi dilde de bir şey olmuşsa onun öyle olması zarurî (zorunlu) idi de onun için olmuş demektir."

Bir toplumun yaşadığı tarih, dilimizde yansır. Bu onun gerçek tarihidir ve tarih elbette, Hüseyin Cahit'in de söylediği gibi, rastlantılardan oluşmaz.Bu tarih, belirli bir anda, bazı bireylerin ya da isterseniz bütün toplumun hoşuna gitmeyebilir.Ama o tarihten hoşlanılmaması, o tarihi yaşanılmamış hale getirmez. O tarih bir yandan yaşayanlar üzerinde etkilerini sürdürmeye de

devam eder. Beğenilmeyen bir tarih, dilin değişmesiyle de silinemez ve değiştirilemez. Hüseyin Cahit'in yukarıdaki paragrafta söyledikleri arasında en önemli kısım bu. Yabancı dillerden kelime almanın kaçınılmazlığı ve ayrıca bu durumun bir dilin karakterini bozmayacağı da doğru. Gerçi Osmanlıca'da yabancı kelime o kadar boldu ki, bunun verdiği sıkıntının bir haklılığı vardı; ama Hüseyin Cahit "zorlama olmayan" süreçlerle bu yabancı kelimelerden kurtulmaya karşı değil zaten. Türkçe'nin gelişmesini sadece "doğal" diye nitelediği sürece bırakmayı önermiyor."[152]

Hüseyin Cahit'in bu savına karşı çıkan çeşitli kişiler olmuştur. Bunlar:Hasan Ali Yücel, Ali Canip Yöntem, Fazıl Ahmet Aykaç, Dr.Şükrü Sadri Ertem, Namdar Rahmi, Samih Rifat ve Fuat Köprülü'dür. Bunlardan sadece Köprülü Fuad bey'in tezine değineceğim. Köprülü, dile iletişim açısından bakan Hüseyin Cahit'e karşı o dönemde devletin resmi onayını alan ulusçu bir perspektif getirmiştir. Şöyle diyordu:

"Yalnız bir mesele (sorun) var ki, yarınki çalışma yolumuzu katiyetle (kesinlikle) tayin etmek (saptamak) ve içimizde en küçük bir şüpheye bile meydan bırakmamak için onu açıkça ortaya koymayı ve biraz daha aydınlatmayı zarurî (zorunlu) görüyorum: Burada söz söyleyen bir hatip, tekâmül (olgunlaşma) nazariyesine (kuramına) ve determinizm esaslarına istinat ettiğini (dayandığını) ileri sürerek; içtimai (sosyal) bir müessese (kurum) olan dilin tabii (doğal) bir tekamül (gelişim) takip ettiğini (izlediğini), onu değiştirmek insanların kuvveti dahilinde olmadığını,akademilerin ve ilmî (bilimsel) heyetlerin bu tekâmülü (gelişimi)

152-Murat Belge,"Türkçe sorunu II",Yazko-Edebiyat,Sayı:20,Haziran 1982,s.80-81.

tespitten (saptamaktan) fazla birşey yapamayacağını söyledi ve muhafazakâr (tutucu) kuvvetlerin (güçlerin) bu kanaatlerin ifratları (aşırıları) tadil (değiştirme) suretiyle bu işte hayırlı bir vazife (görev) gördüklerini de tasrih etti (açıkça anlattı). Zahiri (dış görünümü) bir ilim (bilim) cilasına bürünen bu iddia (savı) bütün inkılâp (devrim) hareketlerine karşı daima kullanılan eski bir silâhtır."[153]

"Kurultay'ın dokuzuncu günü, kardeş Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adına Yusuf Akçuraoğlu'nun kısa bir söylevinden sonra, tüzük üzerine konuşmalara geçilir. Tüzük, genel kurul'ca oylandıktan sonra, bu tüzüğü tamamlayan ve ona göre hazırlanmış bulunan çalışma izlencesi üzerinde de konuşmalar yapılır. Bu konuşmalar arasında da çok ilginç örneklere rastlıyoruz. Örneğin, Simkeşyan Bey, bir Türk bilgiliğinin hazırlanmasını önerir. İzlence, oybirliğiyle onanır. Bundan sonra da Kurultay, yeni Merkez Heyeti'ni seçer."[154]

Seçilen Merkez Heyetinde: Reis Samih Rifat, Umumi katip (genel sekreter) Ruşen Eşref, muhasebeci Besim Atalay, üyeler: Celal Sahir, Ahmet Cevat, Ragıp Hulusi, Hâmit Zübeyr, Hasan Âli, İbrahim Necmi bulunmakta idi.

"Bu ilk kurultay, yapılacak işleri, tutulacak yolu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan dilimizin tarihi içerisinde özel bir yeri ve değeri vardır. Bunun içindir ki bu ilk kurultayın a-

---

153-İsmail Ulçuğur,'50.Yıla Değin Kurultaylar",Türk Dili,Sayı:367, Temmuz 1982, s.35-36.

154-İsmail Ulçuğur,"50.Yıla Değin Kurultaylar",Türk Dili, Sayı:367 Temmuz 1982, s.36.

çılış günü olan 26 Eylül 1932 tarihi, Dil Bayramı olarak kabul edilmiştir.(...)

I.Dil Kurultayının sonunda oy birliğiyle şu tasarı benimsendi:

Büyük Gazi'nin koruyuculuğuyla onurlanan Türk Dili Kurultayının günlük tartışmalarını candan dinledik. İlk uygarlığı kuran Türkler olduğu gibi ilk uygarlık dilininde Türkçe olduğundan kimsenin kuşkusu kalmadı. Dillerin kaynağını araştıran birçok bilim adamları göstermişlerdir ki, Türk dili, Hint-Avrupa denilen dillerle, Sami denilen dillerin anasıdır. Türk dili yüzyıllardan beri yabancı dillerle karışarak özlüğü, temizliği bozulmuşken bile, doğu uygarlığının başlıca anlatış araçlarından biri olmuştur.

Türk dili yeniden işlenip özlüğüne kavuşturulursa, bugün de en ileri sayılan uygarlık dilleri arasında yerini bulacağına kuşku yoktur. En kestirme, en doğru yoldan dileğimize ermek için devlet, ulus hep birden elbirliğiyle çalışmalıdır. Bizim çare olarak düşündüklerimizi aşağıya sıralıyoruz. Kurultayın bunları kararlaştırmasını dileriz:

1- Türkçe'nin gerek Sümer,Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint-Avrupa Sami denilen dillerle karşılaştırılması yapılmalıdır.

2- Türkçe'nin tarihsel gelişimi araştırılmalı, karşılaştırılmalı bir grameri yazılmalıdır.

3- Türk lehçelerindeki sözcükler derlenerek lehçeler sözlüğü, terimler sözlüğü, Türkçe'nin dilbilgisi öncelikle hazırlanma-

lıdır. Bütün bunlar yapılırken Türkçe'nin eklerinin araştırılmasına, bu eklerin ve edatların dilimizin gereksinmelerine yetecek bir biçimde işlenmesine önem verilmelidir.

4- Türkçe'nin "Tarihî grameri" yazılmalıdır.

5- Doğu ve batı ülkelerinde çıkan Türk diliyle ilgili eserler toplanmalı, bu eserlerden gerekli olanlar dilimize çevrilmelidir.

6- Kurum (Cemiyet) gerek kendisinin, gerek dışarda Türk dili işleriyle uğraşanların incelemelerini bir dergi ile yayımlamalıdır.

7- Memleket (ülke) gazetelerinde dil işlerine özel bir yer verilmelidir.

Bu noktalar, genel olarak Türk Dili Tetkik Cemiyetinin programını da dile getiriyordu. Kurultayda bu noktaların dışında kalan sorunların da üzerinde durulmuştu.

Atatürk'ün öncelikle çözümünü istediği sorun, halkın diliyle, aydınların dili arasındaki ayrılıktı. Bu ayrılık, kısa bir süre,içerisinde giderilmeliydi. Bu da halkın diline gitmekle çözülebilecekti.Çünkü,Türkçe halk ağızlarında benliğini, arılığını korumuştu. Aydınların dilinde ise yabancı ögelerle yozlaşmış, benliğini yitirmişti."[155]

I. Türk Dil Kurultayı amacına erişmiş bir şekilde sona er-

155-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK.Yay:294,s.44-45-46.

di. Ali Dündar "I.Türk Dil Kurultayı ve Dil Bilinci" başlıklı yazısında I. Türk Dil Kurultayının başarısını şöyle anlatıyor:

"I.Türk Dil Kurultayı, tıpkı Ulusal Bağımsızlık Savaşını ve Cumhuriyet gibi bir devrimi başarıyla gerçekleştirmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisleri ölçüsünde kararlı, bilinçli ve o oranda tarihsel sorumluluk yükümlülüğüyle donanmış bir derneşim örneğidir. I. Türk Dil Kurultayı, Türkçe'nin özleştirilmesi gereğinin ve yabancı dil ögelerinden arındırılmasının bir ulusallık bilinci, bir laikleşme olgusu olduğundan kesinlikle ayırdında ve sorumluluğundadır. Türkçe ile laik düşünce arasındaki bağıntı, ilk kez bilimsel bir yaklaşımla, bu kurultayda dile getirilmiştir. Din dili olan Arapça ve onun yedeğindeki Farsçanın karışımıyla oluşturulan Osmanlıcanın da, asla laik bir toplumun dili olamayacağı gene ilk kez o kurultayda tartışılmıştır.

Türklerin islam uygarlığına girdikten sonra dil özelliklerini yitirmeye başladıklarını ileri süren Prof.Fuat Köprülü, Kurultayın çalışmalarını ulusal bilince, ulusal tarihe dönme, ulusal bilinçin yeniden kendine gelmesi olarak selâmlar."[156]

TEMEL ATILIM DİL DEVRİMİ

a) Kurultaydan Sonra yapılan Çalışmalar:

Kurultaydan sonra yapılanları Emin Özdemir aşağıda açıklamaktadır:

156-Ali Dündar,"I.Türk.Dil Kurultayı ve Dil Bilinci",Türk Dili, Sayı:14,Eylül(Ekim 1989, s.5:

"Birinci Türk Dil Kurultayı, saptadığı programı uygulamak için yeni bir yönetim kurulu seçti. Yönetim Kurulu programındaki işlerin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla değişik çalışma kolları kurdu. Bu kollar şunlardı: Gramer-sözdizimi kolu, Sözlük-terim kolu, Derleme kolu, Dilbilim-Filoloji kolu, Etimoloji kolu, Yayın kolu."[157]

"Bu kollardan Gramer-sözdizimi kolu başkanlığına Ahmet Cevat,Derleme kolu başkanlığına Ragıp Hulûsi, Dilbilim-Filoloji kolu başkanlığına Hâmit Zübeyr, Etimoloji kolu başkanlığına Hasan Âli, Yayın kolu başkanlığına İbrahim Necmi seçilmiştir. Ragıp Hulûsi'nin 1.8.1933'de İstanbul Üniversitesi Genel Lingiustik profesörlüğüne atanması üzerine, yerine Naim Hazım gitirilmiştir."[158]

Türk Dili Tetkik cemiyetinin kuruşulundan bir yıl süre ile neler yaptığının sorgulanmasını İbrahim Necmi, Ülkü dergisinde yayınladığı "T.D.T.C. Bir yıl içinde Neler Yaptı" başlıklı yazısında değerlendiriyor:

"Cemiyet çalışmalarını-birbirinden ayrı, fakat biribirini tamamlayacak-iki hedef üzerinde toplamıştır:

Bunlardan biri, doğrudan doğruya ilmî (bilimsel) ve akademik olarak Türk dilini, kendi lehçeleri ve başka dil grup ve familyaları (aileleri) ile olan münasebetleri (ilişkileri) bakımından tetkik etmektir (incelemektir).(...)

Dil çalışmalarının ikinci yönü, bugünkü yazı dilimizi konuşma diline yaklaştırmak, dilimize girmiş Fars,Arap sözlerini,

---

157-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.49.

158-Agâh Sırrı Levend,Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, TDK yay:1972,s.415.

bunların beraber getirdikleri gramer kurallarını dilden çıkarmak, bununla beraber dili en medenî(uygar) dillerin zenginliklerinden aşağı düşürmemek esaslarında toplayabilir.

Bu çalışmalar, biri "yeni büyük Türk sözlüğü", öteki de "yeni ana Türk gameri" olmak üzere iki büyük eseri ortaya koymağa doğru yürümektedir."[159]

Her kol kendi alanı ile ilgili çalışmalara başladı. Artık tamamiyle bir "dil seferberliğinin" başladığından söz edilebilir.

Bu dil seferberliğini Emin Özdemir şöyle açıklıyor:

"Bu seferberliğin amacı şuydu: Türkçe'yi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak, ulusal benliğe eriştirmek, batı uygarlığının bütün kavramlarını karşılayabilecek yetkin bir "Kültür dili" durumuna kavuşturmak. İşte, bu ereği gerçekleştirme konusunda yapılan girişimlerin tümüne birden DİL DEVRİMİ dendi.

Dil devrimini ereğine vardırmak için yukarıda sayıp dökülen işlerden başka şunlar da yapılacaktı:

1- Türk dilini ulusal ekinimizin eksiksiz bir anlatım aracı durumuna getirmek, çağdaş bir "kültür dili" zenginliğine, yetkinliğine ulaştırmak.

2- Yazı dilindeki Türkçe'ye yabancı kalmış tüm ögeleri atmak. Halkçı bir yönetimin gerektirdiği bir yolla halk ile aydınlar arasındaki dil uçurumunu ortadan kaldırmak. Temel ögeleri öz Türkçe olan ulusal bir Türkçe'yi yaratmak.

159-İbrahim Necmi,"T.D.T.C. Bir Yıl İçinde Neler Yaptı",Ülkü, Sayı:9, Ekim 1933, s.186-187.

3- Bunları gerçekleştirmek için:

A)Yazılı belgeleri; halkın dilini tarayarak büyük bir Türkçe sözlük hazırlamak. Türk lehçelerinu kapsayacak bir sözlük meydana getirmek. Ayrıca dilimizin yasa, yapı ve kurallarını saptamak.

B)Batı dillerinden aşağı olmamak üzere, onlardaki değişik kavramları anlatacak, kesinliği, açıklığı sağlayabilecek nitelikte, bilim dilimizin belkemiği olan terimleri bulmak.

C)Çalışmalarda en güzel, en uyumlu Türkçe'ye bağlı kalma ilkesini gözden ırak tutmamak.

Bu erek ve ilkelerin ışığı altında çalışmalar hızlandı.."[160]

Bu çalışmaların ilki derleme alanında olmuştur:

Bunları Agâh Sırrı Levend şöyle açıklamaktadır:

"Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ankara'da merkezini kurduktan sonra, ilk iş olarak "halk ağzından söz derleme" konusunu ele almıştır. Maarif (eğitim) vekilliğinin (bakanlığının) önerisi üzerine, icra vekilleri Heyetince onaylanan "talimatname" (yönetmelik) gereğince,illerde valilerin ve ilçelerde kaymakamların başkanlığı altında, belediye başkanlariyle komutanlardan, Maarif, (eğitim),sıhhiye (sağlık) ve okul müdürleriyle öğretmenlerden toplanan birer derleme heyeti kurulmuş ve her okul bir derleme ocağı sayılarak, cemiyetçe hazırlanan kılavuz gereğince derleme işine girişilmiştir.

160-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.49-50.

Tüzüğe göre, derlenip fişlere geçirilen sözler ilçe merkezlerinde toplanacak, orada sıralandıktan sonra il merkezine gönderilecek, burada yeniden gözden geçirilip ayıklandıktan sonra Ankara merkezine yollanacak ve merkezde derleme kolu tarafından yeniden incelenip sıraya konulacaktır.

Derleme işi 1933 yılının ilk ayında başlamış ve ondokuz ay içinde Ankara'da biriken fişlerin sayısı 130.000'e varmıştır."[161]

Türk Dil Kurumu'nun Gramer kolu da bu dönemde "Türkçe'de kelime teşkili hakkında bir anket" isimli bir eser yayımlamıştır. Yazan Ahmet Cevat Bey'dir. Eser Türk dilinin tüm gramer varlıkları hakkında yazılmıştır. Eser şöyle başlamaktadır:

"On dokuzuncu asrın (yüzyılın) bilgide ve teknikte yarattığı yeni şartlar (koşullar) Osmanlı İmparatorluğu'nun siyaset ve askerlikçe olan eski ehemmiyetini (önemini) bir uçurumdan aşağı yuvarlarcasına düşürdükten sonra, şark (doğu) kültürünün artık zamana uygunsuzluğu imparatorluk dolabını döndürenlerin gözlerini açmış, asrın (çağın) yeni kültürünü kavrayacak bir ifade sistemine olan ihtiyaç onlarca da bütün çarpıcılığıyle duyulmuştu. Bununla beraber yeni milletler (uluslar) arası tekniğin dinamizmi ve melez Osmanlı dilinin milliyetsizliği anlaşılmamış, yeni bilgi ve teknik sözlerinin de eski şark (doğu) anlayışı ile yaratılması çığırında yürünmüştür.

Meşrutiyette açılan yeni lisan (dil) hareketi kültürde milliyetçilik kavrayışının ilk parıltısıdır. Fakat bu hareketin de

---

161-Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım, Ankara, TDK yay:1972,s.416.

kılavuzları yazı diline yine Arap kalıplarına dökülmüş "mefkûre, içtimaiyat..." gibi kültür sözleri soktukları halde dili millîleştirmiş olduklarını sanacak kadar dilcilik prensiplerini (ilkelerini) anlamıyorlar ve dilimizin bu gibi yabancı kalıplara hiç ihtiyacı olmıyan şekil zenginliklerini tanımıyorlardı.

Dilimizin yüksek meziyetlerini (niteliklerini) bizden evvel tanıyanlar Garbın (Batının) doğu bilimcileri "Orientaliste" olmuştu. Türkçe'nin kalıplar zenginliği önünde hayran Garp (batı) bilginlerinden biri Max Müller'dir. Bu büyük dil bilimci diyorki:

"Osmanlıların konuştuğu dile gelince, bir Türk gramerini okumak bu dili konuşmak ve yazmak için öğrenmiye en küçük bir arzu (istek) olmadığı halde bile, gerçekçi bir zevktir.

"Bu dilin gramer kalıplarının gelişmesinde görülen hünerli doğuş bütün isim ve fiil üretme sistemindeki kurallılık (re'gularite') dilin sadeliği ve ışık geçerliği (şeffafiyet) (saydamlık), insan anlayışının dil kuruluşunda kendini gösteren mucizeli kudretinden (gücünden) haberi olanları çarpmaması mümkün değiltir."[162]

Bundan başka dilimizdeki yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar aranması işine geçildi.

"Çalışmaların hızlanmasını isteyen Atatürk, 8 Mart 1933 akşamı "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" üyelerini Çankaya'ya çağırmış, yapılan toplantıda işler gözden geçirilerek, Osmanlıca'dan Türkçe'ye karşılık arama programı hazırlanmıştır. Bu programa göre bir "karşılık arama kılavuzu" meydana getirilecektir. Hergün 10-15 yabancı kelime yayımlanacak, herkes bunlara öztürkçe karşılık

162-Son Posta,"Türkçe'de Kelime Teşkili",27 Nisan 1933,s. 4.

bulacak, bulduklarını Türk Dili Tetkik Cemiyetine gönderecektir. Başvekâlet (Başbakanlık), Halk Partisi, Halkevleri bu iş için seferber edilmiş, ajans, radyo ve bütün gazeteler işbirliğine çağırılmıştır. Çankaya'da alınan karar gereğince, üyelerden Hamit Zübeyr, Hasan Âli, Abdülkadir,Dr. Şükrü bir komisyon halinde çalışacaklardır.

İlk listeyi Naim Hazım hazırlamıştır. Hakimiyeti Milliye' de çıkan bu ilk listede şu kelimeler bulunmaktadır:âdab, âferin, âfet, âgâh, âhenk, âlayiş,âlet,âmade,âmir, âsayiş,âsude, âyin, âyine, âzade. Bu soruşturmanın başında kalın harflerle şu cümleler yer almaktadır. Türk okur yazarları! Büyük Dil anketi seferberliği başladı. İş başına."[163]

Bunun gibi diğer gazetelerde de özel dil köşeleri açıldı. Ve öz Türkçe kelimeler önerildi. Böylece halkın da dil seferberliğine katıldığını görüyoruz. 11.Mart.1933 tarihli Son Posta gazetesinde böyle bir çalışmaya rastlıyoruz. "Öz Türkçe Hareketi Bu günden İtibaren Başlıyor" başlıklı yazıda şöyle denilmektedir:

"Türk Dili Tetkik Cemiyeti dilimizin özleştirilmesi için çok mühim (önemli) ve bütün memlekete (ülkeye) şamil (kapsayan) bir teşebbüse (atılıma) girişmiş bulunuyor. Bu teşebbüse (atılıma) ait ilk haberleri evvelki gün ve dün bildirdik. Cemiyet, üç ay gibi çok kısa bir zamanda Türk dilindeki Arapça ve Acemce kelimelerin atılmasına, bunların yerine öz Türkçe kelimelerin konulmasına karar verdi. Tetkik Cemiyeti bu geniş iş için bir de program çizdi. Programın hulâsası (özeti) şudur: Dilimisdeki Arapça

---

163-Agâh Sırrı Levend,Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım, Ankara, TDK yay.1972, s.416-417.

ve Acemce kelimelerin karşılıklarını bulmak maksadile (amacı ile) bir anket açılmıştır. Ankete herkes iştirak edebilecek (katılabilecek) ve buldukları öz Türkçe karşılıkları cemiyete gönderecektir.

Karşılıkları bulunmak istenen yabancı kelimeler, Şemsettin Sami Bey merhumun "Kamusu Türkî" lügatından (sözlüğünden) sıra ile çıkarılıp her gün gazetelerde basılacaktır. Bu yabancı kelimeler için gönderilecek öztürkçe karşılıklar da her gün gazetelerde çıkacaktır. Anket üç ay devam edecek, bu müddet (süre) bittikten sonra Tetkik Cemiyeti "Öz Türkçe kılavuzu" isminde bir kitap çıkaracaktır. Gazeteler, halkın bulup gerek cemiyete, gerek gazetelere göndereceği öz Türkçe kelimelerden hoşa gidenlerini kendi yazılarında kullanacaklardır. Anket bugünden itibaren başlamaktadır. Tetkik Cemiyeti bugün radyolara, ajansa ve gazetelere Türkçe karşılıkları bulmak üzere Arapça ve Acemce (16) söz verecek, bunların halk tarafından bulunacak karşılıkları gazetelere ve cemiyete bildirilecektir.

İşte Dil Cemiyetinin girişmek ve başarmak kararını verdiği Öz Türkçe hamlesinin (atağının) hareket şekli bundan ibarettir. "Son Posta" bu büyük teşebbüs (girişim) karşısında küçük bir yardım yapmak arzusu ile derhal harekete geçti. Ve Türk dilinin ilk asıllarına ait bazı vesikalar (belgeler) ele geçirdi. Bu belgeler dilimizin cömertliğini göstermek noktasından çok mühim ve zengindir. Hemen haber verelim ki kısa süren tetkikimiz (incelememiz) neticesinde (sonucunda) bulduğumuz belgeler vakti ile (Orhon)abidelerinden çıkarılmıştır. Finlandiyalı bir profesör tarafından 1790 yılında Baykal gölü civarında keşfedilen (bulunan) bu abide-

ler Türk hükümdarlarından Gültekin ile Bilke han namına (adına) dikilmiştir. Türkler bu abideler dikildikten tam 300 yıl sonra Müslüman oldukları için o zaman Arap ve Acemlerle münasebetleri (ilişkileri) yoktu. Dilleri saf Türkçe'den ibaretti. Biz bu abidelerin üzerinde bulunan öz Türkçe kelimeleri alfabe sırası ile ve bu yazı ile birlikte çetvel içinde yazıyoruz."[164]

Bu listenin yayımlanmasını izleyen günlerde her gün gazete de karşılık olarak bulunan sözcüklerin yayımına başlanır. Bu arada yine Son Posta gazetesi işi yarışma haline getirir ve en beğenilen seçilecek sözcük için 100 lira ücret ödeneceğini 14 Mart 1933 tarihli sayısında duyurur.[165]

164-Gazetenin cetvel içinde verdiği bu öz Türkçe sözler şunlardı:
"Bekgû:Devamlı, zevalsiz, Bekgûtaş: Abide, heykel, dikilitaş, Bekgûil: Devamlı memleket, ezeli yurt, ana yurt, Bod un:Kavim, kabile, Bakı: Müfettiş, Hakan, Bilge: Bilgiç, alim, Bilik: İdrak etmek, Buyuruk:Zabit, Bök:Kuvvet, Böklü:Kuvvetli,Bay: Zengin, Bediz: Süs, ziynet,Buşgurmak: Tehyiç etmek,Çölük:Çöl adam, Bedevi:Çagıg,fakir, Eç:Büyük Birader, Eçe:Büyük kız kardeş.(...)
Son Posta, 11 Mart 1933, sayfa 1, sayfa 11.

165-Gazete armağanları şöyle açıklıyor:
"Gazetemizin müsabakaya (yarışmaya) iştirak edecek (katılacak) karilerine (okurlarına) vereceği hediyeler (armağanlar) şunlardır:
En fazla kelimesi beğenilmiş olan karie (okura) 100 lira
Fazla kelime beğendirmekte ikinci gelen karie (okura) 75 lira
Fazla kelime beğendirmekte üçüncü gelen karie (okura) 50 lira
Fazla kelime beğendirmekte dördüncü gelen karie (okura) 25 lira
Fazla kelime beğendirmekte beşinci gelen karie (okura) 10 lira
Lâahal (en azından) onar kelimesi kabul edilen 100 okura da ayrıca güzel bir hediye verilecektir."
Son Posta, 14 Mart 1933, s.4.

"Varlık dergisi de öztürkçenin yayılması için çalışmalar yapmıştır. "Öz dil için" başlıklı yazıda: Yazıları varlık dergisinde yayımlanacak olan yazarların öztürkçe kullanmaları için onları uyarmaktadır.

"Türk dili araştırma kurumu, bütün gazete ve dergilere birer mektup göndererek, her gün verilen beşer kelimelik listelerde geçecek Osmanlıca sözlerin o tarihten sonra yazılarda kullanılmamasını, böyle kelimeler geçerse değiştirilmesini rica etti.

Biz, dil kurumunun, Türk dilinin özleşmesi için yaptığı bu içten dileği, bütün yazı arkadaşlarımıza bildirirken, kendilerinden çıkan listelerigözden geçirmelerini ve bundan böyle o kelimelerin Osmanlıcalarını yazılarında kullanmamalarını dileriz.

Ancak Varlık, baştan başa imzalı yazılarla çıktığı ve bir san'at dergisinde yayınlanan eserlerin, hatta bir virgülüne bile dokunmamayı en esaslı ödev saydığımız için, Osmanlıca kelimeleri değiştirmek, hakkını kendimizde görmüyoruz. Hem yalnız kelimelerin değiştirilmesi kötü bir çevirmecilik olacağından üzerinde işlenen yazının san'at değerini de azaltabilir. En doğru yol,yazılanların, öztürkçe düşünülerek kaleme alınmasıdır.(...)

Varlık öztürkçe savaşında en önde yer almayı kendisi için bir ödev sayar. Ancak söylediğimiz noktalar gözönünde tutularak bu işi günü gününe yapamazsak bağışlanacağımızı umuyoruz. Öz dil işini başarmak için bütün güvenimiz yazı arkadaşlarımızın yardımındadır."[166]

Tüm bu çabalara karşın yine de Osmanlıcayı kullanmayanlar yok değildi. Konu ile ilgili olarak Suphi Nuri İleri söyle sesleniyor:

166-Varlık, 1 Haziran 1935,Sayı:46,s.1.

"...Bugün Dil Kurultayı'nın yayınladığı dergiyi acaba kaç kişi okuyor? Hele Kurultay'ın hazırladığı o küçücük ve pek yararlı cep sözlüklerini hangimiz karıştırıp güzel ve öz Türkçe sözcükler bulmaya, kullanmaya koyuluyoruz? Gazetelerin, dergilerin, kitapların, konferansların, nutukların diline bakıyorum da şaşıyorum. Adeta inat ederek hepimiz yine Arapça kelimeler kullanıyoruz, bir türkü Osmanlıca'dan kurtulamıyoruz. Fakat bu inat ve ısrarımızın acaba gerçek nedeni nedir? Niye Türkçesi olan kelimelerin Arapçasını mutlaka tercih ediyoruz? Hiçbir vakit dilimizi millileştiremiyecek miyiz? Bu sorulara cevap vermek kolay değildir. Bu işte ruhî , psişik ve sosyal etkenlerin rolleri vardır. Herhâlde biz aydınlar dil sorununda pek tutucuyuz. Konuşurken, yazarken bir türlü sözlüğe bakmaya, biraz düşünüp aramaya kendimizde kuvvet bulamıyoruz. Bir de dil işlerinde yenilikten adeta korkuyoruz. Fakat dilimizi Osmanlıca'dan kurtarmaktan vazgeçmemeliyiz. Her konuda Osmanlılıktan uzaklaştığımız gibi dil konusunda da artık Türkleşmeliyiz. Bu tabii kuvvetle, cebir (zor) ve şiddetle olmayacaktır. Hatta Hükümetin emriyle de değil. Bu olsa olsa aydınların iyi niyetiyle olacaktır. Fakat şimdilik bunu göremiyorum. Bakınız hepimiz çalakalem hep Osmanlıca yazıyoruz. Fakat bu kullandığımız kelimelerin pekçoğunun Türkçeleri vardır. İş onları arayıp bulmakta ve kullanmaktadır. Bunun için ise biraz gayret (çaba) ve fikirsel takip lâzımdır. Yoksa biz eğer bu gayreti (çabayı) göstermiyecek olursak bir türlü dilimizi Türkçeleştiremiyeceğiz. Mütemadiyen (durmadan) Arapça'nın ve Osmanlıca'nın etkisi altında kalacağız."[167]

167-Suphi Nuri İleri,"Dil Kurultayı", Yeni Adam, No:251,19 Ekim 1939, s.5.

Ülkü Derisi ise dil özleşmesine katkıda bulunmak amacı ile halka sesleniyor ve aynı zamanda da öztürkçe yazılmış bir şiir ve hikâye yarışması da açmaktadır. Derginin konu ile ilgili duyurusu şöyledir:

"Dil özleşmesi savaşında bütün okuyucularımızın canla başla çalışacaklarına inanımız vardır. Gönderilecek karşılıkları basacağımız gibi Türk Dili Tetkik Cemiyetine de yollayacağız. En çok beğenilecek karşılıklar yollayanların adlarını gelecek sayımızda açacağımız,şeref sayfasına yazacağız.

Öz Türkçe yazılmış bir şiir ve hikâye yarışı da açıyoruz. Bu yarışım süresi Mayıs sonunda bitmektedir. O zamana kadar gönderilen şiir ve hikâyeler tanınmış şair ve ediplerimizden oluşan bir heyet tarafından incelenecektir. Bunlar içinden beğenilenler Haziran sayımızla birlikte ek olarak yayınlanacaktır."[168]

"12 Marttam 2 Temmuza dek üç buçuk aylık bir süre içinde 1382 Arapça ve Farsça söz, liste liste gazetelerle ve radyo ile yayımlanmış, gelen karşılıklardan 1100 tanesi "anket komisyonunca" seçilmiş, bunlardan 640 tanesi merkezce kabul edilmiştir."[169]

Dil özleşmesi ile ilgili yukarıda saymış olduğumuz gazete ve dergilerin etkinliklerinin dışında "Yeni Adam" dergisinde bu kez başka bir yol öneriliyor. Derginin benimsemiş olduğu yol şöyle açıklanıyor:

"Öz dilimizin ve ürünlerinin yayılması için dil devriminin başından beri bir çok araçlara (vasıtalara) hep baş vurul-

---

168-Ülkü, sayı:2, Mart 1933, s.118.

169-Ağâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım, Ankara, T.D.K. yay.1972., s.417.

du. Hepsini saymıyalım, bir kaç tanesini hatırımıza getirelim: Sözlük yapmak, yeni kelimeleri yazının başına koymak, her gün beş kelime basmak gibi. Biz bunların ayrı ayrı faydaları olduğunu sizlerle birlikte görüyoruz ve bunların yapılmasını istiyoruz da. Bizim burada ileri süreceğimiz sorağ (mesele) yalnız bir pedagoji, didaktik sorağıdır. Yukarıki yollardan her biri kendi ereğine (hedefine) götürmekle birlikte hiçbiri bizim üzerinde durmak istediğimiz yol kadar acemi adamı yeni kelimeleri çabukça ve kolayca öğrenmek ereğine (hedefine) götüremez. Bu yol, bu projede nedir? İşte dil devriminin başından beri Yeni Adam basımlarında (tabılarında) kullandığımız tek yoldur: Her yeni kelimenin yanına, parantez içinde olarak eski şeklini yazmak ve bunu bir liste olarak vermek değil, yazı içinde, söz ve cümle içinde yapmak. Bu metot (yöntem) herhangi değildir. Hocasız, kendi kendine bir yabancı dil öğrenmek isteyen bütün insanlar bu çareye baş vurmuşlardır."[170]

1933'lü yıllarda yine özellikle gençliğin öztürkçenin yayılması için çeşitli etkinliklerde bulunduğu gözlemleniyor. 24 Mart 1933 tarihli "Son Posta" gazetesindeki bir haber oldukça ilgi çekici: "Gençlik öz Türkçe için Savaşa Hazırlanıyor" başlıklı yazıda:

"Milli Türk Talebe Birliği, dün Darülfünun konferans salonunda öz Türk dili lehinde canlı bir toplantı tertip etmiştir (düzenlemiştir.).

---

170 Yeni Adam, "Öz dil yayması", No:80,11 Temmuz 1935,s.2.

1200'e yakın bir talebenin iştiraki ile (katılımı ile) yapılan bu toplantı çok hareketli (sıcak) ve candan olmuştur.Öz-dil savaşı yolundaki lüzumlu ihtiyacını anlıyan Millî Talebe Birliği, dünkü toplantıda mühim (önemli) kararlar vermiştir.

Saat 3'te başlayan bu toplantıda evvelâ Edebiyat Fakültesinden Fahrünisa H. söz alarak ecnebi (yabancı) mekteplerinin (okullarının) esaslı (köklü) şekilde Türkleştirme ve Türkçeleştirme lüzumundan (gereğinden) bahsetmiş, Türk çocuklarının misyonerler elinde milliyetlerini kaybettiklerini söylemiştir.

Bundan sonra Zeki, Muzaffer ve Yusuf Beyler söz alarak; öz Türkçenin ancak gençlik vasıtasiyle (aracılığıyla) muzaffer (utkulu) olacağını anlatmışlardır.

Yine gençlerden Osman Bey kürsüye gelerek demiştir ki:

-Topla,tüfekle doğan bu çoçuğa biz inkilâp (devrim)dedik.Bu küçücük çocuk şapka ve harf inkilâpları(devrimleri)ile daha ziyade körpeleşti.Büyük Reis bunu bize emanet etti. Bu çocuğa biz bakacağız, biz büyüteceğiz. Onun Asya suları ile yıkanmış dili, öz dille konuşmak istiyor. Biz onu bu dille konuşturmaya çalışacağız.

Osman Beyden sonra, Muhittin Bey söz alarak misyoner mekteplerinin (okullarının) Millî Talebe Birliği tarafından kontrol edilmesini (denetlenmesini) teklif etmiş (önermiş) ve şiddetle alkışlanmıştır.

Bundan sonra genç bir Darülfünunlunun (üniversitelinin) tahrirî (yazılı) teklifi (önerisi) okunmuştur. Bu mektupta badema (bundan böyle), "bonjur", "bonsuvar", "merhaba" yerine "günaydın, tünaydın" tabirlerinin (deyimlerinin) kullanılması teklif

edilmektedir 'önerilmektedir). Bu teklif (öneri) Darülfünun (üniversite) ve yüksek mektep (okul) gençleri tarafından şiddetle alkışlanmıştır.

Toplantının en mühim (önemli) sözünü Milli Talebe Birliği Reisi (başkanı) Tevfik Bey söylemiştir. Çok heyecanlı ve hararetli (ateşli) olan bu genç Darülfünunlu (üniversiteli), öz dil savaşının şeklini, gençliğin vazifelerini (ödevlerini), çalışma yollarını göstermiştir.

Tevfik Bey bütün Darülfünunlu (üniversiteli) ve yüksek mektep (okul) talebelerinin (öğrencilerinin) bu savaşa iştirak etmesini (katılmasını), hergün, her saat, hatıra gelen (anımsanan) ve işidilen öz Türkçe kelimelerin kaydedilip birliğe gönderilmesini, "günaydın ve tünaydın" selâmlaşmalarının gençlik arasında yapılmasını söylemiştir.

Tevfik Bey, bu meyanda (arada),Halkevlerinin bir dil kursu açması lüzumundan (gereğinden) millet mekteplerinin ayrı bir şubesi olarak "Dil mektebi" isminde ve gayrı Türk(Türk olmayan)vatandaşları okutmaya yarar mektepler(okullar) açılmasından, bu mekteplere(okullara) Darülfünunlu (üniversiteli) gençlerin seve seve muallim (öğretmen) olacaklarından bahsetmiş ve gayrı Türklerin (Türk olmayanların) burada okutulmasının faydalarını (yararlarını) anlatmıştır.

Millî Türk talebe Birliğinin maarifle (eğitimle) temasta (ilişkide) bulunarak bu meseleyi (sorunu) takip edeceği (izleyeceği) haberi de şiddetle alkışlanmıştır. Bundan sonra söz bilhassa Beyoğlu semtindeki ecnebi (yabancı) isimlerine intikal etmiş (geçmiş) bazı ecnebi (yabancı) isimli müesseselerin (kuruluşların) öz Türkçe kelimeler aradıkları bildirilmiştir.

Toplantının sonunda Gazi Hazretleri ile Başvekil Paşaya, Maarif (eğitim) Vekiline ve Dil Encümenine telgraflar çekilmesine karar verilmiştir."[171]

Yine bu yıllarda Gençliğin, özellikle üniversiteli gençliğin dil savaşımı çok etkindir. 26 Şubat 1933 tarihli Akşam" gazetesinde böyle bir haber veriyor. Başlık ise:"Türkiye'de Türk Dili Hâkimdir" şeklinde. Alt başlıkta ise şöyle deniliyor: "Darülfünun (üniversite) talebesi, direktörü (müdürü) Türk diline hakaret eden Vagonli şirketinin binasını taşladılar." Haber şöyledir:

"Dün İstanbul, memlekette (ülkede), millî (ulusal) dili, hâkim (etkin) kılmak isteyen Darülfünun (üniversite) ve yüksek mektepler (okullar) talebesinin (öğrencisinin) canlı ve özlü bir hareketine şahit (tanık) olmuştur. Dünkü kuvvetli harekete sebep, memleketimizde (ülkemizde) yaşayan, Türkiye'de para kazanan bir ecnebî (yabancı) şirket müdürünün Türkçeyi tahkir etmesi (aşağılaması), Türkiye'de yaşadığını unutturmuştur.

Vakâ (olay) şöyle olmuştur: Bundan bir kaç gün evvel beynelmilel (uluslararası) yataklı vagonlar şirketinin Türkiye mümessilliğine (temsilciliğine) tayin edilen (atanan) Jannovi isminde-ki müdür memurlardan Naci beyin telefonda Türkçe olarak konuştuğunu görmüştür. Jannovi, buna fena halde kızmış, dilimize ağır tecavüzlerde (saldırılarda) bulunmuş:

- Bu adam niçin böyle anırıyor!...diye etrafındakilere sormuştur.

171-Son Posta, 24 Mart 1933, s.1 ve 9.

Naci beye aynı gün şirketten yol verilmiştir. Bu müessif (üzücü) haberi gazeteler yazmıştı.

Bu hadise (olay) üzerine yüksek tahsilde (eğitimde) bulunan gençlerimiz, Darülfünunlularımız (üniversitelilerimiz) haklı bir nümayiş (gösteri) yapmaya karar vermişlerdir.(...)

Talebeler (öğrenciler) saat beşe doğru yataklı vagon şirketinin önüne kafile kafile gelerek toplanmaya başlamışlardır.(...)

Bu aralık talebeden (öğrencilerden) heyecanlı bir genç duran tramvaylardan birinin basamağına çıkarak:

- Arkadaşlar....Türkiye'de Türk Dili hâkimdir! diye başlıyan ateşli bir nutuk söylemiştir.(...)[172]

1983 yılında yayınlanan Yedigün dergisindeki dil köşesinde Sadri Etem, "Güzel Türkçe'nin Güzelliği" başlığı altında bir yazı yayınlamıştır. Yazıda Osmanlı Türkçesinin gerilediğine değinilmekte, Türkçenin ise güzelliğine dikkati çekmektedir. Ayrıca, özleştirme olayının bir kültür değişimi olduğu da vurgulanmaktadır. Şöyle diyor:

"Osmanlı Türkçesi hergün bir adım daha geriliyor. Osmanlıca ile Türkçe senelerdir harpte (savaşta) idi. Fakat Türkçenin büyük taarruzu (saldırısı) Osmanlı fikriyatını (düşüncesini) kökünden sarstı, şimdi o, müthiş bir bozgun içinde kaçıyor. Hergün akşamları Anadolu Ajansının bildirdiği Osmanlıca kelimeleri okurken taarruz eden (saldıran) bir ordunun ileri hareketine dair resmî bir teblig (bildiri) ile karşı karşıyayım sanıyorum.

172-Akşam, 26 Şubat 1933, sene 15 , No:5166, s.1.

Şehirler, kaleler gibi kelimeler de yeni fikirlerin, yeni hislerin bayrakları ile dalgalanıyorlar.(...)

Bazıları Osmanlı kelimeleri yerine Türkçe kelimeleri koyarken bunu sadece bir kelime değiştirme sanıyorlar. Değiştirilen kelime eskî bir fikrin yerine yeni bir fikir, eski mantığın yerine, yeni bir mantık koymak demektir.

Osmanlı Türkçe'sinde attığımız kelimeler bir fikrin, bir kültürün, ifadesidir. (Şep)ten geceye geçen insan bir kültürden çıkıp, başka bir kültüre giren insandır. Geride sıraktığımız kelimeler ne olursa olsun, onlar Türk zevkini (beğenisini) Türk mantığını az veya çok nüfuzu (etkisi) altına alan (Arabî ve Farisi) kaidelerin (kuralların) da canlı birer misalidirler (örneğidirler).

Osmanlıcadaki kelimeleri Türkçe kelimelerle becayiş etmek (değiştirmek) ve cümlenin mantığını yine Osmanlı zekâsına göre idare etmek bizi çıkmaza sürükler. Biz, eski Osmanlı cümlesinin kalıbına bağlı kaldıkça elimiz, ayağımız çözülmüş sayılmaz. Türkçe'de bundan birşey kazanmaz."[173]

Yazar satırlarını şu sözcüklerle bitiriyor:

"Yeni Türkçe, Osmanlı cümlesinin kelime kelime tercümesi değildir. Güzel Türkçe'nin güzelliğini koruyalım..."[174]

Bu dönemde derleme ile Yabancı sözcüklere karşılık bulma

173-Sadri Ethem,"Güzel Türkçe'nin Güzelliği",Yedigün,No:2,22 Mart 1933, Sene:1, s.6.

174-Sadri Ethem,"Güzel Türkçe'nin Güzelliği", Yedigün,No:2, 22 Mart 1933, Sene:1, s.6.

çalışmalarının yanısıra eski metinlerin tarandığını da görüyoruz.

"Bu taramaların sonunda büyük bir sözlük niteliği taşıyan "Osmanlıca'dan Türkçe'ye söz karşılıkları Tarama Dergisi" ortaya çıktı. Bu, o günler için oldukça önemli bir yapıttı. Yazılarda kullanılacak Türkçe sözler için belirli bir kaynak ortaya çıkmıştı."[175]

O dönemde gazetelerde sık sık Türk dili Tetkik Cemiyetinin etkinliklerine ait yazılar çıkmakta idi. Lugatların (sözlüklerin) taranması ile ilgili haberi 20 Şubat 1933 tarihli "Akşam gazetesi "Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Dün Lûgat ıstılah kolu da toplandı" başlığı altında şöyle veriyor:

(...)

"Dün lûgat (sözlük) ıstılah (deyim) kolunun ıstılah (deyim) merkezi de toplanmıştır. Bu merkezde şimdiye kadar seçilmiş olan 13 ihtisas (uzmanlık) bölüğünün reisleri hazır bulunmuş, kolun başı Celal Sahir Bey toplanmaya reislik (başkanlık) etmiştir. Dil ıstılah (deyim) işlerini Finlandiya, Macaristan ve Almanya'da hangi usullerle (yöntemlerle) yapıldığı hakkında hûlâsalar (özetler) yaptırılması başlıca lûgâtlerin (sözlüklerin) taranarak öztürkçe kelimelerin işlenmesi Türkçe'nin söz üretme ve söz birleştirme şekillerinin dilimize dek yabancı şekliyat (şekil) ile karşılaştırılması hakkında umumî (genel) merkez heyetinin verdiği kararlar ıstılah (deyim) merkezine bildirilmiştir.

Merkez reis (başkan) vekilliğine (yardımcılığına) cemiyet (kurum) umumî (genel) ihtisas (uzman) bölüğü reisi (başkanı) Prof. Cemil Bey ve kâtipliğine büyük erkânı harbiye 10. şube müdürü as-

---

175-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.50-51.

kerlik ihtisas (uzman) bölüğü reisi (başkanı) binbaşı Yusuf Adil Bey seçilmişlerdir."[176]

Tüm bu çalışmalar paralelinde bilimsel çalışmalarda ilerlemiştir. Dilimizin tarihsel gelişimi incelenmeye başlanmış ve sözcük türetmenin nasıl olacağı hakkında çalışmalar yapılmıştır. Bu arada Türk dili Hind-Avrupa ve Hâmi-Sâmî dilleri ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca kurumun yayınları da, I. Kurultay ertesinde basılmıştır.

İsmail Hakkı bu yıllarda dilde yapılan yenilik hareketlerini "Dil Türkçülüğü" başlıkla yazısında değerlendiriyor.

(...)

"Türkiye demirden bir ülke, tunçtan bir istek olmak için ne yaptı? Yeni bir devlet kurdu, yeni töreler yaptı, yeni bir ekonomi (iktisat) yarattı, yeni bir yazı verdi, yeni gövdeye yeni bir can verdi, yaptı yaptı, verdi verdi, yarattı yarattı. Ortada geçmiş ve donmuş kalmış bir yaşayışın kendi gibi geçmiş, donmuş kalıbı olan dili de vardı. Bu eski idi, eskiliğin kendisi idi. Bu da değişmeliydi. Niçin değişmeliydi? Şunun için ki her dil bir kaptır. Onu konuşanların düşüncelerini, duyuşlarını, isteklerini bile taşır. Eğer bu olanlar (vakıalar) bu kaplara sığmazsa, o kapları çatlatır, parçalar atar. Türkiye yepyeni, Türkçe epeski idi, ne olacaktı böyle? Olağan (tabiati eşyada dahil) olacaktı, oldu: Eski Türkçe yıkılıyor...Onu yıkan nedir? Bizim, bize göre, bizim için olmamasıdır.(...)

176-Akşam, 20 Şubat 1933, Sene:15,No:5160, s.2.

Bizde dil Türkçülüğünü istiyoruz, yalnız yavaş yavaş olmalı! Yavaş yavaş, neden yavaş yavaş? Bu evrensel bir töre midir? İşleyişini nasıl görebildiniz? Bu acunda (dünyada) hangi canlı hangi bitki yavaş yavaş, basamak basamak değişmiştir? Çiçeklerin katmerlerini yapan, boyalarını değiştiren basamaklı, konaklı (tedrici) bir oluş değil, yaratıcı oluştur.

Doğrudur, yalnız biraz yadırgamıyacak mıyız? Yadırgayacağız. Ancak bu yadırgama ne denli bir yadırgama oluyor? Uzun yıllardan beri öz anasından uzakta kalmış ve onu tanımamış olan bir çocuğun yadırgaması gibi bir yadırgama. Türkler, dil anamıza kavuşuyoruz. Özlediğimiz kucak, aradığımız sıcak onun gögsünde bulunuyor, ona atılın."[177]

Atatürk Türkçe terimler konusu ile çok ilgilenmiştir.Türkçenin öz kaynaklarına dönülmesini, yabancı sözcüklerin yerine Türkçe karşılıklarının konulması ile ilgili çalışmalara hız verilmesini istemişti.

Ancak burada önemli bir soru ile karşı karşıya kalıyoruz. Hangi sözcüklere yabancı diyoruz? Ve bu yabancı sözcükleri nasıl yazmalıyız? Konu ile ilgili olarak Vahdet Gültekin'in görüşü aşağıdadır:

"Harf devrimi ile başlıyan dil meseleleri (sorunları) arasında üzerinde en az durulan bir bahis (konu) yabancı kelimelerin nasıl yazılacağı sorağıdır....

177-İsmail Hakkı, "Dil Türkçülüğü",Yeni Adam, No:49, 6.Aralık 1934, s.2.

...Yabancı kelime diye neye deyebiliriz. Yabancı kelime-başka dilden gelmiş ve geldiği dile uyarak şeklini değiştirmeden kalmış kelimedir. Onun için kökü yabancı olup da "Türkçeleşmiş" bir sözü yabancı sayamayız. Bunlar dilin malıdır, çünkü üzerinde dilin, yahtığı etkilerle sahipliği vardır. Yalnız, dilin boyunduruğuna hiç girmeden yabancı söylenişi ile duran bir çok sözler de vardır, işte yabancı kelime diye onlara denir. Bunlara İngilizler, loan-word (ödünç kelime) adını verirler. Çünkü hakikaten, dilin kendi malı değil, başka dilden iğreti olarak aldığı kelimelerdir.

Kökü yabancı olup da Türkçeleşmiş kelimelerin örneklerini dilimize eskiden geçmiş ve yerleşmiş kelimelerde bulabiliriz. "Ceket" bunlardan biridir. Fransızın jaquette'i Türk dilinde ceket olmuştur.(...)

Onun için ceket,kökü yabancı olan bir Türk sözüdür. Türk imlası ile yazmak hakkımızdır. Ama, haut-parleur (oparlör okunur) hiç bir zaman Türk sözü sayılamaz. Çünkü onda yabancı sözün bütün parçaları olduğu gibi duruyor, buna karşı Türk dilinin hiçbir etkisi altında kalmamıştır. Biz bu kelimeyi, onun anlatmak istediği söz bizim dilimizde olmadığı için, ödünç olarak Fransızcadan alıyoruz. Eğer dilimize fazla düşkünsek bu sözün parçalarını ayrı ayrı bizim dilde bularak onun karşılığını, ayrı bir kelime olarak, yapmıya çalışırız.

(...)

Bu anlattıklarım her dilde tutulan bilimsel dil kuralları-dır. Dilimizin bu büyük devrimi içinde bu sorunlarında düzgün bir sonuca bağlanmasına çalışmalıyız."[178]

178-Vahdet Gültekin, "Çok Önemli Bir Dil Meselesi",Yeni Adam, No:92, 3 Ekim 1935,s.13.

"Türk Dil Kurumunun koruyucu başkanlığını üstlenen Atatürk'ün ölümüne kadar geçen sürede yalnızca kurumun çalışmalarını yakından izlemekle yetinmeyip, kendi günlük çalışmaları içerisinde de Tarih ve Dil konularına önemli bir zaman ayırdığı bilinmektedir. Siyasal sorunların ağır bastığı 1937 sonlarında bile yurt dışında bulunan Prof.Afet İnan'a gönderdiği mektupta bu uğraşını şöyle belirtiyor:

"Gece uğraşımız bildiğin gibi dil dersleri. Gündüz de yalnız olarak aynı sorun üzerinde birkaç saat çalışıyorum."[179]

Atatürk'ün özleşmeye önem vermesinin en önemli nedenlerinden birisi de ulusal kaynaşmayı daha da güçlendirmekti. Bunu Ali Dündar "Türk Devrimi Bir Bütündür" başlıklı yazısında anlatıyor:

"Anadiline, öz dile dönülmedikçe toplumsal bir derneşim oluşturamayacağını, ulusal bir kaynaşma sağlanamayacağını görmüş Atatürk. Dil gibi özgün bir kaynaştırma aracından yoksun toplumların nasıl tarihten bilinip yok olduklarını görmüş; en azından, birer anadili çevriminde birikim ve güç kazanan imparatorluk içindeki azınlıklar giderek başkaldırır, özgürlüklerini, bağımsızlıklarını ellerine alırken, devlet içinde öz diline yabancılaştırılmış Türk aydınının şaşkınlığını ve perişanlığını görmüş, gözlemiş; Türk Dil Devriminin bilimsel gerekçesini de Tarih içinden gözlediği ve yaşadığı bu olgulara dayamış Atatürk."[180]

"Atatürk'ün Türkçe'yi özleştirme ve varsıllaştırma eylemi,

179-Şerafettin Turan,Atatürk ve Ulusal Dil,Ankara,TDK yay:1981, s.49.

180-Ali Dündar,"Türk Devrimi Bir Bütündür",Türk Dili,Sayı:336, Eylül 1979,s.151.

Atatürkçülüğün temel dayanakları olan "bağımsızlık", "ulusallık", "halkçılık" ilkeleri üzerine oturmuştur. Eyleminin örgütlü bir biçimde sürdürülmesi için de Türk Dil Kurumunu kurmuştur. Kurumu kurduğu yılda (1932'de) Büyük Millet Meclisini açarken yaptığı konuşmada şöyle demişti:

"Türk dilinin kendi benliğine aslındaki güzellik ve zenginliğe kavuşması için bütün devlet örgütümüzün dikkatli, ilgili olmasını isteriz."

Bu istediğini kendi çalışmalarıyla da kanıtlamıştır Atatürk. Türkçe'yi özleştirme ve varsıllaştırma çalışmalarını yönlendirirken bir yandan da bir dil işçisi gibi çalışmıştır. Bugün kullandığımız şu terimler, Atatürk'ün kendi öz yaratılarıdır: Boyut, uzay, yüzey, düzey, çap, yarıçap, kesek, yay, kiriş, çember, teğet, açı, taban, eğik, yatay, düşey, dikey, üçgen, dörtgen,beşgen, köşegen, eşkenar, ikizkenar, yamuk, eşit, artı, eksi, kesit, türev, konum, gerekçe, yöndeş...

Atatürk Türçe'nin özleştirilmesini ve varsıllaştırılmasını temel sorunlarımızdan biri olarak saymıştır. Sorunun çözümü için yürünecek yolu, izlenecek yöntemi göstermiştir.(...)

Dilde Atatürk'ün izinde gitmenin Atatürkçü olmanın ölçütü nedir? Değindiğimiz gibi ilk ölçüt Türkçe'yi sevme, onun anlatım gücüne ve olanaklarına inanmadır. Bu inançtan yola çıkmıştır.Atatürk inancını şöyle dile getirmiştir: "Türk dili" dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki bu dil bilinçle işlensin."

İkincisi Türkçeleri varken yabancı söz değerlerini kullanmaktan kaçınmadır. Türkçesi yerine yabancısını yeğleyen,anadi-

lin sözcüklerini hor gören bir kişi dilde Atatürkçü olamaz. Atatürk'ün buyruğu tartışma götürmeyecek denli açıktır:

"Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk Ulusu, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır."[181]

Bu dönemde çeşitli dergi ve gazetelerde dil özleşmesi ile ilgili birçok yazı çıkmıştır. Bunların kimisi de Dil cemiyetinin yaptıklarının önemini vurgulamak içindi. Örneğin Yaşar Nabi'nin 1 Ekim 1934 tarihli Varlık dergisinde yayımlanan "Dil özleşmesi için" başlıklı yazısında yazar şöyle diyor:

"Türk dilinin özleşmesi için son bir kaç yıl içinde başarılan işler Osmanlı Tarihinin yüz yıllarına sığışan dil çalışmalarının bütününden üstündür.(...)

Dil Cemiyeti, tamamen ilmî(bilimsel) yollardan yürüyerek bütün Türk sözlerini derledi, Türk ekleri, grameri ve sentaksı üzerinde etüdler (incelemeler) yaptı, bu suretle (şekilde) cemiyet dil işlerinde millete (ulusa) rehber vazifesini gördü, görüyor ve daha yıllarca zaman görecektir.

Fakat dil cemiyetinin bütün çalışmaları ilmî (bilimsel) metodlarla (yöntemlerle) toplamak, grameri tesbit etmek (saptamak) ve bunları millete (ulusa) tanıtmak ve tavsiye etmek (öğütlemek) çerçevesini aşmıyor ve bence aşmamalıdır. Dil işi her şeyden önce bir estetik işidir, her ne kadar ilmî (bilimsel) bir görüşle hazırlanmış olursa olsun, estetik kaidelerine (kurallarına) uymıyan kelimeler halk diline çok güç yerleştirilebilir. Pek büyük

---

181-Emin Özdemir,"Atatürk ve Türkçe",Türk Dili, sayı:347,Kasım 1980, s.488-489.

ve ehemmiyeti (önemli) bir iş olan söz yayma işi doğrudan doğruya sanatkârlara (sanatçılara) düşen bir iştir."[182]

Yaşar Nabi (Nayır) "Dil Özleşmesi için Düşünceler" isimli bir başka yazısında da Türk dili araştırma derneğinin çıkardığı Tarama dergisinin dil özleşmesine yaptığı katkıya değinirken sadece işin bununla bitmeyeceğini söylüyor.

"Bence Tarama Dergisinden sonra, Dil Derneğince, yine bütün ulusu iş başına çağıracak yeni bir çalışma başlamalıdır. Her yurttaş, yabancı sözlere karşılık kendi bulduğu ve kullanılmasını salık verdiği sözleri dil derneğine gönderilmeye çağırılmalıdırlar. Gelecek sözler yeni bir dergide toplanmalı ve Türkçe sözlüğü bu iki derginin yardımıyla yapılmalıdır.

Öyle sanıyorum ki, Türk ulusu, bu yeni işe çağırılırsa, yurdun bağrından binlerce yeni söz fışkıracak, dilin zenginliği için büyük bir kaynak daha bulunmuş olacaktır. Toplanacak sözler arasından en iyilerini, en uygunlarını, en güzellerini ayıklamak yine Dil Derneğinin teknik işi olacaktır."[183]

Sadri Ertem ise, Dil Değişmesinin bir oluş olduğuna değiniyor:

"Dilimizin özleşmesi, değişmesi, ayaklarımızın altındaki kayalardan tepemizdeki görünmeyen yıldızlara kadar, iki durak arasında sıralanmış başsız ve sonsuz "oluş"dan bir parçadır. Kaya-

---

182-Yaşar Nabi (Nayır),"Dil Özleşmesi İçin",Varlık, sayı:30, 1 Ekim 1934, s.1.

183-Yaşar Nabi (Nayır),"Dil Özleşmesi İçin Düşünceler",Varlık, sayı:35, 15 Aralık 1934, s.162.

dan, ışık parçasına, kuş kanadına ve düşünceye kadar süzülüp gelen "Oluş" karşımıza hep yeni ile eskinin savaşından kazanılmış kanlı bir doğuş gibi görünür.

Heraklit ne kadar haklıdır? Bu bakımdan Türk dilinin çoşkun bir dere gibi yeniye doğru akışı, yeni dalgalarla acuna karışışı ileriye, daha ileriye gidişin ta kendisidir.(...)

Bizim dilin geçtiği yol, geçeceği yollar bizim topluluğumuzun tarihi ile aydınlanabilir.

Arkada bıraktığımız yol, kültür değerini Arab kutluluğundan, soysallık ölçülerini Acem Sarayından alan (İslâm-Türk İmparatorluğu)nun açtığı yollardır.

İslâm- Türk İmparatorluğu herşeyden önce Türk diline bir sürü Arab sözü verdi, çünkü Türk ve Arab düşünceleri arasındaki ayrılık yüzünden İslâm-Türk düşüncelerini anlatabilmek için kendi dillerinde karşılık bulamazlardı. Arab düşüncesinin kökü İbrani düşüncesidir.(...)

Biz de bir de orta kurunda bir soysallık ili olan Farsça'nın yeri vardı.

Şimdi biz, dil temizliği ile iki şey yapıyoruz:

I- Düşüncemizde ortakurundan kurtuluyoruz. Rönesans Garp Avrupasında bu işe beş yüz yıl önce yol açmıştı.(...)

Bizde dil temizliği ile Türk Tarihinde öz rönesans'ın ta kendisi ile karşılaşıyoruz. "Klasik" Türkçe böyle doğacak.

II- Rönesans'ın dilekleri bizim de dileğimizdir. Fakat bizim 1934'ü 1534 olmaktan kurtarmak, sözün kısası rönesansın doğur-

duğu acun görüşüne, ileri teknikli soysallığa kavuşmak boynumuzun borcudur.

Yalnız öz dile değil, acunun teknik yarışına, teknik düşüncelere kafamızda ve ulusumuzda yer bulacağız. Bunu nasıl yapacağız?

Bunun karşılığı şudur:

İnkılâbı (devrimi) seven yayar.

Özdili seven, özdille inandığını yazar, yarı inkılâpçı (devrimci) ve kaytak azmanı Osmanlıca düşünür ve lûgata (sözlüğe) bakar, geri düşünceye yeni etiketi atar."[184]

Varlık dergisinin Halit Ziya (Uşaklıgil) ile yapmış olduğu bir ankette (anketi İbrahim Hoyi yapmıştır), yazarın edebiyata ilişkin düşünceleri yer almaktadır. Bu arada ilk soru ise Türk dilinin özleşmesi ile ilgili olarak yazarın bu konuda ne düşündüğü ve bu alanda nasıl çalışma yapılması gerektiğidir. Halit Ziya bu soruyu şöyle yanıtlıyor:

"Türk Dilinin özleşmesine pek taraftarım. Bunu kurultayın ilk içtimaında (toplantısında)ve son yazılarımda mufassalan (ayrıntılı) söyledim. Her şeyden evvel yabancı kelimelerin müştaklarından (türevlerinden), terkiplerden (bileşimlerden) lisanı (dili) kurtarmalıdır. Bu, yazı aleminde (dünyasında) çalışanların vazifesidir (ödevidir). Kelimeler de yavaş yavaş kaybolacaktır. Bu, bir zaman işidir. Bir gün gelecektir ki yabancı kelimeler en

---

184-Sadri Ertem,"Dil Değişmesi bir oluştur",Varlık,Sayı:37, 15 Ocak 1935,s.197.

az bir mikdara inecek ve bunlar da Türk sözlerinin yığını altında gömülecektir. Bu savaş esansında (sırasında) Garp (Batı) dillerinden kelimelerin Türkçeye sokulmasını pek fena bir gözle görüyorum. Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak tehlikesine düşmemek lâzımdır."[185]

19 Nisan 1933 tarihli Yedigün dergisinde yazar Peyami Safa'nın "Dilimize İftira Edenler" başlığı altında yayınlamış olduğu yazıda aydınların bile Türkçeyi hakir (küçük) gördüklerini söylemektedir. Kendisinin Türkçeyi savunduğuna değinerek toplumda bozuk olan düşünceleri şöyle açıklıyor:

"1- Türk lûgatı (sözlüğü) fakirdir, kelimesi azdır, olanların da yarıdan fazlası Arapçadır, Acemcedir.

2- Türk grameri iyi tedvin edilmemiştir (düzenlenmemiştir). Çünkü edilemez. Çünkü Türkçe mazbut (düzenli) bir dil değildir.

3- Türkçe nahvi (sözdizimi), mürekkep (bileşik), mücerrit (soyut), fikirleri eda (ifade) edebilmekten acizdir (yoksundur).

Bu düşüncede olanlar, Voltaire veya Goethe'den bir sahife okurken hayran hayran:

Ah, monşer! Ne lisan, ne lisan! Gel de şimdi sen bunu Türkçe söyle,Türkçe yaz! demekten kendilerini alamazlar."[186]

Burada yazar bazı aydınların sadece Türkçeyi hakir (küçük) görmekle kalmayıp, toplumda yabancı bir dile dolayısıyla da batıya olan hayranlıklarını da vurgulamaktadır. Yazar, bu bozuk düşüncelere şöyle karşı çıkıyor:

185-Varlık, sayı:32, 1 Kasım 1934, s.121.

186-Peyami Safa,"Dilimize İftira Edenler",Yedigün,No:6 19 Nisan 1933,s.3.

"Bu sakat fikirleri ezmek ve gebertmek için çok söylediğimiz ve bundan sonra da tekrar etmekten yorulmayacağımız şeyler de şunlardır:

1- Türk lûgatı (sözlüğü) fakir değildir. Şimdi yaptığımız gibi buna kullanmadığımız öz Türk sözlerini de ilâve ettikçe (ekledikçe) zenginleşecektir. Arap ve Acem kelimelerine gelince, hangi dilde yabancı söz yoktur? Almanca'nın ve İngilizce'nin yarıdan fazlası Fransızca'dan ve yabancı dillerden alınma kelimelerdir. Biz elden eldiği kadar dilimizi tasfiye edeceğiz (arıtacağız), fakat geride kalacak yabancı kelimeler yüzümüzü kızartmaz, çünkü her dilde, bu kadarı hatta fazlası vardır.

2- Türk dili dünyanın en mazbut (derli toplu) dilidir, grameri de en mükemmel (yetkin) gramerdir. Gayri kıyası (kuralsız) fiilleri, harfi tarifleri (belirtme ögesi) olmayan ve müstesnaları (ayrıkları) pek az olan dil, hemen yalnız Türkçe'dir. Sigalarının (fiilçekimlerinin) zenginliği ise hudutsuzdur (sınırsızdır). Bir çoklarının en büyük dillerde karşılığı yoktur ve tercümeleri mümkün (olası) değildir.

3- Türk nahvi (sözdizimi), aslından çok sadedir, fakat bu sadelik mürekkep (bileşik) fikirlerin edasını (ifadesini) kolaylıştırıcı ince ve zeki bir sadeliktir. Bununla beraber, Türk nahvi (sözdizimi), Hint-Avrupa dillerinin karışık edasını (ifadesini) almaya da müsteittir (yeteneklidir).

Meselâ (örneğin) Kâmil Paşa'nın Hatıratında Osmanlı Türkçesi nahvinin (sözdiziminin) aldığı karışık ve dolambaçlı, fakat

gayet vazıh (açık) ve parlak şekil bunun ispatıdır. Misaller (örnekler) bundan ibaret de değildir.

Tahsilini (eğitimini) Avrupa'da yapmış bir Türk münevveri (aydını) bana diyordu ki:

- Fikreti anlamıyorum: Kabahat bende mi? Kullandığı kelimelerin yarıdan fazlası Arapça ve Acemce!

Ona dedim ki:

- Siz Yunus Emre'yi de anlamazsınız. Çünkü onun kullandığı kelimelerin yarıdan fazlası da manalarını (anlamlarını) bilmediğiniz öz Türkçe sözlerdir.

- Kabahat kimde?

- Sizde ki, ne öz Türkçe'yi, ne de Osmanlıca'yı öğrenmişsiniz. Dilinize ne kabahat buluyorsunuz?

Sustu, fakat içinden beni tasdik ederek mi? (onaylayarak mı?)

Hiç ummam!"[187]

Mahmud Yesari de dilimizin öztürkçeleştirmesi ile ilgili şu görüşlerini belirtiyor. "Eski ve Yeni başlıklı yazıda açıkça dilimizin özleşmesi için çaba göstermemiz gerektiğine değiniyor. Bu arada kendisinin de neler yaptığını anlatıyor:

"Türk dilinin pürüzlerinin ayıklanmasını kolay bir iş sananlar çok aldanırlar. Bu öyle ince bir iş ki gün geçtikçe çetinliği anlaşılacaktır.

187-Peyamî Safâ, "Dilimize iftira Edenler", Yedigün, No:6, 19 Nisan 1933, s.3-4.

Çünkü Türk dilini bozan ve karıştıran pürüzler ve takıntılar bir, iki, üç, beş değildir ki. Yazıcısından tutun da softasına, işçisine dek, parmağını sokup dili bozmak için ellerinden geleni yapmışlar ve birbirlerinden geri kalmamışlardır.(...)

Arapların bile kullanmadıkları nesneleri, tozlarını silkip Osmanlıca'ya soktular. İşte şimdi başarılmaya savaşılan büyük dil değişimi bütün bunlarla uğraşacaktır.

Arada bir mırın kırın edenler de oluyor: Bu söz kulağa tatlı gelmiyor! Eskisine alışmıştık!.

Bunlara verilecek karşılık şudur: Acı da gelse, kullanacağız; dilimizi ve kulağımızı alıştıracağız.

(Mebus) diyeceğimize (Saylav) diyeceğiz. (Saylav)'ın kökü öz Türkçe'dir. Dil değişimini yadırgayanlar, Osmanlıca ile kafaları karışmış bulunanlardır.(...)

İleriyi görmek, yarını düşünmek, yalnız bugünü düşünmek, dünün ve Osmanlı kafasının şanı idi.

Bugünün Türkiyesi ise artık buna, böyle düşünüşe bir son vermiş ve dünün yaprağını bir daha açılmamak üzere kapatmıştır.

(Cumhuriyet) Türkiyesinde pamuk ipliğine bağlamak yoktur; çürük ve çürüyecek iş yoktur. İleriye gitmek, sağlama gitmek; ilerisini görmekle,sağlam adım atmakla olur.

Yazı yazmıya başladığım sıralarda hep Arapça kullanmak için ter dökerdim. Peki niçin bu kadar üzülür sıkılırdım? Neye ter dökerdim? Çok gün oldu ki kendi yazdığımı, kendim bile anlıyamadım ve bir gün yazdığım kağıtları yırttım, attım. Kendim anlayamadığım nesneleri, başkalarına nasıl anlatacaktım?

Mademki eskiden Arapça için ter dökmüşdüm? Bu gün neye kendi özdilim için ter dökmiyeyim? Biz, sıkıntı çekelim, bizden sonra geleceklerin kafaları dinç olsun ve birbirlerinin laflarını zorluk çekmeden anlayıversinler. Bu, az iş midir?

Ben öldükten sonra oğlum toprağımın başında, içten candan (rahmet) okusun; içinden okumasın."[188]

Bu dönemde yine öztürkçe yazılmış ilk roman'a rastlıyoruz. Vâ-Nû ile Çürüksulu Meziyet'in yazdığı "Savaştan Barışa" isimli romandır bu. konu ile ilgili haber Yedigün dergisinde şöyle verilmiştir:

"Burada, Türkün, eskiden çok büyük savaşçı iken şimdi nasıl en büyük barışçı olduğu, düşünce değişiklikleri adım adım gösterilerek anlatılmaktadır.

"Savaştan Barışa" bir sinema romanı olarak yazılmıştır. Sürükleyici, tatlı bir yazılışı vardır. İçinde 184 yeni öz Türkçe kullanılmışsa da, hem anlaşıklı olmaktan çıkmamıştır, hem de, bu yeni sözleri kendi de sezmeden okuyucuya öğretiveriyor. İçinde dizme yanlışları da göze çarpmamaktadır."[189]

188-Mahmud Yesari,"Eski ve Yeni",Yedigün,No:93, 19.I.Kânun(Aralık) sene 1934, s.6.

189-Yedigün, No:82,3.I.Teşrin (Ekim) 1934,Sene 2, s.26.

II.TÜRK DİL KURULTAYI

18-23 Ağustos günleri arasında ikinci Türk Dil Kurultayı toplandı. Kurultaya yabancı ülkelerden gelen dil bilginleri de katıldı. Cemil Güçyetmez II.Kurultayı "Dil Devrimi" başlıklı yazısında şöyle anlatıyor:

"İkinci Dil Kurultayına, Gaziantep ili adına giden sayın milletvekilimiz Ömer Asım Aksoy'la birlikte dinleyici sıfatile iştirak etmiştim.(katılmıştım). Kurultaya Türk dil bilginlerimiz ve uzmanlarımızdan başka yabancı milletlerden (uluslardan) da bilgin ve uzman misafirlerimizle dinleyiciler bine yakın muazzam bir aydın kütlesi Atatürk'ün himayelerinde (korumalarında) toplanmıştı. Dil bilginlerimizin, uzmanlarımızın verdikleri tezler, cidden (gerçekten) bu millî(ulusal) davayı başaracağımıza çok ümitler veriyordu..."[190]

I. Kurultay başkanı olan Samih Rıfat öldüğü için Milli Eğitim Bakanı Abidin Özmen fahri başkan olarak bulunmuştur. Yine I. Kurultayda genel yazman olan Ruşen Eşref ise başka görevde oldu, ğu için, İbrahim Necmi bu görevi üstlenmiştir.

Kurultaya sunulan tezlerin bir bölüğü genel oturumda,öteki bölüğü de komisyonlarda incelenmiştir.

"Kurultayda Sovyet İlimler Akademisi üyelerinden Prof.Meşçanin of "Dilin Gelişme Tarihi", Prof.Samoyloviç de Cuci "Ulusurun Edebi Dili" üzerine birer tez sunmuş ve okumuşlardır. Breslau

---

190-Cemil Güçyetmez,"Dil Devrimi",Gaziantep Halkevi Dergisi, sayı:75-76, Ağustos- Eylül 1945, s.7.

Üniversitesi Türkoloji Profesörü Dr. Giese konuşmasında, özellikle, dilleri ayrışkan, bitişken, bükünlü diye bölümlemenin artık değerini yitirdiğini; Türkçeyi bitişken dillerden saymanın yanlış olduğunu belirtmiştir.

Kurultayın son toplantı günü sunulan yarkurul yazanaklarından "Istılah Komisyonu" yazanağında, bütün terimlerin öz Türkçe kökler ve eklerle yapılması ana ilkesinden ayrılmamayı yarkurulun başlıca iş olarak benimsemekle görüş birliğine vardığı belirtilmiş olmasına karşın, zorunlu durumlarda, kimi terimlerin Batı dillerine kaynaklık eden eski dillerden alınmasının, söyleyişlerinin Türkçeye göre saptanmasının uygun görüldüğü de bildirilmiştir. Öz Türkçe terimlerin ders kitaplarına en kısa bir sürede girmesinin yeni Merkez Heyetince önemle ele alınması istenmiştir. "Tahrirler ve Teklifler Komisyonu"nun yazanağında devlet yayınları ve devlet duyurularını öz Türkçeye çevirmekte birlik sağlanabilmek için "Cemiyet Merkezi"nde devlet örgütlerine yardımcı bir oda (büro) açılması önerilmiştir."[191]

II.türk Dil Kurultayının bir önemi de Türkçe kökenli yeni sözcükler ve terimler bulma konusunda bazı atılımların yapılmasıdır. Emin Özdemir bunu şöyle açıklar:

"İkinci Kurultayda, birinci kurultaydan bu yana yapılan işlerin toplu bir değerlendirilmesi de yapıldı. Eksiklikler ve karışıklıklara yol açan nedenler üzerinde duruldu. Özellikle, yazı dilinde bir yabancı sözcüğün yerine önerilmiş olan değişik kar-

---

191-İsmail Ulçugür,"50.Yıla Değin Kurultaylar", Türk Dili,Sayı: 367., Temmuz 1982, s.36.

şılıkların durumu ele alındı. Bunlardan hangisinin kullanılabileceğini gösteren bir kılavuzun hazırlanmasının gerekliliği belirtildi. Böyle bir kılavuzun hazırlanması için bir komisyon kuruldu.

Komisyon, Tarama Dergisindeki Türkçe sözcükleri gözden geçirdi. Sonunda, "Osmanlıcadan Türkçe'ye Cep Kılavuzu" adıyla yeni bir sözlük düzenlendi. Buna eş olarak bir de "Türkçe'den Osmanlıca'ya Cep Kılavuzu" adıyla bir ikinci sözlük daha hazırlandı.

Hazırlanan bu kılavuz sözlükler o günler için oldukça yararlı oldu. Yazı dilimizin Türkçeleşmesi giderek hızlandı..Yüzyıllardan beri Türkçe'yi boyunduruğu altına almış olan yabancı dillerin etkisi yavaşladı. Böylece, Türkçe mutlu geleceğine doğru yöneldi.

21 Haziran 1934 tarihinde soyadı yasası çıktı. Bu yasada dil devriminin gelişimini etkiledi. Alınacak soyadlarının Türkçe olması gerekiyordu. Bu da çok sayıda öztürkçe sözün ortaya çıkmasına yaradı."[192]

Bu arada Atatürk kendisi de, "Gazi Mustafa Kemal" ünvanını bırakıp Atatürk soyadını 24 Kasım 1934'te aldı.

Yeni Adam dergisinde Nüos "Özad ve Soyadı" başlıklı yazısında soyadının ne demek olduğunu ve kullanım kuralını şöyle açıklıyor:

"...Soyadı demek herkesin bizi çağırmak için kullanacağı, bizden bahsederken söyleyeceği ve resmi ve şahsî (kişisel) her yerde geçecek olan ad demektir. Öz adımızı yalnız bizle senli ben-

---

192-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.51-52.

li olanlar, hısımlarımız söyleyebilir, yeni tanıdığımız birine Ahmet, Mehmet söylemek soyadı eğitimi bakımından kabalıktır. Bir Alman, Fransız veya İngilize ilk görüşmemizde Erich, Paul, George demek kadar.

Bunlar yeni kurallardır, fakat öğrenmemiz gerekir, nasıl şapka giydikten sonra elle selam vermek tuhaf ve ayıpsa, birine soyadı yerine özadile hitabetmek de nezaketsizliktir.(görgüsüzlüktür)."[193]

Varlık dergisinde Necib Ali Küçüka, soyadı yasasının çıkması ile ilgili görüşlerini aşağıda belirtiyor:

"Türk devriminin bütünleşmesi için yeni ve köklü atılmalar yapılması gerekti. İlk önce dil alanında başlayan bu kımıldanış inanlı bir yürüyüş biçiminde ilerlemektedir. Umulmadık bir kurunda soysal varlığımızda yerleşecek ve normal durumunu alacaktır.

Bizim bu yaziyle anlatmak istediğimiz, dil işi denli köklü olan, soysal ayrımları kaldıran yasanın ulusal dirliğimizde yapacağı izler üzerinde durmak, onu biraz incelemektir.

Soysal dirliğimizde büyük bir yenilik yapan ve ulusumuza Batı ulusları biçimini veren ileri yasanın doğuracağı bir çok varımlar olacaktı. Çünkü bu yasa bizi bin üç yüz yıldanberi alıştığımız ve içinde yetiştiğimiz acundan başka ve yepyeni bir acuna götürüyordu. Biz bu yeni acunda artık sarık ve cübbemisde yaşayamazdık. Yeni dirliğin yeni bağlamlarına uyacaktır. Bunun için ilk önce soy adımızı almak gerekti.(...)

193-Nüos, "Öz Ad ve Soy Adı",Yeni Adam, No:92,3.Ekim 1935.s.3.

Gelelim eski çağrımlara: (Efendi, paşa, bey, hacı, hafız, hoca, hazretleri) bütün bunlar eski dirliğin yaşama bağlamalarına uygun sözlerdi, o yaşayış artık tarihlik olmuştur. Onun doğurduğu bu çağrımların da müzeye kaldırılmasından daha yerinde daha uygun birşey olamazdı. İşte biz bunu yaptık."[194]

"Özel adların, toplumun etkisinde kaldığı kültürü göstermesi bakımından dilcilikte önemli bir yeri vardır.

Türkler, Çin kültürü etkisinde kaldıkları zaman Çince özel adlar kullanmışlardı. Kültekin ve Bilge kağan bile Orhun yazıtlarında yabancı özel adlardan yakınmışlardı.

Türkler Fars kültürü etkisinde kaldıkları zaman da Selçuklularda olduğu gibi, Farsça özel adlar kullanmışlardı: Kekâvus, Keyhusrev, Keykubad gibi.

Arap kültürü etkisiyle başlayan özel adlar ise X.Yüzyıldan günümüze kadar sürüp gelmektedir: "Hatice, Ayşe, Fatma, Ahmet, Mehmet, Ali, Osman, Ömer" v.b.

Atatürk'ün önderliği ile artık Türkler kendilerine güvendikleri gibi Türkçeye de güvenecek, özel adlar Türkçe olacaktı.

Zamanla, adı Türkçe olan kuşakla, adı Osmanlıca olan kuşak arasında yaşça ve kültür bakımından bir yenilik, eskilik, çağdaşlık sınırı belirdi."[195]

194-Ali Necib Küçüka, "Yeni Atılımlar", Varlık, sayı:35, 15 Aralık 1934, s.1.

195-Vecihe Hatiboğlu, Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi, Ankara, TDK yay:377, s.45.

Öztürkçe isimlerin kabulünün ardından çıkan soyadı yasasının da yaygınlaşması için devrin çeşitli dergileri yeni alınan soyadlarını yayınlamaktadırlar. Bu haberi Yedigün dergisi şöyle veriyor:

"Öz Türkçe isimlerin herkes tarafından sevinçle kabul edildiğini memnuniyetle görüyoruz. Soy adlarının da aynı şekilde bütün aileler muhitinde (yöresinde) revaç bulduğuna şahit (tanık) olmaktayız.

Yedigün, Türkiye'de en çok okunan ve her elde bulunan bir gazete olduğu için bu vesile ile bütün okuyucularına bir hizmette bulunmağa karar verdi. Gelecek haftadan itibaren soyadları için Yedigün bir sütun açacaktır. Bu sütunda bütün okuyucularımızın soyadları neşredilecektir (yayınlanacaktır).(...)

Soy adlarınızı bu sütunda neşretmek (yayınlamak) için beyaz bir kağıda evvelâ eski isminizle adresinizi yazınız. Bu isim ve adresin altına da yeni soy adınızı işaret ediniz. Bu suretle (nedenle) bütün tanıdıklarınızın yeni alacağı isimler Yedigün vasıtasıyle (aracılığıyla) ilân edilmiş olacaktır."[196]

5 Aralık 1934 tarihli Yedigün dergisinde ise soyadlarını seçerek gazeteye gönderenlerin isimlerinin yayınlandığını görüyoruz. Bu liste her hafta yinelenmiştir.[197]

196-Yedigün,No:90,Cilt:4, 28 Kasım 1934,s.90.

197-İlk listeden birkaç örnek verelim:

"Adli Tıp işleri Umum (Genel) Müdür muavini Doktor Fahri Can bey "Can" adını almıştır.

İzmir Milletvekili Osmanzade Hamdi bey: Aksoy

Profesör Halil Nimetullah bey: Öztürk

"Soyadı yasasından sonra, din dilini Türkçeleştirme çalışmaları başladı. Bu çalışmaların dil devrimi yönünden değeri büyüktü. Türkçe'nin, Arapça'nın etkisinde kalmasının nedeni açıktı. Halk, dinsel görevlerini yerine getirebilmek için Arapça'yı öğrenmek zorunda kalmıştı. Din dilinde yapılacak Türkçeleştirme çalışmaları, bu zorunluğu ortadan kaldıracaktı. Bu çalışmada Arapça'nın Türkçe üzerindeki etkisini iyice sınırlandıracaktı.

Ezanın Türkçeleştirilmesi, Kur'anın Türkçeye çevrilmesi bu konuda yapılan önemli işlerin başında gelir."[198]

II.Kurultay sonunda yeni Merkez Heyetini seçmiş ve çalışmalarını bitirmiştir. Bu yeni merkez heyeti şu kişilerden oluşulordu: Başkan Saffet Arıkan, Genel Katip İbrahim Necmi Dilmen, Muhasebeci Besim Atalay, Üyeler: Cevat Emre, Ali Canip Yöntem,

---

Belediye Reis muavini Hâmit bey:Oskay
Avukat Nazmi Nuri,tüccardan Kadri Nuri,Sanayici Muzaffer Nuri, bankacı Adil Nuri kardeşler Güneş adını almıştır.
Anadolu Ajansı başmuharriri (baş yazarı) İhsan bey Barlası adını almıştır. Amcasının oğulları Topçu Yüzbaşısı Salâh ve millî reassürans dahilî (iç) işler kontrolörü Sadi beyler de aynı adı kabul etmişlerdir.
İstanbul Milletvekili Selâh Cimcoz bey:Cimcoz
Darüşşafaka Lisesi Müdürü Ali Kâmi bey:Durmaz
Gümrük muhafaza başmüdürü Hasan bey:Yılmaz
Temyiz mahkemesi reislerinden (başkanlarından) Fuat Hulûsî bey:Demirelli
Bolu Milletvekili Falih Rıfkı bey:Atay
Kemal Turan bey:Ünal
Hakimiyeti Milliye yazı işleri müdürü Nasuhi Esat bey: Baydar
Burhan Asaf bey: Belge
Yaşar Nabi bey:Nayır."
(...)
Yedigün, No:91,Cilt:4,5 Aralık 1934,s.91.

198- Vecihe Hatiboğlu,Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi,Ank.TDK.yay:377.s.4-5.

Celâl Sahir Erozan, Hasan Reşit Tankut, İzzet Ulvi Aykut, Naim Hazım Onat, Refet Ülgen, Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

Yeni Adam Dergisi, birkaç sayı üst üste olmak üzere yeni dil değişimi hakkında bazı yazarların görüşlerini almıştır. Bu yazarların ilki Hüseyin Rahmi Gürpınar'dır. Gürpınarın konu ile ilgili görüşü şöyledir: Hüseyin Rahmi Dil Devriminin önemli ancak zannedildiği kadar kolay bir devrim olmadığını söylüyor. Yazarın dil değişiminden beklediği şey ise Türkçe'nin bağımsızlığı. Eski dilden yeni dile geçerken birtakım güçlüklerle karşılaşıldığını da söylemektedir. Şöyle diyor:"....asırlardan beri beyinlerimize perçinlenmiş bu yabancı kelimeleri kerpetenle sökmeye uğraşıyor gibiyiz, yeni dilden ne yazsak satırlar bize çorak, alımsız, tatsız geliyor. Bu lezzeti bize ancak zaman verebilir."[199]

Yeni Dil oluşunda gazetecilerin, yazıcıların ve öğreticilerin rolünün ne olması gerektiği sorusuna yazar şöyle yanıt veriyor:"Yazıcıların, öğreticilerin, gazetecilerin rolleri halka hocalık etmek olacaktır. Bu vazife yeni dili halka benimsetmek için içine sürüp karıştırılarak verilen ilaç gibi itidali (ölçülüğü) gözetmeyi, bilerek yerine getirilebilir."[200]

Köse Raifoğlu Bay Fuat'ın Dil değişimi hakkındaki görüşleri ise Yeni Adam'ın 7 Şubat 1935 tarihli sayısında yer almaktadır. Yazar dil değişiminden beklentisini şöyle açıklıyor:"...Dilerim ki, tez günde ana dilimiz her türlü yazıya elveren kıvrak, düzgün

---

199-Turgut Zaim,"Dil Anketimize Cevap :Hüseyin Rahmi Gürpınar Tarafından",Yeni Adam, No:56,24 Ocak 1935,s.10.

200-Turgut Zaim,"Dil Anketimize Cevap:Hüseyin Rahmi Gürpınar Tarafından",Yeni Adam,No:56, 24 Ocak 1935,s.10

ve kudretli bir olgunluğa erişsin. Daha uzak bir geleceği gözönüne getirerek, her Türkün candan özleyeceği Tanyıldızı (necmiseher) olacak.."[201]

Yeni dil oluşunda yazıcıların ve öğreticilerin rolü ile ilgili görüşü ise şöyledir:

"Rolleri, hattâ borçları, doğruyu öğretmek olacak. Bunu nasıl başaracaklarını kendileri benden iyi bilirler.(...)

Gelelim öğreticilere; Bunlar için yanılmak olmamalı.Onun için sorulu orun (mes'ul makam) katından sağlanmış kelimelerden, bildirilmiş kurallardan başkasını, ben olsam onaylamazdım, sözü kendim için söylediğimi tekrar ediyorum, onaylamazdım. Çünkü yanlış öğretileni sonradan doğrultmak çok güçtür."[202]

II.KURULTAYDAN SONRA ANKARA'DA DİL BAYRAMI KUTLAMALARI:

Dil Bayramının 26 Eylül 1932 tarihinden itibaren her yıl kutlanılması kararı alınmıştı. Dil Bayramının 3. yılı nedeni ile Ankara'da çeşitli etkinlikler yapılmıştır. Bu arada Türk Dili Tetkik Cemiyetinin neler yaptığı da bayram dolayısı ile gözler önüne serilmiştir.

"Dil Bayramı, özdil hareketinin Türk Devriminin bu büyük

201-Turgut Zaim,"Dil Anketimize cevap:Köse Raifoğlu Bay Fuat Tarafından",Yeni Adam, No:58,7 Şubat 1935,s.8.

202-Turgut Zaim,"Dil Anketimize Cevab-Köse Raifoğlu Fuad'ın", Yeni Adam, No:61, 28 Şubat 1935,s.8.

atılışının önem ve kuvvetiyle ve az zamanda erdiği başarılarla ölçülü bir çoşkunlukta bütün Türkiye'de kutlandı. Türk Dili Araştırma Kurumu dil bayramını kutlama ödevini kurumun kolları olan Halkevleri dil, tarih ve edebiyat şubelerine vermişti.(...)

Tören türk Dili Araştırma Kurumu Genel Sekreteri B.İbrahim Necmi Dilmen'in İstanbul Radyosu ile verdiği bir "ayta" ile başlamış ve ayta bittikten sonra Ankara Halkevi kendi programına geçmiştir."[203]

Ayta, dil kurultaylarının çalışmalarına ve Dil Kurumunun yaptığı çalışmalara değinmesi bakımından önemlidir.

".....

Birinci dil kurultayı, kurduğu dil kurumuna iki büyük çalışma yolu getirmişti: bunlardan birincisi, daha çok pratik olarak Türk dilini herkesin kolayca öğrenip anlıyabileceği şekle koymaktı.

İkincisi daha güçlü ve daha esaslısı ise, dilimizin bütün dünya dillerine ana kaynak olduğunu ortaya çıkarmak, bunu bütün bilim dünyasına tanıtmaktı:

Üç yıllık çalışmasının ucunda, bu iki büyük yol üzerinde ne kadar ilerlemiş neler yapmış olduğumuzu, burada kısaca anlatmak isterim:

Dilimizi bütün ulusun kolayca anlayıp öğrenebileceği bir şekle koymak işi kısaca yazı dilini konuşma diline elden geldiği kadar yaklaştırmak diye anlatılabilir. Soysallığın, ilericiliğin en birinci şartı, okuma yazma bilmektir. Biz de bütün Türklere

---

203-Ülkü,"Ankara'da Dil Bayramı",Sayı:32,I Ekim 1935,s.87.

okuma, yazma, hesab öğretmek isteriz. Alfabe değişiminden sonra okuyup yazmada bir güçlük kalmamıştır. Yalnız okunacak şeyin anlaşılması da gerekir.(...) İşte bunun için Dil Kurumu yazıda kullanılan fakat konuşma dilinde yeri olmayan sözlerin konuşmada kullanılan sözlerle değişmesine çalışmaktadır.(...) Kurumumuz şimdiye kadar şu işleri yapmıştır: 1-Bütün yurd içinde halk ağzından söz derlemesi yapılmıştır. Bunun için bütün öğretmenler, dilseverler, devlet işyarları, Halkevleri ödev almışlardır. Köylere varıncaya kadar her yerde halkın ağzından duyulan sözler fişlere geçirilmiş, ilçe ve il başkentlerinde toplanmış, süzüle süzüle kurum merkezine kadar gelmiştir. Birbirinin tıpkısı olanlar, ilçe ve il merkezlerinde birleştirildiği halde, kurum merkezinde toplanan fişlerin sayısı 140.000'e varmıştır. Bunları koynunda toplayacak bir derleme dergisi hazırlamaktayız. 2- Yazı dilinde çok kullanılan fakat halkın konuşma dilinde yeri olmayan 1500 kadar kelime, gazeteler- ajanslar, radyolarla herkese bildirilerek bunlara karşılık arama işi bütün ulusa bir ödev olarak verilmiştir. "Büyük dil anketi" adı verilen bu çalışma bütün yurtta derin bir sevgi ve ilgi ile karşılanmıştır. Bu sözlerin hepsine gelen karşılıklar sıralanarak, Türk Dili bülteninde ortaya konmuştur. 3- Ankete konmuş ve konmamış yazı dili sözlerini karşılamak üzere derlemeden gelen fişler ile 150 kadar kitaptan Türkçe sözler taratılmış, Türk dilinin varlıklarını, hiç değilse bu varlığın büyük bir kısmını koynunda toplayan bir tarama dergisi basılmıştır. Bu dergide şimdiye kadar yabancı sanılan 7000 den artık söze karşı, bunları anlatan 30.000'e yakın Türkçe söz vardır. (...) 4- Türk söz yaratma yollarını göstermek ve bir kökten, bir çok sözler bulma işini herkesin yapabileceği bir şekle sokmak

isteğiyle, dilimizde söz kurumu yolları üzerine bir anket yapılmış, bu anketin iki parçası basılıp yurda yayılmıştır. Bunların verimi ve kurumun çalışmaları, baskıya verilmek üzere hazırlanmakta olan "ekler dergisi"nde toplanacaktır. 5- En son olarak tarama dergisindeki karşılıklar elenmiş, gerekli sözlerin karşılığına yeni sözler yaratılarak bir "karşılıklar kılavuzu" yapılmışve herkesin gözü önüne konulmuştur.(...)

Bütün bu sayılan çalışmalarda gözönünde tutulan şey, yazı ve okuma dilini elden geldiği kadar konuşma diline yaklaştırmak, okuyacak Türk çocuğuna en kısa bir zamanda en kolay bir yoldan en çok bilgiyi belletme yolunu bulmak, her Türkün gazete,mecmua, roman,okurken okuduğunu anlıyabilmesini sağlamak olmuştur. Yoksa karşılığı gösterilen sözlerin öz köklerinin Türkçe olduğunu inkâr etmek (yadsımak) değildir. Bu büyük hakikatın (gerçeğin) bütün ilim (bilim) dünyasına gösterilmesi zamanı da uzak değildir.(...)

Araştırmalarımız ilerledikçe, biz, Türk'den ayrı gayri denen dillerde de sevgili ana dilimizin köklerini ve sözlerini bol bol bulmaktayız. Bunun içindir ki, kılavuzda ortaya konan söz karşılıklarını kimseye zorla kabul ettirmeyi hiç bir zaman düşünmedik.(...)

Sonuna yaklaşmış olan bu yoldaki çalışmaların verimi yazarlarımızın emeklerine bağlıdır. Her yazarın yüreğinde yazı yazarken, yazısını okuyacak olanların sayısını çoğaltmak, düşüncesini, duygusunu bütün Türklerin anlamasına yol bulmak sevgisi yaşarsa, yazısına halkın bilmedği, anlamadığı sözleri karıştırmaktan kolaylıkla geri durabilir. Atatürk devrinin yazarları büyük

önderin yarattığı geniş ulusal devlet rejiminin her şeyden çok ve her şeyden önce, halkçı bir rejim olduğunu unutmazlar. Halkçı bir rejimde her şey halk içindir. 20 milyon Türk'ten yalnız birkaç bininin okuyup anlayacağı bir yazı, kalitece ne kadar kuvvetli olursa olsun, ulusal değerce çok geri demektir.

Bütün yazarlar, bu büyük ve gönül alıcı dileğe yazılarını yaklaştırmaya çalışırlarsa, pek kısa bir zaman içinde, Türk gazete ve kitablarının büyük kısmı, halkın öz malı olur. Gazetelerimizi, dergilerimizi, kitablarımızın bir kısmını milyonlarca yurddaşın okuyup anlıyabileceği bir şekle koymadıkça, tam soysal bir ulus olarak kendimizi dünyaya tanıtamayız. Bu büyük ülküye her yazarın yardım etmek istediğine inanıyor ve güveniyoruz.(...)

Şimdi, ikinci, daha büyük ve daha derin çalışma yolu üzerinde de bir kaç söz söylemek isterim.

Avrupa'da dil işleriyle uğraşan ve en çoğu bağnazlık kaygularıyle bağlı bulunan bilginler, nasıl tarihte Türk'ün büyük birincilik ve yaratıcılık hakkını bilmezlenmişlerse, Türk dilinin ana kaynaklık değerini de öyle bilmez davranmışlardır.(...)

Bununla beraber Türk dilinin gerçek varlığını derinleştirmek ve onun bütün dillere kök salmış bir diller anası olduğunu göstermek, en çok Türke düşer, Türke yaraşır. Hele Atatürk çocukları için bu, hem yüksek bir ödev, hem de büyük bir kıvançtır.."[204]

Bu üçüncü dil bayramı çerçevesinde yapılan etkinlikler ve konuşmalar da oldukça önemlidir. Necmi Dilmen'in yukarıda vermiş olduğum "ayta" sından sonra şu etkinlikler göze çarpar:

204-Ülkü,Sayı:32,Ekim 1935,s.82-83-84.

"İlk olarak musiki öğretmen okulu talebeleri (öğrencileri) tarafından Erkinlik ve Özdil Marşları söylenmiş, Başkan B.Ferid Celâl Güven'in açış söylevinden sonra dil devrimini türlü bakımdan anlatan içli ve özlü söylevler verilmiş ve öztürkçe şiirler okunmuş, halk türküleri söylenmiştir.(...)

B. Besim Atalay'ın çoşkun bir yürekle söylediği şu sözler çok alkışlanmıştır: "... Türk dili Türk soyu gibi yeryüzünün en büyük dili olmağa atanmıştır. Bir dil ki yedi sekiz bin yıldan beri bilgi ve soysallık dili olmuştur. Bir dil ki bugün bile Bosna'dan Pekin'e, Sudan'dan buzlu denizlere dek yayılmıştır. Bir dil ki, bin bir yağınçlara, bin bir saldırışlara göğüs germiş, ölmemiş. Hiç küşüm etmemelidir ki o dil, ulusu gibi büyüktür,büyüyecektir..."

B.Hüseyin Namık Orkun dünya medeniyetinde (uygarlığında) Türk dilinin rolünü belgelere dayanan bir söylevle anlatmış, Avrupa'da en eski şehirlerin dahi Türk büyükleri tarafından kurulmuş olduklarını ve isimlerinin Türkçe asıldan geldiğini söylemiştir.

Bayan Melahat'ın dil hareketinde Türk kadınına düşen ödevleri anlatan heyecanlı sözleri dinleyicileri çok hislendirmiş ve bitim sözleri çok alkışlanmıştır:

"... Sırtındaki mermiye çocuğunun kundağını sararak savaş alanlarında günlerce, haftalarca çıplak ayakları, giyimsiz sırtlariyle koşan, yurdunu işleten, tarlasını yeşerten Türk kadını özdilin kadınıdır. Ulu Atatürk'ün açtığı ve aydınlattığı bu yoldan yürüyecek olan Türk kadını Türkün anası, yeni nesli elinden tutarak götüreceğini adıyor."

B. İshak Refet Osmanlıca ile öztürkçe arasında Osmanlıca'nın Türk ruhuna aykırılığını gösteren çok güzel karşılaştırmalar yapmıştır.

B.Münir Müeyyed Berkman ve B.Aziz çok alkışlanan birer öztürkçe şiir okumuşlardır."[205]

Ankara Halkevi Başkanı Ferid Celâl Güven ise dil bayramı amacı ile Halkevi salonundaki töreni açış konuşması yapmıştır:

"....Osmanlı İmparatorluğunun asla bağışlamıyacağımız suçlarından birisi de Türkün ana diline karşı gösterdiği dikkatsizliktir. İmparatorluk bir türlü bu dikkatsizliğin ne derece korkunç bir şey olduğunu anlayamamıştır. Bu suretle halkla devlet gün, zaman geçtikçe biribirinden ayrı, biri diğerinin derdinden, diğeri öbürünün yapmak istediği şeylerden habersiz kalmışlardır.

Osmanlıca dediğimiz ve bir türlü halkın diline geçmiyen, uymıyan bu uydurma dil bir boş bulunmanın eseridir. Nitekim Osmanlıca, kitap, yazı dili olarak dar bir tabakaya sıkışmış ve zaman zaman kendi içinde bile karışıklığa düşerek bir türlü belli başlı, çeşnisi sürekli bir varlık olamadığı gibi, halk bu kere çetrefil dile dilini uydurmaktan sakınmış ve kaçınmıştır.

Eğer halk böyle bir sıkılganlık göstermemiş olsaydı ana dilin bugünkü izlerini kolayca bulamazdık.(...)

...Ulu önder Atatürk Türkün duru, yüksek, zengin dilini yabancı dil salgınlarından bir el önce kurtarmak için ulusu ve ulusun okur yazarlarını bu savaşa çağırdı.

205-Ülkü,"Ankara'da Dil Bayramı",Sayı:32,Ekim 1935,s.87.

Bu savaş kolay sanılan bir savaş değildi. Bazı alışkanlıkları sökmek, onun yerine unutulmuş fakat en doğrusunu koymak büyük uğraşmalara ihtiyaç gösteriyordu.(...) O bu ulusu karanlıklardan bir çok bunalıklardan, geriliklerden kurtarmak için, çetin işleri başarmak için yaratılmış bir büyüktü.

(...)

Dil birliği, bir ulusun en kıymetli yanıdır. Herhangi bir topluluğu işe yaramaz, kolayca içine girilebilir bir şekle sokmak için en iyi yöntem o topluluğun içine dil ayırtını sokmaktır. Ne kadar acı ki imparatorluk bu işi de yapmış, Türk ulusunun varlığına bir yandan da onu dil ayrılığına düşürmek suretiyle kıymıştır.(...)

Dil devriminin Türk ulusuna vereceği sayısız faydalara onun değer biçilmez kuvvetine içten inanarak bağlıyız.(...) Biz yapılamaz, olamaz denilen şeyleri yapan bir önderin ordusuyuz; en kuvvetli yanımız da imkânsızlıklara diz çökertmektir.

İşte bugün bu uğurda dil bayramını, önderimizin yüksek şerefine, yüksek varlığına gönlümüzü, gönlümüzdeki minnetleri bir daha bağlayarak başlıyoruz."[206]

206-Ülkü,"Ankara Halkevinde Dil Bayramı Töreninde Açma Söylevi", sayı:32, Ekim 1935, s.88-89.

IV.BÖLÜM: DİLDE ARAYIŞ VE KURUMSALLAŞMA

ATATÜRK'ÜN YENİ SÖZCÜKLERLE İLK NUTKU

Murat Belge'nin, Atatürk'ün bu nutku ile ilgili görüşleri aşağıdadır:

"Tarama ve derleme çalışmaları birtakım sonuçlar vermeye başlar. Bu yollardan çeşitli kelimeler bulunmuştur. Ama bunların büyük çoğunluğu yadırgatıcı niteliktedir. Öz Türkçe kullanımı yaygınlaştırmak için, Türkiye tarihinde her zaman olduğu gibi, en yukarıdan bir tavır göstermenin yararı olacağını düşünen Atatürk, görece dar bir çevrede yapacağı bir konuşmayı, öztürkçe olarak hazırlar. Bu İsveç veliahtına verilen yemeğin resmi konuşmasıdır. Ve gazetelerde yayımlanacağı bellidir:

"Altes Ruvayâl,

"Bu gece, ulu konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken, duygum, tükel özgü bir kıvançtır.

"Burada kaldığınız uzca sizi sarmaktan hiç durmıyacaklık sevgi içinde, bu yurtta, yurdunuz için beslenmiş duyguların bir yankısını bulacaksınız.

"İsveç, Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır. Süerdemliği, onu, bu iki ulus, ünlü, sanlı özlerinin derinliğinde sonsuz tutmaktadır.

"Ancak, daha başka bir alanda da onlar erdemlerini o denlû yaltırıklı yöntemle göstermişlerdir. Bu yolda kazandıkları utkular, gerçekten daha az özence değer değildir.

"Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar; onlar, bugün, en güzel utkuyu kazanmıya anıklanıyorlar: baysal utkusu

"Ateş Ruvayâl;

"Yetmiş beşinci doğum yılında babanız bütün acunda saygılı bir sevginin söyüncü ile çevrelendi. Genlik, baysal, içinde erk sürmenin gücü işte bundadır.

"Ünlü babanız yüksek kıralınız Beşinci Gustav'ın gönenci için en ısı dileklerimi sunarken, Altes Ruvayâl sizin, Altes Ruvayâl Prenses Luiz'in, sevimli kızınız Altes Ruvayâl Prenses İngrid'in esenliğini; tüzün İsveç ulusunun gönencine, genliğine içiyorum."

Bu konuşmanın, dil sorunuyla her düzeyde ilgilenen insanlara öz Türkçe'yi yaymaları için bir mesaj olduğu açıktır. Türkiye'de bu gibi durumlarda aydınların nasıl davranacağı da bilinir.[207] Nitekim Agâh Sırrı, bu konuşmadan sonra olanları anlatıyor:

"Yabancı kelimelere karşılık bulma gayreti 1935 yılı sonuna kadar devam eder. Fakat iş o hale gelmişti ki, herkes gelişigüzel bulduğu kelimelerle yazı yazıyor ve yazılar, sahibinden başkasının anlamasına imkân (olanak) olmıyan bir şekil alıyordu. Daha tuhafı, Türkçe kelimelere bile karşılık arayıp bulanlar vardı. İş yolundan çıkmış, üzücü bir hal almıştı."[208]

Bu durgunluk dönemine İsmail Hakkı Baltacıoğlu "Öz Türkçe

207-Murat Belge,"Türkçe Sorunu II",Yazko-Edebiyat, Sayı:20, Haziran 1982, s.83-84.

208-Agah Sırrı Levend,"Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri",3.Baskı., Ankara, T.D.K. yay.1972, s.426.

akımı durdu mu? başlıklı yazısında değinmektedir. Yine aynı yazıda dil devrimini bir sosyolog gözü ile değerlendiriyor:

"....Öz Türkçe akımı bir müddet (süre) daha sürdükten sonra gevşedi, durur gibi oldu. Şimdi geriler gibi yazı yazanlar çoğalıyor, hattâ Arap ve Acem terkiplerini (tamlamalarını) kullananlar bile var. Bu, yapılan yenilik hareketine karşı gelmekten başka bir şey değildir. Böyle bocalamak ve gerilemektense şüphesi olanların açıkça söylemeleri daha doğrudur. Zaten önümüzde dil kurultayı toplanacaktır. Burada herkes düşündüğünü açıkça söylemeye hazırlanmalıdır. Bu kurultayın bir hususiyeti (özelliği) olacak. Çünkü Öz Türkçülük bir deneme devresi geçirmiştir. Kazanan kazanmıyan davaların hesabı orada görülebilir. Bu kurultay teoriler üzerinde değil, olgular üzerinde çalışacaktır. (...) Dil incelemelerinin bir sosyoloji adamını alâkalandıran (ilgilendiren) yüzleri vardır. İşte onları biraz aydınlatmak isterim.

Bizce dil devriminin en ehemmiyetli (önemli) prensipleri (ilkeleri) şunlardır: I-Canlılık prensibi (ilkesi). Bütün canlılarda olduğu gibi dilde de ölüleri diriltmek mümkün değildir. II-Diri, millî (ulusal) sosyetenin en büyük-demek ki iş bölümüne en çok uğramış olan- şehrinde yaşıyan halk dilidir. III-Yerli lehçeler, taşra dilleri, patualar, millî (ulusal) dil değildir, millî (ulusal) dil bunların yekûnu (toplamı) da değildir. Millî (ulusal) dil en yüksek kültürlü yaşayımın dilidir. IV- Aynı medeniyet (uygarlık) ailesine mensup (üye) olan uluslarda ortaklaşa kullanılan teknik tabirler (deyimler) için millîlik (ulusallık) mevzuubahs (bahis konusu) değildir.

Bence dil devrimi en büyük eserini yapmıştır. Öz Türkçe

şuurunu (bilincini) şiddetlendirmiş ve Türkçe adımı önünde yığılı duran yığınları kaldırmıştır. Şimdi dil hayatı kendine mahsus (özgü) tabiî (doğal) yatağı bulacaktır."[209]

15 Mart 1935 tarihli Varlık dergisinde Nahid Sırrı İltan "Yeni Dil Mes'elelerinden Biri" başlığı altında dil özleşmesi hareketlerine değinmekte, aynı zamanda da daha Türkçe karşılığı bulunmayan sözcüklerin yerine yabancı dilden sözcüklerin kullanılmasının yanlışlığını vurguluyor:

"Dil özleşmesi hareketinin aldığı son hız, birçok Arap ve Acem sözünün yerine temiz ve güzel Türkçe'den karşılıklar getirdi. Halid Ziya gibi Edebiyatı Cedidenin en tantanalı lisaniyle (diliyle) yazan bir büyük üstadı bile, şimdi "evrensel" ve "alan" gibi yeni sözler kullanılıyor. Fakat, bazılarımız, Arap ve Acem kelimelerini kullanmamak isterken düzünelerle frenk lafını (sözünü) lüzumlu lüzumsuz yazılarımızın içine sokmaktan çekinmiyoruz. Kendi hesabıma, henüz Türkçe'de ifade (anlatım) vasıtası (aracı) bulunmayan bir mefhumu (kavramı) onu ifade edecek (anlatacak) kelime tesbit edilinceye (saptanıncaya) kadar herkesçe bilinen fakat öz Türkçe olmayan mukabilleri (karşılıkları) ile söylemeyi, çok daha az bilinen frenkçe karşılığı ile anlatmaya tercih ederim. Garbdan (Batıdan) alınacak olan şeyler, her millete (ulusa) mal olmuş bulunan istilahlardır (deyimlerdir) ve bunun haricinde hiç bir frenkçe sözün dilimizde yeri yoktur. Fakat, bazı frenkçe kelimeleri de muvakkaten (geçici) Arabça ve Acemce'den alınmış ve alışılmış kelimelerle de bazı mefhumları (kavramları) ifade ede-

---

209-İsmail Hakkı Baltacıoğlu,"Öz Türkçe Akını Durdu mu?",Yeni Adam, No:131, 2 Temmuz 1936, s.2.

miyorsak, öz Türkçe karşılıklar yapıncaya kadar kullanmak caiz (uygun) olabilir. Son dil hareketlerinden bir hayli önce yazılmış bir yazıda da demiş olduğum gibi, bu lüzumsuz yere ve pervasızca frenkçe söz modasını çıkaranlar arasında, yazık ki, son devrin büyük kıymetlerinden biri, yani Yakub Kadri vardır. Fakat Yakub Kadri de belki sanatkâr ruhuna hükmetmiş bir heves ve garb (batı) kültürü ile fazla münasebetinin (ilişkisinin) bir eseri olarak kabul edebileceğimiz bu zaif, şimdi artık her eline kalem alanın işleyebileceği bir günah şeklini almış bulunuyor.

İçimizde, sanki bütün millet (ulus) Fransızca bilirmiş gibi her istedikleri sözü Fransızca veya Fransızcadan bozma bir şekilde söyleyenler var, ve bunlara bakarak ve bunlardan özenerek hiç bir garb (batı) dili bilmeyenler arasında da kulaktan belledikleri en basit frenkçe sözleri kullananlar ve öz Türkçe kelimelere tenezzül etmeyenler türemiş bulunuyor. İşin ne dereceye vardığını veya düştüğünü göstermek üzere, İstanbul gazetelerinden birine bir vilâyet merkezinden yollanmış bir mektubun bir cümle parçasını nakledeceğim. Muhabir genişletilen ve tanzim olunan bir yoldan bahsederken: (Hükümet meydanlığından itibaren 16 metroyu bularak kenarları iki metroluk "Bulvar" ve ortası ağaç ve çiçeklik olmak üzere) diyor. Bu muhabir Fransızcadan Türkçe'ye en muhtasar (kısa) bir lügât (sözlük) kitabını açsa "bulvarın" iki tarafı ağaçlıklı bir cadde olduğunu öğrenirdi. Anlaşılıyor ki, kulağına bir yerden erişen bir bulvar sözü aklında "trotuar" yerine kalmış. Fakat dilimizde yaya kaldırımı varken trotuar kelimesini kullanmağa hakkı olmadığını niçin düşünmemiş? Öz Türkçe'de tam mukabilleri (karşılıkları) bulunan mefhumları (kavramları) Fransızca

kelimelerle söylemeğe kalkmak dilimize ihanet ve Türk okuyucularına adeta hakarettir. Hele bu işe yanlış bellenmiş kelimelerle kalkışmaya en hafif tabiriyle (deyimiyle) züppelik derler!"[210]

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun bu dönemdeki isteği sadece öz Türkçe değil kendi deyimi ile Temiz Türkçe de.

"Türk devrimciliğinin öz Türkçe'ye verdiği önem gözönünde duruyor. Devrimcilik niçin böyle yapmıştır? Çünkü Türkçe özleşmeseydi devrim eksik kalırdı. Yeni Ulus için yeni bir dil gerekir. Eski dil yeni anlayımlarımızı kaldıramazdı. Türkçe özleşerek zenginleşmiş, zenginleşerek Türk düşüncesini anlatabilir hale gelmiştir.

(...) Yazılı Türkçe'nin özleşmek anlamında Türkçeleşmesi nasıl zarurî (zorunlu) idiyse, söylenen Türkçe'nin de Türk ağzıyla söylenmek anlamında Türkçeleşmesi zarurî'dir.(zorunludur).(..) Okula her giden kız, erkek çocukların Türkçesi bozulmakta, Şehir Tiyatrosu'na sık devam eden her seyircinin Türkçesi bozulmaktadır. Yurdumuzda ne yaygın, ne de toplu bir diction okulu yoktur. (...)

Öz Türkçe işi dev adımıyle ilerliyor.Temiz Türkçe işini de ilerletmek gerektir. Bu da ulusal bir tiyatro kurmakla olur."[211]

Nûvit Osmay özdilin doğru kullanımı açısından bir eleştiri getiriyor:

210-Nahit Sırrı İltan,"Yeni Dil Mes'elelerinden Biri",Varlık, sayı:41, 15 Mart 1935, s.272.

211-İsmail Hakkı Baltacıoğlu,"Yalnız Öz Türkçeyi değil, Temiz Türkçe'yi de istiyelim", Yeni Adam, No:87, 29 Ağustos 1935, s.1.

"Büyük Türk sözlüğü çıkıncaya kadar, dilimizde bulunan Arap ve Farsı (Farsça) kökünden gelme terimler klişe halinde kullanılacak ve öz dil kılavuzundaki kelimeler de- ki 4000-5000'i bulmaktadır-artık eski karşılıklarının yerine tamamiyle geçeceklerdir. Dil kurumu uzmanlarının verdiği karar budur. Büyük Türk sözlüğü hazırlanmaktadır. Fakat gazeteler kılavuz kelimelerini daha pek büyük bir çekingenlikle kullanıyorlar, dikkat ederseniz bazen öyle tuhaflıklara rastgelirsiniz ki, insan istemiye istemiye ağzından:"Bu ne pehriz, bu ne lahana turşusu!" cümlesini kaçırıveriyor.

Öz dili herşeyden önce doğru temiz ve pürüzsüz kullanmak gerektir. Bunun içinde ilk şart, kılavuzu açıp bakmak ve uydurmamaktır, çünkü birçok kelimeler bildiğimiz veya eskiden filân veya falanın söylediği şekilde değil. Bunda kimseye güvenemeyiz, dil uzmanlarını saymazsak, her bir gazetenin başyazarından en ufak aytarına kadar daha acemiyiz ve öğrenmek zorundayız."[212]

Dilimizi doğru yazmak ve konuşmak ise son derecede önemli bir konudur. Rüştü Şardağ'a göre:

"Bugün ayıklanmış, tasfiye edilmiş (arındırılmış) bir dilimiz var. Mücerret (soyut) olarak bu dilin bütün kelimeleri artık bize mal olmuş, bulunuyor. Fakat bu kelimeleri yanyana dizmek, bu diziliş ve bağlayışında bir nizam (düzen), bir kaide (kural), bir ilim (bilim) bulunduğunu neden hâlâ kabul etmek istemiyoruz. Bu kelimelerin ahenkli (uyumlu) bir kompozisyonu demek olan Türkçemiz öyle kolay birşey sanılıyor ki her eli kalem tutan yazmak,

---

212-Nûvit Osmay,"Özdili Doğru Kullanalım", Yeni Adam, No:92, 3 Ekim 1935, s.12.

iyi yazdığını, güzel yazdığını sanmak hülyasında. Halbuki değil güzel yazmak, önce doğru yazıp doğru konuşabilmek ve cümle tertip etmekte bile gülünç mevkideyiz (yerdeyiz). Radyomuzda spikerler konuşur; Türkçe, sanki ağızlarında istedikleri entonasyon oyunlarına alet edilecek bir nesnedir. Temsillerde konuşulan dil, hıçkırıklara bulanmış bir dildir. Meşhur (ünlü) muharrirlerimiz (yazarlarımız) yazar; hepsinin kalemi en büyük selâhiyetmiş (yetkiymiş) gibi kelime, kaide (kural), ahenk (uyum) ve sentaks yaratmak istercesine, edalı ve laubâli ve yer yer ukaladır (bilgiçtir).(..)

(...) Her yazı neşreden (yayınlayan) muharrir (yazar), her konuşan spiker, her lisan (dil) bilen mütercim (çevirmen), her tepinerek konuşan hatiptir. Çünkü işin güçlüğü yok ki; kolay Türkçe, bir çırpıda Türkçe."[213]

Dönemin bir tartışması da yazı dili ile konuşma dilinin ayrı mı aynı mı olacağı sorunudur. İsmail Hakkı "Yazı dili Konuş-dili olamaz" başlıklı yazısında görüşlerini belirtiyor:

"...yazı dili başka, konuşma dili başkadır. Niçin başkadır? Şunun için ki: I- Yazı dili göz önünde olmıyan okuyucu içindir. II- Yazı dili söylenmek, işidilmek için değil, okunmak için yazılır. III- Yazı dili bir abideye benzer, saklanacak, biriktirilecek bir şeydir. IV- Yazı dili kesilmiyen, akıp giden bir dildir. V- Yazı dili görülmiyen, tanınmıyen insanlara söyliyen, onun için genel (umumî) kalmak tabiatinde olan bir dildir. Olsaki konuşma dilindeki ayırtlar yazı dilindeki ayırtların hep başkasıdır.

213-Rüştü Şardağ,"Bir çırpıda Türkçe",Yeni Adam, No:286, 20 Haziran 1940, s.6-19.

Öyleyse ne yazı dili konuşma dili olabilir, ne de konuşma dili yazı dili olabilir, ne de böyle olmaları gerekir. Yazı dili, yazı dili kalmalı, konuşma dili de konuşma dili kalmalıdır.

Yazı dili eskisi gibi mi kalacaktır? Hayır: Kurtarıcı özleşme akımından o da payını almalıdır. Yazı dili yazı dili olarak, konuşma dili de konuşma dili olarak özleşmelidir."[214]

GÜNEŞ- DİL TEORİSİ:

Agâh Sırrı Levend'in konu ile ilgili görüşleri aşağıdadır:

"Yine tarih tezinin ışığı altında ve ona paralel olarak dil üzerinde çalışanlarda, dilin felsefesini yapmak merak ve hevesi uyanmıştı. 1935'te Dr.Phil. H.F. Kvergic tarafından "La Psychologgie de quelques elements des lanques turques" adlı Viyana'dan Atatürk'e gönderilen basılmamış bir esercik, yeni bir düşünceye yol açmış oldu."[215]

İşte Kvergic "Güneş-Dil Teorisinin"yaratıcısıdır. Ancak bu teori belli bir süre çok tutuldu ve dil çalışmalarına yön verdi.

"Güneş-Dil Teorisi, Türk dilinin eskiliği, başka dillere kaynaklık ettiği görüşüne dayanıyordu. Bu kuram, sözcükleri kökleriyle açıklama yoluna gidiyor, dildeki kavramların ilk insan-

---

214-İsmail Hakkı,"Yazı Dili Konuş dili olamaz",Yeni Adam,No:55, 17 Ocak 1935,s.19.

215-Agâh Sırrı Levend,Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım, Ankara,TDK.yay:1972,s.431.

ların güneş karşısında gösterdikleri ses tepkisinden gelişerek oluştuğunu gösteriyordu. Çünkü, dile yön veren ve onu oluşturan gerçek varlık, güneşti, bir başka deyişle ilk insanlar, somut ya da soyut kavramları güneşe bakarak geliştirmişlerdir, dillerini bu yolda oluşturmuşlardır.

Güneş-Dil Teorisine göre, Türk dili, tarihten önceki çağlara değin uzanan eski bir dildi. Birçok sözcükleri güçler yoluyla dünyaya yaymıştı. Bu yönden sözcüklerde kaynağı bilinmeyen nice sözcükler Türkçe olabilirdi. Ayrıca, dilimize girmiş olan yabancı sözcüklerin de araştırmalarla Türkçe oldukları ortaya çıkacaktı."[216]

1936 yılında yayınlanmış olan Ülkü dergisinde İ.Necmi Dilmen'in Güneş Dil Teorisi ile ilgili ve teoriyi destekleyici yazısı aynen aşağıdadır:

"Pek yüksek bir Türk buluşundan doğan ve Lengüistik ve Filoloji dünyasına yeni bir ışık saçan "Güneş-Dil" deorisi, insan oğlunun yeryüzünde ilk önce şuurla (bilinçle) anlayıp anlatmak ihtiyacını duyduğu şeyin "Güneş" olduğu prensipinden (ilkesinden) başlar, Teori, Türk dilinin ana etimolojisini insan gırtlağının ilk önce çıkardığı ana kök seslere bağlamaktadır. Bu ilk seslerin zamanla uğradığı değişmeler, sonra her bir sesin kök ve ek olarak verdikleri anlamlar, teoride kesin bir sıra ve nizam (düzen)altında gösterilmiştir.

Dillerin ilk ana kaynağı ve kuruluşu üzerine bugüne kadar Avrupa dilcilerinin ileri sürdükleri teoriler o kadar karışıktır

---

216-Emin Özdemir, Dil Devrimimiz, TDK yay:294, s.52-53.

ki oralardaki dil kurumları bile hiç birini benimsemek cesaretini gösterememiştir.

Bunun sebebi, Avrupalı dilcilerin araştırmalarında Türk dilini göz önünde tutmamalarıdır. İndo-öropeen denilen dillerin ana kaynağını arayıp arayıp bir türlü bulamamaları da bundandır. "Eğer böyle bir ana dil olsaydı şöyle olurdu" diyerek ortaya koydukları, yayma ana dil örneği bile, Türk diliyle karşılaştırılınca Türkçenin bozuk bir şivesi görünüşünü veriyor.

Artık korkusuz söyliyebiliriz ki, Türk nasıl yer yüzüne ilk kültür ışıkları getiren milletse, Türk dili de-yalnız indo-öropeen dillerin değil-bütün kültür anlatabilen dillerin ana kaynağıdır.

Bizde ve Avrupa'da dil karşılaştırmalarıyle uğraşanların bugüne kadar ancak benzetme yollarıyle yaptıkları araştırmaların verimi bu davayı lüzumu (gereği) kadar aydınlatamamıştı. Fakat Güneş-Dil teorisinin verimleri, Türk dilinin dillere ana kaynak olduğunu hiç şüphe bırakmaz bir açıklıkla gösteriyor. Bugüne kadar birçok dil kelimeleri üzerinde yapılan denemeler, bu nokta üzerinde en küçük bir tereddüde (kuşkuya) bile yer vermiyecek verimlerle neticelenmiştir.

Uzun ve pek değerli araştırmaların doğurduğu bu güneş kadar parlak görüşün dünya filolojisinde büyük bir devrim yapacağını şimdiden söyliyebiliriz.

Türk dil teorisinin bütün dünyaya yapacağı büyük tesiri (etkiyi) ölçmek için, Türk tarih tezini örnek olarak alabiliriz: Tarih tezimiz ilk ileri sürüldüğü günlerde, başka memleketlerde değil, kendi içimizde bile tereddütle (kuşkuyla) karşılanmıştı.

Bugün sevinç ve övünçle görüyoruz ki Tarih tezimiz, yalnız Türkiye'de değil; bütün tarih dünyasında benimsenmiştir.[217]

Teoriye neden Güneş-Dil teorisi denmesinin nedenini ise Necmi Dilmen aynı yazıda şöyle açıklamaktadır:

"....İlk insan dil denilen varlığı yaratabilmek için güneşi algılama yeteneğinden başlıyor ve ondan aldığı kavramları genişletme ve anlatma çabalamasına girişiyor. Dil, bu çabalamanın sonucu oluyor. Onun için biz, Türk dilinin etimolojisini, morfolojisini, fonetik gelişimini, açıklayan filolojiye (Güneş-Dil Teorisi= La Théoriede "Soleil-Langue") diyoruz."[218]

Güneş-Dil Teorisinin Türkçe üzerindeki etkilerini Agâh Sırrı Levend açıklamaktadır:

"Güneş-Dil Teorisi, Türk Tarih tezine uygun olarak şu hükmü kapsıyordu: Türk dili, taş ve maden devrinde, kültür kelimelerini güç yolu ile yeryüzündeki dillere yayan eski ve büyük bir kültür dilidir. Etimoloji sözlüklerinde "kaynağı karanlık" olarak gösterilen birçok Fransızca, Almanca ve İngilizce kelimenin Türkçe ile kolaylıkla açıklanabilmesi bunu göstermektedir.

Atatürk, tezdeki bu hükümle, Türk dilinin tarihten önceki çağlara kadar uzanan eskiliğini belirterek, bu konu üzerinde yapılacak araştırmaların ufkunu genişletiyordu. Nasıl ki, tarih teziyle de, Türklerin tarihinin en eski uygarlığını kurmuş bir ulus olduğunu belirtmek, gençlere, kendilerine güvenmeyi, tarihleriyle övünmeyi aşılamak istemiştir.

217-İ.Necmi Dilmen,"Güneş-Dil Teorisinin Esasları",Ülkü, sayı:35, Ocak 1936,s.329.

218-İ.Necmi Dilmen,"Güneş-Dil Teorisinin Esasları",Ülkü, sayı:35, Ocak 1936, s.331.

Bu teoriden şu sonucu çıkaranlar oldu:

Dilimize yabancı saydığımız birçok kelimeleri feda etmek gerekmez. Çünkü bunların temelde Türkçe olması olanağı vardır. Hattâ , Güneş-Dil teorisine uyularak Türkçe ile açıklanabilen birçok yabancı kültür kelimeleri de Türk kelimesi olarak kabul edilebilir. Örneğin "botanik" kelimesi "bitki" ile "sosyal" kelimesi "soy" ile "fermal" kelimesi "ter" ile "elektrik" kelimesi "ıltırık", "yıltırık", "yaltırık" ile açıklanabilir.

Çıkarımlan bu sonuç, Osmanlıcaya dönmek isteyenlerin çok işine yaradı. Aşırı çabalar birden durdu, fakat yabancı kelimelere karşılık bulma işi de durmuş oldu. Dil çalışmaları yeni bir evreye girdi."[219]

Buradan Agâh Sırrı Levend'in Güneş-Dil Teorisini özleşmeyi durdurmuş olması açısından onaylamadığını görüyoruz.

"Dille ilgili, onun doğuşunu ve gelişimini konu edinen bir çok kurum gibi, Güneş-Dil Teorisi de aslında bir dil görüşüydü. Bu görüşle Atatürk, dilimiz üzerindeki çalışmalara bir derinlik getirmek, onun eskiliğini ve bütün dillere kaynaklık ettiğini göstermek istemiştir."[220]

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun sahibi olduğu Yeni Adam dergisinde Güneş-Dil Teorisinin savunusuna rastlıyoruz:

"İsmail Müştak Maya kon Cumhuriyet'de "orijin" kelimesinin aslına dair yazdığı bir makalede şayanı dikkat (dikkat çekici)

219-Ağâh Sırrı Levend,Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3.Basım,Ankara,TDK yay:1972,s.439

220-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.53.

Y.T.Ü.
KÜTÜPHANE DÖK. DAİ. BAŞKANLIĞI

olan şu sözleri söylüyor: "Biz bu meseleyi (sorunu) iki yoldan halledebilirz. Bunlardan biri bazi filologlarımızın maateessüf (üzülerek) gitmekte oldukları benzetme yolu, diğeri de bizim kendi yolumuz, yani Güneş-Dil yoludur. Birinci yol her ne kadar kolay bir yol ise de biz bunu hem bir sapa yol,hem de iltifata (övgüye) değmez gayrı ilmi (bilimdışı) bir metod (yöntem) olduğu kanaatinde bulunduğumuz için kendi yolumuzdan, yani Güneş-Dil metodundan işi halledeceğiz."[221]

Güneş-Dil Teorisi bazı çevrelerce bir dönüş yolu olarak nitelendirildi, öztürkçeden kaçış olarak anlaşılmaya başlandı.

"...Atatürk, ölümüne kadar yeni Türkçe sözcükler terimler yarattı. Halbuki Güneş-Dil Teorisi 1935'te hazırlanmış, 1930'da kamuoyuna açıklanmıştı. Atatürk ise 1937-1938 yıllarında Türkçe kök ve eklerden öz Türkçe terimler türetmeye devam etmişti. Bu durum nasıl olur da Atatürk'ün öztürkçe'den döndüğü biçiminde yorumlanabilirdi.

Öte yandan, Güneş-Dil Teorisi Türkçe ile batı dilleri arasında ortak bir kaynak bulunduğuna da dikkati çekiyordu. Bu bakımdan Güneş-Dil Teorisi, batıdan gelen sözcüklere karşılık bulmada, bir esneklik getiriyordu. Her sözcüğün Türkçesi aranacak, her yeni terim, Türkçe köklerden Türkçe eklerle kurulacaktı.

Yalnız dilimizdeki "lamba, masa, elektrik" gibi batı kaynaklı eski yabancı sözcüklerin durumu ne olacaktı? Bunları değiştirmekle Türk dilinde bir karışıklık, bir yoksulluk yaratılmaz mıydı?

221-Yeni Adam,"Dil İncelemelerinde metod",No:149,5 Ekim 1936,s.15.

Atatürk sorundaki etkenlerin bir değil bin olduğunu çözümün de çeşitli yollardan gidilerek sonuçlandırılması gerektiğini biliyordu.

Bazı yabancı sözcükler elbetteki dilimizde kalacaktı ama bunların oranı, Türkçe'yi bastıracak, boğacak ölçüde olmayacaktı. Türkçe'nin gelişmesi için Atatürk, kök ve ek bakımından gerekli yolları göstermiş, örneklerini vermişti. Güneş-Dil Teorisi ile de dildeki bazı yabancı sözcüklerin Türkçe ile ortak olan kaynakları açıklanıyordu."[222]

Güneş-Dil Teorisinin özünü Ömer Asım Aksoy şöyle açıklıyor:

"İlkel insan için güneş her şeydi. Karanlığı yok eden, sıcaklığı yaratan, bitkileri canlandıran oydu, avlanmasına, karnını doyurmasına olanak veren oydu. Zaman, yükseklik, uzaklık, renk, güç,,,,kavramlarının kaynağı oydu. İlkel insan onu nasıl bir sesle anlatmış olabilirdi? Kuşkusuz en kolay çıkarasileceği bir sesle: a, ağ diye. İşte ilk sözcüğün bu olması gerekirdi. Bu sözcük "güneş" demekti. Dolayısıyla ışın, sıcaklık, uzaklık, büyüklük... de bu sözcükle anlatılmış olmalıydı. Zamanla bu kavramlar, ağ sesinin gelişmesinden oluşan ayrı ayrı sözcüklerle anlatılır oldu. İşte (ayrıntılara girmeden) Güneş-Dil teorisinin özü budur."[223]

Ömer Asım Aksoy Güneş-Dil Teorisi ile özleştirme arasında ilgi bulunmadığını, bunun Atatürk'ün bir düşüncesini yanlış yorumlamaktan dolayı kaynaklandığını söylemektedir:

222-Vecihe Hatiboğlu,Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi, TDK yay:377, s.55.

223-Ömer Asım Aksoy,"Atatürk'ün Dilimize Kazandırdığı Güç",Türk Dili, sayı:353,Mayıs 1981, s.669.

"Güneş-Dil Teorisini özleştirme ile ilgili göstermeye çalışanlar, Atatürk'ün bir düşüncesini yanlış yorumlamışlardır. O düşünce şudur: Türkler, çok eski çağlarda Orta Asya'dan dünyanın her yönüne göç etmişler, birçok ulusları egemenlikleri altına almışlar ve onların dillerine elbette bir takım dil ögelerimizi katmışlardır. Etimoloji sözlüklerinde "kaynağı bilinmiyor" diye gösterilen sözcükler vardır. Bunlar belki de eski çağlarda başka ulusların diline geçmiş Türkçe sözcüklerdir. Güneş-Dil teorisi, durumu aydınlatmaya yarayabilir."[224] Ayrıca,

"Güneş-Dil Teorisi" ile özleştirme arasında bağ kuranlar bunu "Atatürk'ün özleştirmeden vazgeçmişti yorumu" ile da bağlamak istemişlerdi.

"Güneş-Dil Teorisi, yabancı sözcükleri dilimizde alıkoymak amacı ile ortaya atılmış değil, dilin nasıl oluştuğu üzerine ileri sürülmüş düşüncelerden biridir ve etimoloji sözlüklerinde "kaynağı bilinmiyor" diye gösterilen kimi sözcüklerin, eski çağlarda başka dillere geçmiş Türkçe sözcükler olabileceğini açıklamaya yarayabilir.

(....)

Güneş-Dil Teorisiyle ilgili yorumlar, ancak usa yatkın iseler değer taşır, inandırıcı olurlar.

"Atatürk özleştirmeden vazgeçmişti" yorumu usa yatkın mıdır? Değildir. Çünkü bu, "Atatürk dilde tutuculuğa yöneldi"demektir. Toplumumuzun uygarlık dışı kurumlarını bir bir yıkıp yerine

---

224-Ömer Asım Aksoy,"Atatürk'ün Dilimize Kazandırdığı Güç",Türk Dili,Sayı:353,Kasım 1981,s.266-267.

çağdaş kurumlar koyan büyük devrimcinin, en önemli gelişme ve yükselme aracı olan dilde tutuculuğu yeğleyerek onu eylemlerinin bütünlüğü dışında bırakması olanağı yoktur.

(....)

Tutalım ki, Güneş-Dil teorisini biz yanlış yorumluyoruz ve Atatürk iki üç yıl özleştiricilik yaptıktan sonra Güneş-Dil teiorisi ile eski dile dönmüştü. Bunu kabul etmek neyi değiştirir? 1932'de başlayan özleşme akımı durmuş mudur, gittikçe genişleyip güçlenmemiş midir?

Denilmek isteniyor mu ki "Atatürk özleştiricilikten vazgeçtiğine göre bizim de vazgeçmemiz gerekir? Gerekseydi, buna "Vazgeçme" (!) tarihinde uyulmazmıydı? Böyle bir dönüşün olmaması, özleşmenin sürüp gelmesi neyi kanıtlar? Atatürk'e karşın ulusun özleştirme eyleminde direndiğini mi, yoksa Atatürk'ün özleştirmeden vazgeçtiği savının yanlışlığını mı? Elbette ikincisini. Çünkü ulus, hiçbir zaman Atatürk'e ters düşmediği gibi Atatürk de hiçbir zaman ulusçuluk, halkçılık ve bağımsızlık ilkesine ters düşen bir yol tutmamıştır."[225]

"Özleştirme" sözcüğü ile "tasfiye" sözcüğü arasında ayrılık vardır. Bundan dolayıdır ki, bu sözcüklerin tanımlarının yapılması da konuya açıklık getirecektir.

"Tasfiye; dili , içinde hiçbir yabancı sözcük kalmayacak biçimde arıtmadır. Özleştirme ise dili yabancı diller baskısından kurtarıp bağımsız duruma getirmek için ulusal olanaklarıyla geliştirmedir. Özleştiriciler, tasfiyeciliğin, dil gerçeğine aykırı

225-Ömer Asım Aksoy,"Atatürk Tutuculuğa mı yönelmişti?,Türk Dili, Sayı:359, Kasım 1981, s.266-267.

olduğunu, hiçbir dilin yüzde yüz arı olamayacağını çok iyi bilirler. Ama yabancı dil ögelerini en aza indirme çabalarını da sürdürürler.

Kısacası özleştirme, Atatürk'ün başlattığı, yolunu gösterdiği ve kendisinden sonra da sürdürülmesini istediği ulusal bir ödevdir."[226]

Konu ile ilgili olarak Tahsin Yücel'in "Dil Devrimi ve Sonuçları" isimli kitabındaki açıklaması aşağıdadır:

"....Değil Atatürk'ün çelişkiye düştüğünü, herhangi bir kararından geri döndüğünü öne sürebilmek için bile yüzde yüz sağlam kanıtlara dayanmak gerekir. Oysa, bu aykırı görüşün savunucuları, hiçbir zaman Atatürk'ün bu konuda verilmiş bir söylevini, yayımlanmış bir bildirisini gösterememiş, bir kesinlik gibi sunmaya çalıştıkları, tutarsız varsayımlarını Atatürk'ün bir ara yakından ilgilendiği "Güneş-Dil Kuramı'na" dayandırmak istemişlerdir. Ne var ki, söz konusu kuramın özleştirme çabalarını durdurma amacıyla ortaya atıldığı savını kuramcının kendi ağzıyla yalanlamış olması bir yana, bu dönemde dil devrimi etkinlikleri durdurulmuş ya da yavaşlatılmış da değildir. Olsa olsa bir yöntem değişikliğinden söz edilebilir.(...)[227]

226-Ömer Asım Aksoy,"Atatürk Tutuculuğa mı yönelmişti?",Türk Dili, Sayı:359,Kasım 1981, s.269.

227-Tahsin Yücel,Dil Devrimi ve Sonuçları, TDK yay:482,s.37.

ÜÇÜNCÜ TÜRK DİL KURULTAYI

24 Ağustos 1936 Pazartesi günü başlayıp 31 Ağustos Pazartesi gününe kadar bir hafta süre ile Dolmabahçe Sarayında toplanmıştır. Kurultayda görüşülen ana konu Güneş-Dil Teorisi olmuştur. Kurultaya 13 Yabancı dil bilgini de katılmıştır. Bu kişilerin isimlerini Agâh Sırrı Levend vermektedir:

"Alman Türkoloji bilgini eski İstanbul Darülfünunu profesörlerinden Gies, Avusturya'dan filoloji doktoru H.F. Kvergac, Fransa'dan Paris Doğu Dilleri Okulu Profesörü M.Jean Deny ile Sümerolog Lengüist Père Hilaire de Barenton, İngiltere'den Londra Doğu Dilleri Okulu Direktörü Sir Denisson Ross, İtalya'dan Napoli Doğu Yüksek Enstitüsü Türkoloji Profesörü Dr.Bombaci ile İstanbul Üniversitesi Latince ve İtalyanca Profesörü Dr.Bartalini, Japonya'dan Türk-İslâm Enstitüsü direktörü ve Komazava Üniversitesi profesörü M.Okubo,Macaristan'dan Budapeşte Üniversitesi Felsefe bölümü dekanı profesör Németh Gyula, Polonya'dan Varşova Üniversitesi Türkçe profesörü M.Zajanczkowski, Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi üyelerinden Alexandre Nikolayeviç, Somoiloviç, İvan İvanoviç Meşçaninof ve Hacı Zaduduloviç Gabidullin Rusya'dan gönderilen bu üç delege, aynı zamanda Türkiye ile bilimsel ilişkiler kurmak üzere gelmişlerdir."[228]

Kurultay'da Türk Dili Araştırma Kurumu'nun adı Türk Dil Kurumu'na çevrildi ve kurultayların 3 yılda bir toplanması kararlaştırıldı. Sonrada yeni Genel Merkez kurulu seçildi. Bunlar şu

---

228-Agâh Sırrı Levend,Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Basım, Ankara, TDK. yay:1972,s.440.

kişiler idi: Agâh Sırrı Levend'e göre:

"Genel Sekreter İbrahim Necmi Dilmen, Sayman Besim Atalay üyeler: Ahmet Cevat Emre, Ali Canip Yöntem, Hasan Reşit Tankut, İsmail Müştak Mayakon, Naim Onat, Refet Ülgen.

Ana tüzük gereğince, Maarif Vekili Kurum'un başkanı olacaktır. Maarif vekili Saffet Arıkan'dır."[229]

Kurultaydan sonra çalışma kolları yeniden kurulmuştur:

"Lenqüistik-etimoloji kolu başkanlığına Hasan Reşit Tankut, Gramer-Sentaks kolu başkanlığına Ahmet Cevat Emre, Lügât filoloji kolu başkanlığına, Ali Canip Yöntem, Terim kolu başkanlığına Refet Ülgen, derleme kolu başkanlığına Naim Hazım Onat, yayın kolu başkanlığına İsmail Müştak Mayakon seçilmişlerdir."[230]

Üçüncü Dil Kurultayına sunulan tezleri ve konuşma tutanaklarını içeren kitabın önsözünde şöyle deniliyor:

"Bu kurultayın mihveri (ekseni) Türk dehasının lenqüistik dünyası önüne koyduğu yepyeni bir dilcilik ekolü, yani "Güneş-Dil Teorisi" olmuştur. Bu bakımdan kurultayın önemi, yalnız bir dil ve ülke sınırlarıyla çevrilmiş değil, bütün yüreyer bilgisine yaygın olarak düşünülebilir. Türk Dil Kurumu'nun davetiyle on bir memleketten on beş ecnebi dil bilginin Kurultay'da bulunması da bu önemi arttırmış ve toplantıya arsı-ulusal bir renk vermiştir. Bu memleketler, Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Macaristan, Polonya, Sovyet Rusya ve Yunanistan'dır."[231]

229-Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s.440

230-Agâh Sırrı Levend, a.g.e., s.440.

231-İsmail Ulçuğur,"50.Yıla Değin Kurultaylar",Türk Dili,Sayı:367,Temmuz 1982, s.36-37.

Kurumun çalışma programında yer alan konular şöyle idi:

"1-Türk dilinin ana grameri 2-Büyük Türk Lüğâtı'ne hazırlık 3- Derleme ve Tarama işlerine devam 4-Terimlerin hazırlanması 5- Türk lehçeleri sözlüklerinden çeviriler 6- Eski Türk Yazıtları, Kitabû Divanı Lügâtı't-Türk'ün çevirisi, Uygur metinleri ve Kutadgu Bilig üzerinde çalışmalar. Bunlardan terim işleri ön plana alınarak 1937 yılında ilk ve ortaöğretim matematik, fizik, mekanik, kimya, bioloji, zooloji, botanik, jeoloji ve astronomi terimleri kurumda işlenerek Türk Dili dergisinde yayınlanmıştır."[232]

Yazar Vecihe Hatiboğlu da Atatürk'ün katıldığı son dil kurultayı olan 3. Kurultayı şöyle anlatıyor:

"Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın temel konusu Türk Dilinin köklerini araştırmak, eskiden beri var olan "ata" gibi ortak sözcüklerde Türkçe'nin etkisini belirtmek, dilimizin eski zenginliğine kavuşması, gelişebilmesi için hangi kaynaklara başvurulması gerektiği üzerinde incelemelerle, tartışmalarla çareler, yollar aramaktı. Kurultayın birinci günü, yapılan törenler ve açılış konuşmalarından sonra, ikinci günü 26 Ağustos 1936'da, Sayın Bayan Afet (İnan) başkanlığında oturum açıldı. Atatürk, başkanı, yazmanı (Kâtibi) sözcüsü kadın olan bir oturum düzenletmiş, sessizce, ülkesinde kadınlara verdiği önemi, değeri yabancılar önünde vurgulamıştı. Sözcü olarak kurultay bildirisi biçimi ile, kurultay

---

232-A.Dilaçar, M.Ali Ağakay,Ömer Asım Aksoy,M.Sunullah Arısoy, M.Şakir Ülkütaşır, Ahmet Bayaz, Ali Püsküllüoğlu,Türk Dil Kurumunun 40 yılı, TDK Tanıtma yay. Çeşitli konular dizisi:17 TDK yay:354,s.75.

kürsüsünden "ata" sözcüğünü inceliyordum,gençbir öğrenci savı ile de "Ata sözcüğü Türklük kadar eskidir ve Atatürk kadar bizimdir." tümcesiyle sözlerimi bitiriyordum.

Gündemlerde "Güneş-Dil Teorisi"de vardı. Atatürk, Türk dilinin kökeni üzerindeki görüşlerini Türk tarihindeki araştırmalara dayandırıyordu. Türk Tarihi konusunda engin bilgisi ve sezişi vardı. Orta Asya'da Anadolu'da, Mezopotamya'da Türkleri,kültürlerini ve en kesin kanıt olarak da Türk dilini arıyordu. Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesini 1935 yılında bu amaçla kurmuş, Sümeroloji, Hititoloji bölümlerinin açılmasını bu amaçla istemişti. Çin ve Hint dilleri, tarihleri üzerinde yapılacak araştırmalar da bu amaca yönelik yardımlarda bulunacaktı. Yıllar geçtikçe Mezopotamya'daki Sümerlerin, Kas'ların üzerinde yapılan araştırmalar kendisinin bu uzak görüşünü doğruladığı gibi, Etilerden önceki Hatiler üzerinde yapılacak araştırmalar da Anadolu'nun ilk halkları konusunda Atatürk'ün tezini kanıtlayacak görüştedir.

Aslında, üçüncü Türk Dil Kurultayının bir amacı da batıdan gelen sözcüklere karşı ne yapılabileceği idi.

Türkçeyi sadeleştirme savaşımında tutucu, eski durumun sürdürülmesini isteyen eskilik yanlıları, Atatürk'ün, doğrudan himayesinde yenilik yanlıları karşısında yenik düşmüşlerdir, artık eski yabancı kaynaklar savunulamazdı, ancak batıdan gelen sözcükler ne olacaktı. İşte büyük Atatürk, "ata" gibi "filozofi" gibi bütün ulusların kabul ettikleri ortak sözcükleri, olanak ölçüsünde Türkçeleştirerek kullanılmasını bir bakıma çaresiz görüyordu. "Güneş-Dil Teorisi"ni de bu gereksemede bir yorum olarak ortaya sürmüşlerdi. Bu yoruma göre, nasıl Fransızların Yunanlılardan al-

dıkları "philosophie" sözcüğünden "philosophique" sözcüğünü, Almanlar "philosophis ehe", İngilizler "Philosophical" sözcüklerini türetmişlerse Türklerde "filozofça" gibi Türkçeleştirilmiş biçimlerini yeğleyecek, benimseyeceklerdi.

Gerçekten de sorun büyük ve çok yönlüydü. Nitekim o kurultay, sonraki kurultaylar, yıllar bu soruna daha köklü bir çözüm getiremedi. Atatürk'ün öncülüğü daha o yıllarda yeğlenecek en doğru yolu göstermişti. Yabancı sözcük köklerinden bütünüyle kurtuluş yolu yoktu. Yabancı sözcüklerin Türkçe karşılığı bulunamazsa, olduğu gibi aktarma yoluna gidilmesi, ses bakımından, ekler bakımından Türkçeleştirme çarelerinin aranması salık verilebilirdi.

Aslında yabancı sözcükler, ortak kültürün getirdiği ortak sözcüklerdi. Yine Atatürk'ün yaptığı Tarih araştırmaları ile belirlendiğine göre İsa'dan önce iki bin, üç bin yıllarında Anadolu insanları ile, Mezopotamya insanları aynı ortak sözcükleri kullanıyordu. Sümerce'de kullanılan "dingir=tanrı", "id-NEHİR", "id= il", "ka=Kapı ", köken, menşe, akraba" gibi sözcükler bu birbirine yapı bakımından yabancı olan iki dil arasında ortak olarak kullanılmıştı. Oysa bu dönemlerde görünüşe göre ulaşım araçları kısıtlı olduğu gibi, kültür etkinlikleri de kısıtlıydı.

Günümüzde ise, hemen herkesin evinde televizyon gibi dünyaya açılan bir pencere, çok uzaktaki sesi kulağımıza getiren telefon ve radyo var. Her gün binlerce teleks,telgraf, yabancı sözcükleri yabancı ülkelere aralıksız taşıyor,"motor, banka, döviz, konsey, otomobil, gaz, petrol" gibi ortak sözcükler gidip geliyor.

Atatürk bu durumu çok önceden büyük seziş gücüyle değerlendirmiş, yabancı ortak sözcükleri Türkçeleştirme yollarını aramış,

Türk eklerini Türkçe'nin sesini benimsemişti. Bir çok ulus, dilindeki yabancı sözcüklerin çokluğundan yakınmaktaydı. Amaç dildeki yabancı sözcüklerin sayısını en küçük sayıda tutabilmekti.

Atatürk'ün üçüncü Dil Kurultayı bu önemli konuda görüşünü belirtirken Türk Tarihi araştırmalarından hız almış, ancak Türk tarihinin dil verilerini değerlendirmesi ve Türk dilinin gelişmesi bakımından yeni yeni olanaklar aramış, araştırmacılara dünya kamuoyu önünde yeni amaçlar göstermiş, güç ve hız kazandırmıştır.

Atatürk'ün üçüncü ve sonuncu Dil Kurultayından sonra toplanan kurultaylar da temeldeki bu izleri belirtecek, çeşitli konularda, çeşitli yapıtlar hazırlayarak sorunu köklü bir biçimde çözme yollarını aramışlardır."[233]

KURULTAY'DAN SONRA:

Terimler konusu üzerinde özellikle Kurultay'dan sonra çok durulmuştur.

"III.Kurultay'dan sonra, Atatürk, Dolmabahçe Sarayı'nda geçirdiği 1936-1937 kış aylarında, geometri öğretenlerle bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olmak üzere, 48 sayfalık küçük bir "Geometri" kitabı yazmış ve bunu Kültür Bakanlığınca yayımlatmıştır. Bu kitapta bütün terimler Atatürk tarafından Türk dili kaynaklarından türetilmiştir: açı, üçgen, yüzey,eşkenar,yöndeş,artı,

---

233-Vecihe Hatiboğlu,"Atatürk'ün sonuncu Dil Kurultayı",Türk Dili, Sayı:353,Mayıs 1981,s.776-777-778.

ekşi, çarpı, bölü, eşit, türev ve daha birçok terim O'nun kaleminden çıkan yadigârlardır."[234]

Atatürk'ün kendisinin yazmış olduğu Geometri kitabının önsözü 10.11.1971 tarihinde A.Dilaçar tarafından yazılmıştır. Bu kitapta amaçlananlar için Dilaçar'ın görüşü aşağıdadır:

"1936 sonbaharında bir gün Atatürk beni, özel kalem Müdürü Süreyya Anderiman'ın yanına katarak Beyoğlu'ndaki Haşet Kitabevine gönderip uygun gördüğümüz Fransızca geometri kitaplarından birer tane aldırttı. Bunlar Atatürk'le birlikte gözden geçirildikten sonra, yazılacak geometri kitabının genel tasarısı çizildi. Bir süre sonra ben ayrıldım ve kış aylarında Aattürk bu yapıt üzerinde çalıştı. Elinizdeki kitapçık bu emeğin ürünüdür.(...)

Kitabın kapağında önemle belirtildiği gibi Atatürk, bu yapıtı "geometri öğretenlerle, bu konuda kitap yazacaklara kılavuz olarak Kültür Bakanlığınca neşredilmiştir." Yazar, adı yok, fakat yazının ruhu ve tutumu, onun Atatürk'ten çıkmış olduğunu apaçık gösterir. (...)

Bu kitap başka bir önemli gerçeği de tanıtlamaktadır. Atatürk, III.türk Dil Kurultayında bir "dil felsefesi Kuramı" olarak Güneş-Dil Teorisini ortaya koydu. Kimi çevreler bunu, Türkçeyi arıtma çığırından Osmanlıcacılığa geri dönüş için Atatürk'ün yaptığı bir "manevra" sandılar. Bu kitap bu sanının yanlış olduğunu kesin olarak ortaya çıkarmaktadır. Eğer bu sanı doğru olsaydı,III.

234-A.Dilaçar, Mehmet Ali Ağakay, Ömer Asım Aksoy, M.Sunullah Arısoy, M.Şakir Ülkütaşır, Ahmet Bayaz, Ali Püsküllüoğlu, Türk Dil Kurumu'nun 40 yılı, TDK yay:354, s.76.

Kurultaydan hemen sonra yazdığı bu yapıtında Atatürk, koyu Türkçeciliği bırakır, Osmanlıcada kullanıla gelmekte olan terimleri Güneş-Dil Teorisine göre birer birer çözümler- bunların öztürkçe olduğunu "tanıtlar" ve bu zahmetlere girmezdi. Atatürk bu nitelikte bir önder değil, içten, özden, yüreği açık bir Ata idi, kılıcı ile Ulusunu kurtaran kalemi ile de onu yükselten."[235]

"Atatürk'ün, Türkçeciliği ve Güneş-Dil Teorisini birbirinden ayrı tutmuş ve örneğin "Zaviye" sözcüğünün Türkçeliği ne aklına gelmiş, ne de böyle bir şeyi tanıtlamak için Güneş-Dil Teorisine başvurmayı düşünmüş, bunun Türkçe karşılığını doğrudan doğruya "aç-" kökünden "açı" biçiminde türetmiştir.

Atatürk 1937 yılında da arada bir ya kurum merkezine gelerek terim çalışmalarına katılmış, ya da çalışanları köşküne çağırarak sonuçlardan bilgi edinmiş ve böylece 1937-1938 ders yılına yeni terimlerle yazılmış kitaplarla girilebilmiştir. Atatürk bu olaydan duyduğu kıvancı, 1937 yılında Büyük Millet Meclisi açış söylevinde şu sözlerle anlatmıştır: "Dil Kurumu en güzel ve feyizli (olgun) bir iş olarak türlü ilimlere (bilimlere) ait terimleri tespit etmiş (saptamış) ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden (etkisinden) kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır."

Atatürk terim işinin oldukça yoluna girdiğini gördükten sonra, yeni kuşaklar için yeni bir sözlük hazırlanması gerektiğini de düşünerek dilimizdeki yabancı sözcüklerden hangilerinin kalacağını, hangilerine karşılık bulmaya çalışılacağını bir ilkeye bağlamak için eldeki sözlükleri incelemeye başlamıştır. Akşamla-

---

235-Geometri , 2.Baskı, TDK yay:333,Ankara 1981, s.V-VII.

rı çağırdığı dilcilerle yazarlara düşüncelerini söyleyerek onların da ne düşündüklerini sormuş, konuyu böylelikle sağlam temellere bağlamak istemiştir. Ne yazık ki hastalığı bu çalışmalarına engel olmuştur.

Atatürk, hastalığında da dil işleriyle ilgilenmiş, çalışmalardan kendisine bilgi verilmesini sık sık istemiştir."[236]

Atatürk 1936 yılında Dil ve Tarih Coğrafya fakültesini öğretime açmıştır.

DİL VE TARİH COĞRAFYA FAKÜLTESİ KURULUYOR:

Atatürk'ün Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesini kurmasının amacının çalışmaları bilim kaynağına dayandırmak istemesinin en başta gelen etken olduğunu Prof.Dr.Zeynep Korkmaz'ın yazısından anlıyoruz:

"Atatürk, 1932-1936 yılları arasındaki başlanğıç devri çalışmalarının yeterince başarıya ulaşamamış olduğunu biliyor ve görüyordu. Bunun başlıca sebebi, çalışmaların bilim kaynağından beslenememiş olmasıydı. O, ele aldığı bütün işlerde başarıya ulaşmayı prensip (ilke) edinmiş bir devlet adamıydı. Başarısının kaynağını bir yandan sonsuz yurt ve millet (ulus) sevgisine bağlarken bir yandan da bilgi ve bilimin desteğine bağlıyordu. Bu sebep-

---

236-A.Dilaçar,Mehmet Ali Ağakay, Ömer Asım Aksoy,M.Sunullah Arısoy, M.Şakir Ülkütaşır, Ahmet Bayaz, Ali Püsküllüoğlu,Türk Dil Kurumunun 40 yılı, TDK yay:354,TDK Tanıtma yay.çeşitli konular dizisi:17,s.76-77.

ledir ki, 1932-1936 yılları arasında, dil ve Tarih çalışmaları devam edegeldikçe o, kendi düşüncesinde bu çalışmaları sağlam temellere dayandıracak yeni bir yol araştırıyordu. Nitekim 1936 yılında, Batı dünyasından getirttiği ünlü bilim adamları ile takviye ettiği (tamamladığı) Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesini öğretime açmıştır. Ankara Üniversitesinin bu ilk fakültesinin adını da kendisi koymuştur. Atatürk, bu fakülteyi herhangi bir edebiyat fakültesi olarak düşünmemişti. Onca, bu fakülte, yukarıda işaret ettiğimiz görüş ve tasavvurların (tasarımların) bilimsel ölçülerle gerçekleştirilebileceği özel yapıda bir fakülte idi. Bu sebeple, adında da kendine has (özgü) bir ayrıcalık bulunmalıydı. Bu fakülte Türk dilini, Türk tarihini ve Türk coğrafyasını kaynaklarına inerek ve yan dalların yardımı ile de beslenerek araştıracak ve bu araştırıcılık için yeterince eleman yetiştirebilecekti. Memlekette müspet (pozitif) dil ve tarih anlayışını yerleştirebilecek üstün güçte bilim adamları yetiştirebileceği gibi, Dil ve Tarih kurumlarını besleyecek elemanlara da kaynaklık edebilecekti. Böylece Atatürk,"...Dünyada her şey için, hayat (yaşam) için, muvaffakiyet (başarı) için en hakikî (gerçek) mürşit (yol gösterici) ilimdir, (bilimdir) fendir, ilim (bilim) ve fennin haricinde (dışında) mürşid (yol gösterici) aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir." görüşü ile dil çalışmalarını da öncelikle bilimin öncü, lüğüne bırakmak istemiştir."[237]

237-Zeynep Korkmaz, Dil İnkılâbının sadeleşme ve Türkçeleşme akımları arasındaki yeri, Türk Dili, C.XLIX say:401, Mayıs 1985' den ayrı basım, T.T.Kurumu Basımevi-Ankara 1985, s.22-23.

10 Ocak 1936 tarihli Ulus Gazetesi Dil Tarih-Coğrafya fakültesinin 9 Ocak 1936'da açılışı ile ilgili şu haberi veriyordu:

"Tarih, Dil Coğrafya fakültesi dün Halkevinde, büyük törenle açılmıştır. Saat 15.30'da salon baştan aşağı davetlilerle dolmuştu. Localarda sefaretler erkânı yer almışlardı. B.M.Meclisi başkanı, başbakan, bakanlar, CHP Genel Sekreteri tören de hazır bulunuyorlardı. Misafirimiz Afgan Hariciye Nazırı Ekselans Serdar Feyz Mohammed Han refaketinde Afgan Sefiri Sultan Ahmet Han olduğu halde Cumhur reisi (Cumhurbaşkanı) locasında bulunuyor ve Dışişleri Bakanı Dr.Tevfik Rüştü Aras'la görüşüyorlar .

Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk saat 15.30'da Halkevine geldiler ve karşılandılar. Cumhurbaşkanımız localarına girdikten sonra törene İstiklâl Marşıyla başlandı.(...)[238]

Atatürk'ün Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini kurmasının amacı, Türk dilinin gerçek kaynaklarca incelenmesi idi. Bu yolla da Türklerin tarihleri açığa çıkacaktı, Anadolu'nun eski yerlilerinden biri oldukları anlaşılacaktı.

"Türk Tarih Kurumu'nun, Türk Dil Kurumu'nun bilimsel verileri de, bu fakültenin öğrencilerine öğretilecekti. Atatürk, Türk Tarihi ve Türk dili üzerindeki görüşlerinin, genç öğrencilere öğretilip öğretilmediğini yakından izliyordu."[239]

238-Vecihe Hatiboğlu, Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi,TDK yay:377, s.47.

239-Vecihe Hatiboğlu, a.g.e., s.49.

TÜRK DİL KURUMUNUN AMACI, ÇALIŞMA ALANI VE YAPISI:

Cahit Külebi'ye göre:

"Kurumun kurucusu Atatürk'tür. Atatürk vasiyetinden aldığı ödenek ve üyelerinden aldığı yıllık ödentilerle çalışmalarını sürdürür. Kurum yönetim yeri Ankara'dır. Şubesi yoktur.

Türk dil kurumunun amacı: Dilimizin özleşmesini ve bütün bilim, uygulayım ve sanat kavramlarını, karşılayacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla ve bilim yöntemlerine uygun olarak sağlamaya çalışmaktır.

Kurumun çalışma konuları şunlardır:

a- Yazılı ve sözlü kaynaklardan, Türk dili ile ilgili derleme ve taramalar yapmak.

b- Türk dilinin gelişme ve özleşmesine yarayacak sözcükler yapmak,

c- Türk dilbilgisi üzerinde incelemelerde bulunmak; Türkçe'nin duruk, tarihsel ve karşılaştırmalı dilbilgilerini hazırlama alanlarında çalışmak.

ç- Türlü bilim, sanat ve uygulayım konularında kullanılan terimleri Türkçeleştirmek.

d- Kurum amacını geniş bir yurttaş topluluğuna benimsetmek, Kurum çalışmalarını benimsetmek, tanıtmak, yetişen kuşaklarda ana-

dili bilincini kökleştirmek, dilbilgisini ve dil sevgisini geliştirmek için resmi ve özel kuruluşlarla, her derecedeki öğretim kurumlarıyla, radyo ve basınla işbirliği yapmak; toplantılar, konuşmalar, geziler, sergiler düzenlemek; yayınlar yapmak, ödüller vermek.

e- Kurumca hazırlanan, yazdırılan, satın alınan, yabancı dillerden çevirtilen yapıtları yayımlamak, dergiler çıkarmak.

f- Başka kurum ve kimselerin Türk Dil Kurumunun amacına uygun çalışmalarını ve yayınlarını desteklemek.(...)

Türk Dil Kurumu çalışmalarının özellikle önemsenmesi gereken iki yönü vardır.

a) Kurum çalışmaları, bilim çevreleri ile işbirliği yapılarak sürdürülür. Resmi ve özel kuruluşlardan gelen istemler karşılanarak, bu kuruluşlara yardımda bulunulur.(...)

b) Kurum, yayınlarının tüme yakın çoğunluğunu öğretmen ve öğrencilere %50 indirimle verir. Birkaç yapıtı ise, yine mal oluşunun altında %30-40 indirimle öğretmen ve öğrencilere sunar."[240]

DİL KURUMUNUN YAPISI:

"Dil Kurumu, Cemiyetler Kurumuna göre kurulmuş, bir dernektir. Genel kurulu (kurultayı) üç yılda bir toplanır. Yapılan iş-

---

240-Cahit Külebi,"Türk Dil Kurumu",Ulusal Kültür,Sayı:2,Ekim 1978, s.123-124.

leri inceler; yapılacak işleri kararlaştırır; bütçeyi yapar; Yönetim,Onur ve Denetleme kurullarını seçerek dağılır.

Yönetim kurulu, kendi arasından bir başkan, bir asbaşkan ve yedi kişilik bir yürütme kurulu seçer. Dil Kurumunun her türlü çalışmalarını düzenler.

Yürütme Kurulu, sürekli olarak iş başındadır. Yönetim Kurulu ise yılda en az üç kez toplanarak Yürütme Kurulunun yaptığı işleri gözden geçirir; öneriler ve çeşitli işler üzerine kararlar verir.

Yürütme Kurulu üyeleri şu adları taşırlar ve adlarının gösterdiği işi yürütürler:

1) Genel Yazman (Yürütme Kurulu başmanıdır)

2) Derleme ve Tarama Kolu Başkanı

3) Sözlük Kolu Başkanı

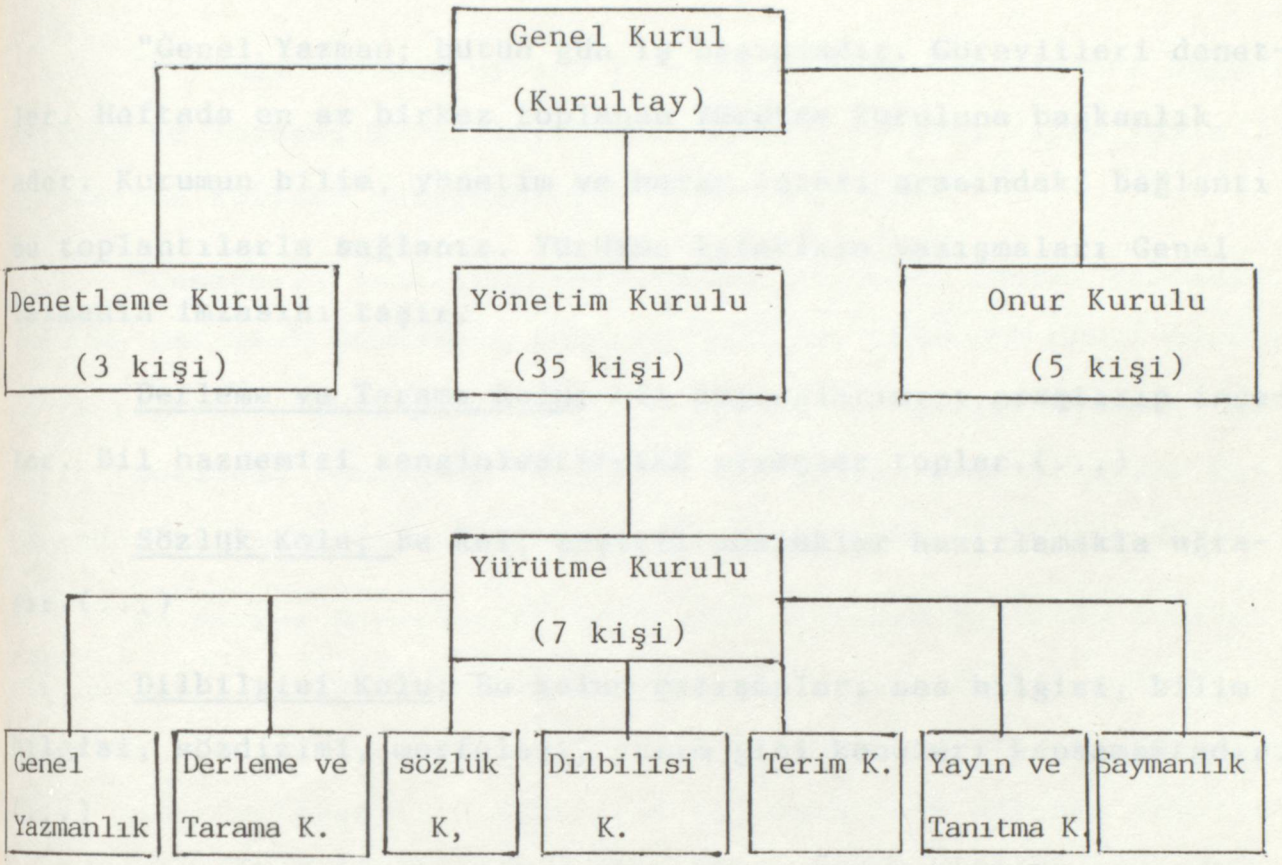
4) Dilbilgisi Kolu Başkanı

5) Terim Kolu Başkanı

6) Yayın ve Tanıtma Kolu Başkanı

7) Sayman üye

Bu örgütleri bir şema ile gösterelim:

Her çalışma bölümünde Yönetim ve Yürütme kurullarının onanması ile işe alınan görevliler vardır."[241]

Denetleme ve Onur Kurulu kurultayca seçilmektedir. Kurum başkanı ile asbaşkanı da yürütme kurulunca seçilir.

"Türk Dil Kurumunun asıl, onur üyesi, haberleşme üyesi ve yardımcı üye olmak üzere dört türlü üyesi vardır. Haberleşme üyeliği, yabancı ülkelerin dil-bilginlerine Yönetim Kurulunca verilir."[242]

241-A.Dilaçar, Mehmet Ali Ağakay, Ömer Asım Aksoy, M. Sunullah Arısoy, M.Şakir Ülkütaşır, Ahmet Bayaz, Ali Püsküllüoğlu; Türk Dil Kurumunun 40 Yılı, TDK yay: 354, T.D.K. Tanıtma yay.çeşitli konular. 17, s.76-77.

242-Cahit Külebi,"Türk Dil Kurumu", Ulusal Kültür,sayı:2,Ekim (242), 1978, s.125.

"Genel Yazman; bütün gün iş başındadır. Görevlileri denetler. Haftada en az birkez toplanan Yürütme Kuruluna başkanlık eder. Kurumun bilim, yönetim ve hesap işleri arasındaki bağlantı bu toplantılarla sağlanır. Yürütme işlerinin yazışmaları Genel Yazmanın imzasını taşır.

Derleme ve Tarama Kolu; Dil kaynaklarımızı araştırıp inceler. Dil haznemizi zenginleştirecek gereçler toplar.(...)

Sözlük Kolu; Bu kol, çeşitli sözlükler hazırlamakla uğraşır.(...)

Dilbilgisi Kolu; Bu kolun çalışmaları ses bilgisi, bilim bilgisi, sözdizimi, morfoloji, yazım gibi konuları kapsamaktadır. (...)

Terim Kolu; Bilim terimlerinin ve teknik terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmakla uğraşan bu kol, anket, deneme, kesin sonuç olarak irili ufaklı bir çok broşür ve yapıt bastırmıştır. (...)

Yayın ve Tanıtma Kolu; Bu kol, kurumun yayın işlerini yürütür. Dil çalışmalarını topluluğun bilgisine ulaştırır. Dil üzerine konuşmalar, toplantılar, açık oturumlar düzenler; kitap sergisi açarak kurum yayınlarını tanıtır. Topluluğun dilbilgisini artırmaya, ana dili bilincini kökleştirmeye dile özen duygusunu geliştirmeye çalışır. Yayın ve Tanıtma kolu 1951 yılından beri aylık Türk Dili dergisini çıkarmaktadır."[243]

243-A.Dilaçar, Mehmet Ali Ağakay, Ömer Asım Aksoy, M. Sunullah Arısoy, M. Şakir Ülkütaşır, Ahmet Bayaz, Ali Püsküllüoğlu, Türk Dil Kurumunun 40 yılı, TDK yay. Ank.Üniv.Basımevi, 1972, s.154-155-156.

"Kurumda, sayman üyenin yönettiği saymanlık dışında bugün, Derleme ve Tarama, Dilbilim ve Dilbilgisi, Sözlük, Terim Yayın ve Tanıtma kolları çalışmalarını sürdürmektedir."[244]

"Cemiyetin teşkilâtı (örgütü) bu heyetten ibaret değildir. Kurultay günlerinde gazetelerde ilân edildiği gibi, kurultayın kararı mucebince (gereğince) "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"nin daimi (devamlı) surette (şekilde) Ankara'da çalışacak bir Umumî (genel) Merkez Heyetinden başka bütün vilâletlerde de birer merkezi bulunacaktı.

Bu merkez heyetlerini Halkevleri bulunan yerlerde o evlerin Edebiyat ve Tarih Şubeleri idare komiteleri teşkil edecektir. Bu evler olmayan yerlerde de Halkevleri tesis edilinceye (kuruluncaya) kadar vilâyet (il) dahilinde dil işleriyle uğraşan değerli zatlar (kişiler) temsil etmiş olacaktır. Bugün vilâyet (il) merkezinin çoğunda Halkevleri mevcuttur (vardır). Olmayan yerlerde de yakında açılacaktır."[245]

Yukarıda da görüldüğü gibi:

"Türk Dil Kurumu, dil devrimini ereğine vardırmak için kendi tüzük ve yönetmelikleri içerisinde çalışmalarını yürüttü. Dilimizdeki gelişme ve değişmeleri yakından izledi. Toplumda uyanmış olan dil bilincini kendi yayınlariyle besledi. Genç kuşaklarda güçlü bir ana dili sevgisinin doğmasına yardımcı oldu. Dil devrumunun ereğine ulaşmasında bu sevginin büyük payı olacaktı.

244-Cahit Külebi,Türk Dil Kurumu,Ulusal Kültür, Sayı:2,Ekim 1978, sayı:2, s.125.

245-Ragıp Hulûsi, "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" Ülkü, sayı:1,Şubat 1933,s.34.

Umulan gerçekleşti. Türkçe, bugünkü mutlu durumuna kavuştu. Bu durum geniş ölçüde genç kuşaklarda uyanmış olan Türkçe sevgisinin bir sonucudur. Gündeş yazarlarda, ozanlarda dil kaygısı başta gelmektedir. Onların bu dil kaygıları ve Türkçe yazma çabaları dilimizin hızla arınması ve özleşmesinde temel dayanaklardan biri olmuştur. (...)

Görülüyor ki, dil devrimiyle Türkçemiz, yeni yeni sözcükler kazanarak zenginleşmektedir.Ayrıca, Türkçe sözcükler kullanılırlık kazanmakta, dilimiz ulusal benliğine dönmektedir. Bu durum, dilimiz için mutlu bir sonuçtur."[246]

YAPILANLARA TOPLU BİR BAKIŞ:

Neler yapılmıştır bugüne değin? Ayrıntılara inmeksizin,yapılanları şöylece sıralayabiliriz:

1- Toplumda bir Türkçe sevgisi ve bilinci uyandırılmıştır. Artık Osmanlıcaya dönme eğilimleri ilgi görmemektedir.(...)

Yazarlar ve ozanlar, devrimin getirdiği yeni sözcükleri topluma sindirme konusunda tam bir tutarlılık içerisindedirler. Onların bu tutumuyle yazı ve konuşma dilimizdeki Türkçeleşme oranı günden güne artmaktadır.

2- Türkçe'nin sözcük türetme olanakları gün ışığına çıkartılmıştır. Bu olanaklardan yararlanılarak Türkçe'ye yeni sözcük-

---

246-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.54-55.

dayanağı vardır. Birincisi, şimdiye değin yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar, ikincisi ise dilimizin özleştirilmesi ülkü-sünü benimsemiş genç kuşaklardır.

Türk Dil Kurumunun kuruluşundan bu yana, dilimizin üzerinde yapılan araştırma ve çalışmalar Türkçe düşünme ve Türkçe yazmayı kolaylaştıracak türlü gereçler ortaya koymuştur."[247]

Lord Kinross' "Atatürk-Bir Milletin Yeniden Doğuşu" isimli kitabında dil devrimini değerlendiriyor:

"Böylece Türkler, yazı diliyle konuşma idili arasındaki uçurumu kapatan ve okuması olan herkesin anlayabileceği sade bir dile kavuştular. Gazi'nin bütün devrimleri arasında, onlarda " "Türklük bilincini" en çok geliştirmeye yarayan da, belki bu devrim oldu."[248]

İsmail hakkı da dil devrimini değerlendirmektedir:

"....Öz Türkçemizin yarını ne yerli konuşmalarda ne de eski kalıplardadır, yaşıyan, demek ki bütün Türklerce ortaklaşa kullanılan canlı Türkçe'nin kendi huyuna ve suyuna göre üremesinde ve Arab, Fars,Fransız yabancı kalıpları yerine geçmesindedir. Bizce dil devrimi bu üremi ve çoğalma oluşudur, Bütün devrimlerin türesi "canlıdan canlıyadır."[249]

247-Emin Özdemir,Dil Devrimimiz,TDK yay:294,s.56-57.

248-Lord Kinross,Atatürk-Bir Milletin Yeniden Doğuşu, Çev:Necdet Sander, 9.Baskı,İstanbul 1984, Sander Yayınları, Türk Tarih Dizisi:1, s.703.

249-İsmail Hakkı, "Dil Devrimi Üzerine", Yeni Adam, No:54, 10 Ocak 1935, s. 3.

"Atatürkçülük'te "Türk dilinin sadeleştirilmesi, zenginleştirilmesi ve kamuoyuna bunların benimsetilmesi için her yayın vasıtasından faydalanmalıyız. Her aydın hangi konuda olursa olsun yazarken buna dikkat edebilmeli, konuşma dilimizi ise ahenkli, güzel bir hale getirmeliyiz."

Türk dilinin kendi benliğine kavuşması, zenginliklerinin ortaya çıkarılması ve sadeleştirilmesi yolunda devletin öncülüğünde, başta Türk dilini en iyi kullanması, gereken aydınlar olmak üzere her türlü yayın araçlarıyla çaba gösterilmesi gerekmektedir."[250]

Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet dönemini karşılaştıran yazar İsmail Hakkı Baltacıoğlu aynı zamanda dil devrimi ile Atatürk'ün Türk toplumuna neler verdiğini de çok güzel ve sade bir dille açıklıyor:

"(...)

Bir Osmanlı İmparatorluğu vardı. 4 şey onu ayırırdı. I-Sultanlık, yahut müsavatçılık (eşitlik) düşmanlığı. II-Halifelik yahut lâiklik düşmanlığı. III-Burjuvalık yahut halkçılık düşmanlığı. IV-Muhafazakârlık (tutuculuk) yahut devrimcilik düşmanlığı.

Bu 4 şey eski devletin bütün kurumlarına özel karakterlerini veriyordu:Dilde, ekonomide, eğitimde (terbiyede) her şeyde bu karakterleri bulabiliriz. I-Osmanlı dili müsavatçılık (eşitlik) düşmanı bir dildi:Halk dilinden apayrı bir Saray, Babıali, Divan

---

250-Atatürkçülük (üçüncü kitap) Atatürkçü Düşünce sistemi,Genel Kurmay Başk.,M.E.Basımevi,İstanbul 1984, s.156.

ve Efendi dili vardı. II-Osmanlı dili lâiklik düşmanı bir dildi: Kuran diline,Arap diline dayanıyor, kendini onda buluyor, telef-fuzundan (söylenişinden) inşasına (kaleme alınışına) ve imlâsına kadar herşeyi bu din dilinden kölecesine kopye ediyordu, III-Osmanlı dili halk düşmanı bir dildi:Halk dilinde olan her kelimeyi her inşayı hor görür ve öz Türkçe olan bu dile tezyif (değersiz) düşünerek "Lisanı avam" derdi. IV-Osmanlıca devrim düşmanı bir dildi:Ne söyleyişte, ne yazışta, ne de harflerin ve imlânın biçiminde- her türlü ihtiyaçlara, zorlamalara karşı- hiç bir şey yapmıyor, eskiyi koruyor, eskiliği güdüyordu.(...)

Osmanlılık rejimini yok eden Cumhurluk neler yaptı? I-Atatürk Sultanlığı yıktı, yıkılan Sultanlıkla birlikte Saray, Babıali, Divan ve Efendi dili de yıkıldı, daha ilk günlerden başlıyarak son günlere kadar çoşan bir halk dili akımına (cereyanına) yol açtı. II- Atatürk Halifeliği kaldırarak Lâik zihniyete yol açtı, Türkçe sarıklı ve kavuklu dillere kulluk etmekten kurtuldu, dil şuur (bilinçli), lâik, yani bilimsel (ilmî) bir şuur (bilinç) haline geldi. III-Atatürk Hanedan, Saray ve âmir boujualığını da atmakla halkçılığa hürriyet verdi, halk dilinin değerleri öz dilimizin değerleri oldu. IV-En son ve en yüksek karakteriyle Atatürkçülük devrimcilik demek olduğundan dil bahsi (konusu) de bir devrim bahsi (konusu) oldu ve bildiğimiz, gördüğümüz yenilikler yapıldı. Türkiye'nen dil gövdesinde bu kadar temelli ve büyük değişiklikler olduktan sonra onun dilde karşılığı bulunmaması yatnomal (gayritabiî)bir şey olurdu."[251]

251-İsmail Hakkı Baltacıoğlu,"Yeni Nesle Yeni Dil",Yeni Adam, No:92, 3. Ekim 1935, s.5.

Baltacıoğlu yazısının sonunu Atatürk'ün yaptığı dil devriminin önemine ilişkin görüşleri ile bitiriyor:

"İşte Atatürk'ün yaptığı dil devrimi bilim dünyasının şimdiyedek karanlıkta kalan bu yüzlerini aydınlatacaktır. Atatürk günün birinde ölüme sürüklenen bir ulusun kendi kendini yaratabileceğini ve yine Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığına değerli bir ulus haline gelebileceği göstermişti. Bu gün de bir dilin bütün erginliğini aldıktan sonra yepyeni yaradımlara yol açtığını gösteriyor. Bu evrensel deneç ve başarı karşısında evrim anlayışımız elbette değişmelidir. Evrim tedriçle (azar azar ilerleme ile) olmaz, birden ve yaratıcı olur demek de yetmiyor. Türk evrimi açıkça gösteriyor ki evrim yalnız devrimle olur."[252]

252-İsmail Hakkı Baltacıoğlu,"Yeni Nesle Yeni Dil",Yeni Adam, No:92, 3 Ekim 1935,s.5.

SONUÇ

Dil devrimi ulusal kültür alanında girişilmiş büyük bir atılımı simgelemektedir. Atatürk devrimlerinin bölünmez bir parçası olan Türk dil devrimi ile Türkçe, yabancı öğelerden oldukça arınmış ve çağdaş ilerlemelerle ortaya çıkan kavramları kendi ögeleri ile anlatır duruma gelmiştir.

Dilimizi yabancı dillerin egemenliğinden kurtarmak, onu işleyip geliştirme ve ulusal benligine kavuşturma akımına dil devrimi adını veriyoruz.

Yüzyıllardan beri yabancı dillerin etkisinde kalarak arılığını yitiren Türkçeyi içinde bulunduğu bu durumdan kurtarmak gerekmektedir. Bunu sağlamanın yolu, Türkçe'ye dönmek, onu kendi olanaklarından yararlandırarak, yeni sözcükler türetmek ve söz dağarcığını zenginleştirme olarak görülmüştür.

Dilimizi özleştirme, geliştirme akımının "dil devrimi"adını alması yenidir; ancak Türkçe'yi yabancı dillerin etkisinden koruma çabaları, bir hayli eskiye dayanmaktadır.

Dil devrimi ile yakın bağı olan harf devrimi, dilimizin özleşip, ulusal benliğine kavuşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Gerçi Tanzimat döneminden beri Latin alfabesinin alınmasını savunanlar görülür. Ama bu istek gerçekleşmemiştir. Sonuçta 8 Ağustos 1928 günü Atatürk'ün İstanbul'da Sarayburnu Parkında' ki söylevi ile harf devrimi başlatılır ve kısa sürede tüm ülkede yaygınlaşır. Ardından "Millet Mektepleri" açılarak halka yeni alfabe öğretilir. 1 Kasım 1928'de ise Türk harfleri yasalaşır.

Halkevlerinin kuruluşu ile birlikte dille ilgili etkinlik, ler artar. Türk Dil Kurumu kurulur. Kurum, Türkçeyi en ince ayrıntılarına kadar inceleyerek, dilin gelişmesi, zenginleşmesi için yeni yöntemler, yeni kaynaklar yaratır. Bu amaçla da dil kurultayları toplanır. Sonuçta ise Dil-Tarih-Coğrafya fakültesi kurulur.

Dil devrimi ile gelen yeni dil düzeni ulusal, özgür ve çağdaş bir dil yaratmıştır. "Devrim" sözcüğünün buradaki anlamı "dilin düzeninde yapılan devrime" yani yeniliklere ilişkindir. Sonuç olarak dil anlayışında bir bilinçlenme ve uyanış olmuştur.

Dilin özleştirilmesi ve geliştirilmesi sorununa "çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaşmak" ilkesi ışığında bakmak ana amacımızdır. Atatürk devrimlerinin özünü oluşturan çağdaşlaşma ve aydınlanma ise toplumsal kurumların hemen tümünde gözlenen köklü değişikliklerin bütünleşmesiyle oluşur.

Eğitimin ulusallaştırılması, kadın-erkek eşitliği, laiklik ilkesi ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, halk dilinin devlet dili olarak benimsenmesi Atatürk devrimlerinin toplumsal boyutunu göstermektedir.

Çağdaşlaşma denildiğinde en yalın bir söyleyişle; çağının düşünüş, duyuş ve yaşayış biçimini benimseme ve o dönemde yer alma diye tanımlanabilir. Bu ise, ancak Türk toplumunun içinde bulunduğu ilkel, feodal ve çağdışı örüntüyü kırması ile gerçekleşebilmiştir. Yazı devrimi ise bu örüntüyü kırmada etkili bir araç olmuştur. Yeni yazı çağdaş düşünce akımlarının ürünlerini kendi dilimize aktarmamızı sağlamıştır. Temelde bir uygarlık değiştirme olayı olan yazı devrimi batı değerleri ve çağdaş düşünce ile

bağlantı kurmamızı sağlamıştır.

Batı dünyasının belirleyici özelliği nedir? Bu soruya verilecek yanıtların başında; Batı dünyasının Endüstri Olgusunun beşiği olduğu yanıtı gelir. Karmaşık bir teknik ve bu tekniğin arkasında da Rönesanstan beri devamlı bir gelişim izleyen matematik ve doğabilimleri bulunmaktadır. Bu bilimlerin ortak özelliği akla dayalı yani Rasyonalist olmalarıdır.

Çağdaş toplum ise akla, bilime dayalı ve devamlı olarak bilimin çevresini genişleten bir toplumdur. Bu bilimler dil ile işlenmekte, saklanmakta ve başkalarına iletilmektedirler.

Yazı devrimi, bilimsel ve çağdaş düşünüş'ün verilerini Türk insanının yaşamına aktarmada bir etken olduğu gibi, aynı zamanda batı ülkeleri ile iletişimi sağlamayı da başarmıştır.

Böyle bir ortam ise, Türk insanını laik ve ulusal bir düşünüş yoluna yöneltmiştir.

Görülüyor ki; yazı devrimi ile başlayan süreç geniş, uluslararası ve çağdaşlaşmaya yönelik bir boyut kazanmıştır.

Yapılması gereken şey, Atatürk tarafından başlatılan bu evrensel sürecin, dil devrimi sürecinin, aynı hızda sürdürülmesidir. Türk toplumunu daha ileriye götürecek, batı dünyası ile ilişkilerin sürdürülmesinde sağlıklı bir ortam yaratabilecek bir süreç, ancak bu yolla gerçekleştirilebilicektir.

Başta aydınlarımız olduğu halde toplumdan beklentimiz daima ileri, laik, bilimsel düşünceyi kendine temel alan çağdaş bir Türk toplumu yaratmaktır. Bu da yeniliklere açık olmakla, tutucu bir çevreden koparak daha yetkinine ulaşmayı istemekle olacaktır.

Atatürk'ü sevmenin ve Atatürkçü olmanın ilk koşulu onun atılımlarını bütünlüğü içinde kavramak ve uygulamaktır.

Daha 1908 yılından önce söylemiş olduğu sözlerde ve daha sonra yaptıkları arasındaki özdeşlik onun, düşüncelerinde ve bunları uygulamada son derecede kararlı ve azimli bir kişi olduğunu göstermektedir. Atatürk'ün aşağıdaki satırlarda yer alan sözleri Bulgar Türkolog Manolof'a II. Meşrutiyet'ten önceki o genç subaylık yıllarında söylemiş olduğu sözlerdir:

"Bir gün gelecek ben hayal sandığınız bütün bu devrimleri başaracağım. Bağlı olduğum ulus buna inanacaktır. Düşündüklerim hiçbir demogoji ürünü değildir. Bu ulus, gerçeği görünce arkasından duraksamasız yürür, dava, uğrunda ölmesini bilir. Saltanat yıkılmalıdır, devlet yapısı türdeş bir ögeye dayanmalıdır. Din ve devlet birbirinden ayrılmalı. Doğu uygarlığından benliğimizi sıyırarak Batı uygarlığına aktarmalıyız. Kadın ve erkek arasındaki farklar silinerek yeni bir toplumsal düzen kurmalıyız. Batı uygarlığına girmemize engel olan yasağı atarak Latin kökünden bir alfabe seçmeli, kılık kıyafetimize değin her şeyimizle batılılara uymalıyız. İnanınız ki bunların hepsi birgün olacaktır."[253]

Atatürk'ü seven ve herşeyden önce ona inanan toplum onu kendisine önder kılmış ve sonuçta 1908'lerde söylemiş olduğu sözlerin gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur. Tüm bu işlerin yapılması yirmi yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşmiştir. Bu da Atatürk devrimlerinin büyüklüğünü ve yapılanların önemini yeterince vurgulamaktadır.

253-Özer Ozankaya, Atatürk ve Lâiklik, 3. Basım, Ankara, s.127-128.

EKLER

EK-1 TÜRK HARFLERİNİN KABUL VE UYGULAMASI HAKKINDAKİ KANUN

Kanun No:1353

Kabul Tarihi: I.Teşrinisani (Kasım) 1928

Resmi Gazete ile neşir (yayın) ve ilânı : 3 Teşrinisani (Kasım) 1928.

Madde I- Şimdiye kadar yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut (ilişik) cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk harfleri) ünvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

Madde 2- Bu kanunun neşri (yayın) tarihinden itibaren Devletin bütün daire ve müesseselerinde (kuruluşlarında) ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususî (özel) müesseselerde (kuruluşlarda) Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye (uygulamaya) konulması mecburîdir (zorunludur).

Madde 3- Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin Devlet muamelâtına (uygulamasına) tatbiki (uyarlanması) tarihi 1929 Kânunusanisinin (Ocağının) birinci gününü geçemez. Şu kadar ki evrak-ı tahkikiye (evrak incelenmesi) ve fezlekelerinin (özetlerinin) ve ilâmların ve matbu muamelat (uygulama) cetvel ve def-

terlerinin 1929 Haziran iptidasına (başına) kadar eski usulde (metodla) yazılması caizdir (uygundur). Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askerî hüviyet (kimlik) ve cüzdanları 1929 Haziran iptidasından (başından) itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4- Halk tarafından vaki (olan) müracaatlardan (başvurulardan) eski Arap harfleriyle yazılı olanların kabulü 1929 Haziran'ının birinci gününe kadar caizdir (uygundur).1928 senesi (yılı) Kanûnuevvelinin (Aralığının) iptidasından (başından) itibaren Türkçe hususî(özel) veya resmî levha, tabelâ, ilân ve sinema yazıları ile kezalik (yine böyle) Türkçe hususî (özel), resmî , bilcümle mevkut (tarihi belirli), gayr-i mevkut (tarihi belirsiz) gazete, risale (küçük kitap) ve mecmuaların (dergilerin), Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburîdir (zorunludur).

Madde 5- 1929 Kânunnusânisi (Ocağı) iptidasından (başından) itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburîdir (zorunludur).

Madde 6- Resmî ve hususî (özel) bütün zabıtlarda (tutanaklarda 1930 Haziran iptidasına (başına) kadar eski Arap harflerinin stenogtrafi makamında ismali (kullanımı) caizdir (uygundur). Devletin bütün daire ve müesseselerinde (kuruluşlarında) kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziran iptidasına (başına) kadar kullanılması caizdir (uygundur).

Madde 7- Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham (hisseler) ve tahvilât (tahviller) ve pul vesair kıymetli evrak ile hukukî mahiyeti (içeriği) haiz (olan) bilcümle (tüm) eski vesikalar(belgeler) değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler (geçerlidirler).

Madde 8- Bilumum (tüm) bankalar, imtiyazlı (saygın) ve imtiyazsız (saygın olmayan) şirketler, cemiyetler ve müesseselerin (kuruluşların) Türkçe muamelâtına (uygulamasına) Türk harflerinin tatbiki (uygulaması) 1929 kanunusinasinin (Ocağının) birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkûr (adı geçen) müesseselere (kuruluşlara) 1929 Haziranı iptidasına (başına) kadar eski Arap harfleriyle müracaat (başvuru) vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin (kuruluşların) ellerinde mevcut (var olan) eski Arap harfleriyle basılmış defter, cetvel, kataloğ,nizamname ve talimatname gibi matbuların 1930 Haziranı iptidasına(başına) kadar kullanılması caizdir (uygundur).

Madde 9- Bütün okulların Türkçe yapılan tedrisatında (eğitiminde) Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat (eğitim) icrası (uygulaması) memnudur (yasaktır).

Madde 10- Bu kanun neşri (yayın) tarihinden itibaren muteberdir (geçerlidir).

Madde 11- Bu kanunun ahkâmını (hükmünü) icraya icra vekilleri Heyeti memurdur."

EK- 2 TEBLİG SURETİ

İstanbul, 10 (A.A.)- T D T C

Umumi Kâtipliğinden:

Kurultay Eylül'ün 26'ıncı Pazartesi günü saat 14.00'de Dolmabahçe Sarayında toplanacaktır.

Kurultayda konuşulacak başlıca mevzular (konular) şunlardır:

A- Dilin Menşeleri (kökenleri)

1- Türk Dilinin eskiliğine ve :

a) İndo-Européen dillerle,

b) Bütün beyaz ırklar dilleriyle,

c) Asya ve Avrupa'nın başka dilleriyle münasebetleri (ilgileri) üzerine tetkikler (incelemeler).

2- Türk dilinin doğrudan doğruya kendi muhit (ortam) şartları içinde inkişafları (gelişimleri).

a) lehçeleri,

b) Tarihi gramerleri "Fonetik, şekliyat (morfoloji),sentaks"

c) Kelime hazineleri (lügatlar)(sözlükler)

d) Her türlü yabancı, tesirlerden (etkilerden) uzak olarak gösterdiği yüksek edebi kabiliyet (yetenek).

3- Bu kabiliyetin (yeteneğin) halk dilinde sürmesi ve yazı dilinde sönmesi (Halk edebiyatı-Divan edebiyatı).

Bunlarda amil (etken) olan sebepler, dilin yakın mazisinin (geçmişinin) tetkiki (incelenmesi).

B- Türk dilinin bugünkü hali, asrî (çağdaş) ve medeni (uygar) ihityaçları (gereksinimleri)

4- Tanzimattan bugüne kadar Türk dili ve gösterdiği değişiklikler:

a) Şekliyat (morfoloji)

b) Sentaks

c) Kelimeler (Vocabulaise)

d) Istılahlar (deyimler)

5- Türk dilinin asrî (çağdaş) ve medeni (uygar) ihityaçları (gereksinimleri) nelerdir?

C- Türk dilinin müstakbel (gelecekteki) inkişafları (gelişimleri)

6- Gaye, Türk dilini bugünkü ve yarın ki medeniyeti (uygarlığı) kemali ile (en yüksek değeri ile) kucaklayabilecek en güzel şiveli ve ahenkli (uyumlu) bir ifade vasıtası (aracı) haline getirmek olduğuna göre:

a) Şekliyat (biçim bilgisi)

b) Sentaks

c) Kelime teşkili (oluşum)

d) Istılah vazı (deyim koyma)

Sahalarında (alanlarında) dilin bütün ihtiyaçlarını gidermek, düşünüş tarzını (biçimini) asrileştirecek (çağdaşlaştıracak) ve garplılaştıracak (batılılaştıracak) hale getirmek, yeni vakıaları (olayları) ifade edecek (söyleyecek) yeni kelimeler teşkilinde (oluşumunda) önceden hazırlanmış ve tespit edilmiş (saptanmış) esaslar (temeller) ve kaideler (kurallar) hazırlamak.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Atatürkçülük, (Üçüncü kitap), Atatürkçü Düşünce Sistemi,İstanbul Genelkurmay Başkanlığı, M.E. Basımevi.,1984.

Aksoy,Ömer Asım,Dil Gerçeği, Ankara T.D.K. yayınları,1982.

Berkes, Niyazı, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul , Doğu-Batıyayınları,1, 1978.

Dilaçar Agop, M.Ali Ağakay, Ömer Asım, Aksoy, M.Sunullah Arısoy, M.Şakir Ülkütaşır, Ahmet Bayaz, Ali Püsküllüoğlu,Türk Dil Kurumunun 40 yılı, T.D.K. yayınları.

Eroğlu Hamza, Türk İnkılâp Tarihi, İstanbul , M.E.Basımevi,1982.

Geometri, 2. Basım, Ankara , T.D.K. yayınları,Atatürk Dizisi:4 1981.

Hatiboğlu Vecihe,Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi, Ankara , T.D.K. yayınları, Dil konuları dizisi:23. 1981.

İnan Afet, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara , Türk Tarih Kurumu yayınları.,1977.

Köksal Aydın, Dil ile Ekin, , T.D.K. yayınları,1980.

Kinross Lord, Atatürk- Bir Milletin Yeniden Doğuşu, Çeviren: Necdet Sander, 9.Basım, İstanbul , Sander Yayınları, Türk Tarih dizisi:1.,1984.

Kaplan Mehmet, Kültür ve Dil, 4. Dergah Yayınları, Kasım 1986.

Kaplan Mehmet, Nesillerin Ruhu, 4. Basım, Dergah Yayınları, Şubat 1978.

Kili Suna, Türk Devrim tarihi, 3. Basım, Tekin Yayınları, Aralık 1982.

Korkmaz Zeynep, Dil İnkılâbının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları Arasındaki Yeri, Ankara , Türk Tarih Kurumu Basımevi., 1985.

Levend Agâh Sırrı, Türk Dilinde Gelişme ve sadeleşme Evreleri, 3. Basım, , T.D.K. yayınları.,1972.

Ozankaya Özer, Atatürk ve Lâiklik, 3. Basım, Ankara

Özdemir Emin, Dil Devrimimiz, T.D.K. yayınları, dil konuları dizisi: 12.

Turan Şerafettin, Atatürk ve Ulusal Dil, Ankara , T.D.K. yayınları., 1981

Ülkütaşır M.Şakir, Atatürk ve Harf Devrimi, T.D.K. yayınları
Atatürk Dizisi :13.

Yetkin Çetin, Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, 3. Basım,
Say Kitap Pazarlama,Eylül 1984.

Yücel Tahsin, Dil Devrimi ve sonuçları, T.D.K. yayınları.,1982.

MAKALELER

Akarsu,Bedia,"İnsanın Tarihselliği ve Dil",Türk Dili, sayı:354, Haziran 1981.

"Ankara'da Dil Bayramı",Ülkü, sayı:32, 1 Ekim 1935.

"Arap Harfleri", Halk, sayı:70, 9 Haziran 1930.

Aksoy-Ömer Asım,"Atatürk'ün Dilimize kazandırdığı Güç",Türk Dili, Sayı:353, Mayıs 1981.

Baltacıoğlu,İsmail Hakkı, "Halkevleri ne yapmalı ne yapmamalı?", Yeni Adam, 4 Kasım 1937,

Baltacıoğlu,İsmail Hakkı, "Gençler Halkevine", Yeni Adam, No:221, 23 Mart 1939.

Baltacıoğlu,İsmail Hakkı, "Halkevleri ne olmalıdır? ,Yeni Adam, No:66, 4 Nisan 1935.

Baltacıoğlu,İsmail Hakkı,"Yeni Nesle Yeni Dil",Yeni Adam, No:92, 3 Ekim 1935.

Baltacıoğlu,İsmail Hakkı,"Yalnız Öztürkçeyi değil temiz Türkçe' yi de isteyelim", Yeni Adam, No:87,29 Ağustos 1935.

Baltacıoğlu,İsmail Hakkı, "ÖzTürkçe Akını durdu mu?",Yeni Adam, No:131, 2 Temmuz 1936.

Belge,Murat,"Türkçe Sorunu I",Yazko-Edebiyat, sayı:19,Mayıs 1982.

Belge,Murat, "Türkçe Sorunu II", Yazko-Edebiyat, sayı:20, Haziran 1982.

"Dil Anketimize Cevap: Köse Raifoğlu Bay Fuat Tarafından",Yeni Adam, No:58, 7 Şubat 1935.

"Dil Anketimize Cevap:Köse Raifoğlu Fuad'ın", Yeni Adam, No:61, 28 Şubat 1935.

Dilmen,İ.Necmi,"Güneş Dil Teorisinin Esasları",Ülkü, sayı:35, Ocak 1936.

"Dil incelemelerinde Metod", Yeni Adam, No:149, 5 Ekim 1936.

Dündar, Ali,"Cumhuriyet'e Doğru", Türk dili, sayı:353,Mayıs 1981.

Dündar-Ali, "Yeni Yazı Yeni Dünya",Türk Dili, Sayı:345,Eylül 1980.

Dündar,Ali, "I.Türk Dil Kurultayı ve Dil bilinci",Türk Dili, sayı:14, Eylül/Ekim 1989.

Dündar,Ali "Türk Devrimi Bir Bütündür",Türk Dili, sayı:336, Eylül 1979.

"Eylül İçinde Büyük Bir Dil Kongresi Toplanacak", Akşam,No:4992, 2 Eylül 1932.

Güçyetmez,Cemil,"Dil Devrimi",Gaziantep Halkevi dergisi, sayı: 75-76, Ağustos/Eylül 1945.

"Gençlik Öz Türkçe İçin Savaşa Hazırlanıyor", Son Posta, 24 Mart 1933.

Gültekin,Vahdet, "Çok Önemli Bir Dil Meselesi", Yeni Adam, No:92, 3 Ekim 1935.

Hasan, Âli, "Dil İnkılâbımızın Karakteri", Ülkü, sayı:22, Aralık 1934.

Halk, sayı:40, 11 Kasım 1929.

"Halkodaları", Yeni Adam, sayı:243, 24 Ağustos 1939.

"Harfler Kanunu", Hayat, sayı:102, 8 Kasım 1928.

Hatipoğlu,Vecihe,"Atatürk'ün Sonuncu Dil Kurultayı",Türk Dili, sayı:353,Mayıs 1981.

İsmail, Hakkı, "Dil Devrimi Üzerine",Yedigün, No:54,10 Ocak 1935.

İsmail,Hakkı,"Dil Türkçülüğü",Yeni Adam,No:49,6 Aralık 1934.

İsmail,Hakkı, "Yazı Dili Konuş Dili olamaz", Yeni Adam, No:55, 17 Ocak 1935.

İbrahim,Necmi, "T.D.T.C. Bir Yıl İçinde Neler Yaptı", Ülkü, sayı: 9, Ekim 1933.

İltan,Nahit Sırrı, "Yeni Dil Meselelerinden Biri", Varlık, Sayı: 41, 15 Mart 1935.

İleri,Suphi Nuri, "Dil Kurultayı",Yeni Adam, No:251, 19 Ekim 1939.

İğdemir, Uluğ, "Türk Tarih Kurumu", Ulusal Kültür, sayı:2, Ekim 1978.

Küçüka, Ali Necib,"Yeni Atılmalar",Varlık, sayı:35,15 Aralık 1934.

Külebi,Cahit, "Türk Dil Kurumu",Ulusal Kültür, sayı:2, Ekim 1978.

Karal,Enver Ziya, "Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu", Bilim, Kültür ve Öğretim Dili olarak Türkçe, Ankara T.Tarih Kurumu yayınları. ,1978.

Kongar, Emre, "Yazı Devriminin Gerçek Anlamı",Türk Dili, sayı:326, Kasım 1978.

Kılıç,Hüseyin, "Dil Ana", Türk Dili, sayı:360,Aralık 1981.

Kılıç,Hüseyin, "Çıkmazın Çıkmazı", Varlık, sayı:873, Haziran 1980.

Kowalski,Tadevsz, "Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerindeki Tesiri", Ülkü, sayı:20, Ekim 1934.

"Kurultay Yarın Açılıyor",Akşam, No:5015, 25 Eylül 1932.

"Matbuat Arasında Bir Hafta", Hayat, sayı:105, 29 Kasım 1928.

"Matbuat Arasında Bir Hafta" Hayat, sayı: 106,6 Aralık 1928.

Münir, Hayri, "Halkevlerinde Dil İşleri Sergisi",Ülkü, sayı:32, Ekim 1935.

"Millet Mektepleri",Halk, sayı:38, 28 Ekim 1929

"Mektep ve Yeni Harf", Hayat, sayı:99, 18 Ekim 1928.

Mahmud, Yesarî , "Eski ve Yeni", Yedigün, No:93, 19 Aralık 1934.

Nüos, "Öz ad ve Soyadı", Yeni Adam, No:92, 3 Ekim 1935.

Necip, Ali, "Halkevleri" Ülkü, sayı:9, Ekim 1933.

Necip, Ali, "Atatürk", Yedigün, No:91, 5 Aralık 1934.

Neşet,Ömer, "Kültür İnkılâbımız", Varlık, sayı:17, 15 Mart 1934.

Nayır, Yaşar Nabi, "Dil Özleşmesi İçin Düşünceler", Varlık, sayı: 35 , 15 Aralık 1934.

Osmay, Nüvit, "Öz Dili Doğru Kullanalım", Yeni Adam, No:92, 3 Ekim 1935.

Özdemir, Emin, "Atatürk ve Türkçe", Türk Dili, sayı:347, Kasım 1980.

Özdemir, Emin, "Yazı Devriminin Getirdikleri", Türk Dili, sayı: 326, Kasım 1978.

"Özdil İçin", Varlık, sayı: 46, 1 Haziran 1935.

"Öz Türkçe Hareketi Bugünden İtibaren Başlıyor", Son Posta, 11 Mart 1933.

"Öz Türkçe Soyadları", Yedigün, No:91, 5 Aralık 1934.

"Öz Türkçe Soyadları", Yedigün, No:90, 28 Kasım 1934.

"Öz Türkçe İlk Roman-Savaştan Barışa", Yedigün, No:82, 3 Ekim 1934.

"Öz dil Yayması", Yeni Adam, No:80, 11 Temmuz 1935.

Peyamî,Sâfâ, "Dilimize İftira Edenler", Yedigün, No:6, 19 Nisan 1933.

Peyamî,Sâfâ, "Nesirde konuşur Gibilik", Yeni Bir Dil Doğuyor, Türk Dilini koruma ve Geliştirme Cemiyeti Yayınlarından-3, İstanbul 1975.

Ruşen, Eşref, "T.D.T.C. Nasıl Kuruldu", Ülkü, sayı:8,Eylül 1933.

Ragıp, Hulusî, "Türk Dili Tetkik Cemiyeti", Ülkü, sayı:1, Şubat 1933.

Seçkin, Bekir Sami, "Türk Devrim Tarihinde 1928", Ulusal Kültür sayı:2, Ekim 1978.

Sezer, Engin, "Ağaçlar Diller ve Devrimler", Türk Dili, sayı:324. Eylül 1978.

Sadri, Ethem, "Güzel Türkçe'nin Güzelliği", Yedigün, No:2, 22 Mart 1933.

Sadri, Ethem, "Dil Değişmesi Bir Oluştur", Varlık, sayı:37, 15 Ocak 1935.

Sözer, Önay, "Dilden Tarihe Açılan Kapı", Yazko- Edebiyat, sayı:1, Kasım 1980.

Son Posta, 14 Mart 1933.

Sonyel, R. Salâhi, "İngiliz Gizli Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", Türk Dili, sayı:338, Kasım 1979.

Şardağ, Rüştü, "Bir Çırpıda Türkçe", Yeni Adam, No:286, 20 Haziran 1940.

Tütengil, Cavit Orhan, "Türk Harfleri'nin 50. Yılında bir Durum Değerlendirmesi", Ulusal Kültür sayı:2, Ekim 1978.

"Türk Dili",Halk, sayı: 4, 4 mart 1929.

"T.D.T.C. Dün Lügât ıstılah koluda Toplandı", Akşam, No:5160, 20 Şubat 1933.

"Türk Harfleri", Hayat, sayı:132, 6 Haziran 1929.

"Tarih Kongresi", Akşam, No:5004, 14 Eylül, 1932.

"Türkçe'de Kelime Teşkili", Son Posta, 27 Nisan 1933.

Tezcan, Semih, "50.Yıldönümünde I. Türk Dil Kurultayından Yankılar", Türk Dili, sayı:369,Eylül 1982.

"Türkiye'de Türk Dili Hakimdir", Akşam, No:5166, 26 Şubat 1933.

Turgut, Zaim, "Dil Anketimize Cevap:Hüseyin Rahmi Gürpınar Tarafından", Yeni Adam, No:56, 24 Ocak 1935.

Ulçugür, İsmail, "50.yıla Değin Kurultaylar",Türk Dili, sayı:367, Temmuz 1982.

Ülkü, sayı:32, Ekim 1925.

Ülkü, sayı:2, Mart 1933.

Varlık, sayı:32, 1 Kasım 1934.

"Yeni Kitaplar", Halk, sayı:76, 21 Temmuz 1930.

Yaşar, Nabi, "Dil Özleşmesi İçin", Varlık, sayı:30, 1 Ekim 1934.

Yunus, Nadi, "Yeni Yazı", Cumhuriyet, No:1640, 1 Kasım 1928.

Y. T. Ü.
KÜTÜPHANE DÖK. DAİ. BAŞKANLIĞI

0006232